

การอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่นในย่านเมืองเก่าสกลนคร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2563
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

REHABILITATION OF VERNACULAR ROW HOUSE IN SAKON NAKHON OLD TOWN

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Architecture in Architecture

Department of Architecture

FACULTY OF ARCHITECTURE

Chulalongkorn University

Academic Year 2020

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่นในย่านเมืองเก่า สกลนคร
โดย	นายธรรศ วัฒนาเมธี
สาขาวิชา	สถาปัตยกรรม
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

.....	คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ (รองศาสตราจารย์ ดร.ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัชฉิทธิ)
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ประธานกรรมการ (รองศาสตราจารย์ ดร.ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัชฉิทธิ)
.....	อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ)
.....	กรรมการ (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร)
.....	กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย (รองศาสตราจารย์ ดร.นवलลักษณ์ วัสสันตชาติ)

CHULALONGKORN UNIVERSITY

อรรถ วัฒนาเมธี : การอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่นในย่านเมืองเก่าสกลนคร. (REHABILITATION OF VERNACULAR ROW HOUSE IN SAKON NAKHON OLD TOWN)
 อ.ที่ปรึกษาหลัก : ผศ. ดร.วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ

การอนุรักษ์และฟื้นฟูเป็นระดับการอนุรักษ์ที่ช่วยรักษาเรือนแถวพื้นถิ่นในย่านเมืองเก่าสกลนคร วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพและการใช้งาน นอกจากนี้ การวิจัยนี้ยังศึกษาเหตุปัจจัย วัตถุประสงค์ และแนวคิดที่นำไปสู่เทคนิควิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนให้สอดคล้องกับการใช้งานในปัจจุบัน แล้วนำผลการศึกษามาสรุปและเสนอแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูที่เหมาะสมกับเรือนแถวพื้นถิ่น วิธีวิจัยเริ่มต้นจากการสำรวจพื้นที่ศึกษาเบื้องต้น ร่วมกับการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นคัดเลือกกรณีศึกษา เพื่อศึกษาเชิงลึกด้วยการสำรวจ การรังวัด และการสัมภาษณ์

การศึกษพบว่า ในปัจจุบัน เรือนแถวพื้นถิ่นในย่านเมืองเก่าสกลนครคงเหลืออยู่มากกว่า 60 หลัง ส่วนใหญ่ยังมีการใช้งาน มีส่วนน้อยที่ถูกทิ้งร้าง การอนุรักษ์และฟื้นฟูจากกรณีศึกษาแสดงให้เห็นว่า เรือนแถวมีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ ซึ่งอาจลดทอนความแท้และบูรณภาพของเรือนลง ในทางกลับกัน การดำเนินงานได้ช่วยส่งเสริมการใช้ประโยชน์ ส่งเสริมภูมิทัศน์ย่านเมืองเก่า บอกเล่าประวัติศาสตร์ของพื้นที่ รักษาองค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรม ตลอดจนช่วยรักษาคุณค่าทางจิตวิญญาณของอาคาร

ข้อเสนอแนะแนวทางการในการอนุรักษ์ฟื้นฟูเรือนประกอบด้วย การส่งเสริมภูมิทัศน์ย่านเมืองเก่าที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์ผนังและองค์ประกอบภายนอกด้านหน้า การส่งเสริมการใช้ประโยชน์อย่างร่วมสมัย ที่ช่วยเพิ่มคุณค่าด้านการใช้งานและเศรษฐกิจ การเพิ่มความสำคัญของการจัดทำเอกสารรวบรวมข้อมูลและบันทึกสภาพ การประเมินคุณค่าก่อนการดำเนินการ การอนุรักษ์ไม้และใช้วัสดุในท้องถิ่น ตลอดจนการวางแผนการบำรุงรักษาอาคารตามขั้นตอนการอนุรักษ์และฟื้นฟู

สาขาวิชา สถาปัตยกรรม

ลายมือชื่อนิสิต

ปีการศึกษา 2563

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

5973353825 : MAJOR ARCHITECTURE

KEYWORD: REHABILITATION, VERNACULAR ARCHITECTURE, ROW HOUSE, OLD TOWN

Tat Wattanamethee :

REHABILITATION OF VERNACULAR ROW HOUSE IN SAKON NAKHON OLD TOWN. Advisor: Asst.

Prof. Wimonrart Issarathumnoon

Rehabilitation is the level of conservation that helped conserve vernacular row houses in Sakon Nakhon Old Town. This dissertation aims to study present conditions, as well as changes in physical characteristics and utilizations of these row houses. In addition, this research also examines the reasons, objectives, factors and concepts leading to the selection of conservation techniques which is suitable for their current uses. Consequently, the results of the study were summarized and guidelines for rehabilitation approaches which are suitable for vernacular row houses were proposed. Research methodology comprised preliminary study of the study area and related documents and researches. Then, case studies were selected for in-depth study by field survey, measure works and interviews.

From the study, the author learned that, at present, there are more than 60 local houses in Sakon Nakhon Old Town, most of which are still in use, whereas a few have been abandoned. Case studies show that the row houses have been physically changed by rehabilitation, which may diminish the authenticity and integrity of the houses. On the other hand, rehabilitation enhances utilization and historic urban landscape, conserves history of the area, and maintains architectural knowledge. Furthermore, this approach helps maintain spiritual value of the buildings.

The proposed rehabilitation guidelines include promoting historic urban landscape; focusing on the conservation of the walls and facade elements; promoting contemporary uses which enhance functional and economic values; increasing the importance of documentation; recording and documenting existing features and conditions of the houses, assessing values before implementation, conserving wood and using local materials, as well as planning for building maintenance based on the rehabilitation process.

Field of Study: Architecture

Student's Signature

Academic Year: 2020

Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สามารถสำเร็จลุล่วงได้ เนื่องด้วยความกรุณาจากผู้มีพระคุณดังต่อไปนี้

ขอกราบขอบพระคุณมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ที่กรุณามอบทุนการศึกษาเพื่อใช้ในการค้นคว้าวิจัย

ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ ที่มอบความรู้อันมีค่ายิ่ง และคอยให้คำแนะนำเกี่ยวกับการทำวิทยานิพนธ์ด้วยความเมตตาและความเอาใจใส่อย่างยิ่งเสมอมา

ขอกราบขอบพระคุณประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.ปิ่นรัชฎ์ กาญจนะจิติ รวมถึงกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.นवलลักษณ์ วิสสันตชาติ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เทิดศักดิ์ เตชะกิจจวร ที่มอบคำแนะนำงานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์

ขอขอบพระคุณคณาจารย์และวิทยากรทุกท่านทั้งในและนอกสถาบัน ที่มอบความรู้ คำแนะนำ และกำลังใจ ทั้งยังถ่ายทอดประสบการณ์อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการทำวิทยานิพนธ์

ขอขอบพระคุณคุณกาญจนา ศรีแจ้ และเจ้าหน้าที่ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือด้านธุรการและเอกสารต่าง ๆ ตลอดระยะเวลาการศึกษา

ขอขอบพระคุณผู้ให้สัมภาษณ์ทุกท่านทั้งที่ปรากฏและไม่ปรากฏนามในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ที่มอบข้อมูลอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณคุณอุษมา สมพงษ์ และครอบครัวที่ช่วยเหลือในการค้นคว้า การเก็บข้อมูลในพื้นที่ศึกษา และการแก้ไขรูปเล่มวิทยานิพนธ์จนสมบูรณ์ รวมถึงคอยให้กำลังใจและสนับสนุนด้านที่พักอาศัยตลอดระยะเวลาการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

ขอขอบคุณเพื่อนพี่น้องนิสิตทุกท่านที่คอยช่วยเหลือด้านการเรียน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และให้กำลังใจกันและกันตลอดมา

สุดท้ายนี้ขอกราบขอบพระคุณบิดามารดาและครอบครัวของผู้วิจัย ที่คอยให้การสนับสนุน และเป็นแรงผลักดันสำคัญจนทำให้วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

ธรรศ วัฒนาเมธี

สารบัญ

	หน้า
.....ค	ค
บทคัดย่อภาษาไทย.....ค	ค
.....ง	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....ง	ง
กิตติกรรมประกาศ.....จ	จ
สารบัญ.....ฉ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ..... 1	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา..... 1	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา..... 3	3
1.3 ขอบเขตของการศึกษา..... 3	3
1.4 ระเบียบวิธีการศึกษา..... 5	5
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ..... 7	7
บทที่ 2 ทฤษฎี แนวคิด และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง..... 8	8
2.1 เรือนแถวพื้นถิ่นในย่านเมืองเก่า..... 8	8
2.2 หลักการอนุรักษ์และฟื้นฟูสถาปัตยกรรม..... 18	18
2.3 ข้อควรพิจารณาในการอนุรักษ์และฟื้นฟูสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นประเภทไม้..... 30	30
บทที่ 3 เรือนแถวพื้นถิ่นในย่านเมืองเก่าสกลนคร..... 38	38
3.1 ความเป็นมา และการเปลี่ยนแปลงของเรือนแถวพื้นถิ่นในย่านเมืองเก่าสกลนคร..... 38	38
3.2 สภาพปัจจุบันของเรือนแถวพื้นถิ่นในพื้นที่ศึกษา..... 48	48
บทที่ 4 การอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่นกรณีศึกษา..... 71	71
4.1 เกณฑ์ในการเลือกกรณีศึกษา..... 71	71

4.2 การดำเนินงานอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่นกรณีศึกษา.....	73
4.3 สรุปข้อมูลการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่นกรณีศึกษา	147
บทที่ 5 อภิปรายผลการศึกษา บทสรุป และข้อเสนอแนะ.....	169
5.1 ผลของการดำเนินงานอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่น.....	169
5.2 ศักยภาพของเรือนแถวพื้นถิ่นในการอนุรักษ์และฟื้นฟู.....	176
5.3 บทสรุป และข้อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่น	178
บรรณานุกรม	184
ประวัติผู้เขียน	187

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เรือนแถวพื้นถิ่นเป็นสถาปัตยกรรมรูปแบบหนึ่งที่มีคุณค่าความสำคัญ และส่งเสริมเอกลักษณ์ให้กับย่านชุมชนเมืองเก่าสกลนคร ทั้งยังมีความผูกพันกับผู้คนและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นหลักฐานอันบ่งบอกถึงประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของเมืองโดยแสดงให้เห็นถึงการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวจีนและชาวเวียดนามหลังจากที่มีการตัดถนน 8 สายหลักในช่วงปี พ.ศ. 2436 ถึง พ.ศ. 2444 (รวินทร์ ถิ่นนคร, 2550: 112-115) พร้อมก็นำรูปแบบการก่อสร้างเรือนพักอาศัยกึ่งค้าขายที่ได้รับอิทธิพลจากภายนอกมาปรับใช้ในการก่อสร้างเรือนแถวบริเวณสองฟากถนน เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ จนก่อเกิดย่านพาณิชย์กรรมหลักของเมืองในช่วงเวลานั้น

รูปแบบของเรือนแถวพื้นถิ่นมีลักษณะเป็นเรือนที่ก่อสร้างด้วยไม้ทั้งหลัง มีทั้งที่เป็นเรือนแถวไม้ชั้นเดียวและเรือนแถวไม้สองชั้น อายุของเรือนอยู่ระหว่าง 60 ปีจนถึงอายุมากกว่า 100 ปี ลักษณะที่มองเห็นเด่นชัดคือเรือนทุกหลังจะหันหน้าอาคารออกสู่ถนนและติดตั้งประตูบานเฟี้ยมที่สามารถพับเปิดได้ตลอดช่วงเสาบริเวณด้านหน้าอาคารชั้นล่าง สำหรับเรือนสองชั้นโดยมากจะมีระเบียงยื่นออกมาทางด้านหน้าตลอดความกว้างของเรือนที่ชั้นสอง ประดับด้วยราวกันตกและลวดลายฉลุไม้ที่แตกต่างกันออกไป ลักษณะของหลังคาที่พบส่วนใหญ่จะเป็นหลังคาจั่วโดยหันหน้าจั่วขนานกับแนวถนน แต่สามารถพบเรือนบางส่วนที่หันหน้าจั่วของหลังคาออกสู่ถนน หรือเรือนบางส่วนที่มีรูปทรงหลังคาแบบปั้นหยาหรือมะนิลาด้วยเช่นกัน สำหรับรูปร่างอาคารและการจัดวางผังจะแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับขนาดที่ตั้งและความต้องการของเจ้าของเรือน

จากที่กล่าวมา แสดงให้เห็นถึงความสำคัญและลักษณะอันโดดเด่นของเรือนแถวพื้นถิ่นซึ่งสมควรจะได้รับการอนุรักษ์ไว้ แต่เนื่องด้วยปัจจัยจากการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของเมือง อาทิ การย้ายศาลากลางจังหวัดออกจากย่านเมืองเก่าเมื่อ พ.ศ. 2506 (อ้างถึงแล้ว) เหตุอัคคีภัยครั้งใหญ่ที่เกิดขึ้นหลายครั้งตั้งแต่ พ.ศ. 2516 ถึง พ.ศ. 2523 (สพสันดี เพชรคำ, 2560) ส่งผลให้มีการย้ายพื้นที่การค้าไปยังตลาดแห่งใหม่ที่อยู่นอกย่านเมืองเก่า กอปรกับการเข้ามาของศูนย์การค้าและร้านสะดวก

ซึ่ภายในเมือง รวมทั้งเหตุผลทางด้านการเสื่อมสภาพตามอายุของอาคาร และความไม่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้งานและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไป ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้เรือนแถวพื้นถิ่นภายในย่านเมืองเก่าสกลนครลดจำนวนลง จากการสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2550 พบว่ามีจำนวนเรือนแถวไม้ในย่านเมืองเก่าสกลนครทั้งสิ้น 72 หลัง (อ้างอิงแล้ว) และในปี พ.ศ. 2559 พบว่ามีเรือนแถวที่ถูกรื้อถอนเพื่อก่อสร้างอาคารสมัยใหม่จำนวน 8 หลัง (วรวิทย์ จันทเดช, 2559) เช่น อาคารพักอาศัยสมัยใหม่หลังหนึ่งริมถนนใจผาสุก ซึ่งถูกสร้างขึ้นแทนที่เรือนแถวไม้ที่ถูกรื้อถอนลง (ภาพ 1-1) นอกจากนี้ เรือนแถวบางส่วนยังถูกปรับเปลี่ยนหน้าตาอาคารไปจากเดิมมากจนแทบไม่เหลือลักษณะดั้งเดิม หรือถูกทิ้งร้าง ขาดการใช้งานและการดูแลรักษา ทำให้เกิดการเสื่อมสภาพขององค์ประกอบดั้งเดิม

อย่างไรก็ตาม จากการลงพื้นที่สำรวจและสัมภาษณ์ผู้ใช้งานอาคารเบื้องต้น เมื่อวันที่ 8 - 11 ธันวาคม พ.ศ. 2560 ผู้วิจัยพบเรือนแถวพื้นถิ่นอีกเป็นจำนวนมากที่ยังคงมีการใช้งาน ทั้งที่ยังคงรูปแบบการใช้งานที่ต่อเนื่องมาจากในอดีต หรือการใช้งานที่ปรับเปลี่ยนไปจากเดิม นอกจากนี้ยังพบว่าเรือนแถวเหล่านี้ได้รับการปรับปรุงฟื้นฟูสภาพอาคารในระดับที่แตกต่างกัน อันเนื่องมาจากแนวทางและเหตุปัจจัยที่แตกต่างกันออกไป อาทิเช่น เรือนบางหลังได้รับการซ่อมแซมพร้อมกับการปรับเปลี่ยนสภาพพื้นที่ภายใน แต่ยังคงลักษณะกายภาพภายนอกใกล้เคียงกับรูปแบบดั้งเดิม ในขณะที่เรือนบางหลังได้รับการรื้อถอนองค์ประกอบบางส่วน แล้วต่อเติมพื้นที่ภายนอกตามความต้องการของผู้ใช้งานอาคาร เป็นต้น

จากเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงและการปรับปรุงฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่นเมืองสกลนครไปในลักษณะต่าง ๆ หลายรูปแบบดังที่กล่าวมาข้างต้น การศึกษาในครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจสภาพปัจจุบัน เหตุปัจจัย และแนวคิดของเจ้าของอาคารหรือผู้เช่า ที่นำมาสู่วิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟู (rehabilitation) เรือนแถวพื้นถิ่นภายในย่านเมืองเก่าสกลนคร ตลอดจนทำการศึกษาผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการดังกล่าว โดยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ และเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่นในย่านเมืองเก่าสกลนคร รวมถึงเรือนแถวในพื้นที่อื่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกันต่อไป

ภาพ 1-1 อาคารพักอาศัยสมัยใหม่ซึ่งถูกสร้างขึ้นแทนที่เรือนแถวไม้ที่ถูกรื้อถอนลง
ตั้งอยู่ท่ามกลางกลุ่มเรือนแถวพื้นถิ่นริมถนนใจผาสุก
ที่มา : ผู้วิจัย ถ่ายเมื่อวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2560

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1.2.1 ศึกษาสภาพปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพและการใช้งานเรือนแถวพื้นถิ่นในย่านเมืองเก่าสกลนคร
- 1.2.2 ศึกษาเหตุปัจจัย วัตถุประสงค์ และแนวคิด ที่นำไปสู่เทคนิควิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่นให้สอดคล้องกับการใช้งานในปัจจุบัน
- 1.2.3 เพื่อนำผลการวิเคราะห์หามาสรุปและเสนอแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่นในพื้นที่ศึกษา รวมถึงเรือนแถวในพื้นที่อื่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

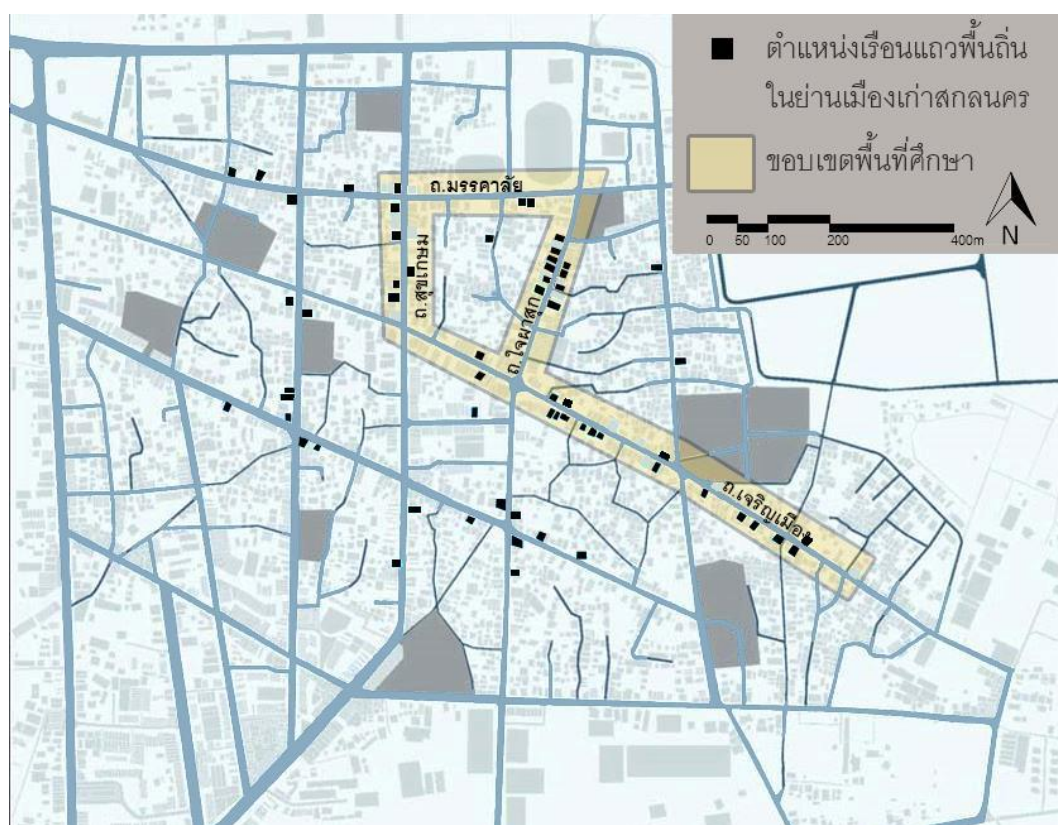
1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ศึกษาครอบคลุมพื้นที่ในย่านเมืองเก่าสกลนคร บริเวณริมถนนเจริญเมือง ใจผาสุก สุขเกษม และมรรคาถัย ซึ่งเป็นบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานในยุคแรก มีเรือนแถวพื้นถิ่นคงเหลืออยู่เป็นจำนวนมาก และตั้งอยู่ในตำแหน่งที่ใกล้เคียงกัน (ภาพ 1-2)

1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษานี้ครอบคลุมการศึกษาสภาพปัจจุบัน และวิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่นในย่านเมืองเก่าสกลนคร ทั้งนี้อาคารเรือนแถวที่เลือกมาทำการศึกษาเป็นอาคารโครงสร้างไม้ รวมถึงอาคารโครงสร้างไม้ที่ถูกดัดแปลงหรือต่อเติมด้วยวัสดุสมัยใหม่ในเวลาต่อมา โดยเป็นอาคารที่ผู้วิจัย

สามารถเก็บข้อมูลในเรื่องเทคนิควิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวผ่านกระบวนการคิดการตัดสินใจโดยเจ้าของอาคาร หรือผู้ใช้งาน ที่มุ่งหวังปรับปรุงอาคารให้สอดคล้องกับความต้องการด้านการใช้งานในปัจจุบัน อย่างไรก็ตามขอบเขตการศึกษาไม่ครอบคลุมถึงงบประมาณ และการวิเคราะห์ความคุ้มค่าในการลงทุน

ภาพ 1-2 แผนที่แสดงตำแหน่งขอบเขตพื้นที่ศึกษา
ที่มา : ดัดแปลงจาก รวิินทร์ ถิ่นนคร, 2550: 149

ภาพ 1-3 ตัวอย่างเรือนแถวพื้นถิ่นส่วนหนึ่งบนถนนเจริญเมือง
ที่มา : ผู้วิจัย ถ่ายเมื่อวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2560

1.4 ระเบียบวิธีการศึกษา

ขั้นตอนการศึกษาแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอนหลักดังนี้

1.4.1 ทบทวนวรรณกรรม ตามหัวข้อดังนี้

- 1) เรือนแถวพื้นถิ่นในย่านเมืองเก่า
- 2) หลักการอนุรักษ์และฟื้นฟูสถาปัตยกรรม
- 3) ข้อควรพิจารณาในการอนุรักษ์และฟื้นฟูสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นประเภทไม้

1.4.2 การสำรวจพื้นที่ศึกษาเบื้องต้น และจำแนกข้อมูล ด้วยวิธีการดังนี้

- 1) สำรวจข้อมูลภาคสนาม ประกอบด้วย การสำรวจสภาพด้วยตาเปล่า การสัมภาษณ์ผู้ใช้งานอาคาร การถ่ายภาพ และจดบันทึก เพื่อให้เข้าใจลักษณะและสภาพปัญหาต่าง ๆ ในภาพรวม
- 2) รวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ อันประกอบด้วย เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.4.3 การสำรวจเชิงลึกกับอาคารที่ได้รับเลือกมาเป็นกรณีศึกษา ด้วยวิธีการดังนี้

- 1) บันทึกสภาพอาคารด้วยการสำรวจ ถ่ายภาพ และการรังวัดในระดับที่เหมาะสม
- 2) สัมภาษณ์เจ้าของอาคาร ผู้ใช้งาน หรือผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟูอาคาร

1.4.4 วิเคราะห์ข้อมูลและอภิปรายผลการศึกษาในประเด็นต่าง ๆ ต่อไปนี้

- 1) เหตุปัจจัยที่นำไปสู่การอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่น
- 2) แนวคิดและวิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่น
- 3) ศักยภาพของเรือนแถวพื้นถิ่นในการอนุรักษ์และฟื้นฟู
- 4) ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่น
- 5) คุณค่าในการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่น

1.4.5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลในประเด็นต่าง ๆ จากอาคารกรณีศึกษา และเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่นในพื้นที่ศึกษา รวมถึงเรือนแถวพื้นถิ่นในพื้นที่อื่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน

วัตถุประสงค์ของการศึกษา	ประเด็นที่ต้องการศึกษา	วิธีการศึกษา
1. ศึกษาสภาพปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพและการใช้งานเรือนแถวพื้นถิ่นในย่านเมืองเก่าสกลนคร	- ลักษณะทางกายภาพ - การใช้งาน	- สสำรวจด้วยตาเปล่า - สัมภาษณ์ - ถ่ายภาพ - วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง
2. ศึกษาเหตุปัจจัย วัตถุประสงค์ และแนวคิด ที่นำไปสู่เทคนิควิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่นให้สอดคล้องกับการใช้งานในปัจจุบัน	- เหตุปัจจัย - วัตถุประสงค์ - แนวคิด - เทคนิควิธีการ	- สังเกต ถ่ายภาพ - สัมภาษณ์ - ภาพถ่าย เอกสาร - รังวัดในระดับที่เหมาะสม
3. วิเคราะห์และเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่นในพื้นที่ศึกษา รวมถึงเรือนแถวในพื้นที่อื่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน	- อภิปรายผลการศึกษา - เสนอแนะแนวทาง	- วิเคราะห์จากวัตถุประสงค์ข้อ 1 และ 2

ตาราง 1-1 วัตถุประสงค์ของการศึกษา ประเด็นที่ต้องการศึกษา และวิธีการศึกษา

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.5.1 เข้าใจสภาพปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพและการใช้งานเรือนแถว
พื้นถิ่นในย่านเมืองเก่าสกลนคร และเหตุปัจจัยที่นำมาสู่การเปลี่ยนแปลง เพื่อสร้าง
ความตระหนักในการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือน
- 1.5.2 เข้าใจแนวคิดและวิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่นที่ยังมีการใช้สอยอย่าง
ต่อเนื่อง เพื่อให้การอนุรักษ์สอดคล้องกับความต้องการในปัจจุบัน ในขณะที่ยังคง
รักษาคุณค่าความสำคัญ อีกทั้งมีความยั่งยืนในการดูแลรักษา และสร้างประโยชน์
จากการใช้งาน
- 1.5.3 เข้าใจเหตุปัจจัย ศักยภาพและข้อจำกัดด้านต่าง ๆ และวิธีการแก้ปัญหา ผ่าน
การศึกษาเรือนแถวพื้นถิ่นในย่านเมืองเก่าสกลนคร ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจเรือน
แถวพื้นถิ่นในท้องที่อื่น เพื่อวางแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูได้อย่างเหมาะสม

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวคิด และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

เพื่อให้การศึกษาวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่นในย่านเมืองเก่าสกลนคร” สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์และครอบคลุมขอบเขตของการศึกษา ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาทฤษฎี แนวคิด และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องสำหรับใช้เป็นกรอบแนวความคิดในการศึกษาซึ่งสามารถแยกเป็น ประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

- เรือนแถวพื้นถิ่นในย่านเมืองเก่า
- หลักการอนุรักษ์และฟื้นฟูสถาปัตยกรรม
- ข้อควรพิจารณาในการอนุรักษ์และฟื้นฟูสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นประเภทไม้

2.1 เรือนแถวพื้นถิ่นในย่านเมืองเก่า

เรือนแถวพื้นถิ่น เป็นสถาปัตยกรรมรูปแบบหนึ่งที่สามารถพบเห็นได้ในย่านชุมชนเมืองเก่าทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย ก่อนที่จะทำการศึกษาเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่น จึงต้องมีความเข้าใจในแง่ความหมาย ความเป็นมา รูปแบบทางสถาปัตยกรรม และความสำคัญของการอนุรักษ์เรือนแถวพื้นถิ่นในย่านเมืองเก่า เพื่อใช้เป็นกรอบแนวความคิดในการศึกษาขั้นต่อไป

2.1.1 ความหมายของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

วิวัฒน์ เตมีย์พันธ์ นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ได้อธิบายที่มาของคำว่า “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น” ไว้ว่า ในแวดวงวิชาการทางสถาปัตยกรรมระยะแรก ๆ นั้นไม่ยอมรับรูปแบบอาคารที่สร้างโดยชาวบ้านแต่ไม่ผ่านการออกแบบโดยสถาปนิกว่าเป็น *สถาปัตยกรรม* ในระยะต่อมาอาคารเหล่านั้นเริ่มได้รับความสนใจในการศึกษาอย่างกว้างขวางจากผู้วิจัยหลากหลายศาสตร์ นักวิชาการจึงเริ่มเห็นคุณค่าของรูปแบบอาคารที่ชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่นสร้างขึ้นมาเอง จึงให้การยอมรับอาคารเหล่านั้นว่าเป็น “สถาปัตยกรรมที่ปราศจากสถาปนิก” (architecture without

architects) และได้นิยามคำศัพท์ภาษาอังกฤษขึ้นมาหลายคำเพื่อใช้ในการเรียกสถาปัตยกรรมรูปแบบดังกล่าวนี้ ได้แก่คำว่า vernacular architecture, indigenous architecture และ folk architecture ซึ่งมีความหมายแตกต่างกันเล็กน้อย โดยคำว่า indigenous architecture และ folk architecture มักใช้กล่าวถึงสถาปัตยกรรมระดับชาวบ้านที่ยังคงรูปแบบดั้งเดิมต่อเนื่องมาไม่เปลี่ยนแปลงตั้งแต่มีการตั้งถิ่นฐาน ส่วนคำว่า vernacular architecture มักกล่าวถึงสถาปัตยกรรมระดับชาวบ้านซึ่งอาจถูกดัดแปลงแก้ไขรูปแบบจากลักษณะดั้งเดิมไปบ้างเพื่อให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคแต่ละสมัย (วิวัฒน์ เตมีย์พันธ์, 2537)

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (vernacular architecture) จึงเป็นสิ่งก่อสร้างที่ถูกสร้างด้วยภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทด้านสภาพแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมเฉพาะที่นั้น ๆ จนแปรเปลี่ยนเป็นสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเฉพาะตัว (ธาดา สุทธิธรรม, 2554: 1-2) ซึ่งรูปแบบเฉพาะตัวดังกล่าวเป็นผลสืบเนื่องมาจากการแก้ปัญหาอย่างเหมาะสมด้วยกระบวนการลองผิดลองถูกอยู่เป็นระยะเวลาอันยาวนาน จนมีความเข้าใจในธรรมชาติของวัสดุท้องถิ่นที่สามารถหาได้ง่าย ตลอดจนความเข้าใจในระบบวิธีการก่อสร้างและการเลือกใช้เครื่องมือที่เหมาะสม และในอดีตนั้น อัตราการเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นไปอย่างเชื่องช้า อันเนื่องมาจากการสื่อสารและการคมนาคมที่ไม่สะดวก การขนส่งวัสดุอุปกรณ์ที่ทำได้ยาก จึงส่งผลให้รูปแบบทางสถาปัตยกรรมมีการเปลี่ยนแปลงหรือคลี่คลายไปไม่มากนัก

ระบบสังคมแบบพึ่งพาตนเองอย่างในอดีต การช่วยเหลือกันในการก่อสร้างอาคาร เรียกว่า “ลงแขก” หรือ “เอาแรง” ถือเป็นเรื่องสามัญ ทำให้ชาวบ้านแต่ละคนมีความสามารถพื้นฐานในเชิงช่างที่พอจะสามารถซ่อมแซม หรือแก้ไขส่วนบกพร่องของอาคารได้ด้วยตนเอง แต่ในระยะเวลาต่อมา เมื่อสังคมขยายตัวและมีโครงสร้างที่ซับซ้อนขึ้น จึงเกิดการแบ่งหน้าที่การทำงานตามความถนัดเฉพาะบุคคล ส่งผลให้เหลือเพียงบุคคลบางกลุ่มที่ยังคงมีความรู้ความชำนาญทางการก่อสร้าง กลายเป็นช่างประจำท้องถิ่นที่คอยให้บริการแก่คนอื่น (ม.ร.ว.พีระเดช และคณาจารย์, 2525) นอกจากนี้ อิทธิพลของความเจริญก้าวหน้าทางด้าน การสื่อสารและการคมนาคม ส่งผลให้คนในท้องถิ่นมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมและสิ่งแวดล้อมใหม่มากขึ้น อาจได้รับความรู้ใหม่ ๆ จากการติดต่อกับสังคมภายนอก แล้วนำมาประยุกต์ใช้กับความรู้เดิมของตน หรืออาจเกิดการย้ายถิ่นฐานไปสู่สิ่งแวดล้อมที่แตกต่างไปจากเดิม จึง

เกิดการปรับเปลี่ยนสถาปัตยกรรมที่ต้นคุ่นเคยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมแห่งใหม่ที่ตนเองเลือกที่จะอาศัยอยู่ (ชำนาญ, 2550)

จากคำอธิบายของนักวิชาการหลายท่านดังที่ได้กล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสามารถสรุปได้ว่า สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (vernacular architecture) หมายถึง สิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการทางการใช้งานของคนในพื้นที่หนึ่ง โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้อยู่เป็นเวลานาน จนเกิดความรู้ความเข้าใจในด้านวัสดุ เครื่องมือและวิธีการก่อสร้างที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมในพื้นที่นั้น ๆ สิ่งก่อสร้างเหล่านั้นอาจได้รับอิทธิพลจากรูปแบบอาคารต่างถิ่นหรือช่างฝีมือที่ย้ายถิ่นฐานเข้ามายังพื้นที่แห่งนั้น หรืออาจได้รับอิทธิพลจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมภายนอก แล้วนำมาผสมผสานกับรูปแบบอาคารในท้องถิ่น ผ่านกระบวนการลองผิดลองถูก และใช้เวลาในการปรับปรุงแก้ไขจนมีรูปแบบเฉพาะตัว

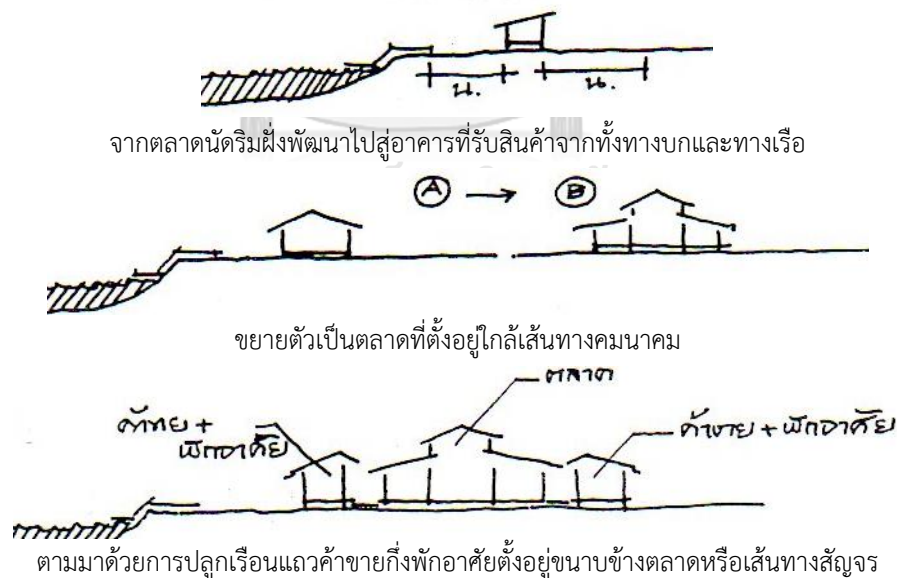
2.1.2 ความเป็นมาของเรือนแถวพื้นถิ่น

เรือนแถวพื้นถิ่น (vernacular row house) เป็นรูปแบบหนึ่งของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่มักพบเห็นในย่านเมืองเก่าและชุมชนดั้งเดิมทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย อันเป็นย่านที่มีร่องรอยหลักฐานเกี่ยวกับวิถีชีวิตและการพัฒนาการของสังคม แสดงให้เห็นความเป็นมาของเมืองตั้งแต่อดีตจนถึงช่วงเวลาหนึ่ง กลุ่มเรือนแถวพื้นถิ่นมีทั้งรูปแบบที่เป็นย่านตลาดริมน้ำ ย่านตลาดกลางแหล่งชุมชน ย่านถนนการค้า หรือย่านพักอาศัย แตกต่างกันไปตามปัจจัยทางภูมิประเทศ เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เรือนแถวพื้นถิ่นจึงมีรูปแบบการใช้สอยเป็นร้านค้า หรือที่พักอาศัย หรือเป็นทั้งร้านค้าและที่พักอาศัยร่วมกัน

การก่อรูปของเรือนแถวพื้นถิ่นสัมพันธ์กับการพัฒนาบ้านเมืองในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 เป็นอย่างมาก (ยงธนีสร์ พิมลเสถียร, 2556) เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่มีการปฏิรูปประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครอง เพื่อป้องกันการคุกคามจากชาติตะวันตก ส่งผลให้เกิดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ที่เห็นได้ชัดเจนคือการพัฒนาโครงข่ายคมนาคม อาทิ การขุดคลองเชื่อมแม่น้ำสายต่าง ๆ ในภาคกลาง และการพัฒนาถนนและทางรถไฟไปสู่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้เกิดจุดชุมนุมของผู้คน อันพัฒนาไปสู่ย่านชุมชนเมืองและย่านการค้าในที่สุด

กอบปรักตั้งแต่อดีต มีการอพยพของชาวจีนเข้ามาสู่ประเทศไทยหลายระลอก ชาวจีนเหล่านี้ ได้อพยพไปตั้งหลักปักฐานอยู่อาศัยและทำมาหากิน ณ ที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะพื้นที่ที่โครงการคมนาคมเข้าถึง เพื่อให้สะดวกต่อการเดินทางและขนส่งสินค้า ชาวจีนที่เข้าไปตั้งรกรากสามารถอยู่อาศัยร่วมกับคนในท้องถิ่นหรือผู้อพยพจากแหล่งอื่น ทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิต จนปรับไปสู่รูปแบบที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นได้ รูปแบบเรือนแถวพื้นถิ่นจึงเป็นหลักฐานหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมจีนในพื้นที่นั้น ๆ

สอดคล้องกับการศึกษาของ อรศิริ ปาณินทร์ และสมคิด จิระทัศน์กุล (2554) ที่ได้ทำการศึกษาเรือนค้าขายพื้นถิ่นในย่านชุมชนเมืองบริเวณพื้นที่ภาคกลาง และได้ให้ข้อสรุปเกี่ยวกับตลาดและเรือนค้าขายพื้นถิ่นที่มีอายุมากกว่า 50 ปีว่า ล้วนมีจุดกำเนิดตามแนวเส้นทางการคมนาคม ซึ่งส่วนใหญ่ในพื้นที่ภาคกลางจะเป็นการคมนาคมทางแม่น้ำลำคลอง โดยเริ่มจากการจอดเรือค้าขาย จนกลายเป็นตลาดนัดริมฝั่ง พัฒนาไปสู่อาคารที่รับสินค้าจากทั้งทางบกและทางเรือ และขยายตัวเกิดเป็นตลาดที่ตั้งอยู่ใกล้เส้นทางการคมนาคม ตามมาด้วยการปลูกเรือนแถวร้านค้ากึ่งพักอาศัยตั้งอยู่ขนานข้างตลาดหรือเส้นทางการสัญจรจนเกิดเป็นย่านชุมชนที่มีการค้าขายคึกคัก (ภาพ 2-1)

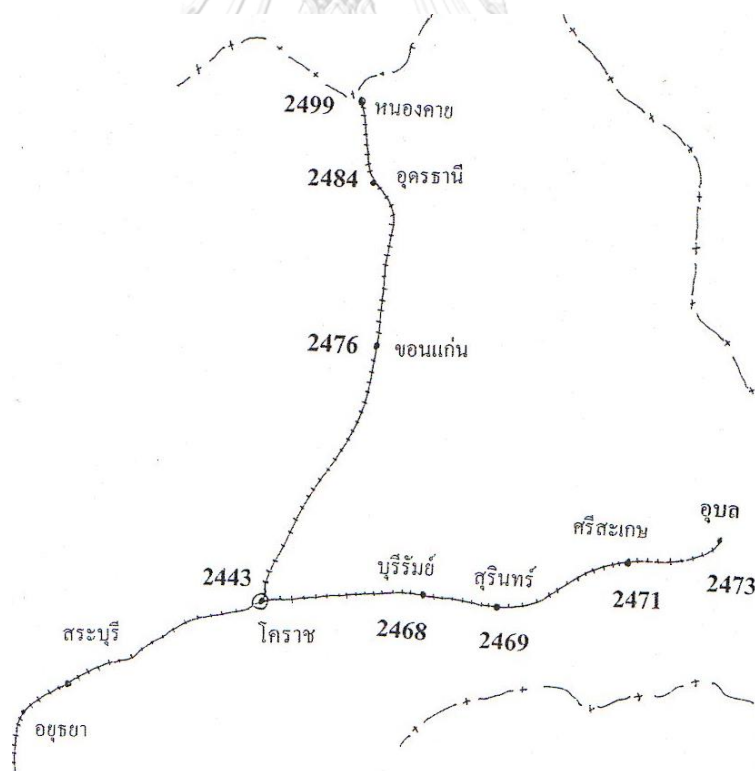

ภาพ 2-1 พัฒนาการการก่อรูปเรือนค้าขายพื้นถิ่น
ที่มา : อรศิริ ปาณินทร์ และสมคิด จิระทัศน์กุล, 2554

ดังนั้นจึงเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ส่งผลต่อการก่อรูปของเรือนแถวพื้นถิ่นในย่านชุมชนเมืองและย่านการค้าก็คือการเข้าถึงเส้นทางการคมนาคมไม่ว่าจะทางบกหรือทางน้ำ และหากเส้นทางการคมนาคมได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้น หรือในทางตรงกันข้ามมีความเสื่อมโทรมลงแล้ว ย่อมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อการดำรงอยู่ของเรือนแถวพื้นถิ่นเช่นกัน

2.1.3 รูปแบบเรือนแถวพื้นถิ่นในภาคอีสาน

เรือนแถวพื้นถิ่นในภาคอีสานได้รับอิทธิพลจากช่างฝีมือและรูปแบบเรือนค้าขายพื้นถิ่นจากภาคกลาง อันเป็นผลจากการพัฒนาด้านการคมนาคมขนส่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตัดถนนและการสร้างเส้นทางรถไฟสายตะวันออกเฉียงเหนือไปยังหัวเมืองสำคัญทางภาคอีสาน เริ่มต้นจากสายกรุงเทพฯถึงจังหวัดนครราชสีมาที่เปิดใช้ในปี พ.ศ. 2443 (ภาพ 2-2) และขยายสู่จังหวัดอื่น ๆ เพิ่มเติมในภายหลัง (สุวิทย์ ธีรศาศวัต, 2557)

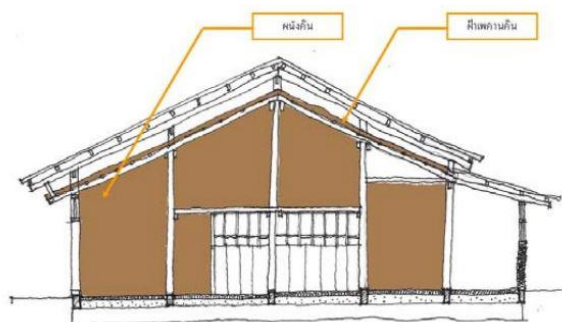
ภาพ 2-2 ปีที่ก่อสร้างทางรถไฟสายอีสาน

ที่มา : สุวิทย์ ธีรศาศวัต, 2557: 110

การพัฒนาเส้นทางคมนาคมส่งผลให้เกิดการอพยพย้ายถิ่นฐานของชาวจีนกลุ่มใหญ่เพื่อแสวงหาโอกาสในการประกอบอาชีพ ซึ่งนิยมเข้ามาประกอบอาชีพค้าขายและรับเหมาก่อสร้าง ชาวจีนเหล่านี้ได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางเศรษฐกิจและสังคมเมืองแบบดั้งเดิมของชาวอีสานที่แต่เดิมเป็นสังคมแบบเกษตรกรรม และอาศัยการแลกเปลี่ยนสินค้าแบบพึ่งพาอาศัยกันเป็นส่วนใหญ่ ชาวจีนได้เข้ามามีบทบาทเป็นตัวกลางในการซื้อขายสินค้าระหว่างคนในท้องถิ่นกับตลาดภายนอกพื้นที่ เมื่อกิจการทางการค้าเจริญรุ่งเรืองขึ้นจึงมีการสร้างเรือนแถวเพื่อใช้หน้าร้านเป็นที่แลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าและใช้พื้นที่ส่วนอื่นของเรือนสำหรับพักอาศัย เรือนของชาวจีนในยุคแรกมีลักษณะเป็นเรือนแถวไม้ชั้นเดียว ประตูหน้าต่างด้วยแผ่นไม้กระดานขนาดกว้างไม่เกิน 1 ศอก เรียงเปิดปิดได้เป็นแผ่น ๆ หลังคามุงด้วยวัสดุธรรมชาติหรือสังกะสีซึ่งเป็นวัสดุสมัยใหม่ในยุคนั้น นับตั้งแต่นั้นมารูปแบบสถาปัตยกรรมในลักษณะเรือนแถวจึงเริ่มเข้ามามีอิทธิพลต่อการก่อสร้างสถาปัตยกรรมในพื้นที่ชุมชนเมืองทางภาคอีสาน

จากการทบทวนงานวิจัยของ อมฤต หมวดทอง และคณะ (2551) เรื่อง *แนวทางการอนุรักษ์พัฒนาตึกดินเขตเมืองเก่าจังหวัดมหาสารคาม* งานวิจัยของ ชีโนรส พันทวี (2553) เรื่อง *การศึกษาเรือนค้าขายพื้นถิ่นเมืองเชียงคานในฐานะความทรงจำของชุมชน* งานวิจัยของ รังสิริทัศน์ ต้นสุชี (2558) เรื่อง *พัฒนาการรูปแบบสถาปัตยกรรมในเขตเทศบาลเมืองจังหวัดมหาสารคาม กรณีศึกษา เรือนแถวไม้ (เรือนค้าขายไม้) ถนนนครสวรรค์ จังหวัดมหาสารคาม* และงานวิจัยของ พรพรรณ สันธนาคาร (2559) เรื่อง *พัฒนาการรูปแบบเรือนแถวค้าขายพื้นถิ่นจีนในจังหวัดอุบลราชธานี* ผู้วิจัยสามารถสรุปรูปแบบเรือนแถวพื้นถิ่นที่พบในภาคอีสานตั้งแต่ยุคเริ่มแรกที่ชาวจีนเริ่มอพยพเข้ามา จนถึงก่อนยุคสมัยที่เริ่มมีการก่อสร้างสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ได้เป็น 5 รูปแบบดังนี้

รูปแบบที่หนึ่ง **เรือนแถวแบบตึกดิน** เป็นรูปแบบเรือนแถวในยุคเริ่มแรกซึ่งเริ่มมีการก่อสร้างตั้งแต่ 100 กว่าปีที่แล้วเพื่อใช้ประโยชน์เป็นเรือนค้าขายและพักอาศัยภายในหลังเดียวกัน ตัวอาคารจะก่อสร้างโดยหันหน้าออกสู่ถนน และวางแนวอาคารชิดริมถนนตลอดความยาวของเรือน ก่อผนังอาคารด้วยอิฐดินดิบทำจากดินเหนียวผสมแกลบหรือฟางข้าว น้ำอ้อยและยางบง สอดด้วยปูนขาว ประตูเป็นไม้กระดานขนาดหน้ากว้างประมาณ 1 ศอก วางเรียงติดกันเป็นแผ่น ๆ หลังคามุงด้วยจาก หญ้าแฝก แป้นเกล็ดไม้ หรือสังกะสี (ภาพ 2-3)

ภาพ 2-3 เรือนแถวแบบตึกดิน

ที่มา : อมฤต หมวดทอง และคณะ, 2551

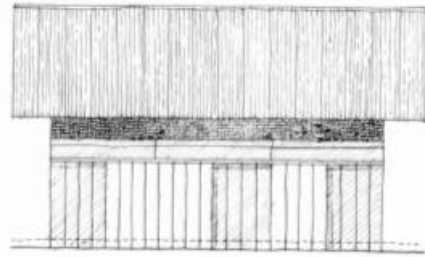
รูปแบบที่สอง **เรือนแถวแบบตึกดินผสมไม้** เป็นรูปแบบเรือนแถวสูงสองชั้นที่โครงสร้างทำด้วยไม้ทั้งหมด หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผาหรือสังกะสี ลักษณะที่น่าสนใจคือวัสดุผนัง โดยผนังชั้นล่างก่อด้วยอิฐแล้วฉาบทับด้วยดินเหนียว ส่วนผนังชั้นบนเป็นไม้ไผ่สานถี่แล้วนำดินเหนียวมาฉาบทับ เป็นที่อยู่อาศัยของชาวญวนที่พบเห็นได้ในเมืองเชียงคาน (ภาพ 2-4)

ภาพ 2-4 เรือนแถวแบบตึกดินผสมไม้

ที่มา : ชิโนรส พันทวี, 2553

รูปแบบที่สาม **เรือนแถวไม้ชั้นเดียว** เป็นรูปแบบเรือนแถวที่โครงสร้างเสาคาน พื้น ผนังสร้างด้วยไม้ทั้งหลังซึ่งในอดีตเป็นวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น รูปทรงหลังคาเป็นทรงจั่ว บันหย้า หรือมะนิลามุงด้วยกระเบื้องดินเผา แป้นเกล็ดไม้หรือสังกะสี มีหลังคากันสาดปีกนกยื่นออกไปทางด้านหน้า ประตูด้านหน้าเป็นบานเฟี้ยมมีระแนงระบายอากาศเหนือประตูและหลังคากันสาด ขนาดความกว้างยาวของเรือนมีหลากหลาย ช่วงเสาจะอยู่ที่ประมาณ 2.50 – 3.00 เมตร พบเห็นตั้งแต่ความกว้าง 1 ห้องจนถึง 9 ห้อง (ภาพ 2-5)

ภาพ 2-5 เรือนแถวไม้ชั้นเดียว

ที่มา : ชิโนรส พันทวี, 2553

รูปแบบที่สี่ เรือนแถวไม้สองชั้น โครงสร้างเสาคาน พื้น ผนังสร้างด้วยไม้ทั้งหลัง หลังคาทรงจั่วหรือปั้นหยา มุงด้วยกระเบื้องดินเผา แป้นเกล็ดไม้หรือสังกะสี ช่วงเสาอยู่ที่ประมาณ 3.00 เมตร ขนาดความกว้างยาวของเรือนมีความหลากหลายเช่นเดียวกับเรือนแถวไม้ชั้นเดียว ประตูชั้นล่างทางด้านหน้าเป็นประตูบานเฟี้ยมไม้ ที่ชั้นสองหากมีระเบียงจะมีประตูบานเปิดคู่ เปิดออกมาสู่ระเบียงที่ยื่นออกมาตลอดความกว้างเรือน เรือนบางหลังมีเสาค้ำระเบียงต่อลงมาถึงชั้นล่างเกินเป็นอาเขตหน้าเรือน เรือนมีการตกแต่งด้วยลายฉลุ ระแนงช่องลม หรือค้ำยันซึ่งจะแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ (ภาพ 2-6)

ภาพ 2-6 เรือนแถวไม้สองชั้น

ที่มา : รังสิทธิ์ ต้นสุชี, 2558

รูปแบบที่ห้า เรือนแถวอิทธิพลตะวันตก เป็นเรือนแถวที่มีโครงสร้างเป็นผนังรับน้ำหนักก่อผนังจากอิฐและศิลาแลง มีทั้งแบบหนึ่งชั้นและสองชั้น รูปทรงหลังคาเป็นทรงจั่วหรือมะนิลา มุงด้วยสังกะสี ผนังฉาบด้วยปูนขาว มีการทำซุ้มผนังโค้งกรอบนูน และทำลายปูนปั้นตกแต่งผนัง เรือนบางหลังมีการประดับตกแต่งด้วยกระจก (ภาพ 2-7)

ภาพ 2-7 เรือนแถวอิทธิพลตะวันตก

ที่มา : พรพรรณ สันธนาคาร, 2559

เรือนแถวในยุคหลังที่สร้างตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 จะมีลักษณะเป็นเรือนประยุกต์สร้างด้วยไม้สูงสองชั้นเริ่มใช้กระจกมาผสมในการทำช่องเปิด และรูปแบบตึกแถวคอนกรีตเสริมเหล็ก

2.1.4 ลักษณะเด่นทางสถาปัตยกรรมเรือนแถวพื้นถิ่น

เรือนแถวพื้นถิ่นเป็นสถาปัตยกรรมขนาดเล็ก ที่มีความเรียบง่าย ตรงไปตรงมา แสดงออกชัดเจนผ่านรูปทรง ขนาดสัดส่วน การแบ่งพื้นที่ใช้งานที่สอดคล้องกับการใช้ชีวิต และแฝงไว้ด้วยภูมิปัญญาการก่อสร้างและสภาวะน่าสบายภายในอาคาร ลักษณะเด่นทางสถาปัตยกรรมเรือนแถวพื้นถิ่นมีดังนี้

ลักษณะเด่นด้านรูปทรง ขนาดสัดส่วน และพื้นที่ใช้สอย

เรือนแถวพื้นถิ่นในหลากหลายชุมชนจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ เป็นอาคารชั้นเดียวหรือสองชั้น โครงสร้างหลักทำด้วยไม้ หลังคาทรงจั่ว ทรงปั้นหยา หรือทรงมะนิลา ในระยะแรกจะมุงหลังคาด้วยวัสดุธรรมชาติเช่นจากหรือแป้นไม้ ต่อมาจึงเปลี่ยนเป็นสังกะสีหรือกระเบื้อง ประตูทางเข้าออกที่ด้านหน้าเรือนจะเป็นประตูบานเฟี้ยมไม้พับเปิดได้ตลอดช่วงเสา ที่ด้านหน้าเรือนอาจมีชานไม้ยกพื้นสูงกว่าถนนกว้างประมาณ 1.00 – 1.50 เมตร มีหลังคากันสาดคลุมในกรณีเป็นเรือนชั้นเดียว หรือมีระเบียงของชั้นสองคลุมในกรณีเป็นเรือนสองชั้น และเรือนมีองค์ประกอบตกแต่ง เช่น ลวดลายไม้ฉลุตามราวระเบียง ชายคา และช่องลมเหนือประตูหน้าต่าง

เรือนแถวไม้สองชั้นจะใช้พื้นที่ชั้นบนเป็นส่วนพักอาศัย สังเกตได้จากกระเบื้องพิกผ่อนที่ยื่นออกมาทางด้านหน้าเรือน ส่วนพื้นที่ชั้นล่างใช้เป็นร้านค้าหรือพื้นที่นั่งเล่นและรับแขกในตอนกลางวัน ส่วนเรือนแถวชั้นเดียวจะมีผังค่อนข้างลึก เนื่องจากจะจัดพื้นที่พักอาศัยหรือพื้นที่ส่วนตัวไว้ทางด้านหลัง ส่วนพื้นที่ค้าขายหรือรับแขกจะไว้ทางด้านหน้าต่อเนื่องไปกับชานไม้ที่อยู่ทางด้านนอกของเรือน

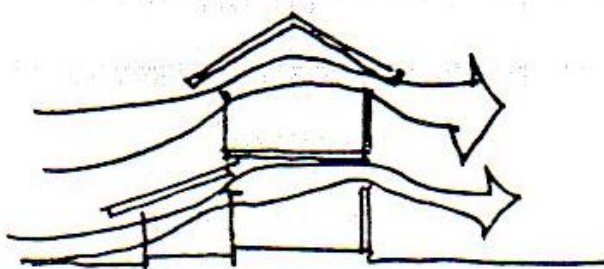
เรือนแต่ละหลังจะสร้างแยกกันเป็นชุด ๆ มิได้สร้างติดกันเป็นพืดอย่างตึกแถวในปัจจุบัน เพื่อให้มีทางออกไปยังด้านหลังเรือนได้ ความสูงของเรือนแต่ละชั้นเฉลี่ยอยู่ที่ 2.80 – 3.00 เมตร ความกว้างมีตั้งแต่ 1 – 9 ห้อง แต่ละห้องหมายถึงแต่ละช่วงเสาจะมีความกว้างส่วนใหญ่อยู่ที่ 2.50 – 2.80 เมตร หรืออาจกว้างสุดถึง 3.00 เมตร ซึ่งแตกต่างอย่างมากกับตึกแถวสมัยใหม่ส่วนใหญ่จะใช้ช่วงกว้าง 4.00 เมตรเป็นอย่างน้อย และด้วยช่วงเสาที่ไม่กว้างนัก ส่งผลให้สัดส่วนของอาคารมีขนาดเล็กลงทั้งหมด แต่ยังเป็นขนาดที่มีความคล่องตัวในการใช้งานเหมาะสมกับสัดส่วนร่างกายมนุษย์

ลักษณะเด่นด้านภูมิปัญญาการก่อสร้าง และสภาวะน่าสบายภายในอาคาร

หากพิจารณารูปแบบเรือนแถวพื้นถิ่นในชุมชนใดชุมชนหนึ่งเพียงผิวเผินเฉพาะภายนอกเรือน โดยเฉพาะทางด้านหน้าที่ติดกับทางสัญจร ผู้สังเกตอาจคิดว่าอาคารเหล่านั้นมีรูปแบบทั้งภายนอกและภายในที่ซ้ำ ๆ กันไปหมด แต่ในความเป็นจริงแล้ว ช่างฝีมือท้องถิ่นสามารถปรับประยุกต์รูปแบบตามความนิยมในช่วงเวลานั้น ให้มีขนาดและพื้นที่ใช้สอยภายในที่แตกต่างกันไปตามความต้องการของเจ้าของ และตามขนาดที่ดิน แต่สิ่งหนึ่งที่เหมือนกันอย่างชัดเจนคือการเลือกใช้วัสดุจากธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นการเลือกใช้ไม้พืชชนิดต่าง ๆ มาเป็นวัสดุผนังหลังคา การเลือกใช้ดินมาเป็นวัสดุก่อผนัง หรือการเลือกใช้ไม้ประจําถิ่นมาทำโครงสร้างหลัก ฝ้าผนัง ประตูหน้าต่าง ซึ่งเป็นวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น และสามารถปลูกทดแทนได้

การก่อสร้างเรือนแถวพื้นถิ่นในอดีตสามารถดำเนินการจนสำเร็จได้โดยไม่จำเป็นต้องมีสถาปนิกหรือวิศวกรเป็นผู้ออกแบบ อาศัยเพียงกลุ่มช่างฝีมือภายในท้องถิ่นที่ถ่ายทอดความรู้กันมารุ่นสู่รุ่น วิธีการก่อสร้างจะเป็นแบบลักษณะการประกอบชิ้นส่วนที่ได้ทำเตรียมไว้ (prefabrication) ซึ่งแต่ละท้องถิ่นจะมีเทคนิควิธีการก่อสร้าง อาทิ การใช้เครื่องมือ การต่อประกอบชิ้นส่วนอาคาร และเทคนิคการบำรุงรักษาวัสดุที่แตกต่างกันออกไป

ผู้อยู่อาศัยภายในเรือนแถวพื้นถิ่นส่วนใหญ่ต่างให้ความเห็นว่าเรือนไม้อยู่เย็นสบายกว่าอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กสมัยใหม่ เนื่องจากมีอุณหภูมิและความชื้นสัมพัทธ์ที่เหมาะสม (อ้างถึงแล้ว) อันมีสาเหตุมาจาก หนึ่ง การเลือกใช้ไม้ซึ่งเป็นวัสดุก่อสร้างที่ไม่สะสมความร้อน สอง การถ่ายเทอากาศที่ดีผ่านช่องลมที่อยู่บนสุดของผนัง (ภาพ 2-8) และผ่านช่องเปิดด้านหน้าด้านหลังอาคารโดยไม่มีผนังกั้น และ สาม การลดความร้อนอาคารด้วยระบบการระบายความร้อนออกในพื้นที่สูง (stack ventilation)

ภาพ 2-8 เรือนแถวพื้นถิ่นเลือกใช้วัสดุก่อสร้างที่ไม่เก็บความร้อน และมีช่องลมบริเวณตอนบนสุดของผนังเพื่อให้อากาศสามารถถ่ายเทได้

ที่มา : อรศิริ ปาณินท์ และสมคิด จิระทัศนกุล, 2554

2.2 หลักการอนุรักษ์และฟื้นฟูสถาปัตยกรรม

แนวความคิดการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมในปัจจุบันมองว่าการอนุรักษ์คือ การจัดการมรดกทางวัฒนธรรม (cultural heritage management) ที่มีวัตถุประสงค์หลักคือการนำมรดกทางวัฒนธรรมมาใช้ให้สอดคล้องกับความต้องการของคนในปัจจุบัน โดยต้องมีการจัดการให้เกิดผลประโยชน์กับทุกฝ่ายที่มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างเป็นธรรมให้มากที่สุด พร้อมกับการรักษาคุณค่าความสำคัญของแหล่งมรดกนั้นไว้

ฉะนั้นหลักการเบื้องต้นของการอนุรักษ์คือ การอนุรักษ์ต้องสงวนรักษา และพยายามเผยให้เห็นคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมนั้นให้มากที่สุด การอนุรักษ์จึงต้องอาศัยกระบวนการจัดการและระดับการอนุรักษ์ที่เหมาะสมเพื่อให้ตอบสนองต่อความต้องการ พร้อมกับรักษาคุณค่าความสำคัญที่มากขึ้นน้อยแตกต่างกันไปในแต่ละกรณี

2.1.5 ระดับการอนุรักษ์

การตัดสินใจเลือกเทคนิคและระดับการอนุรักษ์ (degree of intervention) ขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยรวมถึงสภาพปัจจุบันของแหล่งมรดกวัฒนธรรม โดยต้องพึงระลึกไว้เสมอว่า การดำเนินการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพกับตัวอาคารไม่ว่าด้วยระดับใด ย่อมก่อให้เกิดความเสียหายต่อคุณค่าของอาคาร แต่ก็มีคามจำเป็นที่จะกระทำเพื่อสงวนรักษาคุณค่าที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน ให้คงอยู่สืบต่อไปสู่นาคต ฉะนั้นควรเลือกวิธีการที่จะสร้างความเสียหายให้กับแหล่งมรดกนั้น ๆ น้อยที่สุด

ระดับวิธีการอนุรักษ์มีผู้จัดแบ่งไว้หลายรูปแบบ แต่ละรูปแบบมีรายละเอียดทั้งส่วนที่เหมือนและส่วนที่แตกต่างกัน รูปแบบที่มีการยอมรับและถูกอ้างอิงอยู่ในหลายตำราถูกแบ่งโดย เซอร์ เบร์นาร์ด เอ็ม ฟิลเดิน (Sir Bernard M. Feilden) ซึ่งได้แบ่งระดับการอนุรักษ์ไว้ 7 ระดับ เรียงลำดับความเข้มข้นของเทคนิควิธีจากน้อยไปมาก (Feilden, 1996 : 8-12) ได้แก่ การป้องกันความเสื่อมสภาพ (prevention of deterioration), การสงวนรักษาสภาพปัจจุบัน (preservation of the existing state), การเสริมความมั่นคงขององค์ประกอบ (consolidation of the fabric), การบูรณะ (restoration), การฟื้นฟู (rehabilitation), การจำลองแบบ (reproduction) และ การสร้างขึ้นใหม่ (reconstruction)

นอกจากนี้ ยงธนิศร์ พิมลเสถียร (2556) ได้ทำการศึกษาและประมวลระดับการอนุรักษ์ออกมาได้ 9 ระดับ เรียงลำดับความเข้มข้นของเทคนิควิธีจากน้อยไปมากได้แก่ ปล่อยตามสภาพ (Laissez-Faire), การสงวนรักษา (preservation), การเสริมความมั่นคง (stabilization), การบูรณะ (restoration), การฟื้นฟู (rehabilitation), การสร้างขึ้นใหม่ (reconstruction), การย้ายที่ตั้ง (relocation), การจำลอง (replication) และ การสื่อความหมาย (interpretation)

จากการทบทวนการแบ่งระดับวิธีการอนุรักษ์ทั้งสองรูปแบบ และรูปแบบอื่นที่ใกล้เคียงกัน ผู้วิจัยสามารถประมวลระดับการอนุรักษ์ออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกเป็นวิธีการอนุรักษ์ที่เกี่ยวข้องกับการรักษาบูรณภาพของอาคาร ประกอบด้วย 9 ระดับ เรียงลำดับความเข้มข้นของเทคนิควิธีจากน้อยไปมากได้ดังนี้

1. ปล่อยตามสภาพ (Laissez-Faire) หมายถึง การดำเนินการที่ปล่อยอาคารให้คงสภาพตามที่เป็นมาโดยไม่เข้าไปแตะต้องหรือรบกวนสภาพปัจจุบัน แต่อาจใช้มาตรการทางอ้อม อาทิการใช้กฎหมายขึ้นทะเบียนโบราณสถานเพื่อป้องกันการบุกรุกหรือแตะต้อง
2. การป้องกันความเสียหาย (protection/prevention) หมายถึง การดำเนินการที่ไม่รบกวนสภาพปัจจุบันของอาคาร และหาวิธีปกป้องไม่ให้อาคารเสื่อมสภาพลงไปมากกว่าที่เป็นอยู่ เริ่มต้นจากการดูแลอย่างสม่ำเสมอ ร่วมกับการควบคุมสภาพแวดล้อม เช่น ความชื้น อุณหภูมิ แสงสว่าง ตลอดจนการป้องกันอัคคีภัย และโจรกรรม
3. การสงวนรักษา (preservation) หมายถึง การยับยั้งหรือชะลอความเสื่อมสภาพพยายามคงสภาพอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยอาจมีการซ่อมแซม (repair) เมื่อมีความจำเป็น หรือตรวจพบความเสียหายที่อาจก่อให้เกิดการพังทลายหรือทรุดโทรมของอาคารได้ในอนาคต เช่น น้ำ สารเคมี แมลง และจุลชีพ
4. การเสริมความมั่นคง (consolidation/stabilization) หมายถึง การต่อเติมหรือเพิ่มวัสดุประสานความแข็งแรง เพื่อสร้างความมั่นใจว่าโครงสร้างหรือองค์ประกอบอาคารจะยังสามารถทนทานอยู่ได้ ซึ่งต้องอาศัยความชำนาญ ความเข้าใจทางเทคนิค และการรักษาบูรณภาพของอาคารเป็นอย่างมาก
5. การบูรณะ (restoration) หมายถึง การทำให้อาคารกลับคืนสู่สภาพที่ชัดเจนอย่างที่เคยเป็นมาในอดีตยุคสมัยใดสมัยหนึ่งตามที่เห็นสมควร โดยทำการรื้อถอนองค์ประกอบที่ผิดจากยุคสมัยที่กำหนดออกไป รวมถึงสร้างส่วนที่เสียหายหรือสูญหายขึ้นมาทดแทน ซึ่งต้องอาศัยหลักฐานทางโบราณคดีหรือประวัติศาสตร์มาอ้างอิง
6. การฟื้นฟู (rehabilitation) หมายถึง การรักษาส່วนที่มีคุณค่าของอาคารไว้ ร่วมกับการซ่อมแซม เสริมความแข็งแรง ปรับปรุงอาคารให้ทันสมัย ซึ่งอาจมีการเพิ่มเติมองค์ประกอบใหม่เพื่อให้เหมาะสมกับการใช้งานในปัจจุบัน บางครั้งอาจมีการเปลี่ยนแปลงการใช้สอยด้วย (adaptive reuse)
7. การจำลองแบบ (reproduction) หมายถึง การคัดลอกองค์ประกอบต้นแบบที่หลงเหลืออยู่แล้วสร้างขึ้นใหม่ เพื่อนำไปทดแทนชิ้นส่วนที่สูญหายไป หรือทดแทน

องค์ประกอบนั้น ๆ เพื่อย้ายชิ้นส่วนต้นฉบับที่เสี่ยงต่อการชำรุดเสียหายไปไว้ยังสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกว่า

8. การสร้างชิ้นใหม่ (reconstruction) รวมถึง การประกอบคืนสภาพหรือ อนัสติโลซิส (anastylosis) หมายถึง การนำชิ้นส่วนที่พังทลายลงมา กลับขึ้นมาประกอบใหม่ ณ สถานที่เดิม ให้ชิ้นส่วนอยู่ในตำแหน่งเดิม และคืนสภาพอาคารให้ใกล้เคียงของเดิมมากที่สุด ซึ่งอาจมีวัสดุใหม่เข้ามาเพิ่มเติมชิ้นส่วนที่สูญหายไป โดยกระบวนการทั้งหมดต้องมีหลักฐานอ้างอิง ปราศจากการคาดเดา
9. การย้ายที่ตั้ง (relocation) หมายถึง การเคลื่อนย้ายอาคารเดิมไปตั้งยังสถานที่แห่งใหม่ที่มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกว่า เนื่องจากสถานที่เดิมไม่เอื้ออำนวยต่อการรักษาคุณค่าของอาคาร แต่อย่างไรก็ตามการย้ายที่ตั้งก็ทำให้อาคารสูญเสียบูรณภาพและความแท้ด้านที่ตั้งเช่นเดียวกัน

วิธีการอนุรักษ์อีกกลุ่มหนึ่งอาจมิได้แทรกแซงกายภาพของอาคารโดยตรง เนื่องจากมุ่งเน้นการรักษาองค์ความรู้ทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และสถาปัตยกรรมมากกว่าการรักษาบูรณภาพของอาคาร ซึ่งประกอบไปด้วย 2 วิธีการ ดังนี้

- 1) การจำลอง (replication) หมายถึง การสร้างอาคารขึ้นใหม่ เลียนแบบของจริง โดยไม่จำเป็นต้องสร้างในสถานที่เดิม และอาจมีขนาดที่ลดลงหรือใหญ่กว่าต้นฉบับ อาคารที่สร้างจำลองนั้นไม่มีคุณสมบัติด้านความแท้และบูรณภาพ แต่มีคุณค่าทางการศึกษา
- 2) การสื่อความหมาย (interpretation) หมายถึง การสร้างสรรค์สื่อกลางเพื่อนำเสนอคุณค่าความสำคัญของแหล่งมรดกวัฒนธรรมนั้น เช่น การเผยแพร่ให้เห็นโครงสร้างบางส่วน การสร้างโครงสร้างใหม่เพื่อเป็นตัวแทนของอาคารที่ถูกทำลายไปแล้ว การทำป้ายข้อความ หรือการจัดนิทรรศการ เป็นต้น

ท้ายที่สุดแล้ว การตัดสินใจว่าจะเลือกวิธีการอนุรักษ์แบบใดต้องผ่านการพิจารณาคุณค่าความสำคัญ รวมถึงการทดสอบความแท้ และประเมินบูรณภาพ หากอาคารมีสภาพความสมบูรณ์มากและมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีสูง ไม่ควรถูกแทรกแซงทางกายภาพมากนัก

อาจเลือกวิธีการอนุรักษ์ด้วยการป้องกันความเสียหาย การสงวนรักษา การเสริมความมั่นคงแข็งแรง หรือการบูรณะ แต่หากเป็นอาคารที่มีได้มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีมากนัก หรือให้ ความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ คำนึงถึงการใช้งานมากกว่า อาจเลือกวิธีการอนุรักษ์ด้วยการฟื้นฟู

ดังนั้น การอนุรักษ์ในระดับการฟื้นฟู (rehabilitation) จึงเป็นวิธีการที่นิยมใช้สำหรับ อนุรักษ์อาคารที่มีได้มีคุณค่าความสำคัญ (value) ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีในระดับที่สูงมาก นัก รวมถึงเป็นอาคารที่มีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพมาตลอดอายุการใช้งานทำให้สูญเสียความแท้ และบูรณภาพไปบางส่วน นอกจากนี้ยังเป็นอาคารที่มีการใช้งานอย่างต่อเนื่องและต้องคำนึงถึงความ ต้องการทางเศรษฐกิจและสังคมร่วมด้วย

2.1.6 ความหมายของการอนุรักษ์และฟื้นฟู (rehabilitation)

สำนักงานรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยสหรัฐอเมริกาได้ให้นิยามคำว่า การอนุรักษ์และ ฟื้นฟู (Rehabilitation) ไว้ว่าหมายถึง การปฏิบัติการหรือกระบวนการทำให้ก่อสร้างหรือทรัพย์สามารถ ใช้งานได้ผ่านการซ่อมแซม ดัดแปลง และต่อเติม ในขณะที่เดียวกันก็สงวนรักษาสัดส่วนและลักษณะที่ สืบถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และสถาปัตยกรรม (U.S. Department of the Interior, 1997)

การอนุรักษ์และฟื้นฟู (rehabilitation) ในภาษาไทยอาจเรียกด้วยคำอื่นว่า การฟื้นฟู การ ปรับปรุงฟื้นฟู หรือ การฟื้นฟูสภาพ (ยงฉนิศร์ พิมลเสถียร, 2556 : 77) และในกฎบัตรบูรรา (Burra charter, 2013) เรียกวิธีการอนุรักษ์ที่คล้ายกันนี้ว่า การปรับปรุงอาคาร (Adaptation) ซึ่งหมายถึง การเปลี่ยนแปลงหรือแก้ไขสถานที่ให้มีศักยภาพเหมาะสมกับการใช้งานที่เป็นอยู่ หรือการใช้งานที่ เสนอใหม่ ซึ่งจะยอมรับได้เมื่อการปรับปรุงดังกล่าวได้รับการพิจารณาอย่างดีแล้วว่ามี การเปลี่ยนแปลงกายภาพอาคารน้อยที่สุด และส่งผลกระทบต่อคุณค่าของสถานที่น้อยที่สุด การ ปรับปรุงอาคารอาจมีการเสริมงานระบบอาคารใหม่ หรือการใช้งานใหม่ หรือเป็นการปรับเปลี่ยน เพื่อการคุ้มครองรักษาสถานที่

การอนุรักษ์และฟื้นฟู มีนิยามคล้ายคลึงกับ การทำให้ใหม่ (refurbishment) ซึ่งในบริบทของการปรับปรุงอาคาร ทั้งสองคำนี้จะเกี่ยวข้องกับการบำรุงรักษา ซ่อมแซม และการปรับปรุงอาคารให้ทันสมัย รวมถึงอาจมีการต่อเติมพื้นที่บางส่วน แต่ refurbish หากดูแยกตามคำศัพท์แล้ว คำว่า refurbish หมายถึง การขัดเกลา การแต่งหน้าตาใหม่ refurbishment จึงเน้นไปที่การปรับปรุงหน้าตา ความสวยงามและภาพลักษณ์ภายนอกของอาคารเสียมากกว่า ส่วน rehabilitation มีศัพท์คำว่า habitation แปลว่า การพักอาศัย ที่พักอาศัย จึงเน้นไปที่อาคารบ้านเรือนเสียมากกว่า นอกจากนี้สิ่งที่แตกต่างจาก refurbishment คือ rehabilitation อาจมีกระบวนการปรับเปลี่ยนโครงสร้างหลักของอาคารร่วมอยู่ด้วย (Douglas, 2002)

กล่าวโดยสรุป การอนุรักษ์และฟื้นฟู จึงหมายถึง การรักษาคุณค่าผ่านการปรับปรุงอาคารให้ทันสมัย ได้มาตรฐาน เพื่อให้สามารถใช้งานต่อไปได้ การอนุรักษ์และฟื้นฟูจึงต้องพิจารณาในประเด็นด้านการใช้สอย ซึ่งอาจเป็นการใช้สอยอย่างเดิมหรือมีการปรับเปลี่ยนการใช้สอย (Adaptive reuse) เพื่อให้เกิดพื้นที่ที่ตอบสนองพฤติกรรมหรือกิจกรรมการใช้งานที่เปลี่ยนไป เพิ่มความคุ้มค่าในการใช้พื้นที่ หรือสร้างผลตามแนวทางเศรษฐกิจให้อาคารสามารถอยู่รอดต่อไปได้ การใช้สอยใหม่ที่เหมาะสมคือการใช้สอยที่ไม่ทำลายคุณค่าอาคาร จึงควรเป็นการใช้สอยที่ใกล้เคียงหรือสอดคล้องกับการใช้สอยเดิม หรือเป็นการใช้สอยที่รูปแบบอาคารสามารถรองรับได้ นอกจากนี้การอนุรักษ์และฟื้นฟูยังต้องพิจารณาเลือกวิธีการซ่อมแซมหรือปรับปรุงทางกายภาพที่เหมาะสมเพื่อให้ได้ตามวัตถุประสงค์ทางการใช้งานที่ต้องการโดยอาคารยังคงคุณค่า และมีความสะดวกปลอดภัยในการใช้งาน

ไม่ว่าจะเป็นการใช้สอยเดิมหรือการใช้สอยใหม่ก็อาจต้องมีการปรับปรุงทางกายภาพ ทั้งวิธีการรักษาสภาพ ซ่อมแซม รื้อถอน แทนที่ส่วนที่สูญหาย ดัดแปลง หรือต่อเติมพื้นที่ รวมถึงการปรับปรุงให้เป็นไปตามมาตรฐานความปลอดภัยหรือกฎหมายควบคุมอาคารในปัจจุบัน จึงจำเป็นต้องปรับปรุงงานระบบประกอบอาคารและต่อเติมสิ่งอำนวยความสะดวกที่ทันสมัย ได้แก่ ระบบไฟฟ้า ระบบประปาสุขาภิบาล ระบบสื่อสาร ระบบปรับอากาศ และระบบเพื่อความปลอดภัยเช่น กล้องวงจรปิด และถังดับเพลิง หลักการติดตั้งหรือต่อเติมคือต้องพยายามไม่ทำลายคุณค่า ความแท้ และบูรณภาพของอาคารเดิม

2.1.7 คุณค่าและความสำคัญในการอนุรักษ์และฟื้นฟูสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

ในปัจจุบันขอบเขตของการอนุรักษ์มิได้มุ่งความสนใจเฉพาะอาคารสำคัญทางประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่ยังขยายไปสู่ชุมชนประวัติศาสตร์ ภูมิทัศน์เมือง รวมทั้งให้ความสำคัญกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของสังคมระดับท้องถิ่น ดังที่ปรากฏในกฎบัตรว่าด้วยการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมพื้นถิ่น ค.ศ.1999 (Charter on the Built Vernacular Heritage) ซึ่งได้กล่าวถึงมรดกพื้นถิ่นว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นผลผลิตจากสังคมซึ่งเผยให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นและสะท้อนประวัติศาสตร์ของสังคมนั้น ๆ นอกจากนี้ในกฎบัตรดังกล่าวยังแสดงให้เห็นถึงการยอมรับความเปลี่ยนแปลงของมรดกวัฒนธรรมพื้นถิ่น โดยกล่าวว่า มรดกวัฒนธรรมพื้นถิ่นเกิดขึ้นจากกระบวนการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ตอบรับกับข้อจำกัดทางสังคมและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

จากที่กล่าวมาแล้วว่าหัวใจสำคัญของการอนุรักษ์ คือ การรักษาและส่งเสริมคุณค่าความสำคัญของสถานที่นั้น ๆ ให้ได้มากที่สุด มรดกสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมีคุณค่าความสำคัญทั้งต่อสังคม ต่อย่าน และต่อผู้ใช้งานเอง ซึ่งเซอร์ เบอ์นาร์ต เอ็ม ฟิลเดิน (Sir Bernard M. Feilden) ได้จัดแบ่ง “คุณค่า” (value) ออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ มีรายละเอียดดังนี้ (Feilden, 1996 : 6)

1) คุณค่าทางจิตใจ (emotional values) ประกอบไปด้วย

- คุณค่าด้านความแปลก ความน่าสนใจ มหัศจรรย์ใจ (wonder) อาคารทำให้ผู้พบเห็นเกิดความตื่นตาตื่นใจ
- คุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์ (identity) อาคารมีลักษณะโดดเด่นเป็นที่ชื่นชอบของคนในพื้นที่
- คุณค่าด้านความต่อเนื่อง (continuity) อาคารมีความสัมพันธ์สืบเนื่องกับผู้ใช้งานหรือคนในพื้นที่
- คุณค่าด้านมีความหมายทางจิตวิญญาณและเป็นสัญลักษณ์ (spiritual and symbolic) อาคารเป็นสื่อให้เกิดความสงบ ความรื่นรมย์ หรือแม้กระทั่งความสะเทือนใจ มักเป็นอาคารทางศาสนา

2) คุณค่าทางวัฒนธรรม (cultural value) ประกอบไปด้วย

- คุณค่าในฐานะที่เป็นเอกสารหลักฐาน (documentary) อาคารเป็นบันทึกหลักฐานหรือข้อมูลสำคัญด้านต่าง ๆ
- คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (historic) อาคารเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์หรือบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่นั้น ๆ
- คุณค่าด้านโบราณคดี อายุ และความหายาก (archaeological, age and scarcity) อาคารมีความเก่าแก่ เป็นตัวแทนของรูปแบบสถาปัตยกรรมที่คงเหลืออยู่ไม่มาก เป็นหลักฐานที่แสดงถึงอารยธรรมของมนุษย์ในอดีต
- คุณค่าด้านความงาม และเชิงสัญลักษณ์ (aesthetic and symbolic) อาคารมีความงดงามสร้างสุนทรียภาพซึ่งค่อนข้างเป็นนามธรรม
- คุณค่าด้านสถาปัตยกรรม (architectural) อาคารมีลักษณะเด่นของรูปแบบวัสดุ วิธีการก่อสร้าง และองค์ประกอบที่แสดงถึงความสามารถของผู้สร้างสรรค์
- คุณค่าด้านภูมิทัศน์เมือง ภูมิสถาปัตยกรรม และระบบนิเวศ (townscape, landscape and ecological) อาคารส่งเสริมภูมิทัศน์เมืองและแสดงถึงความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม
- คุณค่าด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (technological and scientific) อาคารเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวิชาการ วิทยาการและเทคโนโลยีแห่งยุค และเป็นแหล่งสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมโบราณ

3) คุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย (use value) ประกอบด้วย

- คุณค่าด้านการใช้งาน (functional) อาคารมีศักยภาพในการใช้งานไม่ว่าจะเป็นการใช้งานเดิมหรือการใช้งานใหม่
- คุณค่าด้านเศรษฐกิจ (economic) อาคารมีศักยภาพในการใช้พื้นที่เพื่อก่อให้เกิดรายได้ อาทิ การใช้งานเชิงพาณิชย์ การใช้งานเพื่อการท่องเที่ยว
- คุณค่าด้านสังคม (social) อาคารถูกใช้งานเพื่อกิจกรรมสาธารณประโยชน์หรือกิจกรรมที่สร้างความสัมพันธ์ในชุมชน ส่งเสริมเอกลักษณ์ชุมชน

- คุณค่าด้านการเมือง และความเกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์ (political and ethnic) อาคารเกี่ยวข้องกับบุคคล กลุ่มบุคคล กลุ่มชาติพันธุ์หรือเหตุการณ์สำคัญทางการเมือง

2.1.8 การประเมินความแท้และบูรณภาพสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

การประเมินความแท้และบูรณภาพก่อนดำเนินงานจะทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าใจอาคารของตัวเองมากขึ้นว่ามีคุณค่ามากน้อยเพียงใด และองค์ประกอบใดเป็นสิ่งที่สื่อให้เห็นคุณค่าเหล่านั้นแล้ว องค์ประกอบเหล่านั้นยังคงความดั้งเดิมอยู่หรือไม่ ทำให้สามารถวางแผนได้อย่างถูกต้องว่าควรจะใช้เทคนิควิธีใดปรับเปลี่ยนกายภาพอาคารมากน้อยเพียงใด ส่วนใดควรแตะต้องส่วนใดไม่ควรแตะต้อง เพื่อเป็นการรักษาและส่งเสริมคุณค่าของตัวอาคารให้มากที่สุด

ความแท้ (Authenticity)

ความแท้ของมรดกเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาตลอดช่วงอายุของมรดกที่ปรากฏให้เห็นถึงความ เป็นของแท้ดั้งเดิมตั้งแต่เริ่มสร้าง และแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพที่ต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึง ปัจจุบัน (Jokilehto, 2002 : 296-298) ในการพิจารณาจะต้องมีหลักฐานที่พิสูจน์ได้ว่าของดั้งเดิมเป็น อย่างไร โดยความแท้ของมรดกจะถูกพิจารณาใน 4 เรื่อง ได้แก่

1. ความแท้ด้านรูปแบบหรือการออกแบบ พิจารณาว่าอาคารหลังนั้นยังคงรูปแบบ สัดส่วนหรือหน้าตาอาคารตามที่ได้ออกแบบไว้ตั้งแต่แรกสร้างหรือไม่
2. ความแท้ด้านวัสดุ พิจารณาว่าตัวอาคารยังรักษาวัสดุดั้งเดิม หรือการซ่อมแซมได้ เลือกรวัสดุที่ใช้ก่อสร้างชนิดเดิมหรือไม่
3. ความแท้ด้านฝีมือช่าง พิจารณาว่าในการบูรณะซ่อมแซมอาคารยังคงใช้เทคนิค วิธีการดั้งเดิมหรือไม่
4. ความแท้ด้านสถานที่ตั้ง พิจารณาว่าอาคารยังคงตั้งอยู่ที่เดิมหรือไม่ และรักษา สภาพแวดล้อมไว้มากน้อยเพียงใด

บูรณภาพ (Integrity)

บูรณภาพ หมายถึง ความครบถ้วนสมบูรณ์ นอกจากการประเมินความแท้ขององค์ประกอบต่าง ๆ แล้ว การประเมินบูรณภาพจะเป็นการพิจารณาในภาพรวมของอาคารว่ามืองค์ประกอบที่คงความแท้เหล่านั้นอยู่มากน้อยเพียงใด และถูกรบกวนให้สูญเสียความแท้หรือไม่ หากอาคารยังคงเหลือองค์ประกอบที่มีความแท้อยู่มาก ถูกรบกวนน้อย ย่อมหมายถึงอาคารยังมีบูรณภาพมาก

2.1.9 ขั้นตอนการอนุรักษ์และฟื้นฟูสถาปัตยกรรม

ขั้นตอนการอนุรักษ์และฟื้นฟูสถาปัตยกรรมที่ผู้ครอบครองหรือผู้ใช้งานควรปฏิบัติ แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 : ขั้นเตรียมการ

ขั้นเตรียมการเป็นขั้นตอนเริ่มแรกที่ต้องปฏิบัติก่อนเข้าไปดำเนินการเปลี่ยนแปลงกายภาพของตัวอาคาร เป็นขั้นตอนที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องมาพูดคุย วางแผนและปฏิบัติร่วมกัน ประกอบด้วย

1) เก็บข้อมูลสภาพเรือน และประวัติการอนุรักษ์ที่ผ่านมา

รวบรวมข้อมูลประวัติการก่อสร้าง การปรับปรุง และการใช้งานอาคาร ทำการสำรวจ รั้ววัด เพื่อให้เข้าใจรูปแบบทางสถาปัตยกรรม องค์ประกอบที่มีความสำคัญอันแสดงถึงเอกลักษณ์ของอาคาร และขนาดพื้นที่ที่จะทำการปรับปรุง พร้อมกับการบันทึกสภาพอาคาร ความเสียหายที่เกิดขึ้นกับตัวอาคาร ไม่ว่าจะด้วยวิธีการบรรยายสภาพ ถ่ายภาพ หรือการเขียนแบบทางสถาปัตยกรรม และวิเคราะห์ความเสื่อมสภาพ หาสาเหตุที่ก่อให้เกิดความเสื่อมสภาพเพื่อวางแผนแก้ไขต่อไป

2) พิจารณาคคุณค่าความสำคัญ

นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาวิเคราะห์คุณค่าด้านต่าง ๆ ทั้งคุณค่าทางจิตใจ คุณค่าทางวัฒนธรรม และคุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย ระบุองค์ประกอบที่สื่อถึงคุณค่าเหล่านั้น

3) เจรจา กำหนดวัตถุประสงค์ และวางแนวคิด

การเจรจาในที่นี้หมายความถึงการหาข้อสรุปในเรื่องกรรมสิทธิ์การครอบครอง อาคาร และที่มาของเงินทุนในการปรับปรุงอาคาร แล้วกำหนดวัตถุประสงค์ของการอนุรักษ์ และฟื้นฟูร่วมกัน หากมีการเปลี่ยนแปลงการใช้สอยใหม่จะต้องคำนึงถึงความเข้ากันได้กับ รูปแบบอาคารเดิม และต้องมีความเข้าใจในกฎหมายควบคุมอาคาร หรือกฎระเบียบต่าง ๆ จึงอาจมีความจำเป็นที่ต้องขอคำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ ไม่ว่าจะเป็นสถาปนิก วิศวกร นักสำรวจ และผู้จัดการงานก่อสร้าง เพื่อสอบถามถึงความเป็นไปได้ หลังจากนั้นจึงร่วมกันวาง แนวความคิดเพื่อเป็นหลักยึดในการออกแบบเตรียมแบบรูปรายการสำหรับการปรับปรุงใน ขั้นตอนต่อไป

4) เตรียมแบบสำหรับการปรับปรุง วางแผน และจัดหาผู้ดำเนินงาน

หากการดำเนินงานปรับปรุงมีความยุ่งยากซับซ้อน จำเป็นต้องมีการเตรียมแบบ ก่อสร้างเพื่อใช้ในการสื่อสารกับผู้รับเหมาหรือช่างที่เข้ามาดำเนินการ วางแผนค่าใช้จ่าย และ วางแผนขั้นตอนการดำเนินงานก่อนหลัง ขั้นตอนการจัดซื้อวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ และ แรงงานให้ชัดเจน สัมพันธ์กับระยะเวลาที่จะใช้ในการก่อสร้างปรับปรุงอาคาร ในขั้นตอนนี้ อาจมีสถาปนิก นักออกแบบ วิศวกร หรือผู้จัดการงานก่อสร้างเข้ามาช่วยจัดเตรียมแบบและ วางแผนการทำงาน

หลังจากนั้นจึงจัดหาผู้รับเหมาก่อสร้าง หรือช่างที่มีความเชี่ยวชาญตามลักษณะงาน ที่ต้องการความละเอียดอ่อนให้มาดำเนินงานปรับปรุงอาคาร ผู้รับเหมาหรือช่างที่จะเข้ามา ดำเนินงานอาจเข้ามาร่วมกันจัดเตรียมแบบและวางแผนการดำเนินงานในขั้นตอนก่อนหน้านี้ ด้วย

ขั้นตอนที่ 2 : ขั้นตอนดำเนินงานปรับปรุงฟื้นฟูทางกายภาพ

ขั้นตอนดำเนินงานปรับปรุงฟื้นฟูทางกายภาพ หรือเรียกว่าขั้นการก่อสร้าง เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ขั้นตอนนี้จะต้องได้รับความใส่ใจในการควบคุมคุณภาพงานก่อสร้าง รวมถึงเวลา และค่าใช้จ่าย ซึ่งอาจจะไม่เป็นไปตามแผนที่วางไว้ในขั้นตอนก่อนหน้านี้และจะต้องสามารถ

ปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ ฉะนั้นเจ้าของโครงการอาจต้องว่าจ้างผู้จัดการโครงการที่มีประสบการณ์เข้ามาเป็นตัวแทนในการสอดส่องดูแลตลอดขั้นตอนนี้

ในขั้นตอนนี้จะเกิดการปรับปรุงทางกายภาพอาคารเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ และแนวคิดที่วางไว้ ซึ่งมีเทคนิควิธีการดังนี้

- 1) การสงวนรักษา (retain/preserve) คือการคงสภาพทางกายภาพเดิมอย่างที่เป็นอยู่ โดยไม่ต้องหรือดัดแปลง
- 2) การป้องกันและบำรุง (protect/maintain) คือการนำสิ่งแปลกปลอมหรือสิ่งที่เป็นสาเหตุของความเสียหายออก ทำความสะอาด และหาวิธีการบำรุงรักษาเพื่อป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นกับองค์ประกอบนั้นในอนาคต
- 3) การเสริมความแข็งแรงของโครงสร้าง (consolidation) คือการต่อเติมหรือเพิ่มวัสดุประสานความแข็งแรงให้แก่โครงสร้างอาคารที่ชำรุด เพื่อให้มีความมั่นคงมากขึ้น
- 4) การซ่อมแซมและแทนที่ (repair & replace) คือการทำให้กลับคืนสู่สภาพเดิมโดยการแก้ไขเฉพาะส่วนหรือสร้างองค์ประกอบใหม่ที่คัดลอกจากรูปแบบเดิมเมื่อมีหลักฐานที่ชัดเจน เพื่อมาแทนที่องค์ประกอบที่เกิดความเสียหาย โดยคำนึงถึงความกลมกลืนและการใช้วัสดุที่ใกล้เคียงของเดิมเป็นสำคัญ
- 5) การออกแบบใหม่เพื่อแทนที่ส่วนที่สูญหาย (design for the replacement of missing historic feature) คือการสร้างองค์ประกอบโดยการออกแบบขึ้นมาใหม่เนื่องจากมีหลักฐานไม่ชัดเจน แล้วนำไปแทนที่องค์ประกอบที่สูญหายเพื่อให้อาคารเกิดความสมบูรณ์มากขึ้น
- 6) การดัดแปลง (alteration) คือการรื้อถอนหรือปรับเปลี่ยนองค์ประกอบบางส่วนไม่ว่าจะเป็นภายนอกหรือภายในอาคารเพื่อแก้ไขให้ตรงตามวัตถุประสงค์ทั้งด้านความงามและการใช้งาน
- 7) การต่อเติม (addition) คือการสร้างองค์ประกอบอาคารขึ้นมาใหม่ในส่วนที่เป็นพื้นที่ว่างภายนอกหรือสร้างเพิ่มเติมจากอาคารเดิมโดยไม่จำเป็นต้องรื้อถอนอาคารเดิม

8) การปรับปรุงสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก (utility & facility improvement) คือ การปรับปรุงงานระบบไฟฟ้า ระบบประปา ระบบรักษาความปลอดภัย และสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้ใช้งาน

สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งในขั้นตอนนี้คือการจดบันทึก ผู้ดำเนินงานควรจดบันทึก ถ่ายภาพ หรือเก็บหลักฐานด้วยวิธีการต่าง ๆ บันทึกสิ่งที่ทำให้กายภาพของอาคารเปลี่ยนแปลงไป วิธีการ และเครื่องมือที่ใช้ รวมถึงปัญหาและอุปสรรคระหว่างการดำเนินงาน

ขั้นตอนที่ 3 : ขั้นตอนการบริหารจัดการ และประเมินผล

หลังการก่อสร้างเสร็จสิ้นต้องมีการบริหารจัดการอย่างเหมาะสม ทั้งในเรื่องผู้ดูแลอาคาร การวางแผนงานบำรุงรักษาอาคาร และการวางแผนการปรับปรุงในอนาคต นอกจากนี้ในกรณีของการใช้งานอาคารเพื่อประโยชน์เชิงพาณิชย์ เจ้าของโครงการยังจำเป็นต้องจัดการเรื่องการตลาด การประชาสัมพันธ์ และการสร้างแรงดึงดูดกลุ่มลูกค้า

นอกจากนั้นเมื่ออาคารเปิดใช้งานควรมีการประเมินผลว่าสิ่งที่ได้ดำเนินงานปรับปรุงฟื้นฟูทางกายภาพอาคารนั้นเกิดผลดีหรือผลเสียอย่างไรทั้งต่อการใช้งาน กายภาพอาคาร และการดูแลรักษา ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

2.3 ข้อควรพิจารณาในการอนุรักษ์และฟื้นฟูสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นประเภทไม้

ไม้ เป็นวัสดุหลักในการก่อสร้างเรือนแถวพื้นถิ่น โดยเฉพาะเรือนแถวพื้นถิ่นในการวิจัยครั้งนี้มีองค์ประกอบเรือนเมื่อแรกสร้างทำจากไม้ทั้งหมด งานวิจัยนี้จึงต้องทำความเข้าใจธรรมชาติของสถาปัตยกรรมไม้เกี่ยวกับปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเสื่อมสภาพ วิธีการป้องกันและซ่อมแซมไม้ในสถาปัตยกรรม และแนวปฏิบัติในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่ประเภทไม้

2.3.1 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเสื่อมสภาพ

อาคารที่เสื่อมสภาพทำให้ประสิทธิภาพในการทำงานลดลงหรืออาจเป็นอันตรายต่อการใช้งาน ในอาคารโครงสร้างไม้เมื่อจุดเชื่อมต่อโครงสร้างผูกพันหรือเกิดแรงกระทำจนทำให้โครงสร้างเสียสมดุล อาคารจะทรุดพังลงตามแรงดึงดูดของโลก ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเสื่อมสภาพใน

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นประเภทไม่มีทั้งปัจจัยที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันและปัจจัยที่ค่อย ๆ สะสมจนวัสดุไม่สามารถทนทานได้ โดยสามารถแบ่งออกเป็นปัจจัยจากธรรมชาติ และปัจจัยจากมนุษย์

ปัจจัยจากธรรมชาติ ได้แก่

1. ภัยธรรมชาติ

ภัยธรรมชาติคือปัจจัยที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันและมีอำนาจการทำลายสูง เช่น แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด พายุ น้ำท่วม แผ่นดินถล่ม ทิมะถล่ม ไฟจากฟ้าผ่า สึนามิ เป็นต้น

2. สภาพอากาศ

คุณสมบัติทางฟิสิกส์ของไม้คือสามารถยืดหรือหดตัวได้หลายทิศทางเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิและความชื้น ไม้จะถ่ายเทความชื้นกับสภาพแวดล้อมซึ่งมีมาในหลายรูปแบบ เช่น ฝน ทิมะ น้ำค้าง น้ำแข็ง และน้ำใต้ดิน ทำให้ไม้ยืดหดตัวจนอาจเกิดการแตกร้าวบริเวณจุดยึดของโครงสร้าง นอกจากนี้เมื่อไม้ได้รับรังสีแสงอาทิตย์หรือได้รับอุณหภูมิสูงเป็นเวลานานจะทำให้เซลลูโลสในเนื้อไม้เสียหายและสูญเสียคุณสมบัติในการรับแรงได้เช่นกัน

3. จุลชีพ พืช และสิ่งมีชีวิตขนาดเล็ก

ไม้เมื่ออยู่ในบริเวณที่เปียกสลับแห้งอาทิสารเรือที่ฝังอยู่ในดินหรือใต้ผิวน้ำ บริเวณรอยต่อระหว่างส่วนที่อยู่เหนือดินหรือเหนือผิวน้ำกับบริเวณด้านใต้ที่ได้รับความชื้น เป็นพื้นที่ที่มีสภาวะเหมาะกับการเจริญเติบโตของจุลชีพ เช่น เห็ด รา แบคทีเรียที่สร้างความเสียหายแก่ไม้ ต้นไม้ที่อยู่ใกล้เรือนก็อาจส่งผ่านความชื้นมาให้กับเรือนได้ เนื่องจากรากของต้นไม้บางชนิดอาจทำลายโครงสร้างใต้ดินของอาคารได้ กิ่งก้านสาขาของต้นไม้ที่เปราะอาจหักหล่นและสร้างความเสียหายให้แก่อาคารเช่นกัน

ในพื้นที่อับชื้น ไม่ถูกแสงแดด อากาศถ่ายเทไม่สะดวกมักจะเป็นบริเวณที่พบปลวกมากัดกินเนื้อไม้ นอกจากนี้สัตว์ขนาดเล็ก เช่น นก ค้างคาว หนู สามารถสร้างความเสียหาย

แก่อาคารเนื่องจากการบุกรุกและสร้างรังภายในอาคาร รวมถึงสิ่งปลูกสร้างที่เป็นแหล่งความชื้น และเชื้อโรคสะสมในอาคาร

ปัจจัยจากมนุษย์ ได้แก่

1. การใช้งานที่ไม่เหมาะสม

การใช้งานผิดวัตถุประสงค์ หรือการใช้งานไม่เหมาะสมกับรูปแบบอาคาร ทำให้โครงสร้างอาคารต้องรับน้ำหนักมากกว่าที่ออกแบบไว้นำไปสู่การวิบัติของโครงสร้างจนเป็นอันตรายถึงขั้นอาคารพังถล่มลงได้

2. ขาดการดูแลรักษาหรือซ่อมแซมผิดวิธี

อาคารที่ถูกทิ้งร้าง หรือไม่ได้รับการดูแลรักษาอย่างเหมาะสม รวมถึงการซ่อมแซมอาคารอย่างผิดวิธี เลือกวัสดุที่ไม่มีคุณภาพหรือช่างขาดประสบการณ์ จะยิ่งทำให้อาคารเสียหายเร็วขึ้น

3. อุบัติเหตุหรือสถานการณ์รุนแรงที่เกิดขึ้นจากมนุษย์

อาคารอาจได้รับความเสียหายจากอุบัติเหตุที่เกิดจากความประมาทของมนุษย์ เช่น อัคคีภัย รถชนอาคารที่ตั้งอยู่ริมถนน หรือได้รับความเสียหายจากสถานการณ์ความรุนแรง เช่น ภาวะสงคราม เหตุจลาจล การลอบวางเพลิง การพยายามทำลายทรัพย์สิน และการโจรกรรม เป็นต้น

4. มลภาวะ

อันตรายจากมลภาวะแวดล้อมที่เจ้าของอาคารไม่สามารถควบคุมได้ เช่น แสงสะท้อนสะท้อนหรือผลกระทบจากงานก่อสร้างถนน สภาวะฝนกรด ฝุ่นควันที่พัดมาตามกระแสลม เป็นต้น

2.3.2 วิธีการป้องกันและซ่อมแซมไม้ในสถาปัตยกรรม

ไม้เป็นวัสดุทางชีวภาพที่ได้รับความเสียหายจากรังสีความร้อนและความชื้นในสภาพแวดล้อม การดูแลให้ไม้มีอายุการใช้งานที่ยืนยาวคือการปกป้องผิวไม้จากความร้อนและความชื้นก่อนที่จะเสียหาย การป้องกันความชื้นทำได้โดยเว้นช่องว่างระหว่างวัสดุเพื่อให้มีอากาศถ่ายเทไม่อับชื้น (สมชาติ จิ่งสิริอารักษ์, 2540) เช่นในบริเวณที่โครงสร้างไม้ต้องสัมผัสกับดินหรือผนังก่ออิฐ และยังสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการป้องกันด้วยการเคลือบผิวด้วยวัสดุกันน้ำ เช่น การลงรักในสถาปัตยกรรมไทย การทาเคลือบผิวด้วยสีน้ำมันหรือสีย้อมไม้ เป็นต้น

สำหรับไม้ที่ได้รับความเสียหายแล้ว มีแนวทางในการซ่อมแซม 4 แนวทาง (ฮาตา สุทธิธรรม, 2554) ได้แก่

1. **คงการใช้ไม้เดิมไว้ทั้งหมดแล้วสงวนรักษา** แนวทางนี้เหมาะกับไม้ที่ไม่ใช่โครงสร้างอาคาร หรือไม้โครงสร้างที่เสียหายเล็กน้อยและยังไม่สูญเสียประสิทธิภาพการรับน้ำหนัก โดยวิธีการกำจัดหรือหยุดสาเหตุที่ทำให้ลายไม้ ได้แก่ การลดความร้อนและฉีดสารเคมี การอัดน้ำยาเสริมความแข็งแรงและกำจัดสิ่งมีชีวิตที่กัดกินเนื้อไม้
2. **คงไม้เดิมไว้ให้มากที่สุดแล้วเสริมความแข็งแรง** แนวทางนี้เป็นการรักษาไม้ส่วนที่ยังใช้งานได้แล้วนำไม้ใหม่หรือวัสดุอื่นมาเสริมความแข็งแรง ด้วยเทคนิคการตัดต่อไม้ การใช้เหล็กยึดประกบ การเสริมแท่งเหล็กหรือไฟเบอร์กลาสในเนื้อไม้ผสมซีเมนต์หรือโพลีเมอร์
3. **การเปลี่ยนไม้ใหม่** แนวทางนี้เป็นการรื้อถอนไม้ในส่วนที่เสียหายแล้วหาไม้ใหม่มาใส่แทนที่ เป็นวิธีที่ง่ายแต่ใช้งบประมาณสูงเพราะต้องอาศัยช่างฝีมือและต้องหาไม้ที่เป็นชนิดเดียวกันหรือมีคุณสมบัติใกล้เคียงไม้เดิม
4. **การใช้วัสดุทดแทน** แนวทางนี้เป็นการรื้อถอนไม้ในส่วนที่เสียหายแล้วแทนที่ด้วยวัสดุสมัยใหม่ เช่น ไม้เทียม เหล็ก หรือคอนกรีต แต่เป็นวิธีที่อาจทำให้สูญเสียความแท้และบูรณภาพ จึงต้องพิจารณาอย่างถี่ถ้วนและทำอย่างระมัดระวัง

2.3.3 แนวปฏิบัติในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นประเภทไม้

จากการทบทวนหลักการอนุรักษ์มรดกสิ่งก่อสร้างประเภทไม้ (Principles for The Conservation of Wooden Built Heritage, 2017) ระบุว่าด้วยมรดกสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่น ค.ศ. 1999 (Charter on the Built Vernacular Heritage 1999) โดยสภาการโบราณสถานระหว่างประเทศ หรือ ICOMOS และมาตรฐานการอนุรักษ์และฟื้นฟูของสำนักงานรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยสหรัฐอเมริกา (The U.S. Secretary of Interior’s Standard for Rehabilitation) ผู้วิจัยสามารถสรุปแนวปฏิบัติในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นประเภทไม้ได้ดังนี้

หลักการทั่วไป

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นสร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ทางการใช้งานเป็นหลัก จึงเป็นสิ่งสะท้อนวัฒนธรรมพื้นฐานของคนในชุมชนที่สัมพันธ์กับถิ่นที่ตั้ง สนองต่อข้อจำกัดด้านการใช้งาน เงื่อนไขทางสิ่งแวดล้อม แสดงถึงความเชี่ยวชาญในการออกแบบและก่อสร้างที่ถ่ายทอดกันมาอย่างไม่เป็นทางการ นอกจากนี้ความหลากหลายของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นยังเป็นสิ่งบ่งบอกถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมโลก

การอนุรักษ์ควรดำเนินการโดยผู้เชี่ยวชาญจากหลายสาขา และต้องคำนึงถึงลักษณะเฉพาะทางกายภาพ วัสดุ โครงสร้างและที่ตั้ง ที่ผสมกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม คำนึงถึงการพัฒนาและความเปลี่ยนแปลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยพยายามทำความเข้าใจพัฒนาการและแยกแยะความแท้ในแต่ละช่วงเวลา คำนึงถึงความแตกต่างของชนิดไม้และคุณภาพไม้ที่ใช้ในงานก่อสร้าง ทำความเข้าใจพฤติกรรมทางโครงสร้างและเหตุปัจจัยของความเสื่อมสภาพ

การสำรวจ และบันทึกข้อมูล

สภาพอาคารควรได้รับการตรวจสอบอย่างละเอียดก่อนดำเนินงานปรับปรุง ควรมีการรังวัดและจดบันทึกความเสื่อมสภาพของอาคาร ทำความเข้าใจระบบโครงสร้างและการก่อสร้าง และสังเกตร่องรอยบนผิวไม้ซึ่งอาจเป็นสิ่งบ่งบอกภูมิปัญญาวิธีการก่อสร้างในอดีต

การวิเคราะห์และประเมิน

นำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจมาวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจพัฒนาการและแยกแยะความแท้ในแต่ละช่วงเวลา และแยกแยะองค์ประกอบที่บ่งชี้ลักษณะเฉพาะของอาคาร ต้องยอมรับการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากการบูรณะองค์ประกอบต่าง ๆ ในช่วงเวลาที่ผ่านมาจนมีลักษณะไม่เหมือนตามแบบยุคใดยุคหนึ่งว่าเป็นลักษณะที่สำคัญของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น แล้วพยายามคงสภาพความแท้และประเมินคุณค่าขององค์ประกอบเหล่านั้นซึ่งจะเป็นตัวกำหนดวิธีการปรับปรุงทางกายภาพต่อไป

การปรับปรุงทางกายภาพ

สิ่งแรกที่ต้องดำเนินการคือการวางแผนร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย ซึ่งแผนนั้นต้องเคารพต่อคุณค่าและลักษณะเด่นของอาคาร วางแผนให้รบกวนกายภาพอาคารให้น้อยที่สุดทั้งในด้านรูปแบบ วัสดุ พื้นที่ว่างและความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ พยายามให้สูญเสียองค์ประกอบดั้งเดิมให้น้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้เพื่อรักษาความแท้และบูรณภาพ เริ่มต้นจากรักษาองค์ประกอบที่มีอยู่และพยายามซ่อมแซมแทนการรื้อถอน การรื้อถอนอาจทำได้ถ้าองค์ประกอบนั้นเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานหรือองค์ประกอบนั้นผิดรูปจนสูญเสียเสถียรภาพ แต่การจะรื้อถอนองค์ประกอบใดต้องผ่านการตัดสินใจอย่างถี่ถ้วน

การซ่อมแซมควรพิจารณาเทคนิควิธีการดั้งเดิมก่อนไม่ว่าจะเป็นการเตรียมไม้ การตัดต่อ และการยึดไม้ หากองค์ประกอบไม้ดั้งเดิมมีความเสียหายรุนแรงและต้องการการเปลี่ยนชิ้นส่วนใหม่ ควรเลือกไม้ชนิดเดิม มีค่าความชื้นและแนวเสี้ยนไม้ใกล้เคียงของเดิม ชิ้นส่วนไม้ที่ต่อเติมเข้าไปใหม่ต้องสามารถแยกแยะความแตกต่างจากของดั้งเดิมได้ อาจด้วยเทคนิคการทำผิวที่แตกต่างกันให้สามารถสังเกตเห็นในระยะใกล้ แต่มองในภาพกว้างแล้วกลมกลืนกับองค์ประกอบดั้งเดิม

องค์ประกอบที่ต่อเติมเข้าไปใหม่ต้องไม่ปิดบังร่องรอยที่บ่งบอกคุณค่า ไม่ทำให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับยุคสมัย ไม่ควรผนวกติดกับโครงสร้างหรือองค์ประกอบเดิมมากเกินไปและสามารถถอดออกได้เพื่อให้อาคารกลับสู่สภาพเดิม และไม่จำเป็นต้องซ่อมแซมตำหนิบนผิวไม้เดิมหากส่งผลเสียต่อโครงสร้างและการใช้งาน

การปรับเปลี่ยนการใช้สอย

การนำโครงสร้างกลับมาใช้ใหม่หรือการปรับเปลี่ยนการใช้สอยควรเป็นการใช้สอยที่เหมาะสม และเคารพต่อพฤติกรรมโครงสร้างเดิม มีความกลมกลืนกับรูปทรงของสถาปัตยกรรม เคารพต่อภาพลักษณ์หรือชื่อเสียงของสถานที่นั้น ๆ หากโครงสร้างเดิมยังมีเสถียรภาพและการใช้งานใหม่ไม่ได้เพิ่มภาระการรับน้ำหนักของโครงสร้าง การปรับปรุงกายภาพด้วยวิธีการซ่อมแซมอาจจะเพียงพอ แต่หากการใช้งานใหม่เป็นการเพิ่มภาระการรับน้ำหนักของโครงสร้าง ควรมีการวิเคราะห์โครงสร้างโดยผู้เชี่ยวชาญและหาวิธีการเสริมความแข็งแรงให้เพียงพอกับการใช้งาน การปรับปรุงโครงสร้างไม่จำเป็นต้องทำให้ได้มาตรฐานอาคารสมัยใหม่หากเป็นการทำลายคุณค่าและความแท้ของอาคาร

การใช้วัสดุและเทคโนโลยีสมัยใหม่

การใช้วัสดุสมัยใหม่ต้องช่วยรักษาลักษณะเดิมที่แสดงออกผ่านโครงสร้าง และไม่รบกวนวัสดุเดิมที่ยังคงอยู่ ใช้วิธีและวัสดุสมัยใหม่เท่าที่จำเป็นสำหรับการรักษาคุณค่าขององค์ประกอบส่วนใหญ่ ควรเลือกชิ้นส่วนทดแทนที่มีรูปแบบ สี และพื้นผิวของวัสดุใกล้เคียงกับลักษณะดั้งเดิม โดยอาศัยหลักฐานทางกายภาพหรือเอกสารประกอบการพิจารณา

การติดตั้งสิ่งอำนวยความสะดวกต้องเคารพและไม่ทำลายคุณค่าความสำคัญทั้งที่จับต้องได้ และจับต้องไม่ได้ของโครงสร้างและสถานที่ตั้ง การใช้สารเคมีต้องใช้อย่างระมัดระวัง ต้องมีการตรวจสอบและรับรองว่าไม่ส่งผลเสียต่ออาคาร สภาพแวดล้อม และคนในชุมชน

การทำบันทึกและเอกสาร

ควรมีการบันทึกกระบวนการก่อสร้างและทักษะฝีมือช่างแบบดั้งเดิมอันแสดงออกถึงเอกลักษณ์ความเป็นพื้นถิ่นเพื่อเป็นองค์ความรู้สำหรับช่างฝีมือรุ่นต่อไป และตลอดระยะเวลาดำเนินการควรบันทึกวัสดุและวิธีการที่ใช้แล้วจัดทำเป็นเอกสาร เพื่อเป็นข้อมูลเชิงประวัติหรือใช้ประโยชน์สำหรับดูแลรักษาและการอนุรักษ์ในอนาคต

การตรวจสอบและบำรุงรักษา

ควรตรวจสอบและบันทึกการดำเนินงานปรับปรุงตลอดขั้นตอนดำเนินงานและหลังดำเนินงาน ประเมินผลการอนุรักษ์ด้วยประสิทธิภาพการใช้งานในระยะยาว ควรสอดส่องดูแลเป็นประจำทุกวัน และวางแผนการบำรุงรักษาทั้งในระยะสั้นและระยะยาว เพื่อให้อาคารสามารถใช้งานได้ อย่างยาวนานโดยไม่จำเป็นต้องมีการปรับปรุงครั้งใหญ่อีกในระยะเวลาอันใกล้

การอนุรักษ์แหล่งทรัพยากร

ไม่เป็นวัสดุธรรมชาติที่มีโอกาสสูญพังได้ง่ายหากไม่ได้รับการดูแลรักษาอย่างดี แต่ไม่เป็นวัสดุที่สามารถปลูกทดแทนได้ การอนุรักษ์และฟื้นฟูอาคารไม่ย่อมน้องการวัสดุซึ่งก็คือไม้ที่มีคุณภาพ ทัดเทียมกับไม้ดั้งเดิมสำหรับใช้ทดแทนไม้ที่มีความเสียหาย ฉะนั้นการอนุรักษ์แหล่ง ทรัพยากรธรรมชาติควรดำเนินการไปควบคู่กัน

การศึกษาและอบรม

การรักษา ฟื้นฟู และบันทึกความรู้เกี่ยวกับทักษะการก่อสร้างสถาปัตยกรรมไม้พื้นถิ่นเป็นสิ่ง สำคัญ ข้อมูลความรู้เหล่านี้ควรได้รับการถ่ายทอดแก่สาธารณชนและเยาวชน มีการจัดอบรมและให้ ความช่วยเหลือคนในชุมชนเกี่ยวกับการบำรุงรักษา วัสดุ การก่อสร้าง และฝีมือช่างแบบดั้งเดิมเพื่อ เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ต้องการดำเนินงานอนุรักษ์

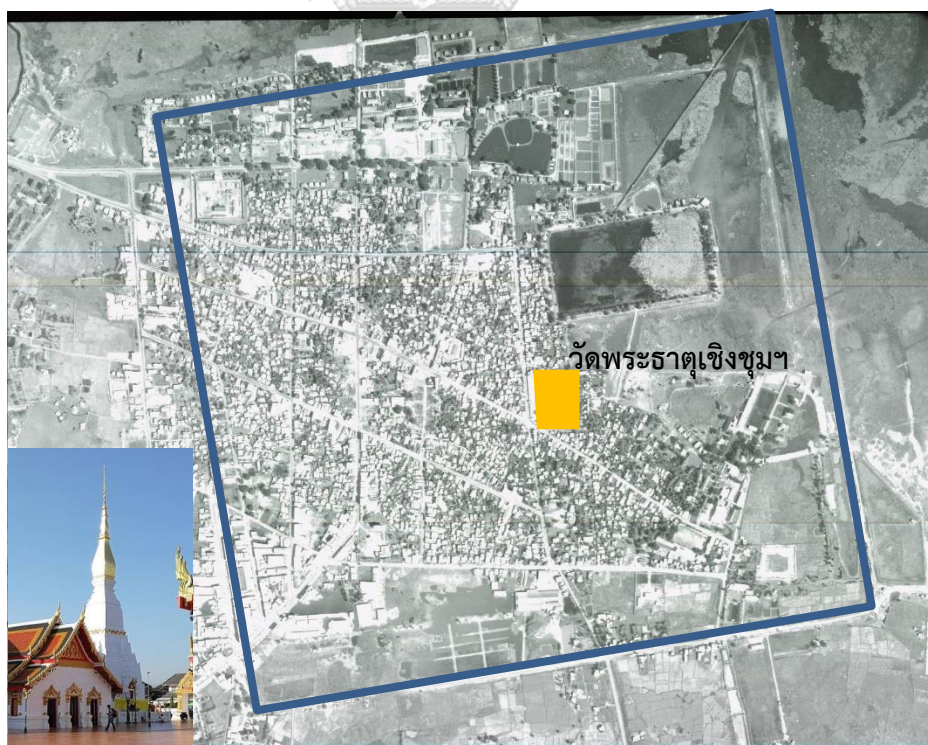
บทที่ 3

เรือนแถวพื้นถิ่นในย่านเมืองเก่าสกลนคร

3.1 ความเป็นมา และการเปลี่ยนแปลงของเรือนแถวพื้นถิ่นในย่านเมืองเก่าสกลนคร

3.1.1 พื้นหลังทางประวัติศาสตร์ และการก่อรูปเรือนแถวพื้นถิ่นในย่านเมืองเก่าสกลนคร

ลักษณะผังเมืองที่ยังคงเห็นอยู่ในปัจจุบันแสดงให้เห็นว่าย่านเมืองเก่าสกลนครมีการซ้อนทับกันของวัฒนธรรมในหลายยุคหลายสมัย ตั้งแต่ยุคอารยธรรมขอมรุ่งเรืองในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-18 จะเห็นลักษณะของผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมมีคูน้ำคันดินล้อมรอบ มีบารายสำหรับเก็บน้ำไว้ใช้ซึ่งในปัจจุบันอยู่ในบริเวณสวนสาธารณะ “สระพังทอง” และมีการสร้าง ศาสนสถานไว้กลางเมืองในรูปทรงปราสาทขอม ซึ่งต่อมาราวพุทธศตวรรษที่ 19-24 หลังจากอารยธรรมขอมเสื่อมอำนาจลง มีการเข้ามาของวัฒนธรรมล้านช้างที่มีอิทธิพลเหนือดินแดนแถบนี้ จึงเกิดการสร้างองค์ธาตุในรูปแบบล้านช้างครอบปรangkมองค์เดิม (ภาพ 3-1)

ภาพ 3-1 เมืองสกลนครมีลักษณะผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมและมีศาสนสถานอยู่กลางเมือง
ที่มา : ดัดแปลงจากภาพถ่ายทางอากาศโดยกรมแผนที่ทหารเมื่อปี 2516 (การเคหะแห่งชาติ, 2549)

ในสมัยกรุงธนบุรี อิทธิพลของสยามมีเหนือดินแดนแถบนี้ อุปฮาดเมืองกาฬสินธุ์ได้รับคำสั่งให้พาครอบครัวมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านธาตุเชิงชุม เพื่อเป็นข้าพระราชทูหรือผู้ดูแลทำนุบำรุงองค์พระธาตุเชิงชุม เมื่อถึงในสมัยรัตนโกสินทร์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ โปรดเกล้าฯ ให้ยก “บ้านธาตุเชิงชุม” เป็น “เมืองสกลทวาปี” โดยโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งอุปฮาดเมืองกาฬสินธุ์เป็น “พระธานีเมือง” เจ้าเมืองสกลทวาปีคนแรก มีการตั้งถิ่นฐานชุมชนแรกเริ่มในบริเวณที่เรียกว่า “คุ้มกลางธงชัย”

ในสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ประมาณปี พ.ศ.2370 เมื่อสยามทำสงครามกับเวียงจันทน์ ทำให้เกิดการกวาดต้อนราษฎรจากเมืองสกลทวาปีย้ายไปเมืองกบินทร์บุรีและประจันตคามจำนวนมาก แต่ยังคงเหลือให้รักษาเมืองไว้ 10 ตำบล จนกระทั่งปี พ.ศ.2378 จึงโปรดเกล้าฯ ให้อุปฮาด (คำสาย) จากเมืองมหาชัยกองแก้ว พาชชาวไทยอพยพข้ามโขงมาตั้งบ้านเรือน ณ เมืองสกลทวาปี ในปี พ.ศ. 2381 โปรดเกล้าฯ เปลี่ยนชื่อเมืองจาก “สกลทวาปี” เป็น “สกลนคร” และแต่งตั้งให้ราชวงศ์ (คำ) เป็น “พระยาประเทศธานี” เจ้าเมืองสกลนครคนแรก แทนตำแหน่งพระธานีเมืองจากอุปฮาดเมืองกาฬสินธุ์ที่ประพตติมิติดอาญาศึก ในสมัยนี้การขยายตัวของเมืองสกลนครเริ่มมากขึ้นเนื่องจากการสร้างวัดเพิ่มเติมขึ้นอันได้แก่ วัดกลาง ซึ่งสร้างในปี พ.ศ. 2388 และวัดเหนือ ซึ่งสร้างในปี พ.ศ. 2390 ทำให้เกิดการขยายขยายที่อยู่อาศัยจากบริเวณคุ้มกลางธงชัยที่เริ่มแออัดออกมาสู่คุ้มวัดทั้งสองแห่งมากขึ้น

ช่วงปี พ.ศ. 2421-2427 เมื่อพระยาประจันตประเทศธานี (ปัด) เป็นเจ้าเมือง โสภของเจ้าเมืองซึ่งใช้เป็นศูนย์กลางของการว่าราชการได้ย้ายไปอยู่ที่คุ้มวัดโพธิ์ชัย มีชาติพันธุ์ต่าง ๆ อาทิ ไทยญ้อ ภูไท ไทโส้ ไทกะเลิง และไทยย้อย อพยพเข้ามาอยู่อาศัยเป็นระลอก ๆ โดยเฉพาะกลุ่มไทยญ้อที่มาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ต่อมายังมีกลุ่มชาวจีนและชาวญวนอพยพเข้ามาอาศัยในพื้นที่ด้วย ลักษณะอาคารบ้านเรือนในยุคเริ่มแรกของการตั้งถิ่นฐานนั้นจะเป็นเรือนไม้ยกใต้ถุนสูง ไม่มีรั้วกั้นขอบเขตชัดเจน มีเพียงเสาไม้ปักแสดงแนวเขตที่ดินเท่านั้น

ในยุคของพระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ) ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค อาทิ การพาดสายโทรเลขจากบริเวณสกลนครไปถึงอุดรธานี การตัดถนนระหว่างเมือง และที่สำคัญคือการทำทางรถไฟสายอีสานจากกรุงเทพฯ ไปถึงนครราชสีมา (ภาพ 3-2) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญให้เกิดการอพยพของพ่อค้าชาวจีนมาเริ่มตั้ง

รกรากเพื่อทำการค้าที่จังหวัดนครราชสีมา และขยายมายู่จังหวัดสกลนครตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ.
2432

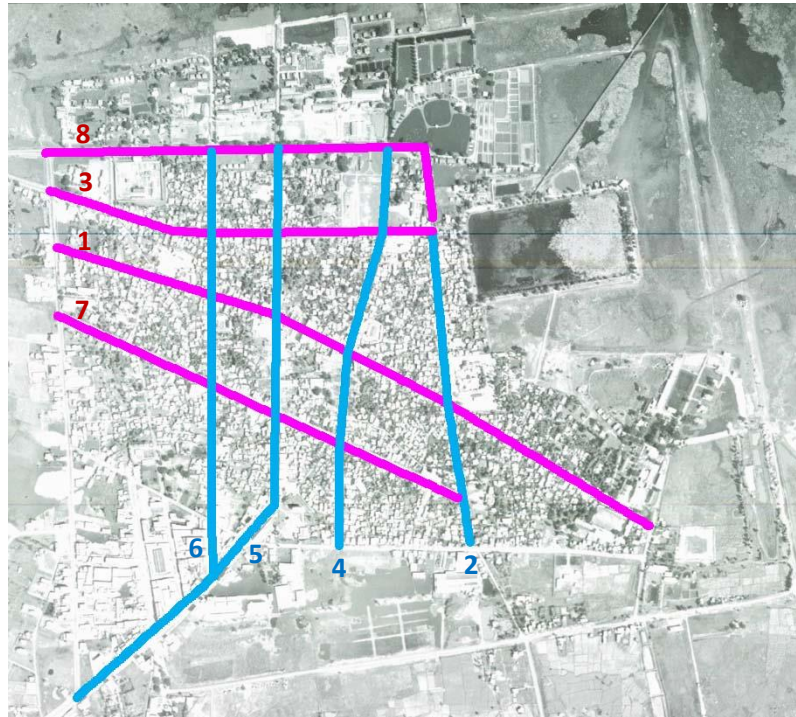

ภาพ 3-2 การทำทางรถไฟสายกรุงเทพ-นครราชสีมา ในสมัยรัชกาลที่ 5
ที่มา : สพสันต์ เพชรคำ, 2560: 100

ประมาณปี พ.ศ. 2435 เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเมืองการปกครอง ให้ยกเลิกรูปแบบการปกครองแบบอาญาสี่จากล้านช้าง แล้วเปลี่ยนเป็นการส่งข้าหลวงเข้ามากำกับราชการตามหัวเมืองต่าง ๆ และยกเลิกระบบเจ้าเมืองเปลี่ยนเป็นตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัด ได้มีโปรดเกล้าฯ ให้พระยาสุริยเดโชวิเศษฤทธิ (จาบ สุวรรณทัต) มาเป็นข้าหลวงเมืองสกลนครคนแรก สถาปบ้านเมืองในขณะนั้น ประชาชนอาศัยอยู่ตามคุ้มวัดไม่มีถนน ในปี พ.ศ. 2439 จึงเริ่มมีการสร้างถนนกว้าง 10 วาจำนวน 8 สายโดยพยายามตัดถนนให้ใกล้โคงเจ้าเมืองในระบบการปกครองแบบอาญาสี่เดิม ถนนจึงกระจายอยู่หัวเมืองลักษณะเป็นตารางหมากรุก ได้แก่ ถนนเจริญเมือง ถนนเรืองสวัสดิ์ ถนนมรรคาลัย ถนนใจผาสุก ถนนสุขเกษม ถนนเปรมปรีดา ถนนกำจัดภัย และถนนใสสว่าง (ภาพ 3-3)

ด้านพระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ) แม้จะถูกลดอำนาจการบริหารลง แต่ยังคงมุ่งพัฒนาเมือง การขยายตัวเมืองตามคุ้มวัดยังเป็นไปอย่างต่อเนื่องเนื่องจากท่านได้ทำนุบำรุงวัดเก่าและสร้างวัดใหม่เพิ่มขึ้นทำให้มีผู้คนอพยพเข้ามาอยู่อาศัย รวมถึงชาวจีนจำนวนมากที่เริ่มเข้ามาเปิดร้าน

ขายสินค้าบริเวณถนนเจริญเมืองและชาวเวียดนามที่เข้ามาอาศัยบริเวณคุ้มวัดศรีสุ่มังค์ และอพยพเข้ามาบริเวณถนนเส้นอื่น ๆ ตามมา

1. เจริญเมือง
2. เรืองสวัสดิ์
3. มรรคาลัย
4. ใจผาสุก
5. สุขเกษม
6. เปรมปรีดา
7. กำจัดภัย
8. ไสสว่าง

ภาพ 3-3 ตำแหน่งถนน 8 สายหลักที่สร้างขึ้นในช่วงปี 2439 – 2450

ที่มา : ผู้วิจัยดัดแปลงจากภาพถ่ายทางอากาศโดยกรมแผนที่ทหารเมื่อปี 2516

ชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตเมืองสกลนครโดยอยู่อาศัยปะปนกับคนในท้องถิ่นอย่างไม่มี ความขัดแย้ง ส่วนมากชาวจีนจะอาศัยอยู่บริเวณถนนสุขเกษม โดยเฉพาะบริเวณที่ติดกับถนนเจริญ เมือง ชื่อว่าแยกศรีนคร รูปแบบพักอาศัยของชาวจีนมีลักษณะเป็นห้องแถวไม้หรือตึกดิน ประตูบาน เพี้ยมไม้ เรือนเป็นหนึ่งชั้นหรือสองชั้น หากมีสองชั้นมักจะใช้พื้นที่ชั้นล่างสำหรับการค้าขาย และ ชั้นบนใช้สำหรับอยู่อาศัย (ภาพ 3-4 และ 3-5)

ภาพ 3-4 เรือนแถวพื้นถิ่นริมถนนเจริญเมืองเมื่อปี พ.ศ.2503

ที่มา : สพสันต์ เพชรคำ, 2560: 141

ภาพ 3-5 ร้านสินค้าเบ็ดเตล็ดและรับซื้อของป่าของชาวจีนบริเวณถนนเจริญเมือง

ที่มา : สพสันต์ เพชรคำ, 2560: 162

กลุ่มชาวเวียดนาม หรือชาวญวน เป็นอีกชาติพันธุ์หนึ่งที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในเมือง สกลนครมาเป็นเวลานานแล้วเช่นเดียวกัน โดยกลุ่มชาวเวียดนามจะแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่คือ กลุ่ม ญวนเก่า หมายถึงชาวเวียดนามที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งกวาดต้อนกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ มาจากเมืองมะหาไซกองแก้ว และในสมัยรัชกาลที่ 5 จากแถบเมืองกวอดลสะอาง ชาวญวนเหล่านี้ บางส่วนหันไปนับถือศาสนาคริสต์และย้ายไปอยู่ที่บ้านท่าแร่ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2427

ส่วนกลุ่มญวนใหม่ หมายถึง ชาวเวียดนามที่เข้ามาอยู่อาศัยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2488 เป็นต้นมาซึ่งเป็นกลุ่มที่อพยพเข้ามาจำนวนมากว่าในอดีต เนื่องจากต้องการลี้ภัยสงครามระหว่างเวียดนามกับฝรั่งเศสที่ปะทุขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ซึ่งเป็นสมัยที่สยามเริ่มมีพระราชบัญญัติคนเข้าเมืองและทำการบันทึกและให้บัตรประจำตัวแก่ชาวต่างด้าว

ชาวเวียดนามที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานมีทั้งกลุ่มที่เช่าที่นาเพื่อทำนาและสร้างกระท่อมอยู่อาศัย และกลุ่มที่เลือกตั้งถิ่นฐานปะปนกับคนในท้องถิ่นคล้ายกับชาวจีนเพื่อประกอบอาชีพค้าขาย โดยในระยะแรกมักตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณถนนใจผาสุกข้างธนาคารออมสินใกล้กับคุ้มวัดโพธิ์ชัย ลักษณะเรือนของชาวเวียดนามกลุ่มนี้จึงเป็นเรือนแถวไม้หรือปูนเช่นเดียวกับเรือนแถวของชาวจีน (ภาพ 3-6)

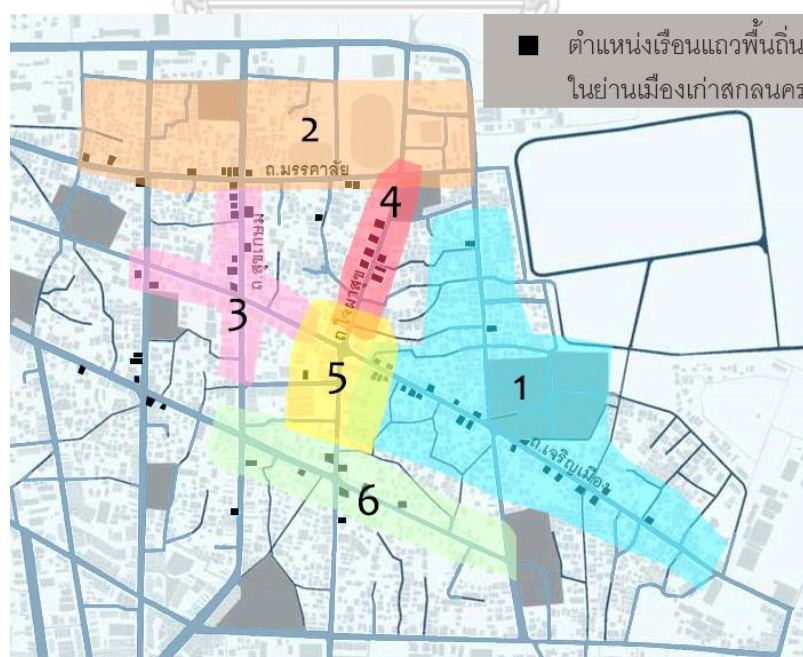
ภาพ 3-6 เรือนแถวบริเวณข้างธนาคารออมสิน ภาพถ่ายราวปี 2480-2490

ที่มา : สพลันดี เพชรคำ, 2560: 181

หลังจากนั้นราวปี พ.ศ. 2497 ชาวเวียดนามยังมาตั้งถิ่นฐานบริเวณสี่แยกระหว่างถนนเจริญเมืองตัดกับถนนสุขเกษม ร้านค้าของชาวเวียดนามมีลักษณะเป็นเรือนแถวไม้ชั้นเดียวเรียงติดกันเป็นแนวยาว เกิดเป็นย่านการค้าขนาดใหญ่ที่คึกคักและมีความสำคัญมาก นอกจากนั้นบริเวณดังกล่าวยังเป็นจุดจอตรถโดยสารสายสกลนคร-อุดรธานี ทำให้มีผู้มาจับจ่ายใช้สอยจำนวนมาก

ย่านเมืองเก่าสกลนครในขณะนั้นถือเป็นศูนย์กลางของการบริหารราชการ เป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมตามประเพณีที่สำคัญ และเป็นศูนย์กลางย่านการค้าที่มีผู้คนพลุกพล่าน ซึ่งอาจแบ่งเป็นย่านสำคัญได้ดังนี้

1. ย่านชุมชนเก่าแก่วัดพระธาตุเชิงชุม
2. ย่านหน่วยงานราชการ ศาลากลางจังหวัด
3. ย่านค้าขายของชาวจีนและชาวเวียดนามบริเวณแยกศรีนคร (ถนนเจริญเมืองตัดกับถนนสุขเกษม) และบริเวณจุดจอตรถโดยสารระหว่างเมือง
4. ย่านค้าขายของชาวเวียดนามบริเวณถนนใจผาสุก
5. ย่านตลาดศรีคุณเมือง และลานโพธิ์ (คุ้มเจ้าเมืองเก่า)
6. ย่านค้าขายของชาวเวียดนามบริเวณคุ้มวัดศรีสุ่มังค์ ถนนกำจัดภัย

ภาพ 3-7 ย่านสำคัญภายในเมืองเก่าสกลนครในอดีต

ที่มา : ผู้วิจัยดัดแปลงจาก รวิินทร์ ถิ่นนคร, 2550

จากการศึกษาพื้นหลังทางประวัติศาสตร์ของเมืองและงานวิจัยของรวินทร์ ถิ่นนคร (2550) ทำให้ทราบว่าเรือนแถวพื้นถิ่นในเมืองสกลนครปัจจุบันมีอายุตั้งแต่ 80 - 150 ปี ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ริมถนนสายหลัก สร้างแยกกันเป็นหลัง ๆ มิได้ใช้ผนังร่วมกัน โดยแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่

1. ตึกดิน มีลักษณะเป็นอาคารสูงหนึ่งชั้น สร้างด้วยผนังรับน้ำหนักจากอิฐดินดิบ มุงหลังคาด้วยแป้นเกล็ดไม้หรือสังกะสี
2. เรือนแถวไม้ชั้นเดียว มีลักษณะเป็นอาคารก่อสร้างจากไม้ทั้งหลังสูงหนึ่งชั้น หลังคาทรงจั่ว บันยาศ หรือมะนิลามุงด้วยแป้นเกล็ดไม้หรือสังกะสี ประตูด้านหน้าเป็นบานเพี้ยมความกว้างตลอดช่วงเสา เหนือประตูมีช่องลมระบายอากาศ และด้านหน้าอาจมีระเบียงยกสูงจากพื้นดิน เรือนแถวไม้ชั้นเดียวที่ใช้งานเป็นร้านค้าจะใช้พื้นที่ส่วนหน้าเป็นร้านค้าและใช้พื้นที่ส่วนหลังเป็นที่พักอาศัย
3. เรือนแถวไม้สองชั้น มีลักษณะเป็นอาคารก่อสร้างจากไม้ทั้งหลังสูงสองชั้น หลังคาทรงจั่วหรือบันยาศมุงด้วยแป้นเกล็ดไม้หรือสังกะสี ประตูด้านหน้าที่ชั้นล่างเป็นบานเพี้ยมความกว้างตลอดช่วงเสา เหนือประตูมีช่องลมระบายอากาศ อาจมีระเบียงด้านหน้ายกสูงจากพื้นดิน ชั้นสองมีระเบียงไม้ความยาวเท่าตัวเรือน มีราวกันตกและกันสาดลายฉลุช่องลมใต้หลังคา เรือนแถวไม้สองชั้นที่ใช้งานเป็นร้านค้าจะใช้พื้นที่ชั้นล่างเป็นร้านค้าและใช้พื้นที่ชั้นบนเป็นที่พักอาศัย

3.1.2 ความเปลี่ยนแปลงของเมืองสกลนคร กับการคงอยู่ของเรือนแถวพื้นถิ่น

เรือนแถวพื้นถิ่นทั้ง 3 รูปแบบ เคยกระจุกตัวอยู่อย่างหนาแน่นภายในย่านเมืองเก่าสกลนคร แต่เนื่องด้วยความเปลี่ยนแปลงของเมืองจากปัจจัยต่าง ๆ ส่งผลให้จำนวนของเรือนแถวพื้นถิ่นค่อย ๆ ลดลง และถูกแทนที่ด้วยสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ การเปลี่ยนแปลงของเมืองที่เกิดขึ้นสามารถเรียงตามช่วงเวลาได้ดังนี้

ปัจจัยจากสงครามอินโดจีน

กรณีพิพาทอินโดจีนระหว่างประเทศไทยกับฝรั่งเศสเกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2483 ภายหลังจากสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ส่งผลให้เมืองสกลนครเป็นเป้าหมายหนึ่งในการโจมตี ประมาณเดือนธันวาคม

พ.ศ.2484 และเดือนธันวาคม พ.ศ. 2487 ฝรั่งเศสได้ทิ้งระเบิดลงมายังเมืองสกลนครสร้างความเสียหายต่ออาคารบ้านเรือน ทั้งยังมีผู้บาดเจ็บและเสียชีวิตจำนวนมาก และเมื่อสงครามสิ้นสุดลงราวปี พ.ศ.2497 เป็นต้นมา ชาวเวียดนามต่างอพยพเข้ามาอยู่อาศัยในเมืองสกลนครมากขึ้นเพื่อหนีภัยสงครามในบ้านเกิดของตน

ปัจจัยจากการย้ายศูนย์ราชการ

ศาลากลางเมืองสกลนครหลังแรกเคยตั้งอยู่ในบริเวณสนามมิ่งเมืองตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 ส่งผลให้เรือนบริเวณถนนมรรคาลัยและใจผาสุกปรับเป็นสถานที่ราชการ หรือเป็นร้านค้าเพื่อรองรับการเติบโตทางเศรษฐกิจในย่านนั้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2506 ศาลากลางหลังใหม่ย้ายมาสร้างขึ้นในบริเวณสนามบึงดงบกซึ่งอยู่นอกเมืองทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ และเกิดการสร้างถนนหลายสายรอบเมือง คีวรถโดยสธารและตลาดสดจึงที่ย้ายตามมา ได้แก่ ตลาด ต.การค้า ตลาดเทศบาล บริเวณถนนสุขเกษมทางทิศใต้ เชื่อมติดกับถนนรัฐพัฒนาที่ตัดขึ้นใหม่ จากข้อมูลแสดงการใช้ประโยชน์ที่ดิน พ.ศ. 2525 แสดงให้เห็นว่าเมืองเริ่มขยายออกมาทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ตามการย้ายศูนย์ราชการและย่านการค้า (ภาพ 3-8) ทำให้พื้นที่ย่านเศรษฐกิจเดิมในเขตเมืองเก่าชบเซาลง เรือนแถวพื้นถิ่นจึงถูกปรับเปลี่ยนการใช้งานหรือปล่อยทิ้งร้างขาดการดูแล

ภาพ 3-8 การย้ายตำแหน่งศูนย์ราชการและย่านการค้า

ที่มา : รวิินทร์ ถิ่นนคร, 2550

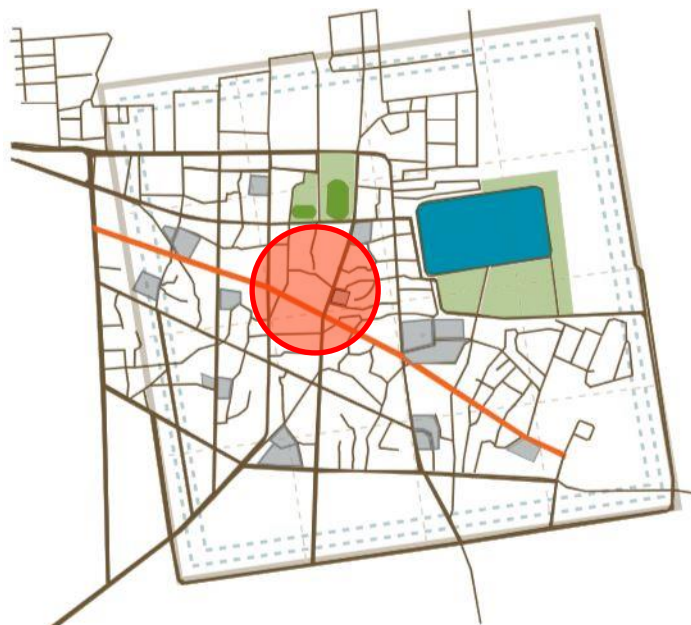
ปัจจัยจากอัคคีภัยครั้งใหญ่

ช่วงปี พ.ศ. 2516 – 2518 เกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่กลางเมืองสกจนครถึง 3 ครั้ง โดยเฉพาะบริเวณสี่แยกถนนเจริญเมืองตัดกับถนนสุขเกษม (ภาพ 3-10) เนื่องด้วยบ้านเรือนสมัยก่อนสร้างด้วยใหม่และตั้งอยู่ติด ๆ กันทำให้ไฟลุกลามอย่างรวดเร็วจนสร้างความเสียหายเป็นวงกว้าง เรือนไม้พังเสียหายจำนวนมากจนเจ้าของตัดสินใจขายที่เพื่อย้ายออกไป จึงมีกลุ่มพ่อค้าชาวจีนและเวียดนามเข้ามาซื้อที่แล้วสร้างเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กสมัยใหม่ และผู้คนส่วนหนึ่งย้ายออกมาทางถนนสุขเกษมตอนใต้และถนนรัฐพัฒนามากขึ้นเกิดเป็นย่านเศรษฐกิจแห่งใหม่แทนที่ย่านเศรษฐกิจเดิมบริเวณถนนเจริญเมือง ถนนสุขเกษมตอนเหนือ และถนนใจผาสุก

ภาพ 3-9 เหตุการณ์ไฟไหม้ครั้งใหญ่ในเมืองสกจนคร

ที่มา : สพสันต์ เพชรคำ, 2560: 151

ภาพ 3-10 ตำแหน่งที่เกิดเพลิงไหม้

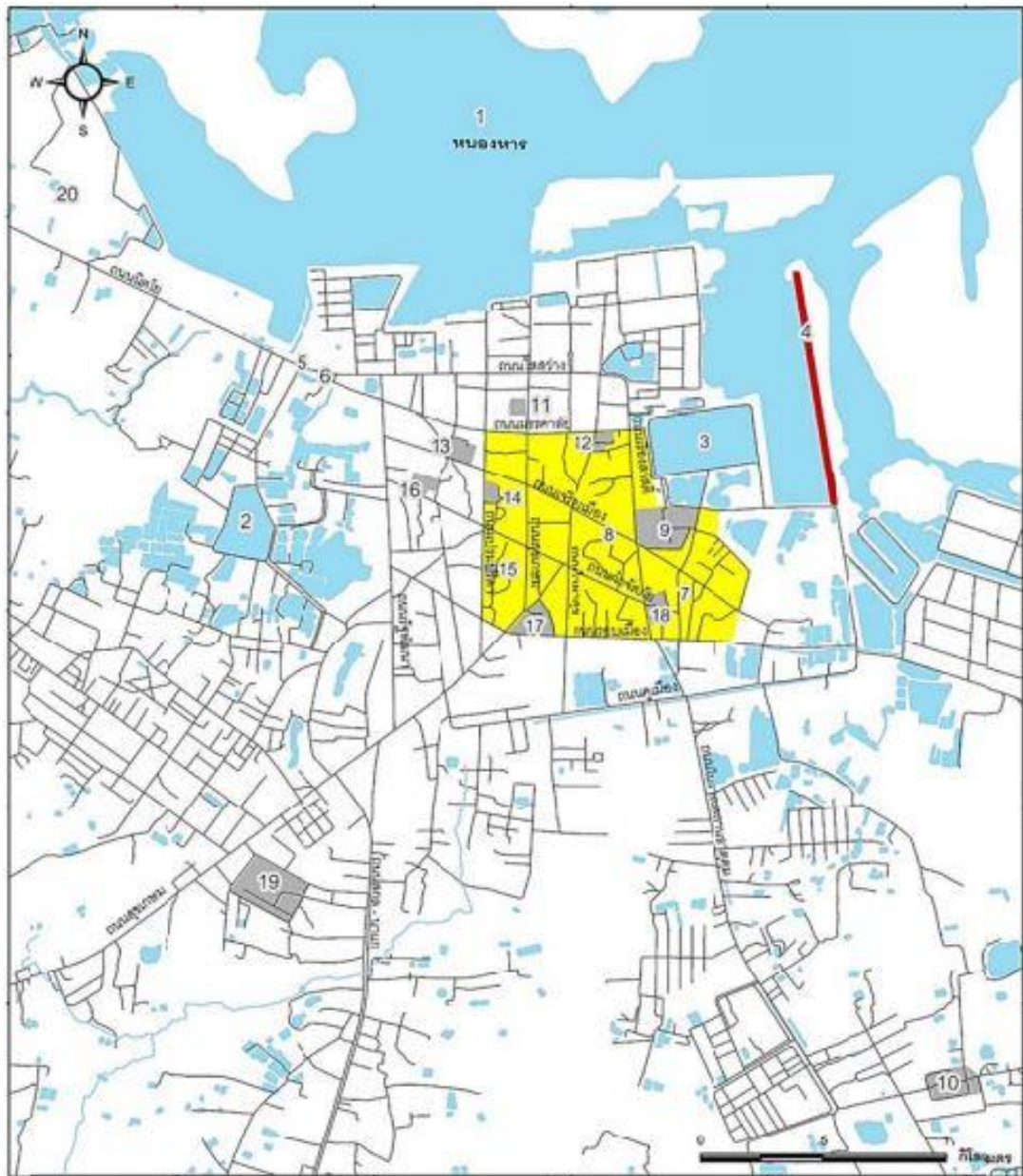
ที่มา : รวิินทร์ ถิ่นนคร, 2550

3.2 สภาพปัจจุบันของเรือนแถวพื้นถิ่นในพื้นที่ศึกษา

สภาพปัจจุบันของเรือนแถวพื้นถิ่นในพื้นที่ศึกษา เป็นการรวบรวมข้อมูลด้านอายุ รูปแบบ จำนวน ตำแหน่งที่ตั้ง ลักษณะการใช้งานในอดีตกับปัจจุบัน โดยเป็นการรวบรวมข้อมูลจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับการลงพื้นที่สำรวจ และสัมภาษณ์ผู้ใช้งานเรือน

ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าสกลนครตามโครงการขอบเขตกำหนดพื้นที่เมืองเก่า โดยสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2558) มีเนื้อที่รวม 3.50 ตารางกิโลเมตร มีย่านอาคารไม้พื้นถิ่นที่ยังคงหลงเหลืออยู่เป็นจำนวนมากกระจุกตัวอยู่บริเวณกลางเมืองใกล้กับวัดต่างๆ โดยมีวัดพระธาตุเชิงชุมเป็นศูนย์กลาง (ภาพ 3-11)

ภาพ 3-11 พื้นที่สีเหลืองแสดงย่านอาคารไม้พื้นถิ่นกระจุกตัวอยู่บริเวณกลางเมือง
ที่มา : สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558

เรือนแถวพื้นถิ่นในย่านเมืองเก่าสกลนคร จากการศึกษาของรวินทร์ ถิ่นนคร เมื่อ พ.ศ.2550 ซึ่งเรียกเรือนประเภทนี้ว่า **เรือนพักอาศัยแบบกิ่งค้ำขาย** พบว่ามีจำนวน 72 หลัง กระจายตัวอยู่ตามริมถนนเส้นหลักบริเวณศูนย์กลางย่านเมืองเก่าสกลนครซึ่งถือว่าเป็นย่านการค้าเก่าในอดีต (ภาพ 3-12)

ภาพ 3-12 แผนที่แสดงตำแหน่งเรื่อนแกวพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนครเมื่อปี พ.ศ.2550

ที่มา : รวิินทร์ ถิ่นนคร, 2550: 149

จากการลงพื้นที่สำรวจโดยผู้วิจัยในช่วงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2560 พบว่าภายในย่านเมืองเก่าสกลนครมีเรื่อนแกวพื้นถิ่นคงเหลืออยู่จำนวน 60 หลัง ทั้งรูปแบบเรื่อนแกวชั้นเดียวและเรื่อนแกวสองชั้นตั้งอยู่อย่างหนาแน่นบริเวณถนนเจริญเมือง ใจผาสูก และสุขเกษมตามลำดับ คิดเป็นจำนวนคงเหลือประมาณ 83% เมื่อเทียบกับข้อมูลการสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2550 ซึ่งถือว่ายังคงเหลืออยู่เป็นจำนวนมากอันมีปัจจัยมาจาก (วรวิทย์ จันทเดช, 2559)

1. ทำเลที่ตั้งเรื่อนอยู่บนที่สูงปลอดภัยจากอุทกภัย
2. วัสดุก่อสร้างเป็นไม้ขนาดใหญ่ที่มีคุณภาพดีไม่มีปัญหาการรบกวนของปลวกนอกจากว่าจะเป็นไม้ใหม่ที่นำมาต่อเติมภายหลัง
3. ผู้อยู่อาศัยมีความพึงพอใจในความอยู่สบายและเหมาะสมกับวิถีชีวิต

4. การย้ายศูนย์กลางทางการค้าออกไปด้านนอก และอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ค่อนข้างต่ำทำให้ความต้องการในการพัฒนาที่ดินไม่สูงนัก แต่ก็มีเรือนบางส่วนที่ถูกรื้อถอนเพื่อสร้างเป็นอาคารพาณิชย์หรืออาคารพักอาศัยสมัยใหม่
5. มิติทางสังคมและวัฒนธรรมเกี่ยวกับการอยู่อาศัยในลักษณะคัมภีร์และการยึดโยงในกลุ่มเครือญาติซึ่งอาศัยอยู่ในละแวกเดียวกันทำให้คนผูกพันกับพื้นที่ ในเรือนบางหลังยังได้รับการส่งเสียจากบรรพบุรุษให้ดูแลและห้ามขายเรือน
6. หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสถานที่ศึกษาให้ความสำคัญในการศึกษาพื้นที่และพูดคุยกับเจ้าของเรือน ทำให้เจ้าของเรือนมองเห็นว่าเรือนของตนมีคุณค่าต่อการเก็บรักษา

ภาพ 3-13 แผนที่แสดงตำแหน่งเรือนแถวพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนครในปัจจุบันและพื้นที่ศึกษา

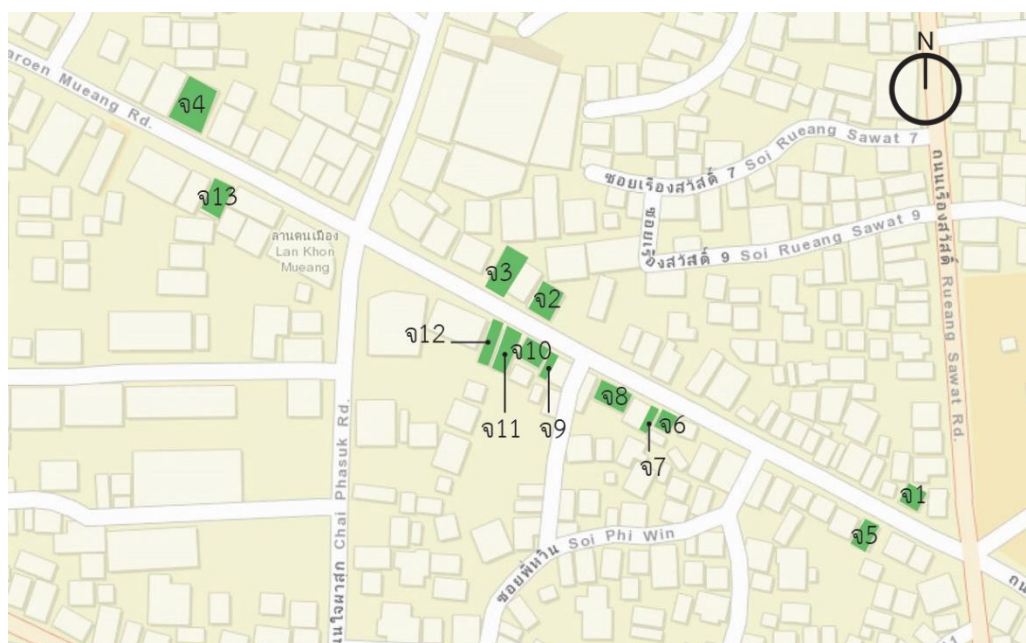
ที่มา : ผู้วิจัยดัดแปลงจาก รวิินทร์ ถิ่นนคร, 2550: 149

ด้วยเหตุผลด้านความหลากหลายของรูปแบบ และการวางตัวอยู่อย่างหนาแน่นภายในย่านสำคัญในอดีต ผู้วิจัยจึงเลือกพื้นที่ศึกษา (ภาพ 3-13) ดังนี้

- **บริเวณริมถนนเจริญเมือง** เนื่องจากเป็นย่านชุมชนเก่าแก่ตั้งแต่ยุคแรกซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับวัดพระธาตุเชิงชุมศาสนสถานสำคัญกลางเมืองและตลาดศรีคุณเมืองใกล้คุ้มเจ้าเมืองเก่า จึงมีเรือนแถวร้านค้าและเรือนแถวพักอาศัยถูกสร้างขึ้นเป็นจำนวนมาก ซึ่งปัจจุบันพื้นที่บางช่วงยังคงหลงเหลือเรือนแถววางตัวติดกันอย่างหนาแน่น ช่วยส่งเสริมให้ภูมิทัศน์ย่านเมืองเก่าดูงดงาม
- **บริเวณริมถนนใจผาสุก เชื่อมโยงไปถึงถนนมรรคาสัย** เนื่องจากเป็นย่านที่ทำการหน่วยงานราชการและย่านการค้าในอดีต จึงมีเรือนแถวที่เคยถูกใช้งานเป็นสถานที่ราชการ และร้านค้าเป็นจำนวนมาก แม้ในปัจจุบันเรือนต่าง ๆ ไม่ได้ถูกใช้งานเป็นอาคารหน่วยงานราชการแล้ว แต่ก็ยังถูกใช้งานเป็นร้านค้าและที่พักอาศัย ซึ่งปัจจุบันยังคงเห็นเรือนแถววางตัวติดกันอย่างหนาแน่น ช่วยส่งเสริมให้ภูมิทัศน์ย่านเมืองเก่าดูงดงาม นอกจากนี้บริเวณนี้ยังอยู่ใกล้กับสนามมิ่งเมืองซึ่งใช้เป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับจัดกิจกรรมและประเพณีสำคัญของเมือง
- **บริเวณริมถนนสุขเกษมทางตอนเหนือ** เนื่องจากเป็นย่านการค้าของชาวจีนและเวียดนามตั้งแต่อดีต ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพอย่างมากจากเหตุอัคคีภัยเรือนแถวที่ยังคงหลงเหลืออยู่ตั้งอยู่ในบริเวณที่เชื่อมต่อสู่ย่านเศรษฐกิจการค้าแห่งใหม่ของเมือง และอยู่ท่ามกลางสถาปัตยกรรมสมัยใหม่

พื้นที่ศึกษาที่เลือกมานี้ประกอบไปด้วยเรือนแถวพื้นถิ่นทั้งหมด 37 หลัง โดยผลจากการสำรวจสภาพปัจจุบันของเรือนในพื้นที่ศึกษาเป็นดังนี้

3.2.1 เรือนแถวพื้นถิ่นถนนเจริญเมือง จากวัดพระธาตุเชิงชุมไปทางตะวันตก

ภาพ 3-14 ตำแหน่งเรือนแถวริมถนนเจริญเมือง จากวัดพระธาตุเชิงชุมไปทางตะวันตก

ที่มา : ผู้วิจัย

มีเรือนแถวพื้นถิ่นทั้งหมด 13 หลัง ดังนี้

หมายเลข จ1 ไม่ทราบอายุ เป็นเรือนแถวสูง 2 ชั้น หน้ากว้าง 2 ช่วงเสา หลังคาทรงจั่วมุงด้วยสังกะสี โครงสร้างเรือนเป็นไม้ ผนังถูกเปลี่ยนเป็นไม้เทียม ต่อเติมหลังคาเหล็กกริดลอนคลุมพื้นที่ด้านหน้าเพื่อเป็นร้านขายอาหารตามสั่ง

หมายเลข จ2 บ้านเลขที่ 848 มีอายุมากกว่า 100 ปี เป็นเรือนแถวสูง 2 ชั้น หน้ากว้าง 3 ช่วงเสา หลังคาทรงจั่วมุงด้วยสังกะสี โครงสร้างและผิวภายนอกอาคารเป็นไม้เกือบทั้งหมด ที่ชั้นสองไม่มีระเบียง ประตูทางเข้าติดตั้งบานเหล็กยึด การใช้งานในปัจจุบันเป็นที่พักอาศัยของเจ้าของเรือน

หมายเลข จ3 บ้านเลขที่ 681 มีอายุมากกว่า 73 ปี เป็นเรือนแถวสูง 2 ชั้น หน้ากว้าง 3 ช่วงเสา หลังคาทรงจั่วมุงด้วยสังกะสี โครงสร้างเรือนและผิวภายนอกอาคารยังคงเป็นไม้ทั้งหมด เรือนเคยถูกปรับปรุงโครงสร้างพื้นและปรับปรุงพื้นที่ภายในด้วยการกันห้องกระจก ในอดีตเคยใช้เป็นที่พัก

อาศัยและร้านขายฝ้าย แล้วเปลี่ยนมาเป็นที่พักอาศัยอย่างเดียว ในปัจจุบันเจ้าของเรือนใช้เป็นที่พักอาศัยผสมร้านขายภาชนะพลาสติกชื่อว่า ร้านเวียนวานิช

หมายเลข จ4 ไม่ทราบอายุ เป็นเรือนแถวสูง 1 ชั้น หน้ากว้าง 3 ช่วงเสา หลังคาทรงจั่วมุงด้วยสังกะสี โครงสร้างและผิวภายนอกอาคารยังคงเป็นไม้เกือบทั้งหมด ยกเว้นพื้นอาคารถูกปรับปรุงเป็นพื้นปูนปูกระเบื้อง และประตูทางเข้าด้านหน้าเป็นบานเลื่อนอลูมิเนียมกระจก ติดตั้งผนังไฟเบอร์ซีเมนต์บอร์ดปิดบริเวณกันสาดและภายในตีซ้อนผนังเบาอีกชั้นหนึ่งเพื่อติดเครื่องปรับอากาศ ปัจจุบันสภาพเรือนค่อนข้างทรุดโทรม หลังคารั่วและถูกทิ้งร้าง

หมายเลข จ5 บ้านเลขที่ 908 มีอายุมากกว่า 100 ปี เป็นเรือนแถวสูง 2 ชั้น หน้ากว้าง 2 ช่วงเสาหลังคาทรงจั่วมุงด้วยสังกะสี โครงสร้างเรือนและผิวภายนอกอาคารยังคงเป็นไม้เดิมเกือบทั้งหมด มีการต่อเติมหลังคา กันสาดเหล็กกริดลอนที่ชั้นล่าง และปรับปรุงผนังเป็นอลูมิเนียมกระจก ในอดีตใช้งานเป็นที่พักอาศัย ปัจจุบันถูกเช่าใช้งานเป็นร้านขายของและดอกไม้

หมายเลข จ6 บ้านเลขที่ 896 มีอายุมากกว่า 100 ปี เป็นเรือนแถวสูง 1 ชั้น หน้ากว้าง 2 ช่วงเสา หลังคาทรงจั่วมุงด้วยสังกะสี มีหลังคาปีกนกทางด้านหน้า โครงสร้างเรือนและผิวภายนอกอาคารยังคงเป็นไม้ทั้งหมด เรือนผ่านการปรับปรุงทางด้านหน้า และทาสีน้ำมันโดยการสนับสนุนจากภาครัฐ ผู้ใช้งานคนปัจจุบันเป็นเจ้าของเรือนซึ่งเรือนถูกใช้งานเป็นที่พักอาศัยตั้งแต่แรกสร้าง

หมายเลข จ7 ไม่ทราบอายุ เป็นเรือนแถวสูง 2 ชั้น หน้ากว้าง 1 ช่วงเสา หลังคาทรงจั่วมุงด้วยสังกะสี โครงสร้างเรือนเป็นไม้ยกเว้นพื้นชั้นล่างถูกปรับเป็นพื้นปูนปูกระเบื้อง ผิวภายนอกอาคารชั้นสองยังคงเป็นไม้เดิม ส่วนผนังชั้นล่างเป็นผนังก่ออิฐ เรือนได้รับการทาสีน้ำมันโดยการสนับสนุนจากภาครัฐ ปัจจุบันใช้งานเป็นร้านเสริมสวยชื่อ ร้านดาหวัน

หมายเลข จ8 บ้านเลขที่ 894/3 มีอายุประมาณ 60 – 70 ปี เป็นเรือนแถวสูง 2 ชั้น หน้ากว้าง 3 ช่วงเสา หลังคาทรงจั่วมุงด้วยแผ่นเหล็กกริดลอน โครงสร้างเรือนยังคงเป็นไม้เกือบทั้งหมด ผิวภายนอกอาคารชั้นบนเป็นไม้เดิมแต่ถูกปิดล้อมด้วยไม้เทียมอีกชั้นหนึ่ง ส่วนชั้นล่างติดตั้งบานอลูมิเนียมกระจก ปัจจุบันใช้งานพื้นที่ชั้นล่างเป็นร้านค้า

จ1

จ2

จ3

จ4

จ5

จ6

ภาพ 3-15 เรือนแถวพื่นถิ่นถนนเจริญเมืองหมายเลข จ1 - จ6

ที่มา : ผู้วิจัย , กันยายน 2560

CHULALONGKORN UNIVERSITY

หมายเลข จ9 บ้านเลขที่ 888 มีอายุประมาณ 75 – 100 ปี เป็นเรือนแถวสูง 1 ชั้น กว้าง 2 ช่วงเสา พื้นที่ด้านหนึ่งติดกับเพื่อนบ้านและใช้หลังคาาร่วมกันเป็นหลังคาทรงจั่วมุงด้วยสังกะสี โครงสร้างเรือนและผนังส่วนใหญ่ยังคงเป็นไม้เดิม เรือนผ่านการปรับปรุงเปลี่ยนกระเบื้องมุงหลังคา จากแป้นเกล็ดไม้เป็นสังกะสี เปลี่ยนพื้นเป็นปูนและปูกระเบื้อง ปรับเปลี่ยนประตูด้านหน้าเป็นบานเหล็กยึด และทำห้องน้ำใหม่ ในอดีตใช้งานเป็นที่พักอาศัยและทำการค้า ปัจจุบันใช้งานเป็นที่พักอาศัย เป็นหลักประกอบกับวางสินค้าขายบริเวณหน้าร้านเป็นครั้งคราว

หมายเลข จ10 บ้านเลขที่ 886 มีอายุประมาณ 75 – 100 ปี เจ้าของเรือนเป็นญาติกับบ้านเลขที่ 888 ลักษณะเป็นเรือนแถวสูง 1 ชั้น หน้ากว้าง 5 ช่วงเสา หลังคาทรงมะนิลามุงด้วยสังกะสี โครงสร้างเรือนและผิวภายนอกอาคารยังคงเป็นไม้ทั้งหมด เรือนผ่านการซ่อมแซมและปรับปรุงเปลี่ยนหลังคาจากแป้นเกล็ดไม้เป็นสังกะสี พื้นที่ภายในรวมถึงพื้นที่ด้านหลังถูกปรับเปลี่ยนการใช้งาน ในอดีตเคยใช้งานเป็นที่พักอาศัยและปล่อยร้าง จนถูกปรับเปลี่ยนเป็นร้านก๋วยเตี๋ยวในช่วงเวลาสั้น ๆ ก่อนที่ผู้ใช้งานคนปัจจุบันจะมาเช่าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560 เพื่อปรับเปลี่ยนเป็นร้านอาหาร ร้านขายผ้าครามและพื้นที่ทำงาน

หมายเลข จ11 บ้านเลขที่ 954 มีอายุมากกว่า 75 ปี เป็นเรือนแถวสูง 2 ชั้น หน้ากว้าง 1 ช่วงเสา หลังคาทรงปั้นหยา มุงด้วยสังกะสี โครงสร้างเรือนและผิวภายนอกอาคารยังคงเป็นไม้เกือบทั้งหมด ยกเว้นพื้นชั้นล่างที่ถูกเปลี่ยนเป็นพื้นปูนเพื่อเป็นที่จอดรถ ผนังชั้นล่างถูกเปลี่ยนเป็นผนังก่ออิฐ และประตูทางเข้าถูกเปลี่ยนเป็นบานเหล็กยึด ผู้ใช้งานปัจจุบันเป็นเจ้าของเรือนโดยเรือนถูกใช้งานเป็นที่พักอาศัยมาตั้งแต่แรกสร้าง และเคยผ่านการปรับปรุงพื้นที่ภายใน

หมายเลข จ12 บ้านเลขที่ 884 มีอายุมากกว่า 65 ปี เป็นเรือนแถวสูง 2 ชั้น หน้ากว้าง 1 ช่วงเสา หลังคาทรงจั่วหันด้านจั่วมาทางถนน มุงด้วยสังกะสี และมีหลังคาปีกนกยื่นออกมาทางด้านหน้า อีกหนึ่งชุดเพื่อปกคลุมระเบียงชั้นสอง วัสดุโครงสร้างและผิวภายนอกอาคารยังคงเป็นไม้ทั้งหมด ได้รับการเปลี่ยนบานประตูทางเข้าบ้านเป็นบานเหล็กยึด และเคยได้รับการทาสีน้ำมันโดยการสนับสนุนจากภาครัฐ ในอดีตเคยถูกปล่อยเช่า ปัจจุบันเจ้าของเป็นผู้ใช้งานเองแต่อาศัยอยู่ต่างจังหวัดเป็นหลัก และเดินทางกลับมาอยู่อาศัยหรือตั้งร้านขายของเป็นครั้งคราว

หมายเลข จ13 บ้านเลขที่ 592 มีอายุมากกว่า 80 ปี เป็นเรือนแถวสูง 2 ชั้น หน้ากว้าง 3 ช่วงเสา หลังคาทรงจั่ว มุงด้วยสังกะสี โครงสร้างเรือนยังเป็นไม้เดิมทั้งหมด ผิวภายนอกอาคารชั้นสองยังคงสภาพไม้เดิม แต่ผนังชั้นล่างถูกซ่อมแซมเป็นผนังก่ออิฐเนื่องจากถูกเพลิงไหม้ ทางเข้าเรือนปรับเปลี่ยนเป็นประตูอลูมิเนียมกระจก และติดตั้งระแนงไม้เทียม เรือนเคยผ่านการปรับปรุงงานระบบและห้องน้ำห้องครัวทางด้านหลัง ในอดีตเคยถูกใช้งานเป็นร้านเสริมสวย และที่อยู่อาศัยตามลำดับ ผู้ใช้งานคนปัจจุบันได้เข้ามาปรับเปลี่ยนเป็นร้านอาหารตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 แล้วปรับเปลี่ยนพื้นที่บางส่วนเป็นร้านเสริมสวยในปี 2560

จ7

จ8

จ9

จ10

จ11

จ12

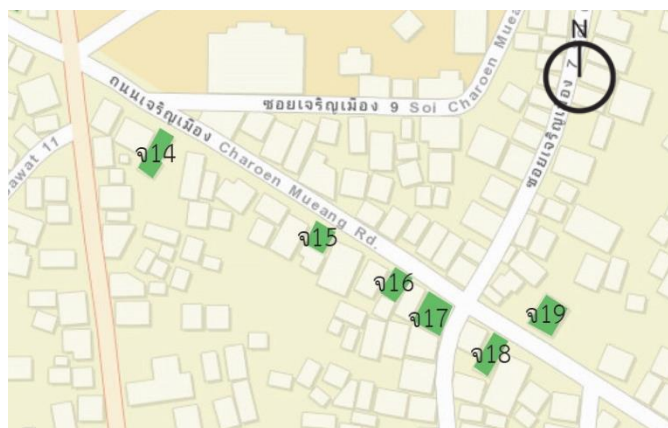

จ13

ภาพ 3-16 เรือนแถวพื้นถิ่นถนนเจริญเมืองหมายเลข จ7 - จ13

ที่มา : ผู้วิจัย , กันยายน 2560

3.2.2 เรือนแถวพื้นถิ่นถนนเจริญเมืองจากวัดพระธาตุเชิงชุมไปทางตะวันออก

ภาพ 3-17 ตำแหน่งเรือนแถวริมถนนเจริญเมือง จากวัดพระธาตุเชิงชุมไปทางตะวันออก

ที่มา : ผู้วิจัย

มีเรือนแถวพื้นถิ่นทั้งหมด 6 หลัง ดังนี้

หมายเลข จ14 บ้านเลขที่ 1002 มีอายุมากกว่า 63 ปี เป็นเรือนแถวสูง 2 ชั้น หน้ากว้าง 2 ช่วงเสา หลังคาทรงจั่วมุงด้วยสังกะสี โครงสร้างเรือนและผิวภายนอกอาคารยังคงเป็นไม้เกือบทั้งหมด ยกเว้นพื้นเรือนชั้นล่างถูกปรับปรุงเป็นพื้นปูนปูกระเบื้อง ก่อผนังอิฐที่ชั้นล่าง และติดตั้งประตูเหล็กม้วนที่ด้านหน้า เรือนถูกใช้งานโดยเจ้าของเรือนมาตั้งแต่เดิม ในอดีตเรือนเป็นสีแดงอิฐและถูกทาเปลี่ยนมาหลายครั้ง จนเป็นสีฟ้าเมื่อปรับปรุงครั้งล่าสุดในปี 2547 การใช้งานในอดีตเคยเป็นที่พักอาศัย แล้วปรับเปลี่ยนพื้นที่บางส่วนเป็นร้านขายข้าวแกงในปี พ.ศ. 2510 -2519 แล้วปรับเปลี่ยนอีกครั้งเป็นร้านขายของชำผสมกับที่พักอาศัยจนถึงปัจจุบัน

หมายเลข จ15 มีอายุมากกว่า 50 ปี เป็นเรือนแถวสูง 2 ชั้น หน้ากว้าง 3 ช่วงเสา โครงสร้างเรือนเป็นไม้ ผิวภายนอกอาคารส่วนใหญ่ยังคงเป็นไม้ มีการก่ออิฐล้อมรอบเสาเรือนทางด้านล่าง และเปลี่ยนประตูเป็นบานเหล็กยึด ติดตั้งกันสาดเพิ่มทางด้านหน้า ผู้ใช้งานเป็นลูกหลานเจ้าของเรือน ใช้งานเป็นที่พักอาศัยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

หมายเลข จ16 บ้านเลขที่ 1811 ไม่ทราบอายุ เป็นเรือนแถวสูง 2 ชั้น หน้ากว้าง 3 ช่วงเสา หลังคาทรงจั่วมุงด้วยสังกะสี วัสดุโครงสร้างและผิวภายนอกอาคารยังคงเป็นไม้ทั้งหมด ช่วงเสาทางขวามือสุดที่ชั้นล่างเป็นทางรถยนต์รอดใต้เรือนไปยังอาคารด้านหลัง ในอดีตถูกใช้งานเป็นที่พักอาศัย พื้นที่ภายในชั้นล่างมีการปรับปรุงด้วยการกั้นผนังเบา ปัจจุบันถูกเช่าใช้งานเป็นร้านรับซ่อมเสื้อผ้าและขายผลไม้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557

จ14

จ15

จ16

จ17

จ18

จ19

ภาพ 3-18 เรือนแถวพื้นถิ่นถนนเจริญเมืองหมายเลข จ14 – จ19

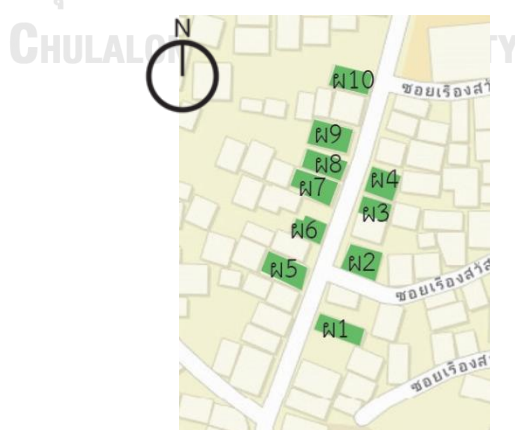
ที่มา : ผู้วิจัย , กันยายน 2560

หมายเลข จ17 บ้านเลขที่ 1014 ไม่ทราบอายุ เป็นเรือนแถวสูง 2 ชั้น หน้ากว้าง 3 ช่วงเสา หลังคาทรงจั่วมุงด้วยสังกะสี โครงสร้างเป็นไม้ ฝัวยานนอกอาคารส่วนใหญ่ยังคงเป็นไม้ มีการใช้แผ่นไฟเบอร์ซีเมนต์บอร์ดมาซ่อมแซมแทนผนังไม้ที่ชำรุด และมีการต่อเติมทางด้านข้างเรือน ประตูเรือนถูกเปลี่ยนเป็นประตูเหล็กม้วน ปัจจุบันถูกกันแบ่งพื้นที่ภายในเป็นห้องเช่าพักอาศัยรายเดือน

หมายเลข จ18 บ้านเลขที่ 1014/1 ไม่ทราบอายุ เป็นเรือนแถวสูง 2 ชั้น หน้ากว้าง 2 ช่วงเสา หลังคาทรงจั่ว 2 ชุด มุงด้วยสังกะสี วัสดุโครงสร้างและฝัวยานนอกอาคารยังคงเป็นไม้ทั้งหมด เรือนผ่านการซ่อมแซมตามอาการและต่อเติมหลังคากันสาดเหล็กกริดลอนทางด้านหน้า ผู้ใช้งานเป็นเจ้าของเรือน ปัจจุบันใช้งานเป็นที่พักอาศัยและเปิดหน้าร้านขายของมือสองเป็นครั้งคราว

หมายเลข จ19 บ้านเลขที่ 1017 มีอายุมากกว่า 66 ปี เป็นเรือนแถวสูง 2 ชั้น หน้ากว้าง 3 ช่วงเสา หลังคาทรงจั่วมุงด้วยสังกะสี วัสดุโครงสร้างและฝัวยานนอกอาคารยังคงเป็นไม้ทั้งหมด เรือนมีการต่อเติมด้วยวัสดุสมัยใหม่ทางด้านหลังเนื่องจากปรับการใช้งาน ผู้ใช้งานเป็นเจ้าของเรือนโดยมีผู้สูงอายุและผู้ป่วยติดเตียงรวมอยู่ด้วย เรือนถูกใช้งานเป็นที่พักอาศัยตั้งแต่แรกสร้าง

3.2.3 เรือนแถวพื้นถิ่นถนนใจผาสุก

ภาพ 3-19 ตำแหน่งเรือนแถวริมถนนใจผาสุก

ที่มา : ผู้วิจัย

มีเรือนแถวพื้นถิ่นทั้งหมด 10 หลัง ดังนี้

หมายเลข ๗1 บ้านเลขที่ 658 ไม่ทราบอายุ เป็นเรือนแถวพื้นถิ่นสูง 2 ชั้น หน้ากว้าง 2 ช่วงเสา หลังคาทรงจั่วมุงด้วยสังกะสี โครงสร้างและผิวภายนอกอาคารยังคงเป็นไม้ทั้งหมด แต่มีการดัดแปลงประตูทางเข้าเป็นบานเหล็กยึด ปัจจุบันถูกทิ้งร้างเนื่องจากเจ้าของอยู่ต่างจังหวัด

หมายเลข ๗2 บ้านเลขที่ 655 มีอายุมากกว่า 100 ปี เป็นเรือนแถวสูง 1 ชั้น หน้ากว้าง 5 ช่วงเสา หลังคาทรงจั่วมุงด้วยสังกะสี มีกันสาดปีกนกทางด้านหน้า โครงสร้างและกรอบยังคงเป็นไม้ทั้งหมด เรือนเคยได้รับการทาสีน้ำมันโดยการสนับสนุนจากภาครัฐ ในอดีตใช้งานเป็นที่อยู่อาศัยและค้าขายตามลำดับ ปัจจุบันเจ้าของเรือนใช้เป็นโรงเรียนสอนพิเศษ

หมายเลข ๗3 บ้านเลขที่ 653/1 มีอายุมากกว่า 70 ปี เป็นเรือนแถวสูง 2 ชั้น หน้ากว้าง 2 ช่วงเสา หลังคาทรงจั่วมุงด้วยสังกะสี โครงสร้างเรือนและผิวภายนอกอาคารยังคงเป็นไม้ทั้งหมด เรือนผ่านการปรับปรุงภายในและห้องน้ำห้องครัวทางด้านหลัง ต่อเติมหลังคากันสาดเหล็กกริดลอนทางด้านหน้า และทาสีน้ำมันโดยการสนับสนุนจากภาครัฐ เรือนถูกใช้งานโดยครอบครัวเจ้าของเรือนมาโดยตลอด เมื่อแรกสร้างใช้เป็นที่อยู่อาศัย ต่อมาใช้งานเป็นที่อยู่อาศัยผสมกับกิจการค้าขายหรือตัดเย็บเสื้อผ้า แล้วเปลี่ยนกลับไปเป็นที่พักอาศัยอีกครั้ง จนปัจจุบันใช้งานเป็นที่พักอาศัยผสมกับร้านขายของชำมีชื่อร้านว่า จามรการค้า

หมายเลข ๗4 บ้านเลขที่ 651/1 มีอายุประมาณ 73 ปี เป็นเรือนแถวสูง 1 ชั้น หน้ากว้าง 4 ช่วงเสา โครงสร้างเรือนส่วนหน้าและผิวภายนอกอาคารเป็นไม้เดิมและได้รับการทาสีน้ำมันโดยการสนับสนุนจากภาครัฐ เรือนถูกตัดโครงสร้างส่วนหลังเพื่อต่อเติมเป็นที่อยู่อาศัย ปัจจุบันก่อสร้างไว้เพียงโครงสร้างเสาคานคอนกรีตเสริมเหล็กประชิดกับตัวเรือนแถว เรือนถูกใช้งานโดยเจ้าของเรือน การใช้จ่ายเงินเริ่มแรกเป็นที่อยู่อาศัย ต่อมาปรับเปลี่ยนเป็นร้านตัดผมและที่อยู่อาศัยจนกระทั่งปี พ.ศ. 2550 มีการปรับปรุงรีดลอนส่วนหลัง ปัจจุบันส่วนหน้ายังใช้เป็นที่ร้านตัดผมชื่อร้านว่า เทพบุตร

หมายเลข ๗5 ไม่ทราบอายุ เป็นเรือนแถวสูง 2 ชั้น หน้ากว้าง 1 ช่วงเสาทางด้านหน้า และกว้าง 2 ช่วงเสาทางด้านหลัง หลังคาทรงปั้นหยา มุงด้วยสังกะสี โครงสร้างเรือนส่วนใหญ่เป็นไม้ ผิวภายนอกอาคารชั้นบนเป็นไม้ ส่วนชั้นล่างเป็นผนังก่ออิฐ ปัจจุบันใช้งานเป็นที่พักอาศัย

หมายเลข ผ6 บ้านเลขที่ 484 มีอายุประมาณ 70 ปี เป็นเรือนแถวสูง 2 ชั้น หน้ากว้าง 3 ช่วงเสา โครงสร้างเรือนและผิวภายนอกอาคารยังคงเป็นไม้ทั้งหมด ในอดีตเคยถูกเช่าเปิดเป็นร้านวาดรูปและร้านอาหาร ปัจจุบันใช้งานโดยผู้เช่าเปิดเป็นร้านเช่าและขายหนังสือตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552

ผ1

ผ2

ผ3

ผ4

ผ5

ผ6

ภาพ 3-14 เรือนแถวพื้นถิ่นถนนใจผาสุกหมายเลข ผ1 – ผ6

ที่มา : ผู้วิจัย , กันยายน 2560

หมายเลข ผ7 ไม่ทราบอายุ เป็นเรือนแถวสูง 1 ชั้น หน้ากว้าง 4 ช่วงเสา หลังคาทรงจั่วมุงด้วยแผ่นเหล็กกริดลอน มีหลังคากันสาดยื่นออกมาอีกหนึ่งชุดทางด้านหน้า โครงสร้างและกรอบภายนอกเป็นไม้ ภายในถูกปรับเปลี่ยนเป็นพื้นที่โล่งเทคอนกรีตและปูกระเบื้องสำหรับจอดรถจักรยานยนต์และรับแขก

หมายเลข ผ8 บ้านเลขที่ 548 มีอายุมากกว่า 80 ปี เป็นเรือนแถวสูง 1 ชั้น หน้ากว้าง 2 ช่วงเสา หลังคาทรงจั่วมุงด้วยสังกะสีและมีหลังคาปีกนกทางด้านหน้าเรือน โครงสร้างและผิวภายนอกอาคารยังคงเป็นไม้เดิมทั้งหมด เรือนผ่านการปรับปรุงพื้นที่ภายในและงานระบบ และเคยได้รับการทาสีน้ำมันโดยการสนับสนุนจากภาครัฐ การใช้งานในอดีตถูกเช่าเปิดเป็นร้านเช่าพระ และในปัจจุบันเป็นที่พักอาศัยผสมร้านเช่าพระโดยเปลี่ยนผู้เช่ารายใหม่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2556 มีชื่อร้านว่า ร้านพระเครื่อง อ.หม่อง

ผ7

ผ8

ผ9

ผ10

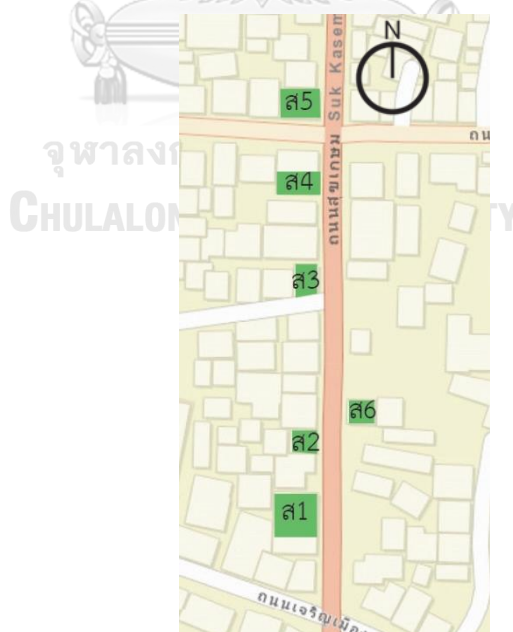
ภาพ 3-15 เรือนแถวพื้นถิ่นถนนใจผาสุกหมายเลข ผ7 – ผ10

ที่มา : ผู้วิจัย , กันยายน 2560

หมายเลข ผ9 บ้านเลขที่ 480 มีอายุประมาณ 75 - 100 ปี เป็นเรือนแถวสูง 2 ชั้น หน้ากว้าง 3 ช่วงเสา หลังคาทรงจั่วมุงด้วยสังกะสีและมีหลังคาปีกนกที่ชั้นล่าง โครงสร้างและผิวภายนอกอาคารยังคงเป็นไม้ทั้งหมด เรือนผ่านการซ่อมแซมตามอาคารและทาสีน้ำมันโดยการสนับสนุนจากภาครัฐ เมื่อแรกสร้างใช้งานเป็นสำนักงานป่าไม้จังหวัด จนครอบครัวของเจ้าของปัจจุบันมาซื้อแล้วปล่อยให้คณะลิเกเช่าพักอาศัย ต่อมาในปี 2517 เจ้าของเรือนใช้เป็นที่พักอาศัยผสมกับทำกิจการหลายอย่าง เช่น ตัดเย็บเสื้อผ้า ค้าขายเบ็ดเตล็ดจนถึงปัจจุบัน มีชื่อร้านว่า มาลัย

หมายเลข ผ10 บ้านเลขที่ 476 มีอายุมากกว่า 50 ปี เป็นเรือนแถวสูง 2 ชั้น หน้ากว้าง 3 ช่วงเสา โครงสร้างและผิวภายนอกอาคารเป็นไม้เกือบทั้งหมด มีการดัดแปลงประตูหน้าต่างเรือนเป็นบานเหล็กยึด และเรือนได้รับการทาสีน้ำมันโดยการสนับสนุนจากภาครัฐ ในอดีตเคยใช้งานเป็นร้านค้า ปัจจุบันเจ้าของเรือนใช้งานเป็นที่พักอาศัย

3.2.4 เรือนแถวพื้นดินถนนสุขเกษม

ภาพ 3-16 ตำแหน่งเรือนแถวริมถนนสุขเกษม

ที่มา : ผู้วิจัย

มีเรือนแถวพื้นถิ่นทั้งหมด 6 หลัง ดังนี้

หมายเลข ส1 บ้านเลขที่ 416 มีอายุมากกว่า 80 ปี เป็นเรือนแถวสูง 2 ชั้น หน้ากว้าง 5 ช่วงเสา หลังคาทรงจั่วมุงด้วยสังกะสี โครงสร้างเรือนยังคงเป็นไม้ทั้งหมดยกเว้นพื้นชั้นล่างที่ถูกปรับเป็นพื้นปูนปูกระเบื้อง ผิวภายนอกอาคารชั้นบนยังคงเป็นไม้เดิมแต่ผิวภายนอกอาคารชั้นล่างถูกเปลี่ยนเป็นผนังก่ออิฐและติดตั้งอลูมิเนียมกระจก เรือนมีการปรับปรุงภายในและต่อเติมห้องน้ำห้องครัวทางด้านหลัง เมื่อแรกสร้างเรือนถูกใช้งานเป็นที่พักอาศัย ต่อมาในปี พ.ศ. 2522 เรือนถูกปล่อยเช่าทำกิจการเชิงพาณิชย์หลายรูปแบบจนกระทั่งปัจจุบัน

หมายเลข ส2 บ้านเลขที่ 421/1 มีอายุประมาณ 80 ปี เป็นเรือนแถวสูง 1 ชั้น หน้ากว้าง 3 ช่วงเสา หลังคาทรงจั่วมุงด้วยสังกะสี มีหลังคากันสาดปีกนกทางด้านหน้า โครงสร้างเรือนและผิวภายนอกอาคารส่วนใหญ่ยังคงเป็นไม้เดิม มีการปรับปรุงพื้นที่ครัวและต่อเติมห้องน้ำทางด้านหลัง ในอดีตถูกใช้งานเป็นที่พักอาศัย ปัจจุบันมีผู้เช่าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 เพื่อเปิดเป็นร้านจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่มชื่อว่า ร้านเปรมปรีย์

หมายเลข ส3 ไม่ทราบอายุ เป็นเรือนแถวสูง 2 ชั้น หน้ากว้าง 5 ช่วงเสา หลังคาทรงจั่วมุงด้วยสังกะสี โครงสร้างเรือนยังคงเป็นไม้ แต่พื้นชั้นล่างถูกปรับปรุงเป็นพื้นปูนขัดผิวมัน ผิวภายนอกอาคารชั้นบนเป็นผนังไม้ดั้งเดิม ส่วนผนังชั้นล่างเป็นผนังก่ออิฐติดตั้งบานหน้าต่างไม้เดิม ประตูด้านหน้าเรือนเป็นบานอลูมิเนียมกระจกและประตูเหล็กม้วน ปัจจุบันเรือนถูกใช้งานเป็นที่พักอาศัย

หมายเลข ส4 บ้านเลขที่ 398 มีอายุมากกว่า 80 ปี เป็นเรือนแถวสูง 2 ชั้น หน้ากว้าง 2 ช่วงเสา หลังคาทรงจั่วมุงด้วยสังกะสี โครงสร้างเรือนยังคงเป็นไม้เกือบทั้งหมด ผิวภายนอกอาคารชั้นบนเป็นไม้เดิมแต่ถูกทาสีใหม่เป็นสีขาวและแดง ส่วนชั้นล่างมีการติดตั้งบานอลูมิเนียมกระจก และประตูม้วนเหล็ก การใช้งานในอดีตเป็นที่พักอาศัยและค้าขายตามลำดับ ปัจจุบันชั้นล่างใช้เป็นสำนักงาน

หมายเลข ส5 บ้านเลขที่ 37 มีอายุมากกว่า 80 ปี เป็นเรือนแถวสูง 2 ชั้น หน้ากว้าง 3 ช่วงเสา โครงสร้างเรือนยังคงเป็นไม้เกือบทั้งหมด ยกเว้นพื้นชั้นล่างถูกปรับปรุงเป็นพื้นปูนปูกระเบื้อง ผิวภายนอกอาคารชั้นบนเป็นไม้เดิม ได้รับการทาสีน้ำมันโดยการสนับสนุนจากภาครัฐ ผิวภายนอก

อาคารชั้นล่างเป็นบานเหล็กยึด สามารถเปิดได้โล่ง มีการต่อเติมครัวและห้องน้ำทางด้านหลัง ปัจจุบันใช้งานเป็นร้านอาหารชื่อว่า ร้านมิตรอุปถัมภ์

หมายเลข ส6 บ้านเลขที่ 513/1 มีอายุประมาณ 80 ปี เป็นเรือนแถวสูง 2 ชั้น หน้ากว้าง 3 ช่วงเสา หลังคาทรงจั่วมุงด้วยสังกะสี โครงสร้างและผิวภายนอกอาคารยังคงเป็นไม้ทั้งหมด สภาพเรือนค่อนข้างทรุดโทรม ปัจจุบันใช้งานเป็นที่พักอาศัย

ส1

ส2

ส3

ส4

ส5

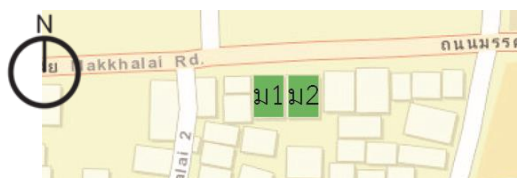

ส6

ภาพ 3-17 เรือนแถวพื้นถิ่นถนนสุขเกษมหมายเลข ส1 - ส6

ที่มา : ผู้วิจัย , กันยายน 2560

3.2.5 เรือนแถวพื้นถิ่นถนนมรรคาลัย

ภาพ 3-18 ตำแหน่งเรือนแถวริมถนนมรรคาลัย

ที่มา : ผู้วิจัย

มีเรือนแถวพื้นถิ่นทั้งหมด 2 หลัง ดังนี้

หมายเลข ม1 บ้านเลขที่ 445 มีอายุมากกว่า 65 ปี เป็นเรือนแถวสูง 2 ชั้น หน้ากว้าง 3 ช่วงเสา หลังคาทรงจั่วมุงด้วยสังกะสี โครงสร้างเรือนยังคงเป็นไม้เดิมยกเว้นพื้นเรือนที่ถูกเปลี่ยนเป็นพื้นปูน ผิวภายนอกอาคารชั้นสองยังเป็นไม้แต่ผนังชั้นล่างเป็นผนังก่ออิฐและติดตั้งประตูบานเหล็กยึดในอดีตกู้ใช้งานเป็นที่ทำการของรัฐ ต่อมาเปลี่ยนเป็นที่อยู่อาศัยและร้านขายของชำตามลำดับ จนเจ้าของปัจจุบันเข้ามาซื้อเรือนในปี พ.ศ. 2554 แล้วเริ่มปรับปรุงในปี พ.ศ. 2560 เพื่อทำเป็นร้านขายผ้าคราม กาแฟ และไอศกรีม

ม1

ม2

ภาพ 3-19 เรือนแถวพื้นถิ่นถนนสุขเกษมหมายเลข ม1 – ม2

ที่มา : ผู้วิจัย , กันยายน 2560

หมายเลข ม2 บ้านเลขที่ 512 มีอายุมากกว่า 100 ปี เป็นเรือนแถวสูง 2 ชั้น หน้ากว้าง 3 ช่วงเสาหลังคาทรงปั้นหยา มุงด้วยสังกะสี โครงสร้างและผิวภายนอกอาคารยังคงเป็นไม้เกือบทั้งหมด ยกเว้นผนังชั้นล่างบางส่วนที่เป็นผนังก่ออิฐและติดตั้งประตูอลูมิเนียม ในอดีตถูกใช้งานเป็นที่พักอาศัย จนในปี พ.ศ. 2555 ผู้ใช้งานคนปัจจุบันมาเช่าเพื่อทำเป็นร้านทำผมและที่พักอาศัย

3.2.6 สรุปสภาพปัจจุบันเรือนแถวพื้นถิ่นในพื้นที่ศึกษา

จากการสำรวจเรือนแถวทั้ง 37 หลังในพื้นที่ศึกษา ผู้วิจัยไม่พบเรือนแถวรูปแบบตึกดินหลงเหลืออยู่ซึ่งสอดคล้องกับเอกสารงานวิจัยที่มีผู้ศึกษาไว้ก่อนหน้านี้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 ว่าในปัจจุบัน เรือนแถวพื้นถิ่นในย่านเมืองเก่าสกลนครแบ่งเป็น 2 รูปแบบคือ เรือนแถวไม้ชั้นเดียวและเรือนแถวไม้สองชั้น เรือนแถวเหล่านี้กระจายตัวอยู่ริมถนน 7 สาย ได้แก่ ถนนเจริญเมือง ถนนเรืองสวัสดิ์ ถนนมรรคาลัย ถนนใจผาสุก ถนนสุขเกษม ถนนเปรมปรีดา และถนนกำจัดภัย และพบว่ามียุคเรือนที่วางตัวอยู่ติดกันหนาแน่นมากกว่า 3 หลังในบริเวณถนนเจริญเมือง และถนนใจผาสุก ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางการค้า ที่ทำการหน่วยงานราชการในอดีต และไม่ได้รับผลกระทบจากเหตุอัคคีภัยมากนัก

เรือนแถวทั้งสองรูปแบบมีอายุมากกว่า 50 ปี จนถึง 100 กว่าปี โดยเฉลี่ยอายุเรือนอยู่ที่ประมาณ 80 ปี ความกว้างของเรือนเริ่มที่ 1 ช่วงเสาจนถึง 5 ช่วงเสา ระยะห่างช่วงเสาประมาณ 3 เมตร เมื่อแรกสร้างเรือนถูกสร้างจากไม้ทั้งหลัง ทั้งโครงสร้างเสา คาน ฝ้า ผนัง ประตูหน้าต่าง ราวกันตกและลายฉลุช่องลม เมื่อแรกสร้างเรือนบางหลังมุงหลังคาด้วยแป้นเกล็ดไม้ แต่ในปัจจุบันพบเห็นเฉพาะหลังคามุงสังกะสีหรือวัสดุสมัยใหม่อย่างเหล็กรีดลอน เรือนส่วนใหญ่ยังคงผิวภายนอกอาคารชั้นบนเป็นไม้อย่างเดิม ผนังชั้นล่างอาจถูกแทนที่ด้วยผนังก่ออิฐและประตูบานเฟี้ยมไม้ที่เป็นเอกลักษณ์ มักถูกแทนที่ด้วยประตูเหล็กยึดหรือเหล็กม้วน

การใช้งานเริ่มแรกมีทั้งใช้เป็นที่พักอาศัย ใช้เป็นร้านค้าร้านอาหาร ใช้เป็นร้านค้าผสมพักอาศัย หรือใช้เป็นสำนักงานของหน่วยงานราชการ หลังจากนั้นจึงถูกปรับเปลี่ยนการใช้งานอย่างหลากหลายแตกต่างกันออกไป ปัจจุบันเรือนส่วนใหญ่ยังมีการใช้งานและได้รับการดูแลทั้งที่ดีและที่ไม่

เหมาะสม นอกจากนี้ยังมีเรือน 4 หลังที่ถูกปล่อยร้างหรือขาดการใช้งานอย่างต่อเนื่องเนื่องจากเจ้าของอยู่ต่างจังหวัด

จากข้อมูลดังกล่าวผู้วิจัยจำแนกเรือนทั้ง 37 หลังออกเป็นสี่กลุ่มตามสถานะการใช้งานและสภาพความเปลี่ยนแปลงของผิวภายนอกเรือนได้ดังนี้

- 1) เรือนที่ยังมีการใช้งานและสภาพผิวภายนอกของเรือนยังคงรูปแบบดั้งเดิมไว้มาก เรือนกลุ่มนี้ยังคงสัดส่วนรูปร่างเรือนแบบดั้งเดิม ผิวภายนอกเรือนไม่ว่าจะเป็น โครงสร้าง ผนัง ประตู-หน้าต่าง หรือหลังคา ยังคงเป็นองค์ประกอบดั้งเดิมเกือบทั้งหมด แต่อาจมีการนำองค์ประกอบที่ไม่เหมาะสมเข้ามาติดตั้งบ้าง เรือนยังมีศักยภาพที่ช่วยส่งเสริมความงามของภูมิทัศน์ย่านเมืองเก่าได้เป็นอย่างดี เรือนกลุ่มนี้มีทั้งหมด 19 หลัง ได้แก่ หมายเลข จ2 จ3 จ6 จ7 จ9 จ10 จ11 จ18 จ19 ผ2 ผ3 ผ5 ผ6 ผ8 ผ9 ผ10 ส2 ส5 และ ม2

ภาพ 3-20 ตัวอย่างเรือนที่ยังมีการใช้งานและสภาพผิวภายนอกยังคงรูปแบบดั้งเดิม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

- 2) เรือนที่ยังมีการใช้งานแต่สภาพผิวภายนอกของเรือนเปลี่ยนแปลงไปมาก เรือนกลุ่มนี้อาจคงสัดส่วนรูปร่างเรือนแบบดั้งเดิมไว้หรือถูกตัดแปลงสัดส่วนรูปร่างไป และมีการตัดแปลงประตู-หน้าต่าง ฝาผนัง หรือโครงสร้างเรือนบางส่วนด้วยวัสดุสมัยใหม่ จนองค์ประกอบส่วนใหญ่ผิดแปลกไปจากของดั้งเดิม จึงอาจลดทอนความงามของภูมิทัศน์ย่านเมืองเก่าลงบ้าง เรือนกลุ่มนี้มีทั้งหมด 14 หลัง ได้แก่ หมายเลข จ1 จ5 จ8 จ13 จ14 จ15 จ16 จ17 ผ4 ผ7 ส1 ส3 ส4 และ ม1

ภาพ 3-21 ตัวอย่างเรือนที่ยังมีการใช้งานแต่สภาพผิวภายนอกเปลี่ยนแปลงไปมาก

- 3) เรือนที่ถูกทิ้งร้างไม่มีการใช้งานหรือขาดการดูแลรักษาจากผู้ใช้งานแต่สภาพผิวภายนอกเรือนยังคงรูปแบบดั้งเดิมไว้มาก เรือนกลุ่มนี้ยังคงสัดส่วนทรงและองค์ประกอบดั้งเดิมไว้ได้มากเนื่องจากไม่มีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นระยะเวลานาน แต่เรือนขาดการดูแลรักษาจนสภาพบางส่วนชำรุดทรุดโทรมและมีโอกาสที่จะเกิดความเสียหายมากขึ้น อย่างไรก็ตามเรือนกลุ่มนี้ยังมีศักยภาพที่ช่วยส่งเสริมความงามของภูมิทัศน์ย่านเมืองเก่าได้เป็นอย่างดี เรือนกลุ่มนี้มีทั้งหมด 3 หลัง ได้แก่ หมายเลข จ12 ผ1 และ ส6

ภาพ 3-22 ตัวอย่างเรือนที่ถูกทิ้งร้างแต่สภาพผิวภายนอกยังคงรูปแบบดั้งเดิมไว้มาก

- 4) เรือนที่ถูกทิ้งร้างไม่มีการใช้งานและสภาพผิวภายนอกของเรือนเปลี่ยนแปลงไปมาก เรือนกลุ่มนี้ยังเห็นเค้าโครงของรูปทรงสัดส่วนดั้งเดิม แต่ถูกตัดแปลงประตู-หน้าต่างต่างและติดตั้งผนังตกแต่งทางด้านหน้าเรือนจนดูผิดแปลกไปจากเดิม และเรือนมีสภาพทรุดโทรมเป็นอย่างมาก เรือนกลุ่มนี้มี 1 หลัง ได้แก่ หมายเลข จ4

ภาพ 3-23 ตัวอย่างเรือนที่ถูกทิ้งร้างและสภาพผิวภายนอกเปลี่ยนแปลงไปมาก

บทที่ 4

การอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพินถิ่นกรณีศึกษา

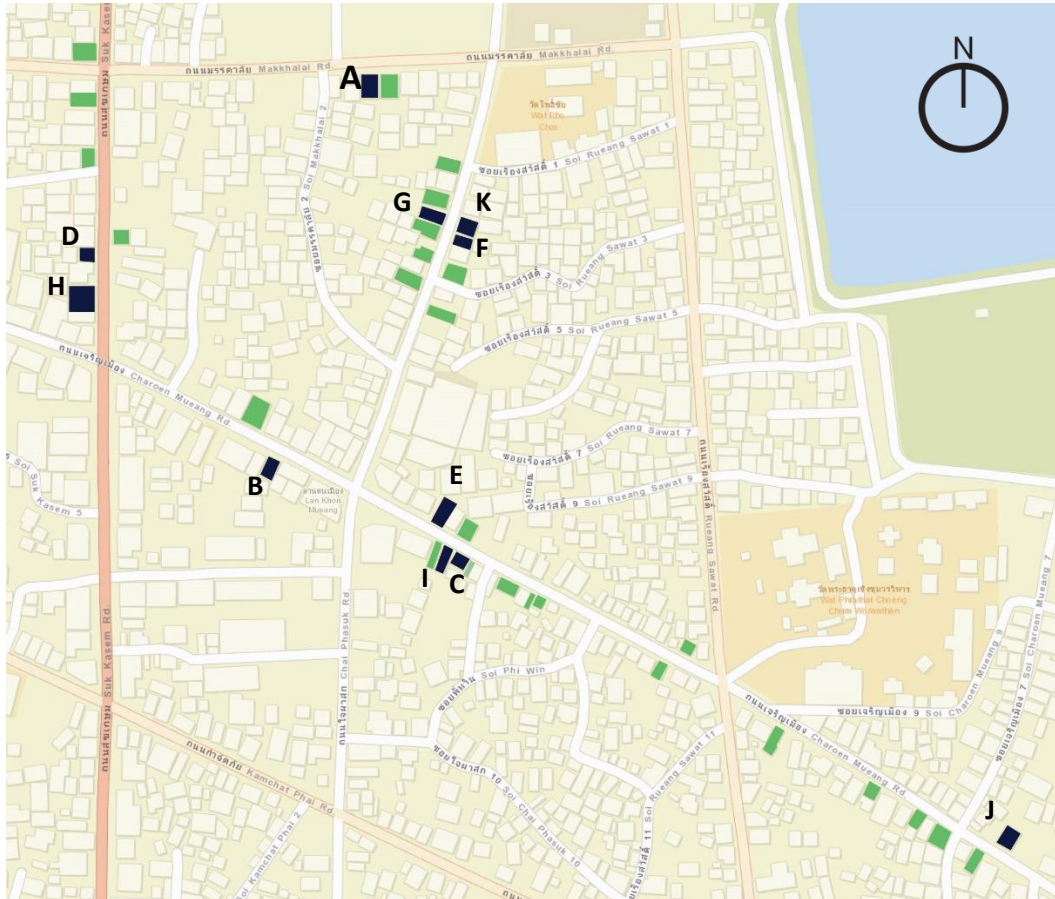
การศึกษาการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพินถิ่น มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติการอนุรักษ์ที่ผ่านมา สภาพปัจจุบัน และวิธีการดำเนินงานอนุรักษ์และฟื้นฟูครั้งล่าสุด เพื่อทำความเข้าใจเหตุปัจจัย วัตถุประสงค์ และแนวคิดที่นำไปสู่เทคนิควิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพินถิ่นให้สอดคล้องกับการใช้งานในปัจจุบัน โดยคัดเลือกกรณีศึกษาเพื่อเป็นตัวแทนของเรือนแถวพินถิ่นในย่านเมืองเก่า สกลนคร แล้วทำการศึกษาดำเนินการสัมภาษณ์เจ้าของอาคาร หรือผู้ใช้งานอาคารที่มีส่วนร่วมในกระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือน ประกอบการสำรวจ ถ่ายภาพ การรังวัดในระดับที่เหมาะสม และจากบันทึกหรือภาพถ่าย เพื่อนำข้อมูลมาอภิปราย สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์ต่อไป

4.1 เกณฑ์ในการเลือกกรณีศึกษา

เพื่อให้การศึกษาเป็นไปตามวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยได้คัดเลือกอาคารกรณีศึกษาเพื่อเป็นตัวแทนของรูปแบบและลักษณะการใช้งานเรือนทั้งการใช้งานเพื่อการอยู่อาศัย การใช้งานเพื่อประกอบกิจการเชิงพาณิชย์ในรูปแบบต่าง ๆ หรือการใช้งานแบบผสม โดยอาศัยเกณฑ์ในการคัดเลือกกรณีศึกษา ดังนี้

- 1) เป็นอาคารที่ต้องการรักษารูปแบบและสัดส่วน โดยคำนึงถึงการรักษากุณิมิตต์นัยย่านเมืองเก่า ส่งเสริมคุณค่าของกลุ่มอาคารเรือนแถวไม้ในย่านเมืองเก่า หรือเป็นตัวแทนเรือนที่สะท้อนประวัติความเป็นมาของพื้นที่
- 2) เป็นอาคารที่ได้รับการอนุรักษ์และฟื้นฟูเพื่อตอบสนองความต้องการทางการใช้งานของเจ้าของอาคารหรือผู้ใช้งาน
- 3) เจ้าของอาคารหรือผู้ใช้งานมีส่วนร่วมในกระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือน เนื่องจากต้องการทราบสาเหตุ และแนวความคิดที่ส่งผลต่อเทคนิควิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือน

จากเกณฑ์ทั้ง 3 ข้อ มีอาคารที่ได้รับอนุญาตให้สามารถเข้าสำรวจ ถ่ายภาพ และรังวัดภายในอาคารในระดับที่เหมาะสมได้ทั้งหมด 11 หลัง (ภาพ 4-1) ได้แก่

ภาพ 4-1 ตำแหน่งเรือนแถวพื้นถิ่นกรณีศึกษา

ที่มา : ผู้วิจัย

กรณีศึกษา A	ร้านคุณอิทธิ เลขที่ 445 ถนนมรรคาลัย
กรณีศึกษา B	ร้านโกมินธา เลขที่ 592 ถนนเจริญเมือง
กรณีศึกษา C	ร้านคือเก่า เลขที่ 886 ถนนเจริญเมือง
กรณีศึกษา D	ร้านเปรมปรีดี เลขที่ 421/1 ถนนสุขเกษม
กรณีศึกษา E	ร้านเวียนวานิช เลขที่ 681 ถนนเจริญเมือง
กรณีศึกษา F	ร้านจามรการค้า เลขที่ 653/1 ถนนใจผาสุก

กรณีศึกษา G	ร้านพระเครื่อง อ.หม่อง เลขที่ 548 ถนนใจผาสุก
กรณีศึกษา H	เรือนคุณชัยพร เลขที่ 416 ถนนสุขเกษม
กรณีศึกษา I	เรือนครูเปล่งศรี เลขที่ 954 ถนนเจริญเมือง
กรณีศึกษา J	เรือนคุณนิศากร เลขที่ 1017 ถนนเจริญเมือง
กรณีศึกษา K	ร้านเทพบุตร อุ่มภูธร เลขที่ 651/1 ถนนใจผาสุก

ประเด็นที่จะศึกษาจากกรณีศึกษาแต่ละหลังประกอบด้วย การศึกษาสภาพเรือน ประวัติการอนุรักษ์ที่ผ่านมา การประเมินคุณค่าความสำคัญ การวางแผนความคิด การวางแผนการทำงาน เทคนิควิธีในการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนครั้งล่าสุด และปัญหาอุปสรรคระหว่างดำเนินงาน ตลอดจนแผนการดูแลรักษาหรือปรับปรุงในอนาคต หลังจากนั้นผู้วิจัยจะทำการประเมินผลของการดำเนินงานผ่านการประเมินคุณค่าของเรือน และความสอดคล้องของเทคนิควิธีกับแนวปฏิบัติในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นประเภทไม้

4.2 การดำเนินงานอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่นกรณีศึกษา

4.2.1 กรณีศึกษา A ร้านคุณอิทธิ เลขที่ 445 ถนนมรรคาลัย

เรือนแถวพื้นถิ่นสูง 2 ชั้น หน้ากว้าง 3 ช่วงเสา อายุกว่า 65 ปี ดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูโดยคุณอิทธิ ภักดีโชติ ซึ่งเป็นเจ้าของคนปัจจุบันซื้อเรือนมาจากทายาทของนางแพ ศิริจันทร์เมื่อปี พ.ศ. 2554 ด้วยความชื่นชอบบ้านหลังนี้เนื่องจากเป็นคนในท้องถิ่น ที่ได้เห็นเรือนหลังนี้มาเป็นเวลานาน

การใช้งานในอดีตเป็นสถานทำการของรัฐเกี่ยวกับโรคเรื้อนและมาลาเรีย(อิทธิ ภักดีโชติ, เมษายน 2561) ต่อมาถูกปรับเปลี่ยนเป็นที่อยู่อาศัย และที่อยู่อาศัยผสมร้านขายของชำตามลำดับ จนกระทั่งคุณอิทธิเข้ามาเป็นเจ้าของ และเริ่มปรับปรุงเมื่อปี พ.ศ. 2560 เพื่อทำเป็นร้านขายผ้าคราม ขายกาแฟ และไอศกรีมของตนเอง เรือนถูกปรับปรุงแล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2562 แต่ยังไม่เปิดใช้งานจนถึงปัจจุบัน (ภาพ 4-2)

ภาพ 4-2 ภาพอาคารกรณีศึกษา A ภายหลังจากการอนุรักษ์และฟื้นฟูแล้วเสร็จเมื่อปี 2562

ที่มา : ผู้วิจัย, 11 มิถุนายน 2562

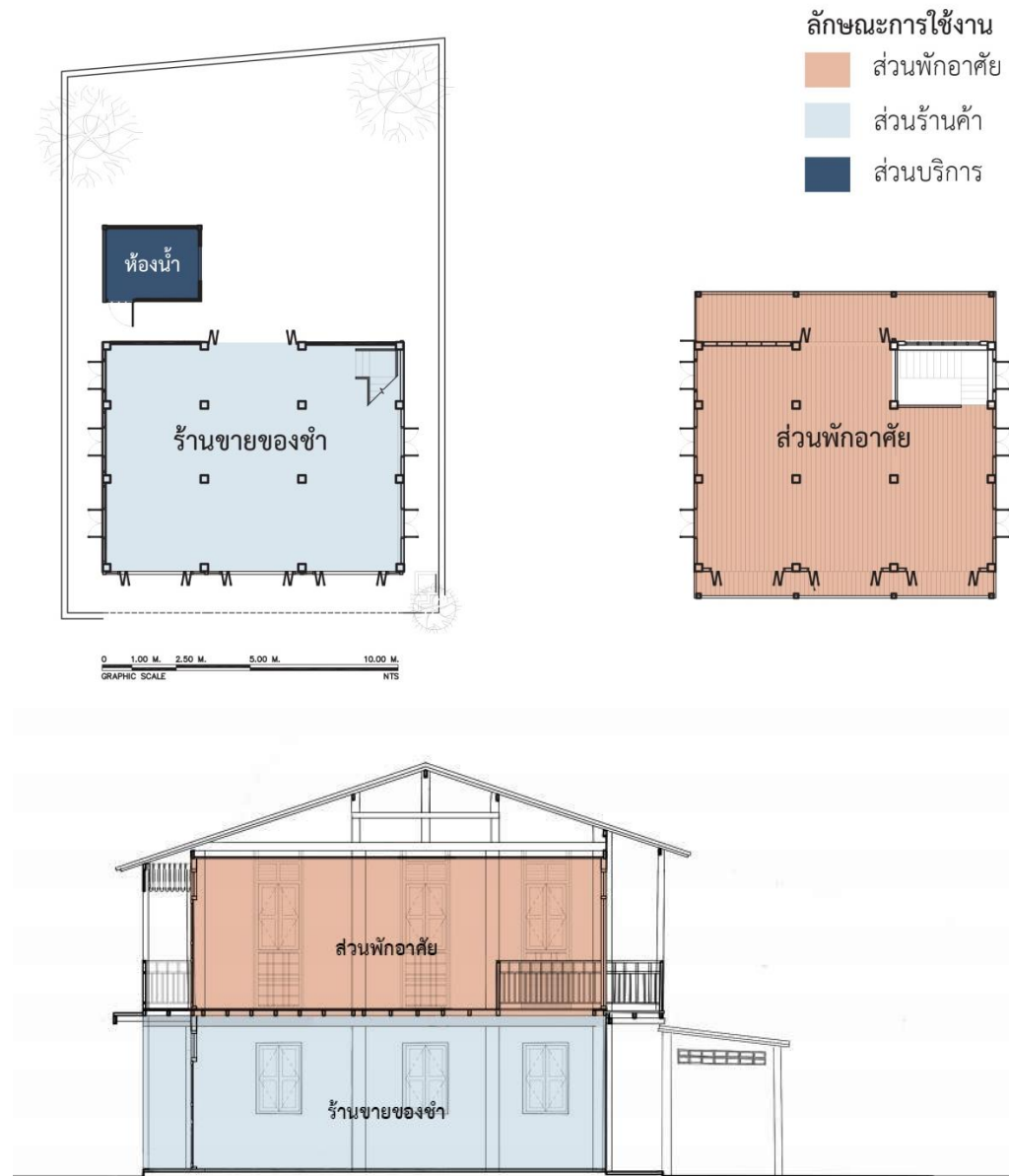
ขั้นตอนที่ 1 : ชั้นเตรียมการ

1) เก็บข้อมูลสภาพเรือน และประวัติการอนุรักษ์ที่ผ่านมา

ก่อนการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนครั้งล่าสุด เรือนมีระยะห่างจากขอบเขตที่ดินทางด้านหน้าและด้านข้างประมาณ 1.20-1.50 เมตร และมีพื้นที่เปิดโล่งทางด้านหลังกว้างประมาณ 3 – 4 เมตร ชั้นล่างของเรือนถูกใช้งานเป็นร้านขายของชำ ด้านหลังใช้เป็นบริเวณทำครัวและมีการต่อเติมห้องน้ำติดกับตัวเรือนเดิม ส่วนชั้นสองถูกใช้งานเป็นส่วนพักอาศัย (ภาพ 4-3)

สภาพก่อนการอนุรักษ์และฟื้นฟูครั้งล่าสุด (ภาพ 4-4) โครงสร้างเรือนเป็นเสาและคานไม้ทั้งหลังซึ่งยังคงความแข็งแรงสามารถใช้งานได้ กรอบภายนอกของเรือนยังคงสัดส่วนอาคารแบบดั้งเดิม พื้นชั้นบนเป็นพื้นไม้ทั้งหมดส่วนพื้นชั้นล่างเคยถูกรื้อแล้วเทพื้นปูนแทนที่ผนังชั้นบนเป็นไม้ทั้งหมดส่วนผนังชั้นล่างถูกเปลี่ยนเป็นผนังก่ออิฐฉาบปูน ประตูหน้าต่างส่วนใหญ่ยังคงเป็นบานไม้เดิม แต่พบเห็นหน้าต่างบางส่วนบริเวณส่วนพักอาศัยชั้นบนที่ถูกเปลี่ยนเป็นอลูมิเนียมและกระจก และประตูทางเข้าเรือนบริเวณร้านค้าชั้นล่างถูกเปลี่ยนเป็น

บานเหล็กยึด องค์กรประกอบตกแต่งเรือนอาทิวราวกันตงไม้ และลายฉลุช่องลมยังคงอยู่ในสภาพสมบูรณ์

ภาพ 4-3 ผังและรูปตัดอาคารกรณีศึกษา A ก่อนการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนครั้งล่าสุด
ที่มา : ผู้วิจัยเขียนขึ้นจากการสำรวจและคำสัมภาษณ์

ภาพ 4-4 ภาพอาคารกรณีศึกษา A ก่อนการอนุรักษ์และฟื้นฟูครั้งล่าสุด
ที่มา : ผู้วิจัย, 4 มกราคม 2560

พบความเสื่อมสภาพที่วัสดุผนังหลังคาสังกะสีซึ่งเก่าชำรุด ทำให้มีน้ำฝนรั่วซึมลงมาสร้างความเสียหายให้กับโครงสร้างหลังคาที่เป็นไม้ ระบบไฟฟ้าชำรุดจนอาจเกิดอันตรายในการใช้งาน ระบบประปาและสุขาภิบาลเสื่อมสภาพประกอบกับระดับพื้นถนนอยู่สูงกว่าระดับพื้นเรือนชั้นล่าง ทำให้เกิดปัญหาในการระบายน้ำ

2) พิจารณาคูณค่าความสำคัญ

คุณค่าทางจิตใจ ผู้ดำเนินงานมองเห็นคุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์ของสภาพด้านหน้าเรือน ที่ทำให้ตนซึ่งเป็นคนในพื้นที่เกิดความชื่นชอบมาตลอดระยะเวลาหลายปี จนตัดสินใจซื้ออาคารเพื่อเป็นเจ้าของในที่สุด

คุณค่าทางวัฒนธรรม ผู้ดำเนินงานทราบประวัติเรือนว่าเคยเป็นที่ทำการของหน่วยงานภาครัฐซึ่งสัมพันธ์กับย่านราชการในอดีต จึงมองว่าเรือนมีคุณค่าด้านประวัติศาสตร์และมองเห็นคุณค่าด้านสถาปัตยกรรมเนื่องจากยังคงองค์ประกอบดั้งเดิมโดยเฉพาะผนังไม้ราวกันตก และลายฉลุช่องลมไว้ได้มาก นอกจากนี้เรือนยังมีคุณค่าด้านภูมิทัศน์เมืองเนื่องจากหันหน้าออกสู่สนามมิ่งเมืองซึ่งใช้เป็นที่ตั้งงานประเพณีที่สำคัญของจังหวัด

คุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย ผู้ดำเนินงานมองว่าเรือนยังคงมีคุณค่าด้านการใช้งาน และด้านเศรษฐกิจเนื่องด้วยเอกลักษณ์ของเรือนทำให้เรือนมีศักยภาพที่จะปรับปรุงเพื่อการ ใช้งานเชิงพาณิชย์และการท่องเที่ยวได้

3) เจรจา กำหนดวัตถุประสงค์ และวางแผน

ก่อนดำเนินงานเจ้าของเรือนได้สรุปความต้องการกับครอบครัวซึ่งจะเป็นผู้ใช้งาน และดูแลเรือนต่อไป วัตถุประสงค์ของการดำเนินงานคือเพื่อทำเป็นร้านขายผ้าคราม ขาย กาแฟ และไอศกรีม เจ้าของเรือนมีแนวคิดที่จะฟื้นฟูผืนผืนภายนอกอาคารและขยายพื้นที่การ ใช้งานโดยการสร้างความกลมกลืนระหว่างองค์ประกอบดั้งเดิมกับองค์ประกอบที่ต่อเติมขึ้น ใหม่ เพื่อสร้างภาพลักษณ์อาคารเก่าที่ผนวกความทันสมัยและสะดวกสบายในการใช้งาน

4) เตรียมแบบสำหรับการปรับปรุง วางแผนและจัดหาผู้ดำเนินงาน

เจ้าของเรือนได้ว่าจ้างสถาปนิกเข้ามาช่วยออกแบบปรับปรุง สํารวจสภาพเบื้องต้น และจัดทำภาพทัศนียภาพเพื่อสร้างความเข้าใจที่ชัดเจนในระหว่างการปรับปรุง หลังจากนั้น จึงอาศัยประสบการณ์จากที่เคยเป็นผู้รับเหมาก่อสร้างในการจัดหาและว่าจ้างช่างเข้ามา ทำงานเป็นชุด ๆ ตามลักษณะงาน

ขั้นตอนที่ 2 : ขั้นตอนดำเนินงานปรับปรุงฟื้นฟูทางกายภาพ

1) เทคนิควิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือน

สงวนรักษาโครงสร้างอาคาร เนื่องจากโครงสร้างเสาและคานไม้เดิมยังคงแข็งแรง และสมบูรณ์อยู่ ไม่มีปัญหาปลวกและไม่มีทรุดเอียงจึงไม่จำเป็นต้องซ่อมแซม

ป้องกันและบำรุงผืนอาคาร ผนังไม้ภายนอกถูกทาสีโทนน้ำตาลปนดำเพื่อให้ กลมกลืนกับเรือนไม้เก่าที่อยู่ข้างเคียงและส่งเสริมภูมิทัศน์เมือง

ซ่อมแซมโครงสร้างหลังคาและวัสดุมุง เนื่องจากส่วนหลังคาเดิมที่มุงด้วยสังกะสีนั้น พบเห็นการรั่วซึมบางส่วนส่งผลให้โครงสร้างหลังคาซึ่งเป็นไม้ผุพังตามไปด้วย หลังจากรื้อ ถอนแล้วจึงเปลี่ยนโครงสร้างหลังคาทั้งหมดเป็นเหล็ก มุงด้วยแผ่นเหล็กกริดลอน (metal sheet) สีน้ำตาล และแผ่นโพลีคาร์บอเนตใสบริเวณชายคาระเบียงด้านหลัง

ซ่อมแซมและแทนที่องค์ประกอบอาคารที่ชำรุด ผังไม้ หน้าต่างไม้ ราวกันตก และ ลายฉลุที่ชั้นสองจุดที่ชำรุดถูกรื้อถอนออกมาเพื่อซ่อมแซมเฉพาะส่วนแล้วประกอบกลับเข้าที่ เดิม หรือสร้างองค์ประกอบที่คัดลอกจากของเดิมเพื่อมาเปลี่ยนทดแทน

ซ่อมแซมและแทนที่พื้นชั้นล่าง เนื่องจากระดับพื้นเรือนอยู่ต่ำกว่าระดับถนนจึง จำเป็นต้องถมดินและเทพูนให้สูงขึ้นอีก 40 เซนติเมตรไปพร้อมกับการวางระบบระบายน้ำ ใหม่ การถมพื้นชั้นล่างให้สูงขึ้นนั้นทำให้ระดับพื้นชั้นล่างถึงพื้นชั้นบนลดลงจาก 2.90 เมตร เหลือ 2.50 เมตร แต่ไม่เป็นอุปสรรคในการใช้งาน

ตัดแปลงผิวภายนอกอาคารเพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้งานและความสว่างเข้าสู่ภายใน แนว ผังชั้นล่างบริเวณร้านค้าด้านหน้าถูกขยับออกไปจนชิดแนวเขตที่ดินเพื่อเพิ่มพื้นที่การใช้งาน ผังไม้ชั้นบนหลังจากซ่อมแซมแผ่นที่ชำรุดแล้วจึงตีซ้อนภายในด้วยแผ่นไฟเบอร์ซีเมนต์บอร์ด เนื่องจากต้องการติดเครื่องปรับอากาศ ประตูและหน้าต่างทางด้านหน้าถูกปรับเปลี่ยนจาก บ้านเปิดคูทึบ ให้เป็นบานเฟี้ยมกรอบไม้ลูกฟักกระจก หน้าต่างทางด้านข้างทำลูกกรงช่อง แสงใต้หน้าต่างเพิ่มโดยคัดลอกแบบมาจากองค์ประกอบเดิมที่ยังคงหลงเหลืออยู่แล้วซ้อน กระจกอีกชั้นหนึ่ง ส่วนผนังชั้นล่างเลือกเก็บไว้เฉพาะผนังที่ติดกับส่วนบริการ ผนังบริเวณอื่น ถูกลบที่ด้วยผนังโครงเหล็กผสมกระจก และประตูบานเฟี้ยมกรอบไม้ลูกฟักกระจกเพื่อให้ สามารถเปิดโล่งได้หรือมองเห็นสวนภายนอกได้อย่างชัดเจน

ตัดแปลงพื้นที่ภายในเพื่อเพิ่มความสว่าง เพิ่มความโปร่งโล่งให้อาคารโดยตัดผังไม้ ชั้นสองบริเวณบันไดออกให้มีช่องว่างกว้างขึ้น (ภาพ 4-5) ฝ้าไม้ส่วนที่ยังคงเก็บรักษาไว้ ทั้งหมด เลือกซ่อมแซมเฉพาะจุดที่ชำรุดเท่านั้น

รื้อถอนองค์ประกอบเพื่อต่อเติมพื้นที่ทางด้านหลัง ห้องครัวและห้องน้ำเดิมทาง ด้านหลังถูกรื้อออกไป แล้วเทพื้นปูนใหม่เป็นพื้นที่โล่งกึ่งภายนอก บริเวณห้องน้ำเดิมถูกปรับ การใช้งานให้เป็นห้องครัว และก่อผนังทำห้องน้ำขึ้นที่ตำแหน่งใหม่ ต่อเติมโครงสร้างเสาคาน เหล็กสูงสองชั้นแยกออกจากโครงสร้างเรือนไม้เดิมเพื่อรองรับระเบียงชั้นบนที่สร้างขึ้นแทน ระเบียงเดิม (ภาพ 4-6) ระเบียงใหม่นี้สามารถใช้เป็นพื้นที่นั่งสำหรับลูกค้า และเชื่อมต่อกับ ห้องน้ำชั้นสองและเคาน์เตอร์บริการที่ต่อเติมขึ้นมาใหม่

ภาพ 4-5 ภาพพื้นบริเวณบันไดถูกตัดออกเพื่อเพิ่มความโปร่งและสว่างภายในเรียน

ที่มา : ผู้วิจัย, เมษายน 2561

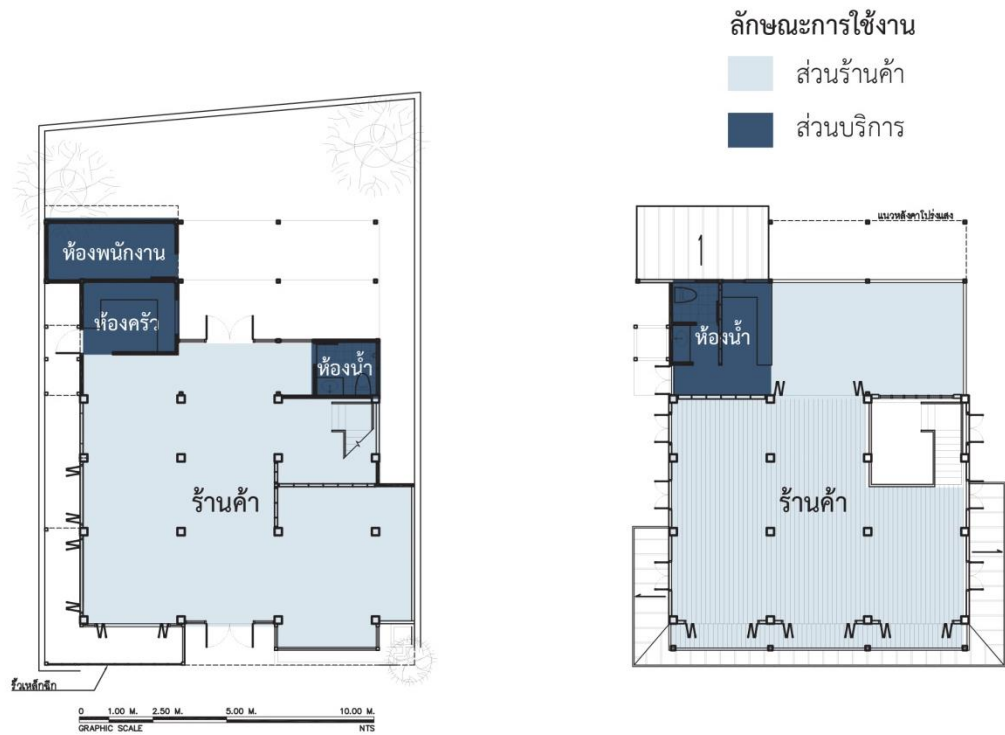

ภาพ 4-6 ภาพโครงสร้างเสาแกนเหล็กที่ต่อเติมแยกออกจากโครงสร้างเรียนเดิม

ที่มา : ผู้วิจัย, เมษายน 2561

ปรับปรุงสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก สายไฟฟ้าเดิมซึ่งเก่าชำรุดเสี่ยงต่อการเกิดอัคคีภัยถูกรื้อถอนเพื่อวางระบบใหม่ เช่นเดียวกับระบบสุขาภิบาลซึ่งเป็นท่อเหล็กกล้าไวน์ซ์และเหล็กหล่อที่เก่าขึ้นสนิมแล้วก็ถูกรื้อถอนเพื่อวางระบบใหม่ทั้งหมด ติดตั้งระบบปรับอากาศ ถังดับเพลิงมือถือ และกล่องวงจรปิดเพื่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

เก็บรักษาและเพิ่มเติมพื้นที่สีเขียว บริเวณภายนอกเรียนยังคงเก็บรักษาไม้ยืนต้นไว้ทำสวนแนวตั้งเพิ่มเติมบริเวณรั้วด้านข้าง และทำบ่อน้ำผุดบริเวณด้านหน้า

ภาพ 4-7 ผังและรูปตัดแสดงการปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้งานกรณีศึกษา A
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพ 4-8 รูปตัดกรณีศึกษา A แสดงองค์ประกอบที่เกิดการเปลี่ยนแปลงภายหลังดำเนินการ
ที่มา : ผู้วิจัย

2) ปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน

ปัญหาที่เผชิญระหว่างการปรับปรุงคือความล่าช้าเนื่องจากแบบที่ออกแบบไว้ไม่ลงตัวกับสภาพหน้างาน จึงต้องคอยปรับแก้เพื่อให้งานดำเนินต่อไปได้ และอุปสรรคอีกประการหนึ่งคือช่างไม้ที่มีฝีมือมีจำนวนไม่เพียงพอและช่างที่มีประสบการณ์มักคิดค่าแรงสูง

ขั้นตอนที่ 3 : ขั้นตอนการบริหารจัดการ และประเมินผล

หลังจากปรับปรุงเรือนเสร็จ เจ้าของอาคารวางแผนว่าจะให้ลูกสาวและภรรยาเข้ามาดูแลกิจการ และเป็นผู้คอยตรวจสอบดูแลและบำรุงรักษาเรือน

4.2.2 กรณีศึกษา B ร้านโกมินธา เลขที่ 592 ถนนเจริญเมือง

เรือนแถวพื้นถิ่นสูง 2 ชั้น หน้ากว้าง 3 ช่วงเสา อายุกว่า 80 ปี ดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูโดยคุณนุชนารถ นามวงศ์ ในอดีตเคยถูกใช้งานเป็นร้านเสริมสวย และเป็นที่อยู่อาศัยตามลำดับ ผู้ใช้งานคนปัจจุบันซึ่งเป็นผู้เช่าได้เข้ามาปรับปรุงเรือนและเปิดกิจการร้านอาหารชื่อว่า “โกมินธา” ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2552 และในปี พ.ศ. 2560 ได้ปรับปรุงพื้นที่บางส่วนเพื่อเป็นร้านเสริมสวย (ภาพ 4-9)

ภาพ 4-9 ภาพอาคารกรณีศึกษา B ภายหลังจากอนุรักษ์และฟื้นฟู

ที่มา : ผู้วิจัย, 30 มีนาคม 2561

ขั้นตอนที่ 1 : ชั้นเตรียมการ

1) เก็บข้อมูลสภาพเรือน และประวัติการอนุรักษ์ที่ผ่านมา

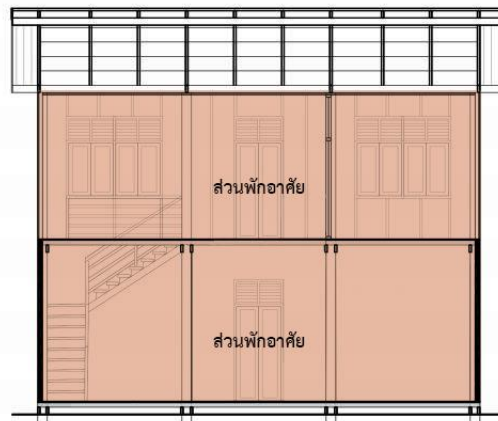
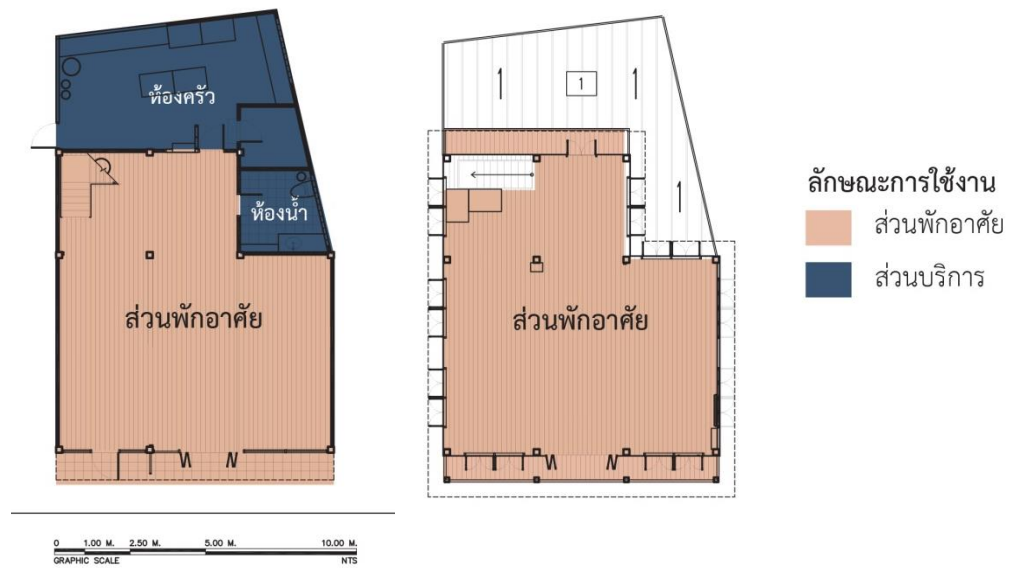
ภาพถ่ายเมื่อปี พ.ศ. 2503 แสดงให้เห็นว่าอาคารหลังนี้เดิมเป็นเรือนไม้ทั้งหลัง (ภาพ 4-10) แต่เมื่อปี พ.ศ. 2516 เกิดอัคคีภัยครั้งใหญ่ในเมืองสกลนคร ผนังชั้นล่างของเรือนได้รับความเสียหาย (นุชนารถ นามวงศ์, เมษายน 2561) จึงถูกซ่อมแซมด้วยผนังก่ออิฐฉาบปูนขึ้นมาทดแทน ทำให้สภาพก่อนการอนุรักษ์และฟื้นฟูครั้งล่าสุดเรือนแถวจึงมีลักษณะเป็นเรือนครึ่งปูนครึ่งไม้ซึ่งโครงสร้างเรือนยังคงเป็นโครงสร้างไม้เดิม แต่ผนังเรือนชั้นล่างเป็นผนังก่ออิฐฉาบปูนทั้งหมด ส่วนองค์ประกอบชั้นบนไม่ว่าจะเป็นผนัง ประตูหน้าต่าง ราวระเบียง ลายฉลุ จนถึงหลังคา ยังคงลักษณะดั้งเดิมไว้เป็นอย่างดี

ภาพ 4-10 ภาพถ่ายอาคารริมถนนเจริญเมืองเมื่อปี พ.ศ. 2503 สังเกตเห็นเรือนกรณีศึกษา B เป็นเรือนไม้ทั้งหลัง

ที่มา : สพลันต์ เพชรคำ, 2560: 182

ก่อนการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนครั้งล่าสุด เรือนถูกใช้งานเป็นที่อยู่อาศัย พื้นที่ชั้นล่างบริเวณด้านหลังถูกต่อเติมหลังคาจนเต็มขอบเขตที่ดินเพื่อใช้เป็นครัว และมีการต่อเติมห้องน้ำและห้องเก็บของในบริเวณดังกล่าว

ภาพ 4-11 ผังและรูปตัดอาคารกรณีศึกษา B ก่อนการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนครั้งล่าสุด
ที่มา : ผู้วิจัยเขียนขึ้นจากการสำรวจและคำสัมภาษณ์

เนื่องจากถูกทิ้งร้างอยู่ช่วงเวลาหนึ่ง สภาพเรือนจึงค่อนข้างทึบและทรุดโทรม พบขยะและซากสัตว์บริเวณใต้พื้นเนื่องจากใต้ถุนโล่งและด้านข้างไม่ได้ปิดไว้ พื้นไม้ด้านหลังทรุดพบร่องรอยการชำรุดเนื่องจากปลวกบริเวณฝาผนังไม้บางจุด แต่โครงสร้างอาคารส่วนอื่นยังอยู่ในสภาพสมบูรณ์ดี ไม่พบการรื้อซึมที่หลังคา และงานระบบไฟฟ้าประปายังใช้งานได้ดี

2) พิจารณาคคุณค่าความสำคัญ

คุณค่าทางจิตใจ ผู้ดำเนินงานมองเห็นคุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์ เนื่องจากชื่นชอบภาพลักษณ์ภายนอกของเรือนมาหลายปีก่อนที่จะตัดสินใจมาเช่า

คุณค่าทางวัฒนธรรม ผู้ดำเนินงานมองเห็นคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ และภูมิทัศน์เมือง เนื่องจากเรือนเป็นหลักฐานที่เหตุการณ์อัคคีภัยครั้งใหญ่ของเมือง และปัจจุบันเรือนยังคงสัดส่วนและองค์ประกอบดั้งเดิมบริเวณชั้นบนไว้ได้มากซึ่งช่วยส่งเสริมภูมิทัศน์เมือง

คุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย ผู้ดำเนินงานมองเห็นคุณค่าด้านการใช้งาน และด้านเศรษฐกิจ พิจารณาเห็นว่าภาพลักษณ์ภายนอกของเรือนมีศักยภาพที่จะดึงดูดกลุ่มลูกค้าและสร้างภาพจำให้กับร้านของตนได้

3) เจรจา กำหนดวัตถุประสงค์ และวางแนวคิด

ผู้เช่ามีแนวคิดการสร้างความแตกต่างระหว่างองค์ประกอบเก่าที่คงเอกลักษณ์ดั้งเดิมกับองค์ประกอบใหม่ที่ดูทันสมัย เพื่อดึงดูดความสนใจของลูกค้า เชื่อมโยงพื้นที่แนวตั้ง และกันแบ่งให้เป็นสัดส่วน

4) เตรียมแบบสำหรับการปรับปรุง วางแผนและจัดหาผู้ดำเนินงาน

หลังจากสำรวจสภาพเรือนเบื้องต้นแล้ว ผู้เช่าได้ว่าจ้างคนเขียนแบบ แต่สุดท้ายไม่ได้ใช้แบบนั้นแล้วตัดสินใจที่จะดำเนินการปรับปรุงด้วยตนเอง โดยผู้เช่าได้ว่าจ้างช่างไม้อายุประมาณ 80 ปีซึ่งมีความชำนาญมาทำงานไม้ และว่าจ้างช่างทั่วไปเป็นชุด ๆ ตามลักษณะงาน

ขั้นตอนที่ 2 : ขั้นตอนดำเนินงานปรับปรุงฟื้นฟูทางกายภาพ

1) เทคนิควิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือน

สงวนรักษาโครงสร้างและผิวภายนอกอาคาร เสาและคานไม้ที่ยังแข็งแรงอยู่ได้รับการคงสภาพ รวมถึงผนัง ประตู-หน้าต่าง ราวกันตกและช่องลมชั้นสองซึ่งเป็นไม้อย่างดั้งเดิมได้รับการคงสภาพไว้ไม่มีการแตะต้อง

การป้องกันและบำรุงพื้นไม้เดิม พื้นไม้ทั้งหมดบริเวณชั้นสอง และชั้นล่างส่วนหน้า
ร้านถูกขัดทำสีใหม่

ซ่อมแซมและแทนที่พื้นชั้นล่าง โครงสร้างพื้นชั้นล่างที่ทรุดถูกรื้อถอนแล้วเทพื้นปูน
แทนที่ โดยลดระดับให้เป็นพื้นที่เปลี่ยนผ่านสู่ส่วนบริการหลังร้าน

ดัดแปลงผิวภายนอกอาคารชั้นล่าง ผิวภายนอกอาคารชั้นล่างถูกดัดแปลงให้เห็น
ความแตกต่างอย่างชัดเจน โดยรีออกแบบและประตูอลูมิเนียมสีขาของเดิม ติดตั้งป้ายหน้าร้าน
ผนังและประตูกระจกกรอบอลูมิเนียมสีขาว และระแนงไม้สีขาวแทนที่

ดัดแปลงพื้นที่ภายในให้เป็นสัดส่วนด้วยผนังเบา กั้นผนังเบาแบ่งพื้นที่ระหว่างร้าน
เสริมสวยกับร้านอาหาร ภายในร้านเสริมสวยทำเฟอร์นิเจอร์ติดตายและทาผนังฝ้าเพดาน
โทนสีขาว (ภาพ 4-12) พื้นฝั่งร้านอาหารส่วนหนึ่งถูกยกขึ้นมาเพื่อเป็นเวทีดนตรีโดยทำ
โครงสร้างเหล็กแล้วนำพื้นไม้เดิมมาปูทับ และภายหลังถูกปรับเปลี่ยนเป็นซุ้มขายเครื่องดื่ม
โดยใช้โครงเหล็กกรุไม้อัด OSB มาก่อสร้างเคาน์เตอร์ ชั้นวางของและผนัง ผนังภายในถูกทาสี
ใหม่และกั้นแบ่งพื้นที่บริการด้วยระแนงไม้ ผนังและประตูบานเลื่อนกระจกกรอบอลูมิเนียมที่
รื้อออกมาจากหน้าร้านถูกนำไปกั้นเป็นห้องนอนเจ้าของร้านที่ชั้นสอง

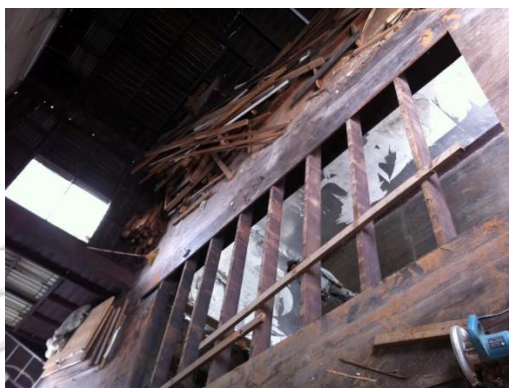
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพ 4-12 ภายในร้านเสริมสวยทำเฟอร์นิเจอร์ติดตายและทาผนังฝ้าเพดานโทนสีขาว

ที่มา : ผู้วิจัย, เมษายน 2561

ดัดแปลงพื้นที่ภายในเพื่อเชื่อมโยงพื้นที่แนวตั้ง พื้นไม้ชั้นสองบริเวณช่วงเสากลางถูกตัดออก เพื่อให้เกิดพื้นที่โล่งสูงสองชั้น (double space) เนื่องจากต้องการให้ลูกค้าที่นั่งอยู่ชั้นสองสามารถมองเห็นเวทีได้ แม้สุดท้ายจะไม่อนุญาตให้ลูกค้าใช้งานชั้นสองเพราะบันไดชันและอาจเกิดอันตราย แต่ช่องดังกล่าวก็ช่วยให้พื้นที่โปร่งโล่งลดความแออัดเมื่อมีผู้ใช้งานจำนวนมาก (ภาพ 4-13 และ 4-14)

ภาพ 4-13 ภาพระหว่างการดำเนินงานดัดแปลงพื้นไม้ชั้นสอง
ที่มา : นุชนารถ นามวงศ์, 2552

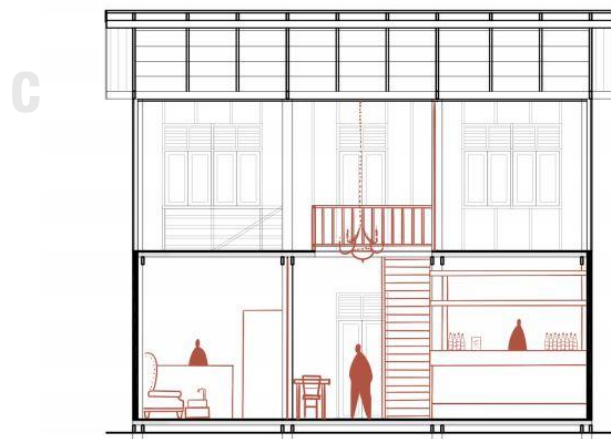
ภาพ 4-14 ภาพหลังการดำเนินงานดัดแปลงพื้นไม้ชั้นสอง
ที่มา : ผู้วิจัย, เมษายน 2561

ปรับปรุงสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก ห้องน้ำตำแหน่งเดิมถูกซ่อมแซมด้วยการปูกระเบื้องใหม่ เปลี่ยนสุขภัณฑ์ และต่อท่อประปาเพิ่มในบางจุด รวมทั้งติดตั้งสุขภัณฑ์และวางระบบประปาภายในร้านเสริมสวย เปลี่ยนหม้อแปลงไฟฟ้าเพื่อให้เหมาะสมกับปริมาณการใช้ไฟ เนื่องจากติดตั้งเครื่องปรับอากาศภายในร้านเสริมสวยและห้องนอนชั้นสอง

ภาพ 4-15 ผังและรูปตัดแสดงการปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้งานกรณีศึกษา B

ที่มา : ผู้วิจัย

— สีดำ แสดงองค์ประกอบเดิม — สีแดง แสดงองค์ประกอบที่ต่อเติมใหม่

ภาพ 4-16 รูปตัดกรณีศึกษา B แสดงองค์ประกอบที่เกิดการเปลี่ยนแปลงภายหลังดำเนินการ

ที่มา : ผู้วิจัย

2) ปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน

ในระหว่างดำเนินการปรับปรุงเรือน เจ้าของร้านมองว่าบันไดชันเกินไปจนอาจเป็นอันตรายแก่ผู้ใช้งาน จึงเปลี่ยนแปลงพื้นที่ชั้นสองเป็นส่วนพักอาศัยแทน การใช้งานเรือนจึงไม่คุ้มค่าอย่างที่ตั้งใจไว้ในตอนแรก

ขั้นตอนที่ 3 : ขั้นตอนการบริหารจัดการ และประเมินผล

เจ้าของร้านอยู่ดูแลกิจการและดูแลเรือนด้วยตนเองโดยมีลูกจ้างเป็นผู้ช่วย การดูแลเรือนเป็นไปในลักษณะคอยสอดส่องดูแล และซ่อมแซมตามอาการ ไม่ได้มีแผนการบำรุงรักษาวางไว้ล่วงหน้า เจ้าของร้านวางแผนไว้ว่าในอนาคตอาจปรับเปลี่ยนเรือนให้เป็นร้านเสริมสวยและสปาทั้งหมด

4.2.3 กรณีศึกษา C ร้านคือเก่า เลขที่ 886 ถนนเจริญเมือง

ภาพ 4-17 ภาพด้านหน้าอาคารกรณีศึกษา C

ที่มา : ผู้วิจัย, กันยายน 2560

เรือนแถวพื้นถิ่นชั้นเดียว หน้ากว้าง 5 ช่วงเสา และเรือนใต้ถุนสูงตั้งอยู่ด้านหลัง อายุประมาณ 75 – 100 ปี ดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูโดยคุณอัษฎา ชุนหะวัฒนกิจ ในอดีตเคยถูกใช้งานโดยการกันแบ่งให้เช่าเป็นที่อยู่อาศัยของผู้เช่า 5 ครอบครัว และถูกทิ้งร้างเมื่อประมาณ 40 ปีก่อน ต่อมาในปี พ.ศ. 2557 – 2558 มีผู้เช่าเฉพาะเรือนแถวทำเป็นร้านก๋วยเตี๋ยว จนกระทั่งปี พ.ศ. 2560 คุณอัษฎา ได้เข้ามาเช่าและปรับปรุงเรือนเพื่อทำเป็นร้านจำหน่ายอาหาร จำหน่ายผลิตภัณฑ์จากผ้าย้อมคราม และเป็นที่ทำงานในการย้อมผ้าและสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากผ้าย้อมครามโดยตั้งชื่อร้านว่า “คือเก่า” (อัษฎา ชุนหะวัฒนกิจ, เมษายน 2561)

ขั้นตอนที่ 1 : ชั้นเตรียมการ

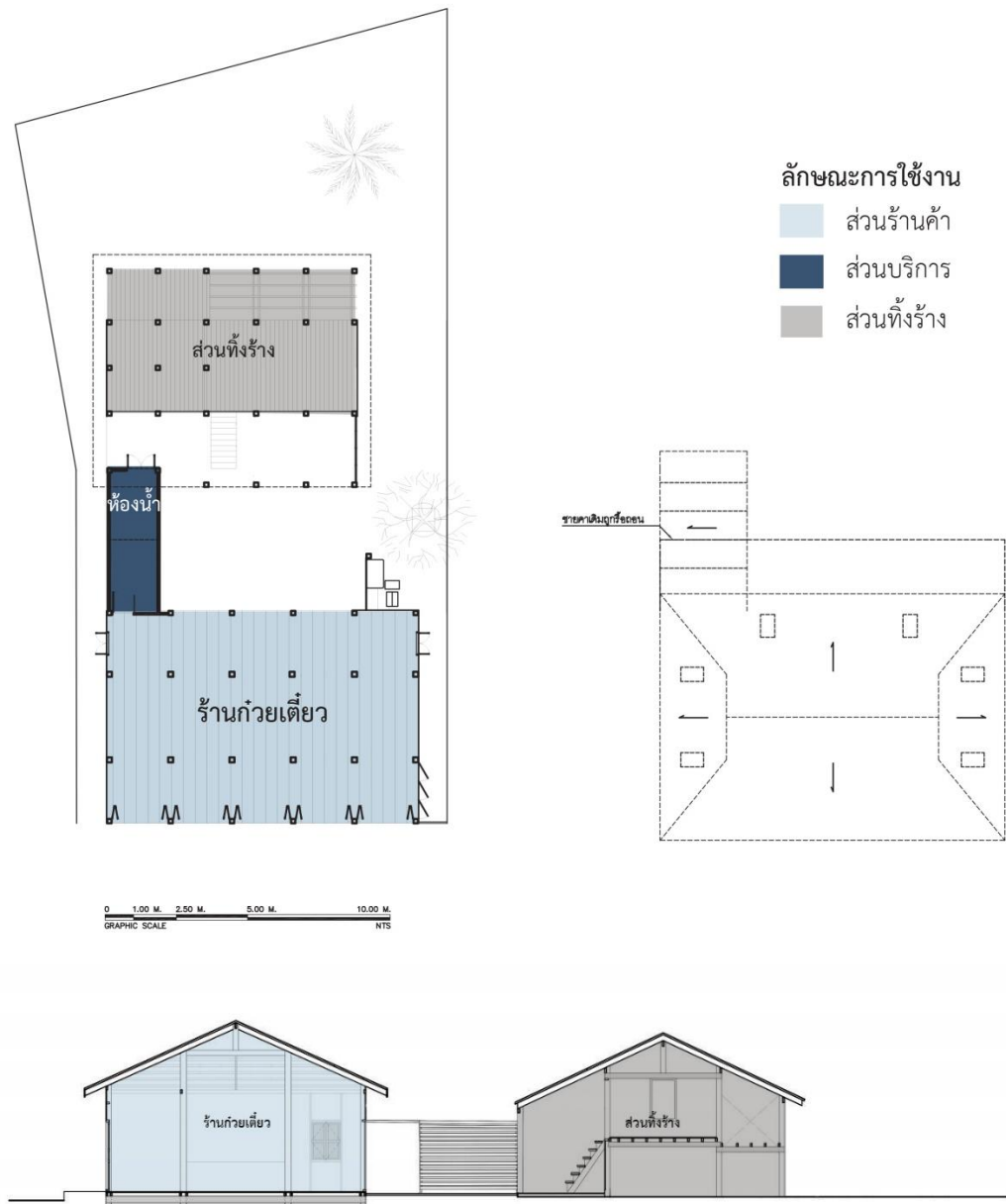
1) เก็บข้อมูลสภาพเรือน และประวัติการอนุรักษ์ที่ผ่านมา

ในขอบเขตพื้นที่ดินเดียวกันมีเรือนใต้ถุนสูงแบบดั้งเดิมอยู่ทางด้านหลังของเรือนแถว เมื่อครั้งที่เรือนถูกใช้งานเป็นร้านก๋วยเตี๋ยว ผู้ใช้งานไม่ได้ปรับปรุงเรือนมากนัก และเลือกใช้พื้นที่เฉพาะเรือนด้านหน้าเท่านั้นโดยเรือนไม่มีการกันแบ่งพื้นที่เหมือนในอดีต และผู้เช่าไม่ได้ใช้งานเรือนใต้ถุนสูง ใช้เพียงห้องน้ำและส่วนซักล้างที่อยู่ติดกับเรือนแถวเท่านั้น (ภาพ 4-18) เรือนใต้ถุนสูงจึงมีสภาพค่อนข้างทรุดโทรมเพราะขาดการดูแล หลังคารั่วส่งผลให้โครงสร้างหลังคาแอ่น นอกจากนี้สภาพพื้นที่ซึ่งเป็นแอ่งทำให้มีน้ำขังบริเวณใต้ถุนเป็นสาเหตุให้ต่อม่อของเรือนผุพัง

ส่วนเรือนแถวพื้นถิ่นชั้นเดียวทางด้านหน้า ยังคงองค์ประกอบดั้งเดิมไว้มากทั้งโครงสร้างเสาคานพื้นและประตูหน้าต่างไม้ ซึ่งยังเห็นหลักฐานที่บ่งบอกอายุอย่างหนึ่งคือตัวอักษรที่เขียนไว้บนประตูเรือนว่า “ญ.อ.25/5” (ภาพ 4-19) แสดงให้เห็นว่าเรือนหลังนี้เคยเป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาวญวนอพยพ ที่อพยพเข้ามายังสกลนครประมาณปี พ.ศ. 2488 เพื่อหนีความวุ่นวายจากความขัดแย้งระหว่างฝรั่งเศสและเวียดนามที่ปะทุขึ้นหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2

ความเสื่อมสภาพที่พบเห็นบริเวณเรือนแถวคือ หลังคาเรือนที่มุงด้วยสังกะสีชำรุดเสียหายบางจุด และตงพื้นทรุดจนจุดรั้งประตูให้ไม่สามารถปิดได้สนิท ระบบประปาถูกถอด

ออกและระบบไฟฟ้าอยู่ในสภาพเก่าจนอาจเป็นอันตรายต่อการใช้งาน นอกจากนี้ได้ถูกรื้อถอนทั้งสองหลังยังมีน้ำขังส่งกลิ่นเหม็นและเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุง

ภาพ 4-18 ผังอาคารกรณีศึกษา C ก่อนการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนครั้งล่าสุด
ที่มา : ผู้วิจัยเขียนขึ้นจากการสำรวจและคำสัมภาษณ์

ภาพ 4-19 ตัวอักษรที่เขียนไว้บนประตูเรือนว่า “ฉ.อ.25/5”

ที่มา : ผู้วิจัย, ธันวาคม 2560

2) พิจารณาคุณค่าความสำคัญ

คุณค่าทางจิตใจ ผู้ดำเนินงานมองเห็นคุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์ ด้วยรูปแบบเรือนซึ่งมีความแตกต่างจากเรือนหลังอื่นและมีอยู่เพียงหลังเดียวในย่านเมืองเก่าสกลนคร

คุณค่าทางวัฒนธรรม ผู้ดำเนินงานมองเห็นคุณค่าด้านความเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี เนื่องจากตัวอักษรที่เขียนอยู่บนประตูสื่อถึงเรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเวียดนามที่เข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่ และมองเห็นคุณค่าด้านสถาปัตยกรรมด้วยรูปแบบที่หายาก การออกแบบและการใช้วัสดุที่คงทนและอยู่สบาย

คุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย ผู้ดำเนินงานมองเห็นคุณค่าด้านการใช้งานและคุณค่าทางเศรษฐกิจ ซึ่งให้ความเห็นว่าบรรยากาศของเรือนจะช่วยให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน ทั้งยังสร้างภาพลักษณ์ที่เป็นประโยชน์ต่อกิจการของตน

3) เจรจา กำหนดวัตถุประสงค์ และวางแผนความคิด

ผู้ดำเนินงานปรึกษากับหุ้นส่วนและตัดสินใจลงทุนเพื่อปรับปรุงเรือนเป็นร้านอาหาร ร้านขายสินค้าผ้าคราม และที่ทำงานของตน โดยแนวคิดหลักถูกสื่อออกมาจากร้าน “คือเก่า” ซึ่งหมายความว่า “เหมือนเดิม” กล่าวคือผู้เช่าต้องการรักษาผิวภายนอกอาคารภายนอกให้คงสภาพเดิมเพื่อสร้างบรรยากาศเหมาะสมกับสินค้าหัตถกรรมพื้นถิ่นภายในร้าน สร้างประโยชน์ทางธุรกิจ และฟื้นฟูพื้นที่ภายในให้กลับมามีสภาพที่ใช้งานได้อย่างคุ้มค่าด้วยการเชื่อมโยงพื้นที่การใช้งานแนวราบระหว่างพื้นที่ภายในและคอร์ทยาร์ดระหว่างเรือน เพิ่มความโปร่งโล่ง พร้อมกับตัดแปลงหรือต่อเติมองค์ประกอบใหม่อย่างสร้างสรรค์

4) เตรียมแบบสำหรับการปรับปรุง วางแผนและจัดหาผู้ดำเนินงาน

ผู้ดำเนินงานขอคำปรึกษาจากเพื่อนที่เป็นนักออกแบบตกแต่งภายในให้ช่วยออกแบบ แต่สุดท้ายผู้เช่าก็ปรับเปลี่ยนแบบ และหาช่างมาดำเนินการด้วยตนเอง

ขั้นตอนที่ 2 : ขั้นตอนดำเนินงานปรับปรุงฟื้นฟูทางกายภาพ

1) เทคนิควิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือน

สงวนรักษาองค์ประกอบเรือนแถว เสาเรือนแถว หลังคา ผนังไม้ และประตูบาน ฝ้ายไม้ซึ่งมีตัวหนังสือ “ญ.อ.25/5” ถูกเก็บรักษาในสภาพเดิมโดยไม่มีการขัดหรือทำสี

ป้องกันความชื้นและปลวก เมื่อมีการซ่อมแซมพื้นไม้ ใต้ถุนเรือนจึงถูกถมดินเพื่อป้องกันน้ำซังพร้อมกับฉีดยาป้องกันปลวกในคราวเดียวกัน

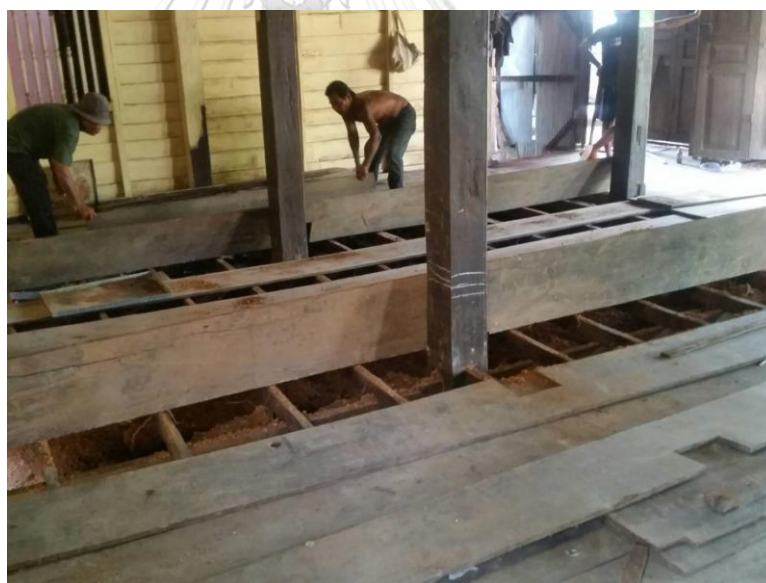
เสริมความแข็งแรงของตอม่อเรือนใต้ถุนสูง โดยการตัดแล้วติดยกเรือนให้สูงขึ้นและทำตอม่อปูนขึ้นมาแทนที่ (ภาพ 4-20)

ซ่อมแซมโครงสร้างพื้นและหลังคาที่ชำรุด เรือนแถวถูกถอดแผ่นพื้นไม้ออกชั่วคราวเพื่อซ่อมแซมโครงสร้างพื้นที่ทรุด (ภาพ 4-21) แล้วจึงนำแผ่นพื้นไม้ทั้งของเก่าและหาเพิ่มมาประกอบกลับอย่างเดิมโดยตีเข้าลิ้นแทนการวางชน และซ่อมแซมโครงสร้างหลังคาของเรือนใต้ถุนสูงแล้วเปลี่ยนวัสดุมาจากสังกะสีที่ชำรุดเป็นหลังคาเหล็กกริดลอนลอนสเปนสีน้ำตาล ส่วนหลังคาเรือนแถวถูกซ่อมแซมแผ่นสังกะสีหลังคาตำแหน่งที่รั่วซึมพร้อมกับเปลี่ยนวัสดุบางจุดเป็นแผ่นโปร่งแสง

ภาพ 4-20 เสริมความแข็งแรงของตอม่อเรือนใต้ถุนสูง

ที่มา : อัชฎา ชุนหะวัฒนกิจ, 2560

ภาพ 4-21 ถอดแผ่นพื้นไม้ออกชั่วคราวเพื่อซ่อมแซมโครงสร้างพื้นที่ทรุด

ที่มา : อัชฎา ชุนหะวัฒนกิจ, 2560

ดัดแปลงพื้นที่ภายใน นำระแนงไม้เดิมมาติดตั้งเพื่อแบ่งพื้นที่ระหว่างส่วน
ร้านอาหารกับร้านขายผ้าย้อมคราม นำแผ่นไม้และสังกะสีเก่ามาทำเคาน์เตอร์สำหรับขาย
เครื่องดื่ม และทำโต๊ะติดตายระหว่างเสา

ดัดแปลงบานเปิดเชื่อมต่อโยงพื้นที่ภายนอกกับภายใน เปลี่ยนประตูไม้บานเปิดคู่ทางด้านหลังทั้งสามบานให้เป็นบานหมุนขนาดใหญ่ที่สามารถเปิดกว้างได้มากขึ้น เพื่อเชื่อมต่อพื้นที่ระหว่างภายในเรือนกับพื้นที่ลานระหว่างเรือน ซึ่งเก็บรักษาต้นไม้ใหญ่และนำบล็อกซีเมนต์มาปูเพื่อใช้เป็นที่ย้อมผ้าหรือทำกิจกรรมอื่น ๆ (ภาพ 4-22)

ภาพ 4-22 ประตูบานหมุนเชื่อมต่อโยงพื้นที่ภายในกับลานทำกิจกรรม

ที่มา : ผู้วิจัย, เมษายน 2561

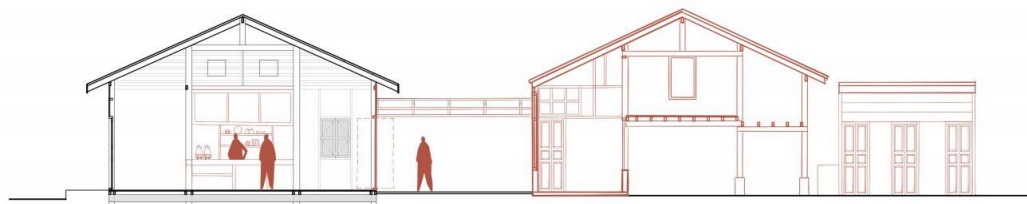
รื้อถอนและดัดแปลงองค์ประกอบเรือนทางด้านหลัง ส่วนห้องน้ำเดิมและชายคาด้านหลังถูกรื้อถอนเพื่อเปิดพื้นที่ลานให้โล่งและสว่างมากขึ้น เช่นเดียวกับเรือนใต้ถุนสูงที่ถูกรื้อบันได พื้นไม้ และผนังไม้ออกเพื่อเปิดช่องทางเดินไปยังพื้นที่โล่งทางด้านหลัง เทพื้นคอนกรีตด้านหน้าเรือนใต้ถุนสูงแล้วนำประตูหน้าต่างบานกรอบไม้ลูกฟักกระจกซึ่งหาซื้อจากที่อื่นมาทำเป็นผนังกันห้องเพื่อสร้างพื้นที่ทำงานและเก็บของ (ภาพ 4-23)

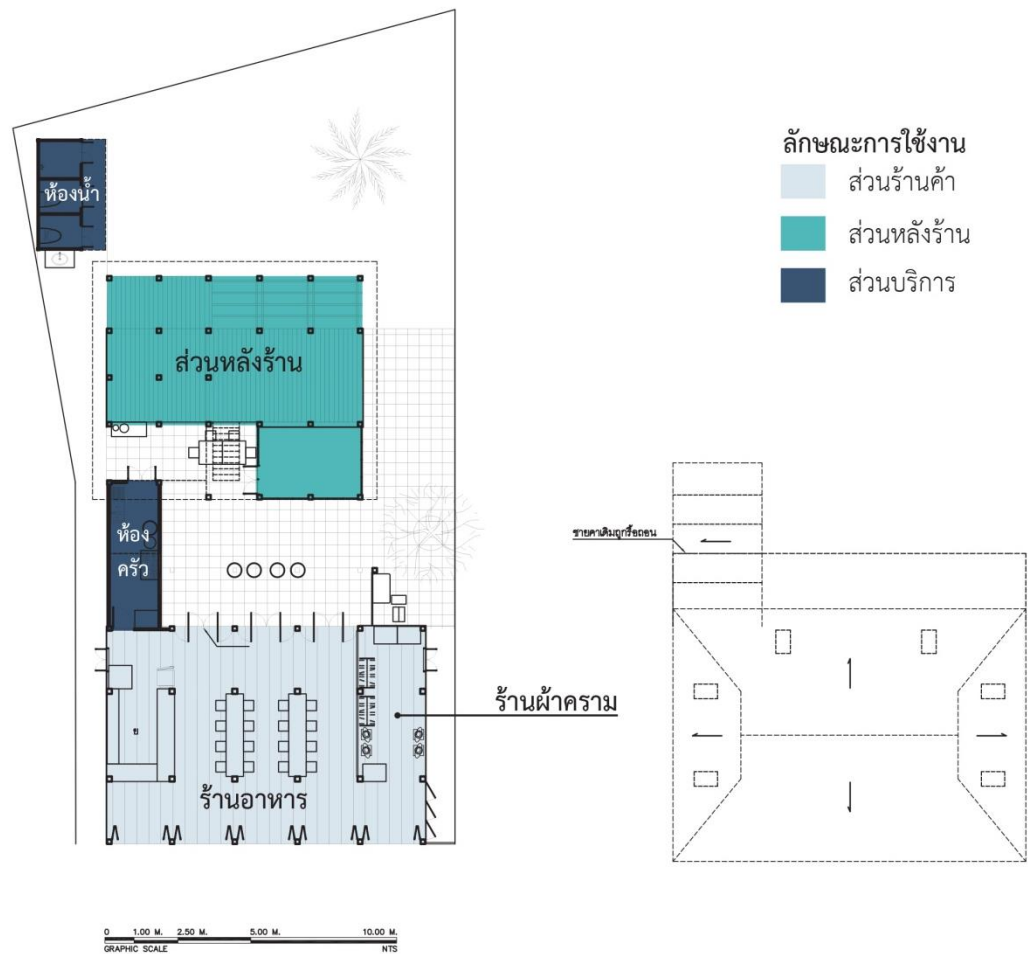
ภาพ 4-23 นำหน้าต่างเก่ามาขึ้นห้องเพื่อสร้างพื้นที่ทำงานและเก็บของ
ที่มา : ผู้วิจัย, เมษายน 2561

ต่อเติมและปรับปรุงสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก ปรับปรุงครัวในบริเวณห้องน้ำที่รื้อถอนด้วยการทำผนังก่ออิฐฉาบปูนทำผิวขัดมันและมุงหลังคาใหม่ และทำห้องน้ำเพิ่มเติม 3 ห้องบริเวณที่ว่างทางด้านหลัง พร้อมกับวางงานระบบสุขาภิบาลและระบบไฟฟ้าใหม่ทั้งหมด

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

— สีดำ แสดงองค์ประกอบเดิม — สีแดง แสดงองค์ประกอบที่ต่อเติมใหม่
ภาพ 4-24 รูปตัดกรณีศึกษา C แสดงองค์ประกอบที่เกิดการเปลี่ยนแปลงภายหลังดำเนินการ
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพ 4-25 ผังแสดงการปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้งานกรณีศึกษา C

ที่มา : ผู้วิจัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

2) ปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน

การปรับปรุงใช้เวลาและงบประมาณมากกว่าที่ผู้เช่าตั้งใจไว้ประมาณสองเท่า เนื่องจากสภาพอากาศช่วงเปลี่ยนฤดูกาลที่มีฝนตกอยู่เป็นระยะ และช่วงปลายปีซึ่งคาบเกี่ยวกับฤดูเก็บเกี่ยวจึงหาช่างมารับงานลำบาก ระหว่างการปรับปรุงยังพบเจอปัญหาหน้างานที่ไม่ได้วางแผนไว้ในตอนแรกแต่มีความจำเป็นจะต้องแก้ไขอาทิงานโครงสร้างต่าง ๆ และการสื่อสารกับช่างที่คลาดเคลื่อนทำให้งานก่อสร้างผิดพลาดจนต้องกลับมาแก้ไขหรือจ่ายอมปถ่ายผ่านไปเพื่อไม่ให้สูญเสียงบประมาณไปมากกว่าเดิม นอกจากนั้นการอยู่ในฐานะผู้เช่าที่

ระยะเวลาการใช้ประโยชน์ไม่แน่นอนทำให้ไม่ต้องการลงทุนด้วยเงินจำนวนมาก ผลลัพธ์ของการปรับปรุงจึงยังไม่สมบูรณ์ตามที่ผู้เช่าได้วางแผนไว้

ขั้นตอนที่ 3 : ขั้นตอนการบริหารจัดการ และประเมินผล

ผู้เช่าเป็นผู้ดูแลกิจการด้วยตนเอง และคอยสอดส่องดูแล ซ่อมแซมเรือนตามอาการ ผู้เช่าให้ความสำคัญกับความคุ้มค่าในการลงทุน และประเมินว่าในอนาคตอาจมีการปรับเปลี่ยนการใช้งานอีกครั้ง โดยลดพื้นที่ขายอาหารซึ่งผลตอบแทนไม่คุ้มค่า แล้วเพิ่มพื้นที่สตูดิโอสำหรับทำงานและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าครามเข้ามาแทน

4.2.4 กรณีศึกษา D ร้านเปรมปรีดี เลขที่ 421/1 ถนนสุขเกษม

ภาพ 4-26 ภาพด้านหน้าอาคารกรณีศึกษา D

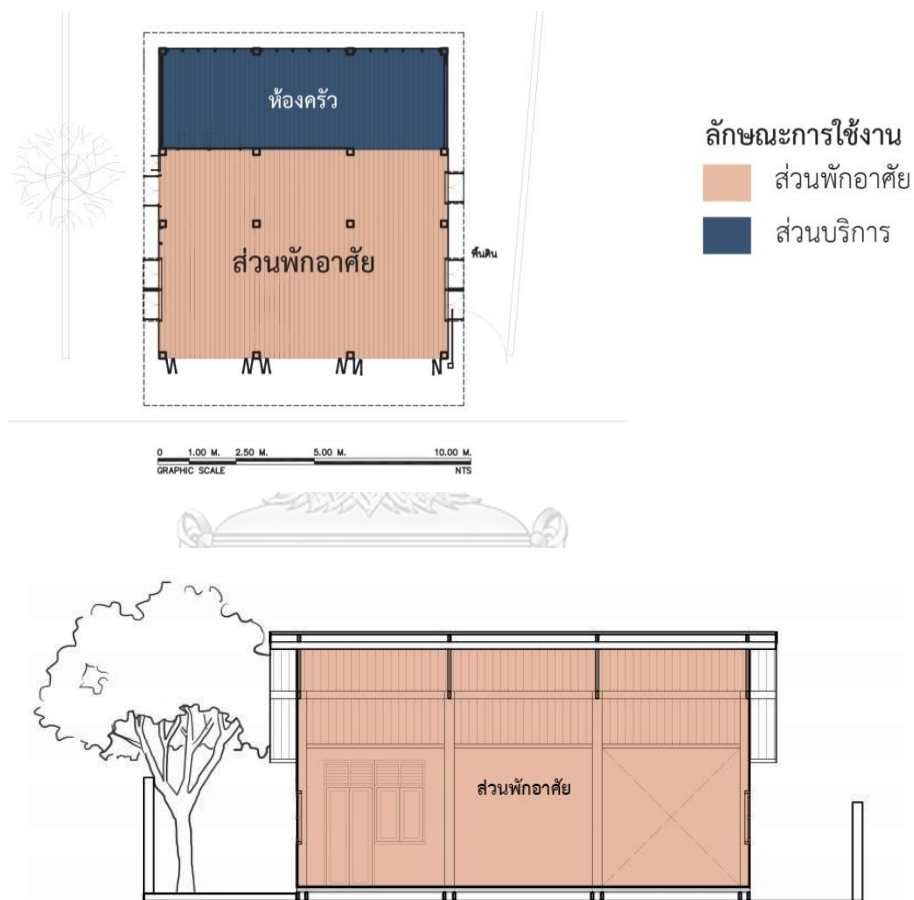
ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2561

เรือนแถวพื้นถิ่นชั้นเดียว กว้าง 3 ช่วงเสา อายุประมาณ 80 ปี ดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟู โดยคุณประกิต ประกอบศร ในอดีตถูกใช้งานเป็นที่อยู่อาศัย (ประกิต ประกอบศร, เมษายน 2561) จนกระทั่งผู้เช่าคนปัจจุบันมาเช่าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 เพื่อปรับปรุงและเปลี่ยนการใช้สอยเป็นร้านจำหน่ายอาหารชื่อ “ร้านเปรมปรีดี” จำหน่ายข้าวขาหมู หมูแดง หมูกรอบ ก๋วยเตี๋ยว และก๋วยจั๊บ

ขั้นตอนที่ 1 : ชั้นเตรียมการ

1) เก็บข้อมูลสภาพเรือน และประวัติการอนุรักษ์ที่ผ่านมา

ในขอบเขตที่ดินเดียวกันมีเรือนใต้ถุนสูงด้านในอีก 2 หลังซึ่งแบ่งเช่าให้กับผู้เช่ารายอื่นใช้อยู่อาศัย ขอบเขตพื้นที่ใช้งานของผู้เช่าเรือนแถวจึงอยู่ที่แนวพื้นที่ครัวและส่วนซักล้างทางด้านหลังเท่านั้น ซึ่งมีลักษณะเป็นพื้นไม้ลกระดบปิดล้อมด้วยฝาไม้ และมีพื้นที่ว่างกว้างประมาณ 3 เมตรทางด้านซ้ายของเรือน

ภาพ 4-27 ผังอาคารกรณีศึกษา D ก่อนการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนครั้งล่าสุด
ที่มา : ผู้วิจัยเขียนขึ้นจากการสำรวจและคำสัมภาษณ์

เรือนแถวที่ตั้งอยู่ริมถนนยังรักษาสัดส่วนและองค์ประกอบไม้เดิมไว้เกือบทั้งหมด โครงสร้างเรือนซึ่งเป็นไม้เดิมมีความแข็งแรงสามารถใช้งานได้ ยกเว้นพื้นไม้บางส่วนที่ทรุดเนื่องจากหวัตะปูที่ผูกจากความชื้นทำให้ไม้ผุและสูญเสียสภาพการรับน้ำหนัก แต่ต้องแบกรับ

น้ำหนักมากจากการใช้งานเป็นบ้านพักอาศัยในอดีต และแรงสั่นสะเทือนจากการทำถนน
หลังคาสังกะสีรั่วในบางจุด และผนังไม่มีร่องรอยการทำลายของปลวกเพียงเล็กน้อย

2) พิจารณาคคุณค่าความสำคัญ

คุณค่าทางจิตใจ ผู้ดำเนินงานมองเห็นคุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์ ด้วยความ
ชื่นชอบเรือไม้เก่า จึงเลือกเช่าเรือเพื่อทำกิจการร้านอาหาร

คุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย ผู้ดำเนินงานมองเห็นคุณค่าด้านการใช้งาน และด้าน
เศรษฐกิจ เนื่องจากมองว่าภาพลักษณ์ความเก่าแก่ของเรือจะสร้างภาพจำและความ
น่าสนใจให้กับร้าน

3) เจรจา กำหนดวัตถุประสงค์ และวางแผน

ผู้ดำเนินงานและหุ้นส่วนวางวัตถุประสงค์ในการใช้งานเพื่อประกอบกิจการ
ร้านอาหาร โดยมีแนวคิดรักษาผิวภายนอกอาคาร และตกแต่งภายในด้วยของเก่าเพื่อสร้าง
เสน่ห์ด้านความเก่าแก่ย้อนยุคให้กับร้าน ปรับปรุงหรือต่อเติมพื้นที่ส่วนบริการให้อยู่ในสภาพ
ที่พร้อมใช้งาน โดยไม่สูญเสียทัศนียภาพของเรือเก่าเมื่อมองจากภายนอก

4) เตรียมแบบสำหรับการปรับปรุง วางแผนและจัดหาผู้ดำเนินงาน

หุ้นส่วนของร้านประกอบด้วยคุณประภิต ลูกชาย และหลานชาย โดยหลานชายซึ่งมี
ประสบการณ์ทำงานรับเหมาก่อสร้างและเปิดกิจการร้านอาหารอยู่แล้วได้รับหน้าที่เป็นคน
ออกแบบปรับปรุงเรือ

ขั้นตอนที่ 2 : ขั้นตอนดำเนินงานปรับปรุงฟื้นฟูทางกายภาพ

1) เทคนิควิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือ

สงวนรักษาผิวภายนอกเรือ ผนัง ประตู หน้าต่าง ที่มองเห็นจากทางด้านหน้าถูก
คงสภาพไว้ดังเดิมไม่มีการแตะต้อง เพื่อรักษาภาพลักษณ์ความเก่าแก่ของเรือ

ซ่อมแซมโครงสร้างพื้นและหลังคา รั้วพื้นไม้เดิมซึ่งมีปัญหาทรุด ทำความสะอาดใต้
ถุนเรือแล้วเทพื้นปูนเพื่อป้องกันสัตว์เข้าไปอยู่อาศัย ซ่อมแซมและปรับระดับคานตงไม้เดิม

ก่อนที่จะปูพื้นไม้กลับเข้าที่ ซ่อมแซมหลังคาจั่วเฉพาะบริเวณที่รั่วซึม เปลี่ยนวัสดุผนังหลังคา สังกะสีบริเวณกันสาดทางด้านหน้าและหลังคาส่วนครัวทางด้านหลัง

รีอ่วนและดัดแปลงครัวทางด้านหลัง ส่วนครัวทางด้านหลังของเรือนซึ่งชำรุดได้ทำการรีอ่วนและประตูไม้เดิมออกแล้วเปลี่ยนเสาจากไม้เป็นเสาคอนกรีตเสริมเหล็ก เทพื้นปูน และทำผนังก่ออิฐผสมบล็อกช่องลมเพื่อล้อมรอบพื้นที่ครัวให้เป็นสัดส่วนและปลอดภัย

ดัดแปลงพื้นภายในด้วยเฟอร์นิเจอร์และของสะสมเก่า นำเฟอร์นิเจอร์มาวางซึ่งประกอบด้วยโต๊ะเก้าอี้สำหรับลูกค้า ตู้ก๊วยเตี๋ยวและเคาน์เตอร์ปรุงอาหาร โซฟาสำหรับนั่งพักผ่อน ตู้โชว์ของสะสม และของตกแต่งอื่น ๆ ประดับตามผนังเรือน (ภาพ 4-28)

ภาพ 4-28 ภาพหน้าร้านเห็นการจัดวางเฟอร์นิเจอร์และตกแต่งภายในร้านปรนปรดี

ที่มา : ผู้วิจัย, เมษายน 2561

ต่อเติมและปรับปรุงสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก เทพื้นปูนทางด้านข้างของเรือนและต่อเติมห้องน้ำสำหรับบริการลูกค้าด้วยพื้นคอนกรีตปูกระเบื้อง ผนังก่ออิฐและติดตั้งสุขภัณฑ์ พร้อมปรับปรุงระบบประปาสุขาภิบาลใหม่ทั้งหมดโดยเดินระบบทาง

ด้านข้างของเรือน (ภาพ 4-29) สำหรับงานระบบไฟฟ้า ได้ทำการเปลี่ยนสายไฟฟ้าเฉพาะสาย
ที่เก่าชำรุด และเพิ่มดวงโคม พัดลม และติดกล่องวงจรปิด

ภาพ 4-29 ต่อเติมห้องน้ำสำหรับบริการลูกค้าทางด้านข้างของเรือนเดิม

ที่มา : ผู้วิจัย, เมษายน 2561

ภาพ 4-30 ผังแสดงการปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้งานกรณีศึกษา D

ที่มา : ผู้วิจัย

— สีดำ แสดงองค์ประกอบเดิม — สีแดง แสดงองค์ประกอบที่ต่อเติมใหม่
 ภาพ 4-31 รูปตัดกรณีศึกษา D แสดงองค์ประกอบที่เกิดการเปลี่ยนแปลงภายหลังดำเนินการ
 ที่มา : ผู้วิจัย

2) ปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน

อุปสรรคในการปรับปรุงเรือนครั้งนี้คือการหาไม้เก่าที่ปลวกไม่ชอบมาใช้ซ่อมแซมอาคารซึ่งไม่สามารถหาได้โดยง่าย จึงต้องเลือกซื้อไม้ใหม่มาซ่อมแซมองค์ประกอบเรือนเท่าที่จำเป็น ประตูหน้าต่าง หรือผนังบางส่วนที่ชำรุดจึงยังไม่ได้ซ่อมแซมอย่างที่ตั้งใจไว้

ขั้นตอนที่ 3 : ขั้นตอนการจัดการ และประเมินผล

การดูแลรักษาในปัจจุบันอาศัยการหมั่นทำความสะอาด พร้อมกับคอยตรวจสอบหาส่วนที่ชำรุด เช่น เมื่อพบหลังคาสังกะสีหลุดรื้อก็จะรีบแก้ไข หรือหากพบปลวกซึ่งมาแทะกินไม้ใหม่ที่เอามาซ่อมแซมก็จะรีบกำจัดก่อนที่ความเสียหายจะลุกลาม ในอนาคตวางแผนว่าจะติดพัดลมเพิ่มเติม รวมทั้งเจาะผนังทำหน้าต่างบริเวณห้องครัวเพื่อให้อากาศถ่ายเทมากยิ่งขึ้น เนื่องจากอากาศค่อนข้างร้อนในช่วงฤดูร้อน

4.2.5 กรณีศึกษา E ร้านเวียนวานิช เลขที่ 681 ถนนเจริญเมือง

ภาพ 4-32 ภาพด้านหน้าอาคารกรณีศึกษา E

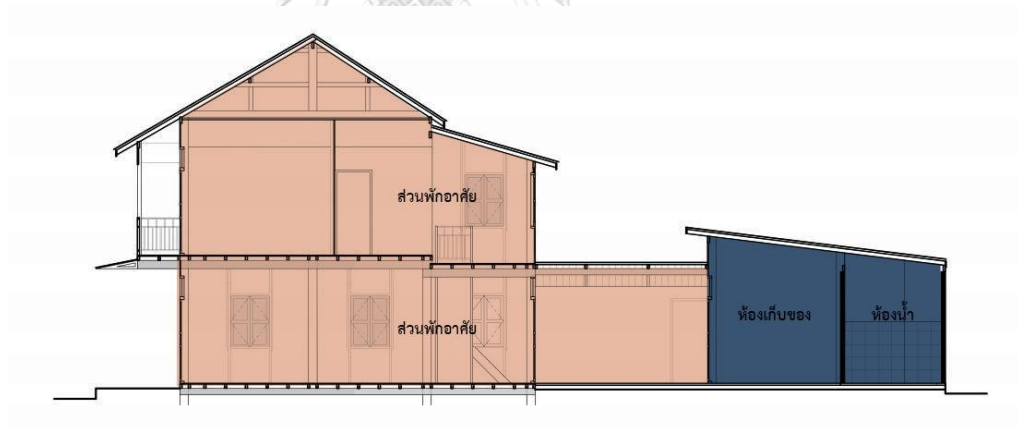
ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2561

เรือนแถวพื้นถิ่น 2 ชั้น หน้ากว้าง 3 ช่วงเสา สร้างขึ้นก่อนปี พ.ศ. 2490 ปัจจุบันอายุมากกว่า 73 ปี ดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูโดยคุณนภาพล ศรีสิทธินาม ในอดีตพ่อแม่ของคุณนภาพลเคยใช้พื้นที่ชั้นล่างเป็นร้านขายฝ้ายและใช้พื้นที่ชั้นบนเป็นที่อยู่อาศัย แต่เลิกกิจการเมื่อปี พ.ศ. 2520 (นภาพล ศรีสิทธินาม, เมษายน 2561) แล้วใช้งานเรือนเป็นบ้านพักอาศัยเพียงอย่างเดียว จนกระทั่งปี พ.ศ. 2557 คุณนภาพลได้ปรับพื้นที่ชั้นล่างด้วยการกันห้องเพิ่มให้หลานชายได้พักอาศัยและแบ่งพื้นที่บางส่วนเป็นพื้นที่ค้าขายภาชนะและอุปกรณ์พลาสติก ด้วยความตั้งใจที่จะทำให้เกิดรายได้ และสามารถใช้สอยพื้นที่ได้อย่างคุ้มค่ามากขึ้น

ขั้นตอนที่ 1 : ชั้นเตรียมการ

1) เก็บข้อมูลสภาพเรือน และประวัติการอนุรักษ์ที่ผ่านมา

เรือนถูกปรับเปลี่ยนมาก่อนหน้านี้หลายครั้งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 สาเหตุหลักมาจากการเสื่อมสภาพของวัสดุ และการปรับการใช้สอย พื้นที่ชั้นล่างที่เคยเป็นร้านขายฝ้ายถูกปรับเปลี่ยนเป็นพื้นที่พักอาศัย ตู่วางสินค้าถูกย้ายตำแหน่งและใช้สำหรับเก็บข้าวของเครื่องใช้ในบ้านแทน พื้นที่ชั้นบนมีการขยับตำแหน่งผนังไม้เพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้งานของห้องนอน รวมถึงกันผนังเพิ่มบริเวณตรงกลางเพื่อเพิ่มห้องนอนอีกหนึ่งห้อง

ภาพ 4-33 ผังอาคารกรณีศึกษา E ก่อนการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนครั้งล่าสุด
ที่มา : ผู้วิจัยเขียนขึ้นจากการสำรวจและคำสัมภาษณ์

ในอดีตด้านหลังจะมีลักษณะเป็นชานไม้ เชื่อมต่อกับเรือนไม้ขนาดเล็กสูงสองชั้นซึ่งใช้พื้นที่ชั้นล่างเป็นครัว และใช้พื้นที่ชั้นบนเป็นที่พักอาศัย โครงสร้างเรือนด้านหลังนี้มีสภาพผุพังเนื่องจากความชื้นและปลวกซึ่งยากต่อการซ่อมแซม จึงถูกรื้อถอนคงเหลือไว้แต่เพียงเสาไม้เดิมและทำการกั้นด้วยผนังก่ออิฐใช้เป็นห้องเก็บของที่ลดเหลือเพียงชั้นเดียว และ

เนื่องจากพื้นที่บ้านอยู่ต่ำกว่าถนนจนเป็นอุปสรรคต่อการระบายน้ำ เรือนจึงถูกปรับปรุงใหม่ โดยการยกพื้นบ้านเฉพาะชั้นล่างให้สูงขึ้น อดดินและตีฝامنังไม้ปิดทางด้านข้างของเรือน ชานระหว่างเรือนใหญ่และเรือนครัวถูกรื้อถอนและเปลี่ยนเป็นพื้นปูนทั้งหมด มีการปรับปรุง ห้องน้ำและระบบสุขาภิบาลใหม่แทนห้องน้ำเดิมที่เป็นไม้ พร้อมกับต่อเติมหลังคาจนเต็มพื้นที่ เช่นเดียวกับหลังคาเรือนใหญ่ซึ่งถูกเปลี่ยนวัสดุมาจากแป้นเกล็ดไม้ที่ผุพังมาเป็นสังกะสีโดยใช้โครงสร้างหลังคาเดิม หลังจากนั้นเรือนยังได้รับการเปลี่ยนสายไฟ และทาสีใหม่โดยการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ

แม้ว่าจะผ่านการปรับเปลี่ยนสภาพมาหลายครั้ง แต่ส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นที่ภายในหรือบริเวณด้านหลัง สภาพเรือนแวกก่อนการอนุรักษ์และพื้นฟูครั้งล่าสุดหากมองจากถนนทางด้านหน้าจึงยังคงสัดส่วนและองค์ประกอบดั้งเดิมไว้อย่างสมบูรณ์ สภาพภายในเองก็ยังคงองค์ประกอบที่แสดงเอกลักษณ์ของเรือน เช่น ช่องลมเหนือผนัง ช่องเปิดที่พื้นชั้นสองสำหรับสังเกตลูกค้า และโถปัสสาวะเก่าบริเวณชั้นสองซึ่งไม่พบเห็นที่เรือนหลังอื่น (ภาพ 4-34)

ภาพ 4-34 โถปัสสาวะเก่าบริเวณชั้นสองซึ่งไม่พบเห็นที่เรือนหลังอื่น

ที่มา : ผู้วิจัย, เมษายน 2561

2) พิจารณาคคุณค่าความสำคัญ

คุณค่าทางจิตใจ ผู้ดำเนินงานมองเห็นคุณค่าด้านความต่อเนื่อง ยังคงเก็บข้าวของเครื่องใช้ และรูปถ่ายเก่าที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นมาในอดีตของเรือนซึ่งยังอยู่ในความทรงจำและสามารถถ่ายทอดเรื่องราวออกมาได้

คุณค่าทางวัฒนธรรม ผู้ดำเนินงานมองเห็นคุณค่าด้านโบราณคดีและคุณค่าด้านสถาปัตยกรรม ซึ่งมีความคิดเห็นว่าเรือนเป็นองค์ประกอบที่จะเล่าความเป็นมาของเมืองได้ ทั้งยังรู้สึกเสียดายเรือนข้างเคียงที่ถูกรื้อทิ้งไป ผู้ดำเนินงานมีความเข้าใจเรื่องรูปแบบเรือนช่องเปิด และการใช้วัสดุที่ทำให้เรือนอยู่สบาย แต่ปัจจุบันประสบปัญหาเรื่องสัตว์ขนาดเล็กที่บุกรุกเข้ามาสร้างความเสียหายแก่เรือน

คุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย ผู้ดำเนินงานมองเห็นคุณค่าด้านการใช้งาน โดยมองว่าพื้นที่การใช้งานยังเหมาะสมกับวิถีชีวิต และสามารถปรับปรุงเพื่อใช้ประโยชน์ต่อไปได้

3) เจรจา กำหนดวัตถุประสงค์ และวางแผน

เจ้าของเรือนกำหนดวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานเพื่อปรับพื้นที่ใช้งานให้คุ้มค่ามากขึ้น เนื่องจากมีผู้ใช้งานเพิ่มขึ้นและต้องการเพิ่มพื้นที่ที่ก่อให้เกิดรายได้ โดยมีแนวคิดที่จะรักษามรดกส่งต่อให้ลูกหลาน ด้วยการคงสภาพทั้งภายนอก ภายในและเครื่องเรือน ดัดแปลงพื้นที่ภายในเท่าที่จำเป็นเพื่อจัดสัดส่วนพื้นที่อยู่อาศัยกับพื้นที่สร้างรายได้

4) เตรียมแบบสำหรับการปรับปรุง วางแผนและจัดหาผู้ดำเนินงาน

เมื่อเจ้าของเรือนมีความต้องการจะปรับปรุงจึงได้ว่าจ้างช่างซึ่งเป็นคนเฒ่าคนแก่ที่พ่อแม่รู้จัก โดยไม่ได้มีการวางแผนระยะยาว และไม่ได้ออกแบบไว้ล่วงหน้า จึงใช้วิธีการบอกกล่าว เกี่ยวกับขนาดที่ต้องการ แล้วให้ช่างจัดทำตามความถนัดและตามสมัยนิยม

ขั้นตอนที่ 2 : ขั้นตอนดำเนินงานปรับปรุงฟื้นฟูทางกายภาพ

1) เทคนิควิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือน

สงวนรักษาสภาพเดิมอย่างที่เคยปรับปรุงมา เนื่องจากเรือนเคยได้รับการปรับปรุงมาก่อนหน้านี้หลายครั้งและยังอยู่ในสภาพที่ใช้งานได้ดี เจ้าของจึงคงสภาพทั้งส่วนโครงสร้าง พื้น ผนัง หลังคา รวมถึงงานระบบต่าง ๆ ตามสภาพที่เป็นอยู่เดิม

ดัดแปลงพื้นที่ภายในกันเป็นห้องนอน เนื่องจากมีหลานเข้ามาอยู่อาศัยด้วยจึงกันห้องไว้ที่ชั้นล่างด้วยผนังเบาและกรอบอลูมิเนียมกระจก (ภาพ 4-35) โดยทางด้านหน้าเรือนยังมีบานเพี้ยมไม้ปิดบังอยู่อีกชั้นหนึ่ง

ภาพ 4-35 กันห้องไว้ที่ชั้นล่างด้วยผนังเบาและกรอบอลูมิเนียมกระจก

ที่มา : ผู้วิจัย, เมษายน 2561

ดัดแปลงพื้นที่ภายในด้วยเฟอร์นิเจอร์และของใช้โบราณ นำเฟอร์นิเจอร์เดิมของบ้านอาทิ เก้าอี้ไม้ยาว ตู้ไม้ใส่สินค้ามาวางเพื่อแบ่งพื้นที่ระหว่างพื้นที่ส่วนตัวกับพื้นที่จำหน่ายสินค้า (ภาพ 4-36) และนำของใช้โบราณเช่นหีบโบราณมาจัดวางตกแต่ง

ภาพ 4-36 แบ่งพื้นที่ระหว่างพื้นที่ส่วนตัวกับพื้นที่จำหน่ายสินค้าด้วยเฟอร์นิเจอร์เดิม

ที่มา : ผู้วิจัย, เมษายน 2561

ดัดแปลงผิวภายนอกอาคารเพื่อป้องกันสัตว์ ใช้แผ่นไม้มาตีปิดช่องลมตามผนังภายนอกเรือนเพื่อป้องกันไม่ให้นกหรือค้างคาวเข้ามาทำรังเหนือฝ้าเพดาน แต่กลับส่งผลกระทบให้อากาศไม่ถ่ายเท

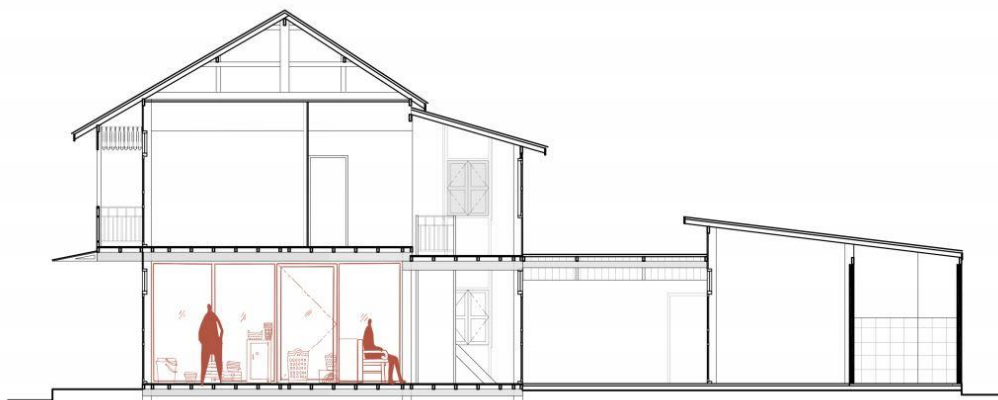
ประดับตกแต่งด้วยไม้กระถาง นำไม้ประดับใส่กระถางวางไว้ด้านหน้าเรือน รวมถึงแขวนตามผนังเรือนทั้งชั้นล่างและชั้นบนเพื่อลดความร้อนจากแสงแดดในยามบ่าย (ภาพ 4-37)

ภาพ 4-37 นำไม้ประดับวางไว้ด้านหน้าเรือนเพื่อลดความร้อนจากแสงแดดในยามบ่าย
ที่มา : ผู้วิจัย, เมษายน 2561

ภาพ 4-38 ผังแสดงการปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้งานกรณีศึกษา E
ที่มา : ผู้วิจัย

— สีดำ แสดงองค์ประกอบเดิม — สีแดง แสดงองค์ประกอบที่ต่อเติมใหม่
 ภาพ 4-39 รูปตัดกรณีศึกษา E แสดงองค์ประกอบที่เกิดการเปลี่ยนแปลงภายหลังกำเนินการ
 ที่มา : ผู้วิจัย

2) ปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน

ระหว่างดำเนินการไม่มีปัญหาหรืออุปสรรคแต่อย่างใด

ขั้นตอนที่ 3 : ขั้นตอนการจัดการ และประเมินผล

ผู้อยู่อาศัยทุกคนช่วยกันตรวจสอบดูแลและหมั่นปิดกวาดเช็ดถู หากพบเห็นส่วนใดชำรุด เช่น พบเห็นหลังคาสังกะสีเปิดเพราะลมพายุ หรือพบเห็นผนังบริเวณใดมีช่องโหว่ทำให้นกเข้ามาทำรังก็จะเร่งซ่อมแซม และในอนาคตต้องการจะเปลี่ยนหลังคาจากสังกะสีที่เริ่มชำรุดเป็นวัสดุผนังหลังคาประเภทเหล็กกรีดลอน

4.2.6 กรณีศึกษา F ร้านจามรการค้า เลขที่ 653/1 ถนนใจผาสุก

ภาพ 4-40 ภาพด้านหน้าอาคารกรณีศึกษา F

ที่มา : ผู้วิจัย, เมษายน 2561

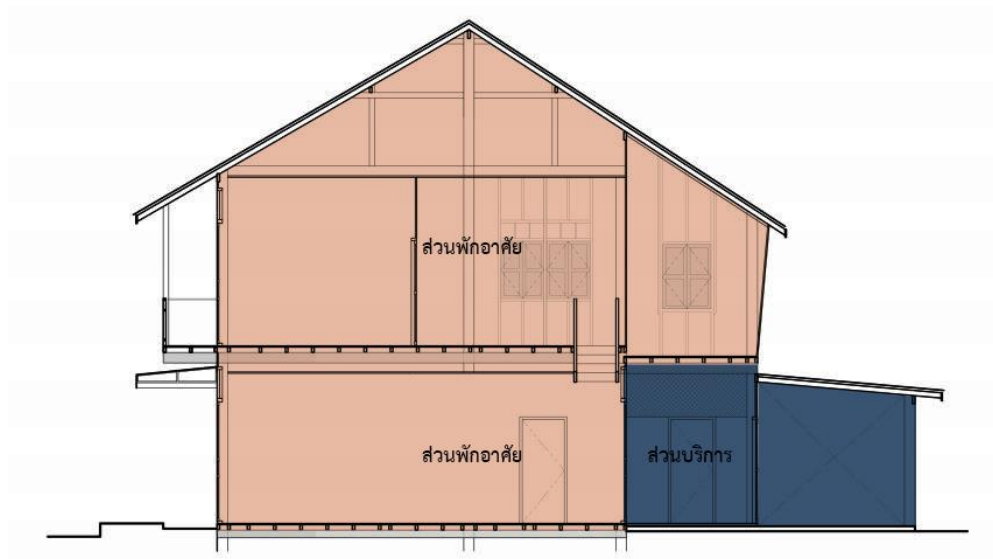
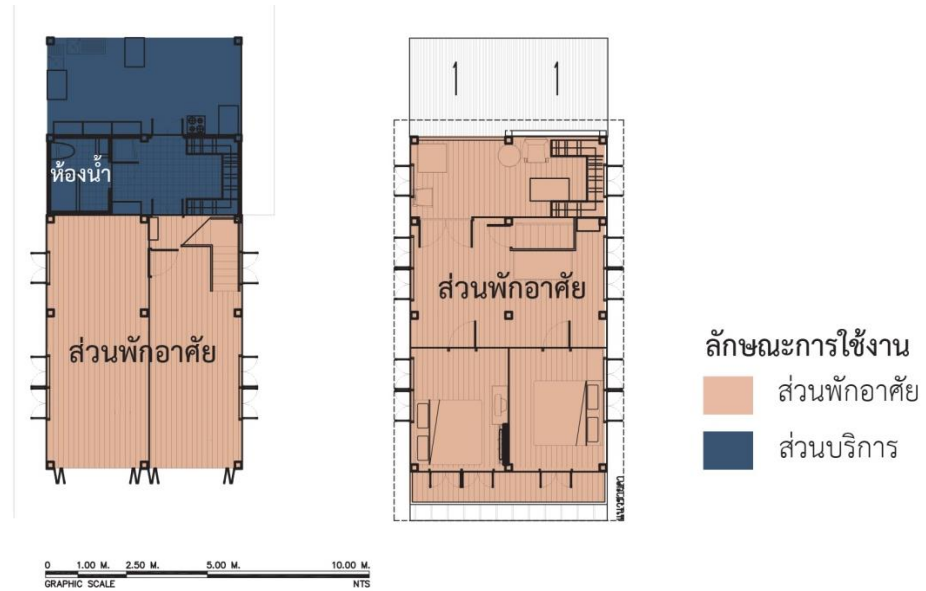
เรือนแถวพื้นถิ่นสูง 2 ชั้น หน้ากว้าง 2 ช่วงเสา อายุมากกว่า 70 ปี ดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูโดยคุณลักขณา มุขพรหม ในอดีตเคยใช้งานเป็นที่อยู่อาศัยและร้านขายขนมครกแล้วกลายเป็นที่อยู่อาศัยเพียงอย่างเดียวช่วงระยะเวลาหนึ่ง ก่อนที่จะปรับเปลี่ยนเป็นทั้งที่อยู่อาศัยและร้านตัดเย็บเสื้อผ้าในช่วงปี พ.ศ. 2534 – 2539 (ลักขณา มุขพรหม, เมษายน 2561) ต่อมาเรือนถูกปรับเปลี่ยนเป็นที่อยู่อาศัยเพียงอย่างเดียว และเมื่อปี พ.ศ. 2552 ได้ปรับเปลี่ยนพื้นที่ชั้นล่างบางส่วนเป็นร้านขายของชำเพื่อหารายได้ มีชื่อร้านว่า “จามรการค้า”

ขั้นตอนที่ 1 : ชั้นเตรียมการ

1) เก็บข้อมูลสภาพเรือน และประวัติการอนุรักษ์ที่ผ่านมา

ในอดีตเรือนแถวชั้นล่างมีลักษณะโล่งไม่มีการกั้นแบ่งห้อง และด้านหลังของเรือนแถวมีชานไม้ซึ่งใช้ร่วมกันกับเรือนไม้ทางด้านหลังที่ถูกรื้อถอนไปเมื่อปี พ.ศ. 2516 และมีห้องน้ำที่เป็นพื้นผนังไม้และโถส้วมแบบนั่งยองซึ่งผุพังเนื่องจากความชื้น ระดับหลังคาของชานจะต่ำกว่าที่เห็นในปัจจุบัน หลังจากนั้นจึงปรับปรุงส่วนนี้โดยการรื้อถอนชานไม้และห้องน้ำทางด้านหลังแล้วเทพื้นปูนแทนที่ ยกหลังคาขึ้น พร้อมกับทำห้องน้ำใหม่ด้วยผนังก่ออิฐบุกระเบื้องและเปลี่ยนโถส้วมจากนั่งยองเป็นนั่งราบ

ช่วงปี พ.ศ. 2534 – 2539 เปิดร้านตัดเย็บเสื้อผ้าที่ชั้นล่าง จึงกันผนังและประตูเพื่อแบ่งพื้นที่อยู่อาศัยกับร้านเพิ่มเติมที่ชั้นล่าง ส่วนพื้นที่ชั้นบนก็ใช้เป็นที่อยู่อาศัยเช่นเดิม หลังจากนั้นยังได้รับการเปลี่ยนสายไฟ และทาสีใหม่โดยการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ

ภาพ 4-41 ผังอาคารกรณีศึกษา F ก่อนการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนครั้งล่าสุด
ที่มา : ผู้วิจัยเขียนขึ้นจากการสำรวจและคำสัมภาษณ์

สภาพเรือนแถวก่อนการอนุรักษ์และฟื้นฟูครั้งล่าสุดไม่พบปัญหาด้านโครงสร้าง อีกทั้งพื้นที่ครัว ห้องน้ำและงานระบบต่าง ๆ ผ่านการปรับปรุงมาเรียบร้อยแล้ว เรือนจึงอยู่ในสภาพที่ใช้งานได้ดี องค์ประกอบดั้งเดิมของเรือนแถวส่วนหน้ายังอยู่ครบถ้วนสมบูรณ์ เอกลักษณะอีกอย่างหนึ่งที่ไม่พบในเรือนอื่นคือบานประตูที่เชื่อมต่อไปยังเกยของเรือนข้าง ๆ ซึ่งเป็นญาติพี่น้องกัน

2) พิจารณาคคุณค่าความสำคัญ

คุณค่าทางจิตใจ ผู้ดำเนินงานมองเห็นคุณค่าด้านความต่อเนื่อง มีความรู้สึกผูกพันกับเรือนเป็นอย่างมาก เรือนยังคงทำให้นึกย้อนถึงความสัมพันธ์ของครอบครัวอันอบอุ่นในอดีต จึงคอยดูแลรักษาเรือนไว้เป็นมรดกให้ลูกหลาน

คุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย ผู้ดำเนินงานมองเห็นคุณค่าด้านการใช้งาน โดยพิจารณาเห็นว่าเรือนไม่เก่ายังคงใช้งานให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตได้ไม่จำเป็นต้องรื้อเพื่อสร้างเป็นอาคารสมัยใหม่ แต่อาจจะต้องมีความใส่ใจในการดูแลรักษามากกว่าเรือนสมัยใหม่

3) เจรจา กำหนดวัตถุประสงค์ และวางแนวคิด

เจ้าของเรือนมีแนวคิดในการรักษาความทรงจำของครอบครัวที่เป็นภาพของความอบอุ่นและมีความสัมพันธ์กับเรือนข้างเคียง เก็บเป็นมรดกส่งต่อให้ลูกหลาน และปรับปรุงอย่างประหยัด ทำแบบพออยู่พอใช้ เพื่อให้มีรายได้ส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต

4) เตรียมแบบสำหรับการปรับปรุง วางแผนและจัดหาผู้ดำเนินงาน

เจ้าของเรือนดำเนินการด้วยการว่าจ้างช่างทั่วไปซึ่งอยู่อาศัยในละแวกใกล้เคียงกัน เนื่องจากงานไม่ซับซ้อนจึงอาศัยเพียงการพูดคุยแล้วให้ช่างไปดำเนินการตามความถนัด

ขั้นตอนที่ 2 : ขั้นตอนดำเนินงานปรับปรุงฟื้นฟูทางกายภาพ

1) เทคนิควิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือน

สงวนรักษาสภาพผิวภายนอกและรูปทรงเรือนอย่างที่เคยปรับปรุงมา เรือนเคยผ่านการปรับปรุงด้วยการรักษาสภาพเรือนส่วนหน้า ทาสีปกป้องผิวภายนอก และดัดแปลงพื้นที่

ส่วนบริการทางด้านหลัง ซึ่งยังคงอยู่ในสภาพที่ใช้งานได้ เพื่อการประหยัดงบประมาณ
เจ้าของเรือนจึงคงสภาพเช่นเดิมไว้

ดัดแปลงพื้นที่ภายในส่วนหน้าเป็นร้านค้า แบ่งพื้นที่ค้าขายทางด้านหน้าเรือนให้ดู
สะอาดเรียบร้อย โดยจัดหาชั้นวางสินค้าและตู้แช่เพื่อทำเป็นร้านขายของชำ นำเฟอร์นิเจอร์
เดิมมาจัดวางเพื่อกำหนดพื้นที่ของลูกค้าและเจ้าของ ติดตั้งฝ้าเพดานเพื่อป้องกันหยากไย่

ดัดแปลงพื้นที่อยู่อาศัยภายในด้วยผนังเบา เนื่องจากอายุที่มากขึ้นจึงต้องการทำ
ห้องนอนที่ชั้นล่าง เจ้าของเรือนได้รื้อแนวผนังและประตูเดิมที่เคยกันแบ่งครึ่งเรือน และกัน
ผนังแนวใหม่ด้วยไม้อัดเป็นผนังสองชั้นเพื่อติดเครื่องปรับอากาศ (ภาพ 4-42)

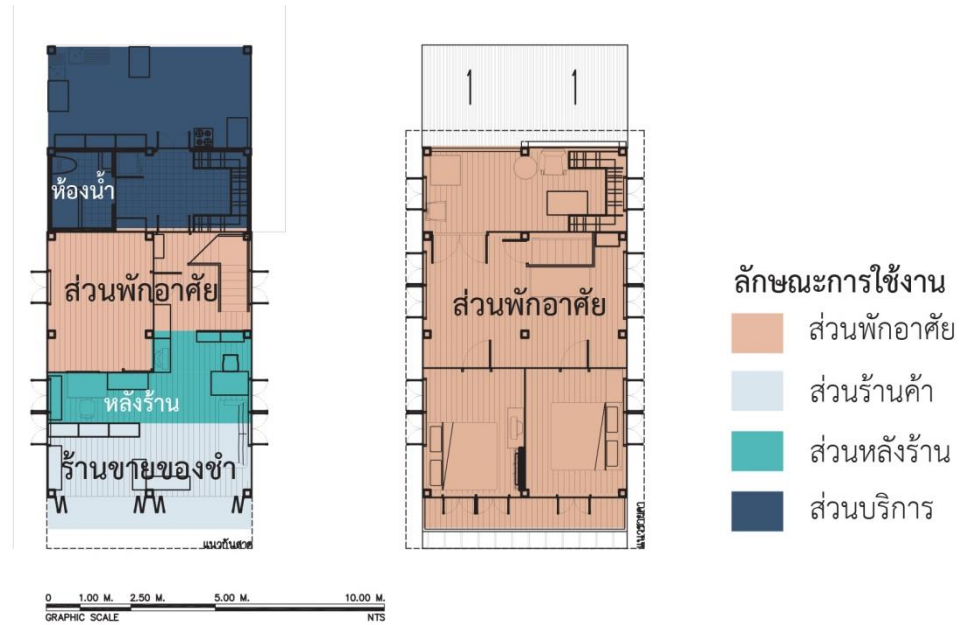

ภาพ 4-42 กันผนังห้องนอนชั้นล่างด้วยไม้อัดเป็นผนังสองชั้น

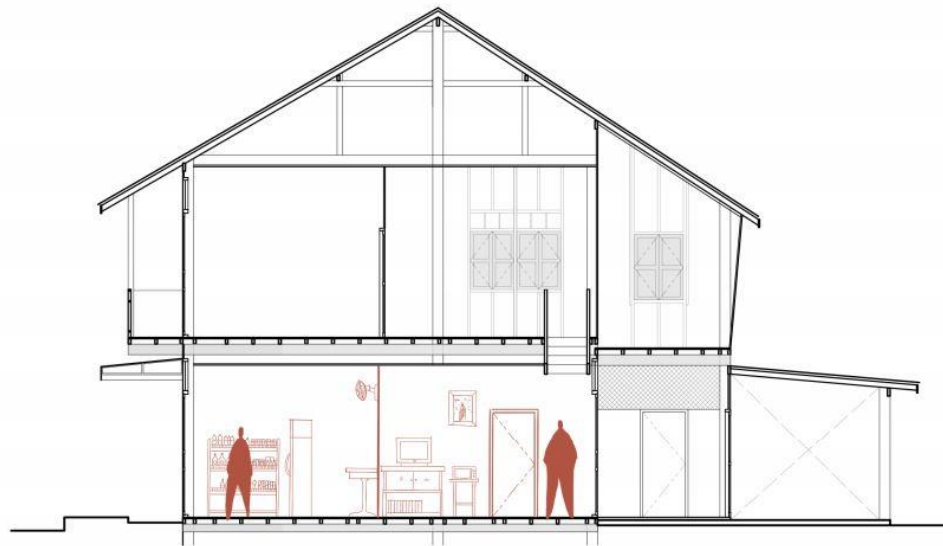
ที่มา : ผู้วิจัย, เมษายน 2561

ต่อเติมหลังคาและฝ้าใบกันสาดทางด้านหน้า เพื่อเพิ่มพื้นที่วางสินค้าและแก้ปัญหา
แสงแดดในยามบ่าย จึงต่อเติมหลังคากันสาดด้วยวัสดุหลังคาเหล็กกรีดลอน และกันสาดฝ้าใบ
แบบม้วนเก็บได้ทางด้านหน้าเรือน

ปรับปรุงสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก ติดตั้งเครื่องปรับอากาศในห้องนอนชั้นล่างที่กั้นผนังเบาขึ้นมาใหม่ โดยเดินท่อและติดตั้งเครื่องเป่าลมร้อนไว้ทางด้านหลัง

ภาพ 4-43 ผังแสดงการปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้งานกรณีศึกษา F
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพ 4-44 รูปตัดกรณีศึกษา F แสดงองค์ประกอบที่เกิดการเปลี่ยนแปลงภายหลังดำเนินการ
ที่มา : ผู้วิจัย

2) ปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน

เจ้าของเรือนมีทุนทรัพย์ในการปรับปรุงไม่เพียงพอกับความต้องการ จึงต้องเลือกทำในส่วนที่จำเป็นกับการใช้งานเท่านั้น

ขั้นตอนที่ 3 : ขั้นตอนการบริหารจัดการ และประเมินผล

เจ้าของเรือนหมั่นดูแลด้วยการทำความสะอาด หากพบส่วนใดชำรุดเสียหายจะติดต่อช่างเข้ามาซ่อมแซมโดยเร็วที่สุด ในอนาคตยังไม่มีแผนปรับปรุง เพียงต้องการให้ลูกหลานช่วยรักษาเรือนซึ่งเป็นมรดกหลังนี้ไว้

4.2.7 กรณีศึกษา G ร้านพระเครื่อง อ.หม่อง เลขที่ 548 ถนนใจผาสุก

ภาพ 4-45 ภาพด้านหน้าอาคารกรณีศึกษา G

ที่มา : ผู้วิจัย, เมษายน 2561

เรือนแถวพื้นถิ่นชั้นเดียว หน้ากว้าง 2 ช่วงเสา อายุมากกว่า 80 ปี ดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูโดยคุณสมพร แสงลับ ใช้ประกอบกิจการร้านเช่าพระมาตั้งแต่ในอดีต (สมพร แสงลับ, เมษายน

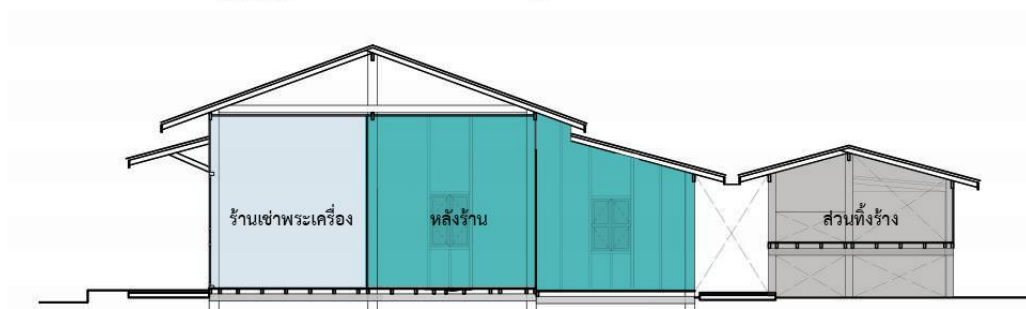
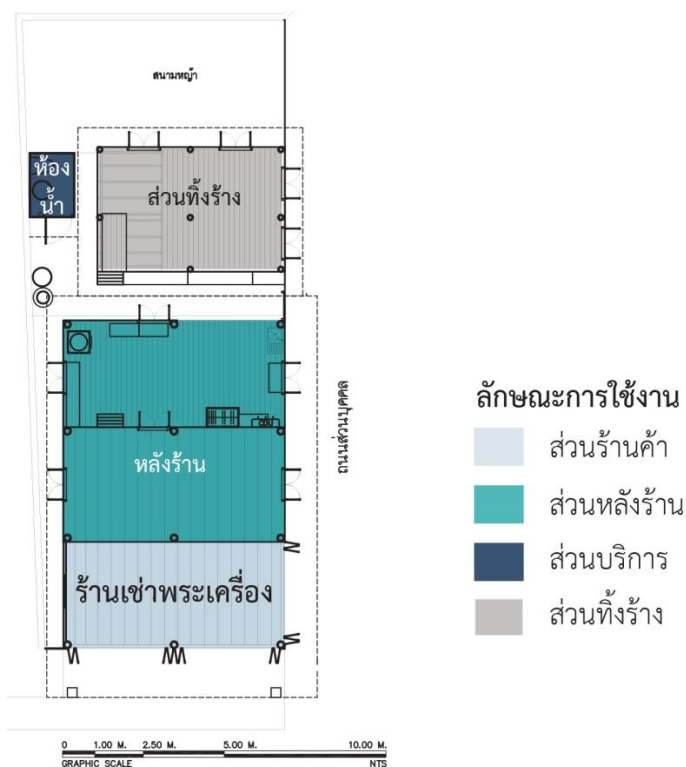
2561) จนเมื่อประมาณ 7 ปีก่อน คุณสมพธมาเช่าร้านต่อจากเจ้าของร้านคนก่อนและดำเนินกิจการ แทน พร้อมกับปรับปรุงพื้นที่บางส่วนเป็นที่พักอาศัยให้เหมาะสมกับสภาพร่างกายที่ทุพพลภาพ

ขั้นตอนที่ 1 : ชั้นเตรียมการ

1) เก็บข้อมูลสภาพเรือน และประวัติการอนุรักษ์ที่ผ่านมา

เรือนแถววางตัวชิดขอบเขตที่ดินทางด้านหน้า เหลือที่ว่างฝั่งซ้ายประมาณ 0.6 – 0.9 ม. พอให้คนเดินเข้าออกได้ และทางด้านหลังเป็นที่ว่างซึ่งมีเรือนใต้ถุนสูงอีกหลังหนึ่ง ตั้งอยู่ เรือนทางด้านหลังนี้มีสภาพผุพังอย่างมากเนื่องจากปลวก เจ้าของเรือนจึงรื้อฝาผนัง และหลังคาบางส่วนออก ส่วนแผ่นพื้นเดิมซึ่งเป็นไม้ขนาดใหญ่ เจ้าของได้นำออกไปใช้งานที่อื่น คงเหลือเพียงโครงสร้างไว้เท่านั้น

เรือนด้านหน้ายังคงสัดส่วนและวัสดุภายนอกอย่างดั้งเดิม และได้รับการทาสีใหม่โดยการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ ภายในถูกกั้นผนังเพื่อแบ่งพื้นที่หน้าร้านกับหลังร้านด้วยไม้เนื้ออ่อน โครงสร้างของเรือนชำรุดบริเวณหลังคาและวัสดุผนัง ฝ้าเพดานชำรุดหลุดร่วง และพื้นบางส่วนทรุดเอียง งานระบบไฟฟ้าประปาชำรุดเป็นอุปสรรคต่อการใช้งาน

ภาพ 4-46 ผังอาคารกรณีศึกษา G ก่อนการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนครั้งล่าสุด
ที่มา : ผู้วิจัยเขียนขึ้นจากการสำรวจและคำสัมภาษณ์

2) พิจารณาคูณค่าความสำคัญ

คุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย ผู้ดำเนินงานมองเห็นคุณค่าด้านการใช้งานและคุณค่าด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก ซึ่งมองว่าเรือนอยู่ในทำเลที่ตั้งที่เหมาะสมกับการทำการค้าและภาพลักษณ์ภายนอกของเรือนยังส่งเสริมลักษณะกิจการของตน

3) เจรจา กำหนดวัตถุประสงค์ และวางแนวคิด

ผู้เช่าได้ปรึกษาหารือกันในครอบครัวเกี่ยวกับความต้องการในการปรับปรุง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ทุพพลภาพสามารถอยู่อาศัยได้พร้อมกับประกอบกิจการร้านเช่าพระ สืบต่อจากผู้ใช้งานเดิม โดยผู้เช่ามีแนวคิดในการปรับปรุงตามอัตภาพให้พอใช้งานได้ เน้นเรื่องความปลอดภัย ประหยัดค่าใช้จ่าย และคงภาพลักษณ์ของเรือนอันเป็นภาพจำของลูกค้าที่เคยมาใช้บริการ

4) เตรียมแบบสำหรับการปรับปรุง วางแผนและจัดหาผู้ดำเนินงาน

ผู้ดำเนินงานขออนุญาตเจ้าของเรือนก่อนดำเนินงาน แล้วจึงติดต่อช่างทั่วไปเพื่อขอคำปรึกษาเกี่ยวกับวัสดุและให้มาดำเนินงานปรับปรุงเรือนโดยไม่ได้มีการเตรียมแบบก่อสร้างไว้

ขั้นตอนที่ 2 : ขั้นตอนดำเนินงานปรับปรุงฟื้นฟูทางกายภาพ

1) เทคนิควิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือน

สงวนรักษาโครงสร้างเรือน พื้น และผนังภายนอกอาคาร คงสภาพโครงสร้างเสาคาน และพื้นไม้ของเรือนซึ่งส่วนใหญ่ยังแข็งแรงเนื่องจากเป็นไม้เนื้อแข็งขนาดใหญ่ คงสภาพผนังภายนอกเรือนซึ่งไม้เนื้อแข็งที่ยังอยู่ในสภาพดี

ป้องกันและบำรุงไม้ หมั่นตรวจสอบดูแลบริเวณต่าง ๆ ของเรือน หากพบปลวกจะรีบนำยามากำจัด และหมั่นฉีดป้องกันประมาณเดือนละครั้ง

ซ่อมแซมวัสดุผนังหลังคาและฝ้าเพดาน เรือนใต้ถุนสูงด้านหลังได้ทำการต่อเติมไม้โครงสร้างหลังคาบางส่วนและมุงหลังคาใหม่เพื่อใช้ประโยชน์เป็นพื้นที่เก็บของ เรือนแถวด้านหน้า ซ่อมแซมวัสดุผนังหลังคาตำแหน่งที่รั่วซึม และตอกยึดฝ้าเพดานบริเวณที่มีแนวโน้มว่าจะหลุดร่วง

ตัดแปลงพื้นที่ภายในเพื่อรับลมธรรมชาติและสัญจรสะดวก รั้วผนังไม้เนื้ออ่อนเดิมที่กั้นตลอดความกว้างเรือนออก แล้วกั้นใหม่เพียงแค่อันเดียวด้วยผนังโครงไม้เนื้อแข็งกรุไม้อัด

ซึ่งหาได้ง่ายตามท้องตลาด เพื่อให้ลมสามารถพัดผ่านได้และรับแสงสว่างได้มากขึ้น (ภาพ 4-47) และปรับพื้นปูนบริเวณหลังบ้านและหน้าห้องน้ำให้มีระดับใกล้เคียงกับภายในเรือน จัดวางเฟอร์นิเจอร์ลอยตัว ได้แก่ โต๊ะทำงาน และตู้โชว์พระเครื่อง (ภาพ 4-48) โดยพยายามวางในตำแหน่งที่ไม่กีดขวางทางเดินตั้งแต่หน้าบ้านจนถึงห้องน้ำหลังบ้าน

ภาพ 4-47 กั้นผนังใหม่ด้วยผนังโครงไม้เนื้อแข็งกรุไม้อัด

ที่มา : ผู้วิจัย, เมษายน 2561

ภาพ 4-48 จัดวางเฟอร์นิเจอร์ลอยตัวอาที่ตู้โชว์พระเครื่อง

ที่มา : ผู้วิจัย, เมษายน 2561

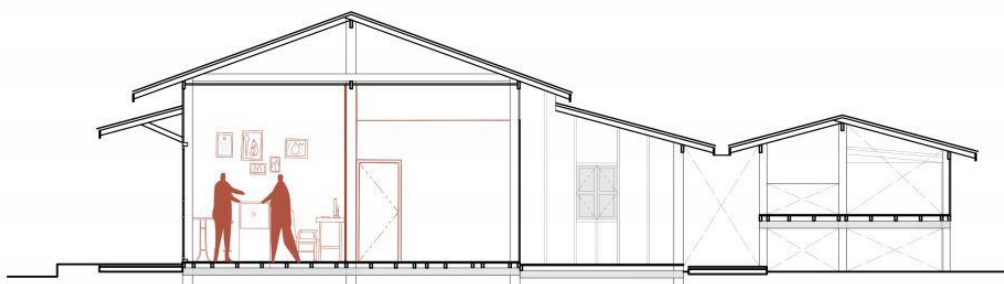
ปรับปรุงสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก ปรับปรุงห้องน้ำใหม่ที่ตำแหน่งห้องน้ำเดิม โดยการทำพื้นปูนปูกระเบื้อง กั้นผนังไฟเบอร์ซีเมนต์บอร์ด ติดตั้งโถส้วมแบบนั่ง

รื้อ ติดเครื่องทำน้ำอุ่น และติดตั้งอ่างล้างจานในบริเวณใกล้เคียงกัน วางงานระบบประปาใหม่ พร้อมทำร่องระบายน้ำทิ้งมายังท่อระบายน้ำสาธารณะ ปรับปรุงงานระบบไฟฟ้าใหม่ พร้อมติดตั้งระบบตัดไฟอัตโนมัติ และติดตั้งเครื่องปรับอากาศภายในห้องนอนโดยวางเครื่องระบายลมร้อนไว้ด้านหลังบ้าน

ภาพ 4-49 ผังแสดงการปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้งานกรณีศึกษา G

ที่มา : ผู้วิจัย

สีดำ แสดงองค์ประกอบเดิม สีแดง แสดงองค์ประกอบที่ต่อเติมใหม่

ภาพ 4-50 รูปตัดกรณีศึกษา G แสดงองค์ประกอบที่เกิดการเปลี่ยนแปลงภายหลังดำเนินการ

ที่มา : ผู้วิจัย

2) ปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน

ข้อจำกัดในเรื่องกรรมสิทธิ์เป็นอุปสรรคต่อการทำงาน ทำให้ผู้เช่าไม่ต้องการลงทุนปรับปรุงซ่อมแซมด้วยเงินจำนวนมาก จึงไม่ได้ซ่อมแซมฝ้าผนังและพื้นที่ชำระรดทั้งหมด นอกจากนี้ยังขาดความรู้ในการเลือกใช้วัสดุที่เหมาะสม

ขั้นตอนที่ 3 : ขั้นตอนการบริหารจัดการ และประเมินผล

ผู้เช่าดูแลรักษาด้วยการหมั่นตรวจสอบ หากพบปัญหาโดยเฉพาะเรื่องปลวก จะนำยาฆ่าแมลงมาฉีดประมาณเดือนละครั้งบริเวณชอกหลืบต่าง ๆ ในอนาคตต้องการเปลี่ยนวัสดุผนังหลังคา กันสาดด้านหน้าใหม่ เนื่องจากสังกะสีที่ใช้อยู่ในปัจจุบันอยู่เริ่มชำรุด ทำให้ภาพลักษณ์ของร้านดูไม่สวยงาม

4.2.8 กรณีศึกษา H เรือนคุณชัยพร เลขที่ 416 ถนนสุขเกษม

ภาพ 4-51 ภาพด้านหน้าอาคารกรณีศึกษา H

ที่มา : ผู้วิจัย, ธันวาคม 2560

เรือนแถวพื้นถิ่นสองชั้น หน้ากว้าง 5 ช่วงเสา อายุมากกว่า 80 ปี ดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูโดยคุณชัยพร นวานุช เมื่อแรกสร้างถูกใช้งานเป็นบ้านพักอาศัย ต่อมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522 เรือนถูกเช่าใช้งานเพื่อการพาณิชย์หลากหลายรูปแบบ อาทิ ร้านขายยา บริษัทขนส่ง ร้านอาหาร (ชัยพร นวานุช, เมษายน 2561) จนมาถึงทายาทคนปัจจุบันที่ต้องการเก็บรักษาเรือนไว้เป็นมรดกแก่ลูกหลาน และ

ต้องการสร้างรายได้จากเรือน จึงปรับปรุงเรือนเป็นพื้นที่ให้เช่า ซึ่งต่อมาถูกแบ่งเช่าเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งเปิดกิจการร้านก๋วยเตี๋ยวและอีกส่วนหนึ่งเปิดเป็นสำนักงานทนายความผนวกกับโรงเรียนสอนพิเศษ

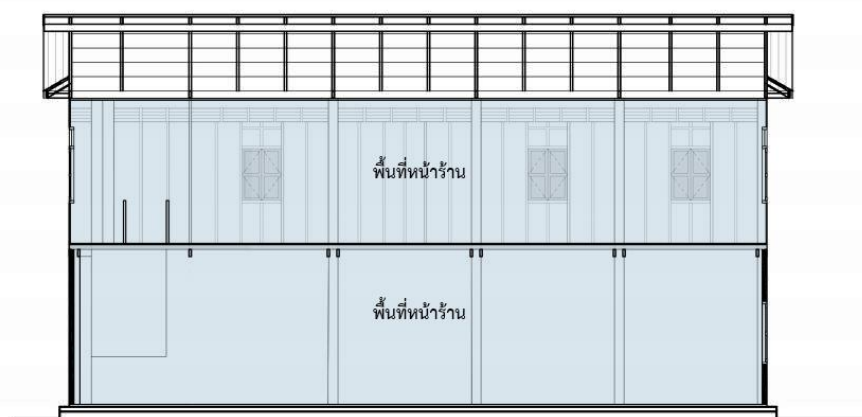
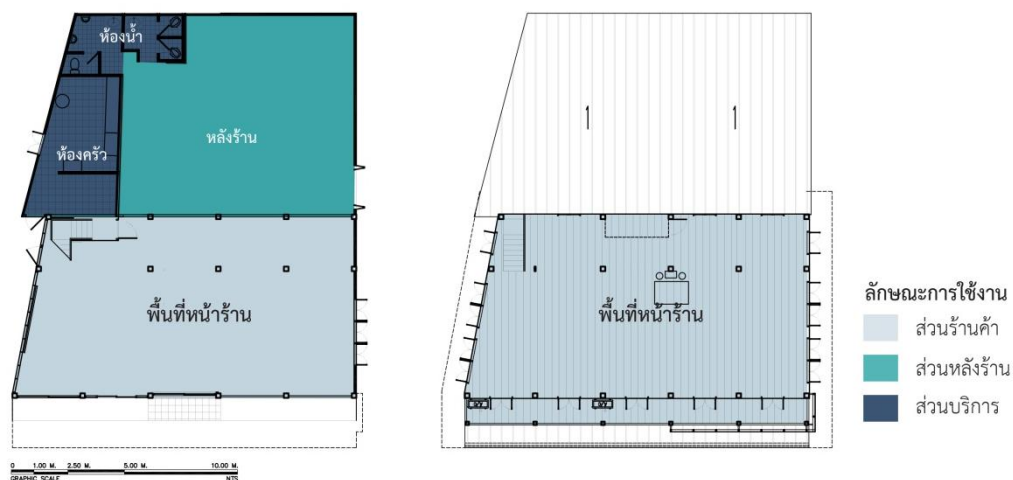
ขั้นตอนที่ 1 : ชั้นเตรียมการ

1) เก็บข้อมูลสภาพเรือน และประวัติการอนุรักษ์ที่ผ่านมา

ในอดีตเรือนหลังนี้สร้างด้วยไม้ทั้งหลัง โดยก่อสร้างชิดขอบเขตที่ดินทางด้านหน้า ส่วนด้านหลังจะเป็นพื้นที่โล่งใช้สำหรับปลูกผักสวนครัว และมีห้องน้ำแบบโบราณที่สร้างจากไม้สร้างแยกออกจากตัวเรือน ต่อมาเมื่อเรือนถูกเช่าใช้เพื่อการพาณิชย์ โดยเฉพาะการเป็นร้านอาหารนานกว่า 15 ปี เรือนถูกปรับปรุงหลายส่วน เช่น รื้อประตูบานเพี้ยมออกเพื่อนำไปตกแต่งผนังด้านใน แล้วทำการก่อผนังปูนสองชั้นกรอกทรายเพื่อเก็บเสียงที่ชั้นล่าง และการต่อเติมพื้นที่ครัวและห้องน้ำทางด้านหลัง ส่วนชั้นบนเจ้าของบ้านไม่อนุญาตให้แก้ไขจึงยังคงสภาพเดิมจนถึงปัจจุบัน

ก่อนการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนครั้งล่าสุด โครงสร้างของเรือนอยู่ในสภาพที่แข็งแรงใช้งานได้ โครงสร้างหลังคาซึ่งเป็นไม้ยังคงสภาพสมบูรณ์ แต่วัสดุผนังซึ่งเป็นสังกะสีที่มุงมาแต่เดิมบางส่วนชำรุดเสียหาย ทำให้มีน้ำฝนรั่วลงมา และโครงสร้างพื้นไม้ชั้นล่างชำรุดจนทำให้พื้นไม้ทรุดเอียง

เรือนยังคงสัดส่วนอย่างดั้งเดิม พื้นไม้และผิวภายนอกอาคารชั้นสองไม่ว่าจะจะเป็นประตูหน้าต่าง ผนัง ราวกันตกและช่องลมยังคงสภาพเดิมเนื่องจากเจ้าของตั้งใจรักษาไว้และไม่เคยอนุญาตให้ผู้เช่าดัดแปลงแก้ไข ส่วนผิวภายนอกอาคารชั้นล่างถูกดัดแปลงจากผนังไม้เป็นผนังปูน ประตูหน้าต่างเดิมถูกรื้อถอนออกแล้วนำไปเก็บรักษาไว้เพื่อรอการใช้งาน

ภาพ 4-52 ผังอาคารกรณีศึกษา H ก่อนการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนครั้งล่าสุด
ที่มา : ผู้วิจัยเขียนขึ้นจากการสำรวจและคำสัมภาษณ์

CHULALONGKORN UNIVERSITY

2) พิจารณาคคุณค่าความสำคัญ

คุณค่าทางวัฒนธรรม ผู้ดำเนินงานมองเห็นคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ เนื่องจากทราบว่าบริเวณดังกล่าวเคยเกิดเหตุเพลิงไหม้ครั้งใหญ่และเรือนหลังนี้เป็นเรือนที่เหลือรอดจากเหตุการณ์ในครั้งนั้น และมองเห็นคุณค่าด้านสถาปัตยกรรมจึงนำองค์ประกอบดั้งเดิมที่ผู้เช่ารื้อถอนไปเก็บไว้โดยหวังว่าสักวันหนึ่งจะนำมาประกอบเข้าที่เดิม

คุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย ผู้ดำเนินงานมองเห็นคุณค่าด้านการใช้งานและคุณค่าทางเศรษฐกิจ จึงต้องการปล่อยเช่าพื้นที่แต่ไม่อนุญาตให้ผู้เช่าดัดแปลงองค์ประกอบดั้งเดิม

เนื่องจากต้องการนำเอกลักษณ์ของเรือนมาสร้างแรงดึงดูดลูกค้าสำหรับกิจการของตนเองที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

3) เจรจา กำหนดวัตถุประสงค์ และวางแผนความคิด

เจ้าของเรือนสอบถามความต้องการของคนในครอบครัว และกำหนดวัตถุประสงค์ในการปรับปรุงเพื่อปล่อยเช่าพื้นที่ โดยเจ้าของเรือนมีแนวคิดที่จะรักษาองค์ประกอบดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุด และพยายามใช้ประโยชน์จากเรือนเก่าเพื่อให้ลูกหลานเห็นคุณค่าและอยากดูแลรักษาต่อ

4) เตรียมแบบสำหรับการปรับปรุง วางแผนและจัดหาผู้ดำเนินงาน

เจ้าของเรือนอาศัยประสบการณ์บริหารจัดการงานปรับปรุงด้วยตนเอง โดยไม่มีการออกแบบไว้ก่อน เจ้าของเรือนจ้างช่างทำทีละส่วน และอาศัยรูปแบบขององค์ประกอบที่ยังหลงเหลืออยู่เป็นตัวอย่างในการซ่อมแซมส่วนที่ชำรุด

ขั้นตอนที่ 2 : ขั้นตอนดำเนินงานปรับปรุงฟื้นฟูทางกายภาพ

1) เทคนิควิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือน

สงวนรักษาสภาพเรือนชั้นบน เรือนผ่านการปรับปรุงมาหลายครั้งแต่พื้นที่ชั้นบนยังคงองค์ประกอบเรือนไว้อย่างเดิม ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างเสาคาน พื้นไม้ ผนังไม้ ราวกันตก ช่องลม ที่ยังอยู่ในสภาพดี

ซ่อมแซมและเปลี่ยนวัสดุผนังหลังคา วัสดุผนังหลังคาในส่วนที่ชำรุดได้รับการซ่อมแซมเพื่อป้องกันความเสียหายจากความชื้น

ดัดแปลงโครงสร้างพื้นชั้นล่าง พื้นไม้เดิมที่ชำรุดถูกรื้อออก แล้วตัดเสาและค้ำโครงสร้างไว้ หลังจากนั้นทำคานคอนกรีตเสริมเหล็กแล้วเทพื้นปูนปูกระเบื้องในระดับความสูงเท่าเดิม

ดัดแปลงผิวภายนอกอาคารด้วยวัสดุสมัยใหม่ รื้อถอนผนังและประตูหน้าต่างชั้นล่าง
ที่ผู้เช่ารายเดิมเคยทำไว้ แล้วเปลี่ยนเป็นผนังก่ออิฐทางด้านข้าง และบานอลูมิเนียมกระจก
ทางด้านหน้าเรือน (ภาพ 4-53)

ภาพ 4-53 ผนังก่ออิฐฉาบปูนและบานอลูมิเนียมกระจกบริเวณทางเข้าเรือน

ที่มา : ผู้วิจัย, เมษายน 2561

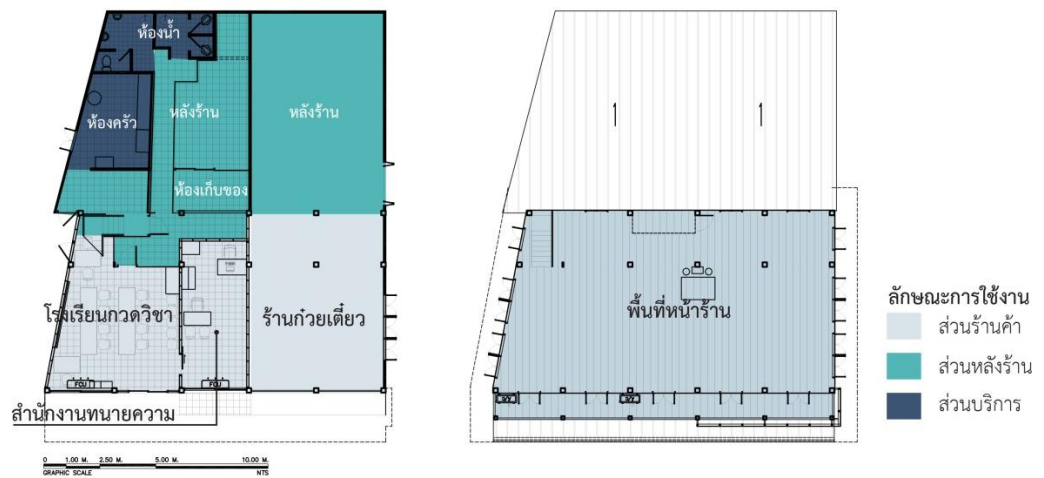
ดัดแปลงพื้นที่ภายในด้วยการกั้นผนังเบา เจ้าของเรือนแบ่งพื้นที่เช่าออกเป็น 2 ส่วน
โดยใช้ผนังเบากั้นตลอดความลึกของเรือนที่ชั้นล่างตั้งแต่ส่วนหน้าจนถึงส่วนบริการด้านหลัง
พื้นที่ชั้นบนสามารถขึ้นได้ทางบันไดที่อยู่ฝั่งซ้ายของเรือน หลังจากนั้นยังได้รับการปรับปรุง
เพิ่มเติมโดยผู้เช่า เจ้าของเรือนอนุญาตให้ผู้เช่าสามารถปรับปรุงเพิ่มเติมได้โดยห้ามดัดแปลง
โครงสร้าง ฝั่งที่เป็นร้านก๋วยเตี๋ยวผู้เช่าได้ต่อเติมบานเฟี้ยมเป็นทางเข้าออกด้านข้าง ชั้นบนทำ
โครงเหล็กแล้วตีระแนงไม้เทียมปิดไว้และทาสีให้กลมกลืนกับไม้เดิม ส่วนผู้เช่าอีกรายหนึ่งได้
กั้นผนังเบาเพื่อแบ่งพื้นที่ใช้งานเป็นสำนักงานทนายความและโรงเรียนสอนพิเศษ พร้อมกับ
ติดเครื่องปรับอากาศ (ภาพ 4-54)

ภาพ 4-54 บ้านเพ็ญไม้และผนังเบาที่ต่อเติมโดยผู้เช่า

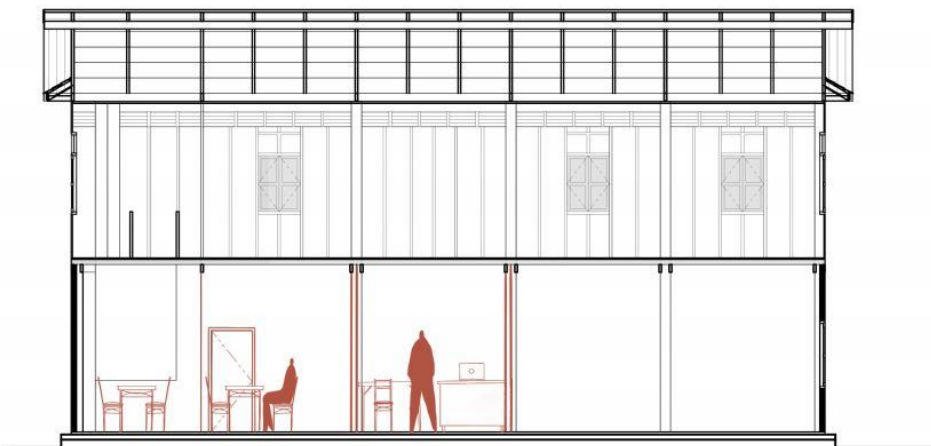
ที่มา : ผู้วิจัย, เมษายน 2561

เพิ่มเติมสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก ผู้เช่าส่วนที่เป็นสำนักงาน
 ทยายความและโรงเรียนสอนพิเศษติดตั้งเครื่องปรับอากาศเพิ่มเติม โดยวางเครื่องเป่าลมร้อน
 ไว้ที่ระเบียงด้านหน้า

ภาพ 4-55 ผังแสดงการปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้งานกรณีศึกษา H

ที่มา : ผู้วิจัย

————— สีดำ แสดงองค์ประกอบเดิม ————— สีแดง แสดงองค์ประกอบที่ต่อเติมใหม่
 ภาพ 4-56 รูปตัดกรณีศึกษา H แสดงองค์ประกอบที่เกิดการเปลี่ยนแปลงภายหลังดำเนินการ
 ที่มา : ผู้วิจัย

2) ปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน

เจ้าของเรือนมีทุนทรัพย์ในการปรับปรุงไม่เพียงพอกับความต้องการ และหาช่างฝีมือได้ยาก จึงยังไม่สามารถปรับปรุงให้สมบูรณ์อย่างที่ตั้งใจได้

ขั้นตอนที่ 3 : ขั้นตอนการบริหารจัดการ และประเมินผล

เจ้าของเรือนปรับปรุงและปล่อยเช่าพื้นที่ ผู้เช่าจึงรับหน้าที่เป็นผู้ดูแลเรือน แต่หากจะดำเนินการดัดแปลงเรือนต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าของเรือนก่อน ในอนาคตเจ้าของเรือนต้องการซ่อมแซม และคืนสภาพเรือนไม้เก่า โดยการรื้อผนังปูนออกเปลี่ยนเป็นผนังไม้ นำประตูบานเพี้ยมเดิมที่เคยถอดเก็บไว้กลับมาติดตั้งใหม่ ปรับปรุงห้องน้ำห้องครัวด้านหลังเรือน ปรับปรุงระบบไฟฟ้าให้ทันสมัยและปลอดภัย รวมถึงวางระบบกำจัดปลวก แล้วเปิดกิจการของตนเอง เนื่องจากมองว่าตนเองจะสามารถดูแลรักษาเรือนได้ดีกว่าผู้เช่า

4.2.9 กรณีศึกษา I เรือนครุเปล่งศรี เลขที่ 954 ถนนเจริญเมือง

ภาพ 4-57 ภาพด้านหน้าอาคารกรณีศึกษา I

ที่มา : ผู้วิจัย, กันยายน 2560

เรือนแถวพื้นถิ่นสองชั้น หน้ากว้าง 1 ช่วงเสา อายุมากกว่า 75 ปี ดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูโดยคุณเปล่งศรี ภูวประภากร ถูกใช้งานเป็นบ้านพักอาศัยของเจ้าของเรือนตั้งแต่แรกสร้างจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีการปรับปรุงเรือนเรื่อยมาตามความเสื่อมสภาพ ตามจำนวนผู้ใช้งานที่ลดลง และตามพฤติกรรมการใช้งานที่เปลี่ยนแปลงไป (เปล่งศรี ภูวประภากร, เมษายน 2561)

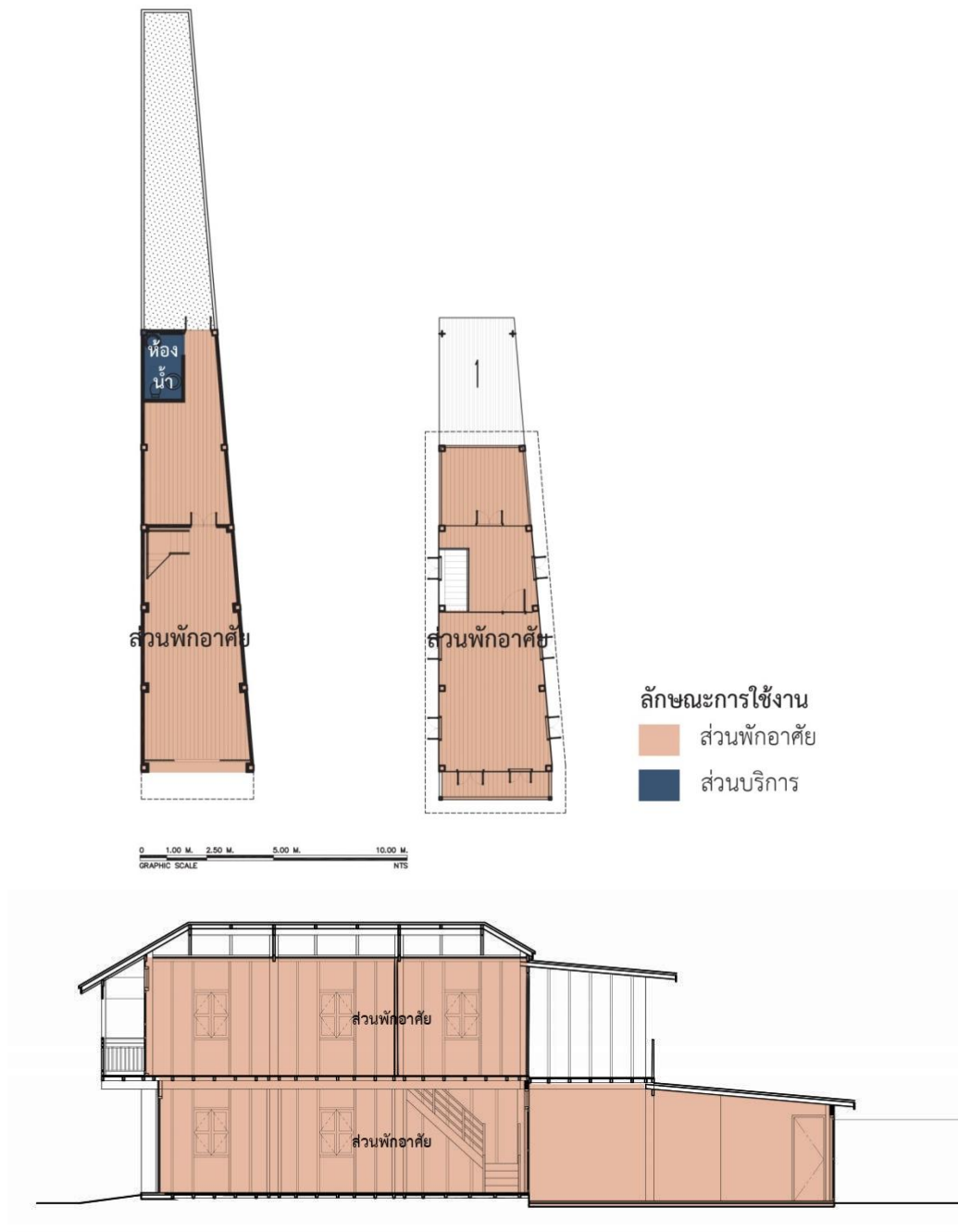
ขั้นตอนที่ 1 : ชั้นเตรียมการ

1) เก็บข้อมูลสภาพเรือน และประวัติการอนุรักษ์ที่ผ่านมา

เรือนสร้างชิดถนนด้านหน้าโดยมีพื้นที่ด้านหลังเหลือไว้สำหรับปลูกผักสวนครัว ลักษณะเรือนก่อนการอนุรักษ์และฟื้นฟูครั้งล่าสุดยังคงรูปแบบดั้งเดิมตั้งแต่แรกสร้าง กล่าวคือโครงสร้างเรือนทั้งหมดเป็นไม้ พื้น ผนัง ประตู หน้าต่าง ราวกันตกและช่องลมเป็นไม้ มีบานเพี้ยมไม้ทางด้านหน้าเปลือกอาคารทั้งหมดไม่ได้ทาสีจึงเห็นเป็นผิวไม้ธรรมชาติ หลังคามุงด้วยแป้นเกล็ดไม้ และห้องน้ำซึ่งอยู่ทางด้านหลังก็เป็นไม้และใช้โถส้วมแบบนั่งยอง

ระดับพื้นเรือนชั้นล่างจะอยู่ระดับเดียวกันกับถนนที่ถูกถมสูงขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งที่ชั้นล่างนี้เจ้าของเรือนนำรถมาจอดภายในบ้านเป็นบางครั้งทำให้พื้นเรือนทรุดเอียง ฝาผนังไม้ทางด้านข้างเฉพาะฝั่งที่

ติดกับเรือนแถวชั้นเดียวมีสภาพผุพังเนื่องจากถูกแดดและฝนที่กระเซ็นมาจากหลังคาเรือนข้าง ๆ ส่วนอีกฝั่งหนึ่งซึ่งอยู่ติดกับเรือนแถวสองชั้นยังมีสภาพดีอยู่ ผนังและฝ้าเพดานบางส่วนพบปัญหาปลวกเล็กน้อยยังพอใช้งานได้ แต่ระเบียงชั้นสองไม่สามารถใช้งานได้เนื่องจากผุพังจากแดดฝนและปลวกจนสภาพไม่แข็งแรง

ภาพ 4-58 ผังอาคารกรณีศึกษา | ก่อนการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนครั้งล่าสุด
ที่มา : ผู้วิจัยเขียนขึ้นจากการสำรวจและคำสัมภาษณ์

2) พิจารณาคุณค่าความสำคัญ

คุณค่าทางวัฒนธรรม ผู้ดำเนินงานมองเห็นว่าเรือนมีคุณค่าด้านภูมิทัศน์เมือง เนื่องจากอยู่ในย่านที่มีเรือนไม้เก่าข้างเคียงจำนวนมากที่ยังคงรักษาผิวอาคารทางด้านหน้าไว้

คุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย ผู้ดำเนินงานมองเห็นว่าเรือนมีคุณค่าด้านการใช้งาน ซึ่งสามารถปรับปรุงให้เหมาะสมกับความต้องการในปัจจุบันได้ โดยไม่จำเป็นต้องสิ้นเปลืองงบประมาณในการรื้อถอนแล้วสร้างอาคารสมัยใหม่

3) เจรจา กำหนดวัตถุประสงค์ และวางแผนชีวิต

เจ้าของเรือนต้องการปรับปรุงสภาพเรือนเพื่อให้เหมาะสมกับพฤติกรรมการใช้งานที่เปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับข้าวของเครื่องใช้ที่เพิ่มขึ้น โดยมีแนวคิดในการรักษาองค์ประกอบและสัดส่วนเรือนเดิม โดยเฉพาะส่วนที่ส่งผลต่อภูมิทัศน์ของเมือง และเพิ่มพื้นที่ใช้งานอย่างประหยัดจากการใช้ไม้เก่าที่รื้อถอนผสมกับวัสดุใหม่ เพื่อให้เรือนแฉวยยังสามารถใช้งานได้ในชีวิตประจำวัน

4) เตรียมแบบสำหรับการปรับปรุง วางแผนและจัดหาผู้ดำเนินงาน

เจ้าของเรือนร่วมกับสามี ช่วยกันวางแผนและติดต่อกับช่างรับเหมาซึ่งอยู่ในอำเภอเมืองสกลนคร บอกกล่าวความต้องการให้ผู้รับเหมาทราบโดยไม่ได้อาศัยการทำแบบก่อสร้างแล้วให้ผู้รับเหมาดำเนินการ

ขั้นตอนที่ 2 : ขั้นตอนดำเนินงานปรับปรุงฟื้นฟูทางกายภาพ

1) เทคนิควิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือน

สงวนรักษาผิวภายนอกอาคารเพื่อภูมิทัศน์เมือง คงสภาพโครงสร้างเสาคาน หลังคา ผนังไม้ ประตูหน้าต่างเดิม ราวกันตกและช่องลมที่ชั้นสองเพื่อรักษาภูมิทัศน์ย่านเมืองเก่า

ป้องกันและบำรุงผนังไม้ภายนอก โดยได้รับการสนับสนุนการทำสีผนังจากหน่วยงานของรัฐเพื่อช่วยรักษาผิวไม้ เปลี่ยนสีเรือนจากที่เคยเป็นไม้สีธรรมชาติให้กลายเป็นสีน้ำตาล

เสริมความแข็งแรงของโครงสร้างพื้นระเบียง โดยนำไม้เก่าจากการรื้อถอนพื้นที่ชั้น
ล่างมาเสริมความแข็งแรงของระเบียงส่วนที่ได้รับความเสียหายจากปลวก (ภาพ 4-59)

ภาพ 4-59 นำไม้เก่ามาตามเสริมความแข็งแรงของโครงสร้างพื้นระเบียง

ที่มา : ผู้วิจัย, เมษายน 2561

ซ่อมแซมและเปลี่ยนวัสดุค้ำหลังคา เปลี่ยนหลังคาเป็นไม้ที่ชำรุดด้วยสังกะสีตาม
องศาหลังคาเดิม

ดัดแปลงผนังเรือนและพื้นที่ชั้นล่าง เนื่องจากผนังไม้ชั้นล่างผุพังจากน้ำฝนที่กระทบ
มาจากเรือนข้าง ๆ เจ้าของเรือนจึงรื้อถอนออกแล้วทำผนังขึ้นมาใหม่ด้วยการก่ออิฐฉาบปูน
ให้คงทนมากขึ้น นอกจากนี้การนำรถยนต์มาจอดทับพื้นไม้ชั้นล่างเป็นเวลาหลายปีจน
โครงสร้างพื้นทรุดเอียง จึงตัดสินใจรื้อพื้นไม้ออกแล้วใช้ดินอัดให้แน่นก่อนจะเทพื้นปูนเข้าไป
แทนที่ เนื่องจากยังคงต้องการใช้เป็นที่จอดรถ (ภาพ 4-60)

ภาพ 4-60 ภายในบ้านชั้นล่างถูกใช้เป็นที่จอดรถ

ที่มา : ผู้วิจัย, เมษายน 2561

ดัดแปลงพื้นที่ภายในจากการย้ายผนังและเฟอร์นิเจอร์ ชั้นสองของเรือนที่มีการต่อเติมพื้นที่ ทำให้เกิดการเลื่อนย้ายแนวผนังและหน้าต่างเดิมไปทางด้านหลัง (ภาพ 4-61) ส่วนตู้เสื้อผ้าตู้เก็บของเก่าถูกนำมาใช้สร้างความเป็นส่วนตัวให้กับส่วนที่นอน

ภาพ 4-61 ผนังไม้ชั้นล่างถูกย้ายไปกั้นห้องชั้นบนที่ต่อเติมเป็นห้องแต่งตัว

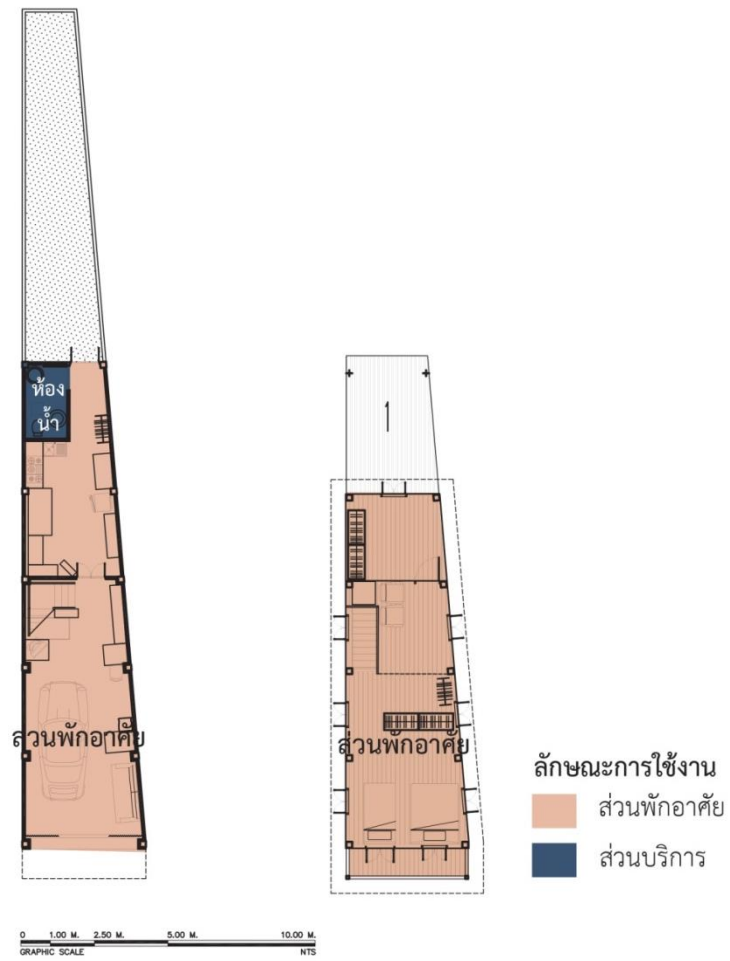
ที่มา : ผู้วิจัย, เมษายน 2561

ต่อเติมพื้นที่ด้านหลังด้วยไม้จากการรื้อถอน จากการรื้อถอนผนังและพื้นไม้ชั้นล่าง ยังมีวัสดุส่วนหนึ่งซึ่งใช้งานได้ จึงถูกนำไปใช้ต่อเติมพื้นที่และกั้นผนังห้องแต่งตัวที่ชั้นสอง โดยอาศัยขนาดไม้เดิมเป็นตัวกำหนดระยะที่จะต่อเติม

ปรับปรุงห้องน้ำและสาธารณูปโภค ห้องน้ำชั้นล่างที่เคยเป็นไม้ถูกปรับปรุงให้เป็นพื้นคอนกรีตปูกระเบื้อง และผนังก่ออิฐบุกระเบื้อง เปลี่ยนสุขภัณฑ์จากแบบนั่งยองเป็นแบบนั่งราบพร้อมลงบ่อซึมใหม่

2) ปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน

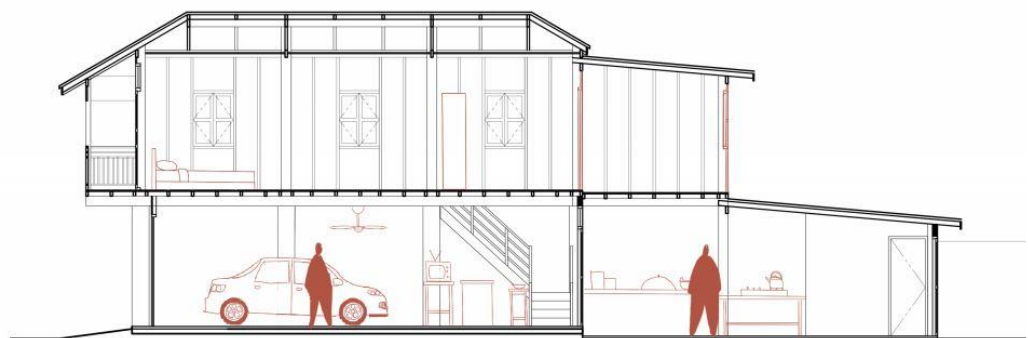
การดำเนินงานมีข้อจำกัดด้านงบประมาณ เนื่องจากค่าวัสดุและค่าแรงช่างมีราคาสูง จึงทำได้เพียงบางส่วน พอให้ใช้งานได้ และด้วยสาเหตุที่ไม่ได้ทำแบบก่อนการปรับปรุง ทำให้มีความผิดพลาดในการสื่อสาร และผลลัพธ์ผิดไปจากที่ตั้งใจไว้บ้าง เช่น ระดับพื้นของส่วนที่ต่อออกไปด้านหลังต่ำกว่าที่ต้องการ

ภาพ 4-62 ผังแสดงการปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้งานกรณีศึกษา I

ที่มา : ผู้วิจัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

— สีดำ แสดงองค์ประกอบเดิม — สีแดง แสดงองค์ประกอบที่ต่อเติมใหม่

ภาพ 4-63 รูปตัดกรณีศึกษา I แสดงองค์ประกอบที่เกิดการเปลี่ยนแปลงภายหลังดำเนินการ

ที่มา : ผู้วิจัย

ขั้นตอนที่ 3 : ขั้นตอนการบริหารจัดการ และประเมินผล

เจ้าของเรือนหมั้นทำความสะอาด และคอยตรวจสอบ หากพบความชำรุดเสียหาย จะรีบแก้ไขตามอาการ เช่น หากพบร่องรอยของปลวกก็จะพยายามกำจัด ในอนาคตต้องการซ่อมแซมฝ้าเพดานที่ชำรุดเนื่องจากปลวก และต่อเติมอาคารปูนทางด้านหลัง เนื่องจากมีความเห็นว่าเรือนไม้ดูแลยากกว่าอาคารปูน แล้วคงรูปแบบเดิมเฉพาะส่วนหน้าเพื่อให้ไม่ต้งร่นระยะตามกฎหมาย

4.2.10 กรณีศึกษา J เรือนคุณนิศากร เลขที่ 1017 ถนนเจริญเมือง

ภาพ 4-64 ภาพด้านหน้าอาคารกรณีศึกษา J

ที่มา : ผู้วิจัย, ธันวาคม 2560

เรือนแถวพื้นถิ่นสองชั้น หน้ากว้าง 3 ช่วงเสา อายุมากกว่า 66 ปี ดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูโดยคุณนิศากร หงษ์สกุล ถูกใช้งานเป็นบ้านพักอาศัยของเจ้าของเรือนตั้งแต่แรกสร้างจนถึงปัจจุบัน ในปี พ.ศ. 2557 (นิศากร หงษ์สกุล, เมษายน 2561) คุณนิศากรและพี่ชายผู้เป็นทายาทต้องการเก็บรักษาเรือนซึ่งเป็นมรดกไว้ เมื่อคุณแม่อายุมากขึ้น คุณน้าซึ่งเป็นผู้ป่วยติดเตียงมาอยู่อาศัยด้วย และพี่ชายซึ่งมีสุขภาพร่างกายไม่แข็งแรง เรือนจึงถูกปรับปรุงเพื่อให้เหมาะสมกับผู้ใช้งาน และสอดคล้องกับพฤติกรรมการใช้งานและเทคโนโลยีสมัยใหม่

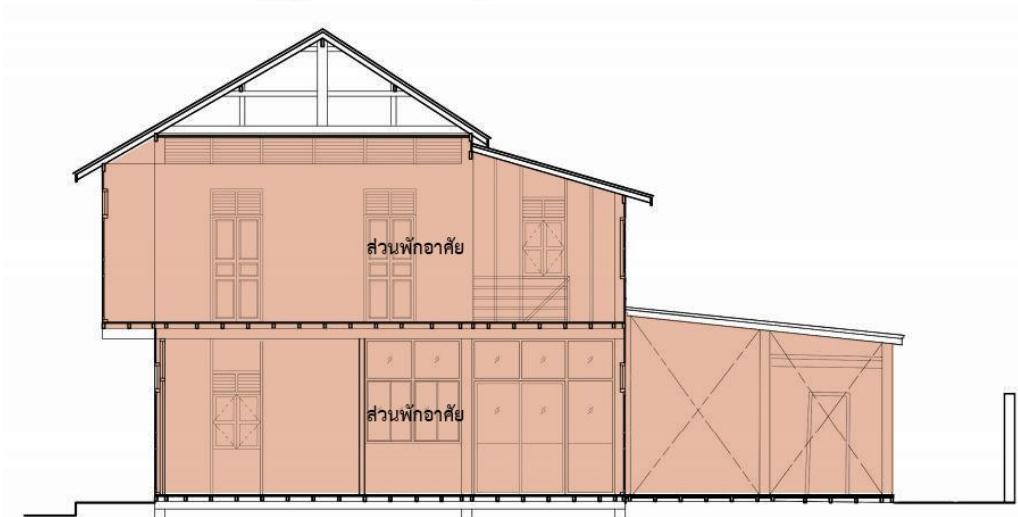
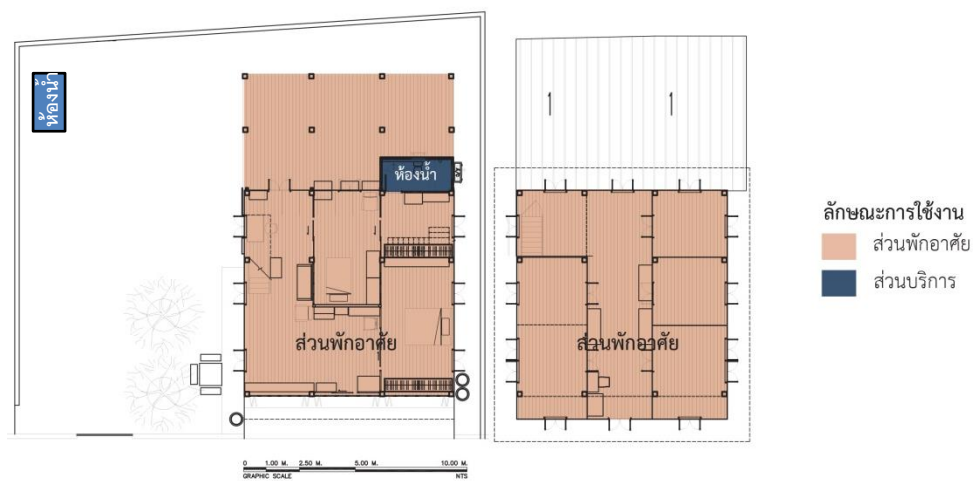
ขั้นตอนที่ 1 : ชั้นเตรียมการ

1) เก็บข้อมูลสภาพเรือน และประวัติการอนุรักษ์ที่ผ่านมา

เมื่อแรกสร้างเรือนมีลักษณะเป็นเรือนแถวไม้สองชั้นสร้างชิดถนน และมีระเบียงที่ชั้นสอง ด้านหลังเรือนจะมีชานไม้ไม่มีหลังคายาวเท่ากับตัวบ้าน มีห้องน้ำสร้างด้วยไม้แยกออกจากตัวเรือน และพื้นที่ด้านข้างเป็นเรือนหลังเล็กอีกหลังหนึ่งสร้างด้วยไม้ยกใต้ถุนสูงกันฝาไม้เป็นห้องเดียวไม่มีประตู ใช้พื้นที่บริเวณชานเป็นที่ทำครัว และติดกันเป็นพื้นที่ซักรีดอยู่ริมรั้ว หลังจากนั้นเรือนผ่านการปรับปรุงครั้งใหญ่มา 2 ครั้ง

ปรับปรุงครั้งแรกเมื่อประมาณ 40 ปีก่อน โดยการรื้อเรือนใต้ถุนสูงด้านข้าง และห้องน้ำที่สร้างจากไม้ยก เนื่องจากสภาพทรุดโทรมและผุพังจากความชื้น ผู้อยู่อาศัยทุกคนย้ายมาอยู่รวมกันในเรือนแถวหลังนี้ และทำการติดมุ้งลวดกันแมลง

ปรับปรุงครั้งที่สองเมื่อประมาณ 20 ปีก่อน มีสาเหตุมาจากลักษณะพื้นเรือนที่อยู่ต่ำกว่าถนนที่ถมสูงขึ้นเรื่อย ๆ จนมีน้ำขังบริเวณบ้านในช่วงฤดูฝน กระทบไปถึงโครงสร้างต่อม่อกลางบ้านที่ทรุดเอียงเล็กน้อย จึงทำการจ้างช่างมาตีดยกบ้านขึ้นให้สูงกว่าถนน พร้อมทั้งตีพื้นไม้ใหม่แบบบังใบเพื่อไม่ให้สิ่งของตกลงไปในร่องไม้ นำดินมาถมบริเวณด้านข้างเพื่อกันน้ำไหลลงไปใต้ถุนเรือนและปิดมุ้งลวดกันสัตว์ ภายในเรือนทำการย้ายบันได กั้นแบ่งห้องนอนที่ชั้นล่างด้วยบานอลูมิเนียมและกระจก สร้างห้องน้ำใหม่ติดกับห้องนอน ย้ายผนังห้องนอนที่ชั้นบน นอกจากนี้ยังย้ายผนังด้านหน้าออกไปอยู่ที่แนวระเบียง เนื่องจากมีปัญหาหน้าฝนไหลซึมเข้ามาตามพื้นไม้ที่เป็นไม้แผ่นเดียวกันทั้งภายในและภายนอก

ภาพ 4-65 ผังและรูปตัดอาคารกรณีศึกษา J ก่อนการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนครั้งล่าสุด
ที่มา : ผู้วิจัยเขียนขึ้นจากการสำรวจและคำสัมภาษณ์

CHULALONGKORN UNIVERSITY

สภาพเรือนก่อนการอนุรักษ์และฟื้นฟูครั้งล่าสุด เรือนยังคงรักษาสัดส่วนภายนอกไว้
อย่างดั้งเดิม โครงสร้างยังอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ใช้งานได้ดี นอกจากระเบียงชั้นสอง และพื้น
หน้าบ้านชั้นล่างที่เปลี่ยนแปลงไปแล้ว องค์ประกอบส่วนอื่นของเรือนซึ่งเป็นไม้เดิมยังคงอยู่ใน
สภาพดั้งเดิม ผนังไม้และหลังคาข้าวซิมในบางจุดซึ่งจะเป็นปัญหาเฉพาะเวลาที่ฝนตกหนัก

2) พิจารณาคูณค่าความสำคัญ

คุณค่าทางจิตใจ ผู้ดำเนินงานมองเห็นคุณค่าด้านความต่อเนื่อง เพราะมีความ
ผูกพันกับเรือนที่ครอบครัวใช้อยู่อาศัยมาตั้งแต่แรกสร้างจึงต้องการรักษาไว้เป็นมรดก

คุณค่าทางวัฒนธรรม ผู้ดำเนินงานมองเห็นคุณค่าด้านสถาปัตยกรรม โดยมองว่ารูปแบบการก่อสร้างที่มีอากาศถ่ายเทได้ และวัสดุที่ไม่เก็บความร้อนทำให้เรือนอยู่สบาย

คุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย ผู้ดำเนินงานมองเห็นคุณค่าด้านการใช้งาน เนื่องจากมีความเห็นว่าเรือนยังคงใช้ประโยชน์ได้ด้วยการปรับปรุงต่อเติม โดยไม่จำเป็นต้องสิ้นเปลืองงบประมาณในการรื้อถอนและก่อสร้างใหม่ทั้งหมด

3) เจรจา กำหนดวัตถุประสงค์ และวางแนวคิด

เจ้าของเรือนมีแนวคิดในการปรับปรุงให้ผู้ป่วยและผู้สูงอายุสามารถใช้งานได้อย่างสบาย อากาศถ่ายเทและพื้นที่ภายในสว่าง โดยต้องการเก็บรักษารูปแบบเรือนและต้นไม้ที่ยังอยู่ในสภาพใช้งานได้ เพราะเป็นสิ่งที่มีความตั้งใจทำให้ระลึกถึงความผูกพันในครอบครัว

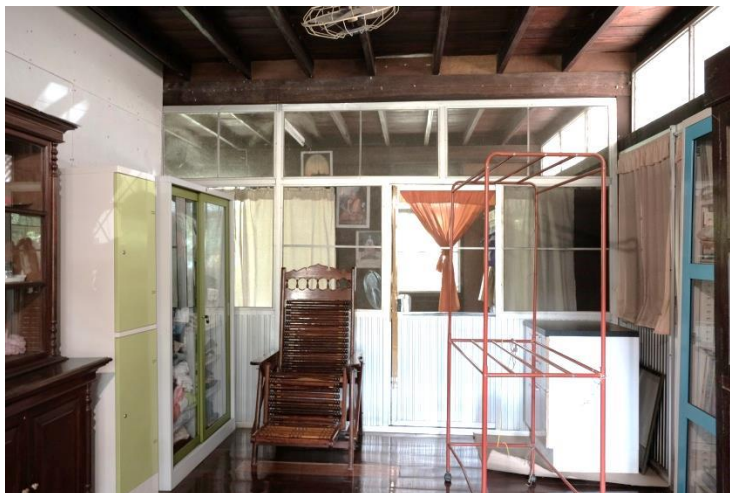
4) เตรียมแบบสำหรับการปรับปรุง วางแผนและจัดหาผู้ดำเนินงาน

เมื่อสมาชิกในครอบครัวได้พูดคุยกันแล้ว จึงว่าจ้างสถาปนิกให้ช่วยออกแบบ มีการทำภาพเสมือนจริงและเขียนแบบก่อสร้าง แล้วจึงหาผู้รับเหมามาดำเนินงานตามลำดับ

ขั้นตอนที่ 2 : ขั้นตอนดำเนินงานปรับปรุงฟื้นฟูทางกายภาพ

1) เทคนิควิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือน

สงวนรักษาผิวอาคารภายนอกเรือน พื้นที่ภายในและต้นไม้ใหญ่ทางด้านหน้า เรือนแถวไม้สองชั้นยังคงรักษาสัดส่วนและผิวอาคารภายนอก รวมถึงพื้นที่ภายในตามที่เคยปรับปรุงในอดีต ไม่ได้มีการปรับปรุงใหม่เพียงแต่เจ้าของเรือนย้ายลงมานอนห้องด้านล่างเพื่อให้สะดวกต่อการเข้าห้องน้ำ (ภาพ 4-66) ส่วนเรือนชั้นบนถูกใช้งานเป็นห้องเก็บของและเฟอร์นิเจอร์เดิมที่ไม่ได้ใช้งาน

ภาพ 4-66 ห้องนอนที่เคยกั้นไว้ภายในเรือนเดิมบริเวณชั้นล่าง

ที่มา : ผู้วิจัย, เมษายน 2561

ดัดแปลงรูปทรงเรือนด้านหลัง รื้อถอนชานด้านหลังซึ่งเป็นพื้นที่ทำครัวและห้องน้ำเดิม เก็บโครงสร้างไว้บางส่วนเพื่อเตรียมการต่อเติมพื้นที่ใช้งานใหม่ ไม่ให้ทำลายทัศนียภาพทำลายต้นไม้ และบดบังทิศทางลมที่พัดผ่านเรือน

ต่อเติมโครงสร้างด้านหลังแยกจากเรือนเดิม หลังจากรื้อถอนชานด้านหลังแล้ว จึงต่อเติมพื้นที่การใช้งานใหม่ขึ้นมาทดแทนให้เต็มความกว้างของที่ดิน เพื่อให้รับลมและเชื่อมโยงกับพื้นที่สีเขียวด้านหน้า โดยการทำฐานรากและต่อม่อโครงสร้างพื้นใหม่ด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก แล้วตั้งเสาเหล็กรับโครงสร้างหลังคา ซึ่งโครงสร้างทั้งหมดไม่ยึดอยู่กับโครงสร้างไม้ของเรือนแถวเดิม (ภาพ 4-67) นำวัสดุสมัยใหม่มาใช้ในการสร้างอาคารส่วนต่อเติม ใช้ผนังก่ออิฐฉาบปูน ช่องเปิดเป็นอลูมิเนียมและกระจกซึ่งสามารถทำเป็นช่องเปิดขนาดใหญ่ ตกแต่งผนังด้วยไม้เทียมและทาสีให้เข้ากับเรือนเก่า (ภาพ 4-68) นอกจากนี้ยังมุงหลังคาเหนือพื้นที่ส่วนกลางบางจุดด้วยวัสดุโปร่งแสงทำให้ภายในสว่างโดยไม่ต้องเปิดไฟในช่วงเวลากลางวัน พื้นที่ส่วนที่ต่อเติมขึ้นใหม่ประกอบด้วยพื้นที่นั่งเล่น พื้นที่ครัวและทานอาหาร ห้องน้ำ และห้องนอน 2 ห้องพร้อมห้องน้ำในตัว

ภาพ 4-67 ต่อเติมเรือนทางด้านหลังโดยทำโครงสร้างแยกจากตัวเรือนเดิม
 ที่มา : นิตากร หงษ์สกุล, 2557

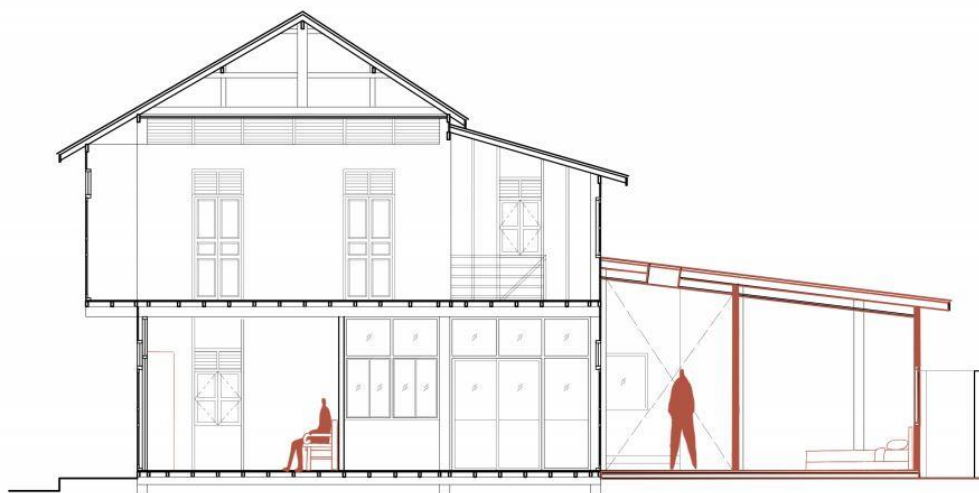
ภาพ 4-68 ผิวภายนอกอาคารส่วนที่ต่อเติมสร้างด้วยวัสดุสมัยใหม่
 ที่มา : ผู้วิจัย, เมษายน 2561

การปรับปรุงสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวกให้ทันสมัย ส่วนต่อเติมมีการวางระบบประปาสุขาภิบาล และระบบไฟฟ้าใหม่แยกออกจากเรือนเดิมด้วยระบบที่ทันสมัย ติดตั้งสายดิน และหม้อแปลงเพื่อรองรับกำลังไฟฟ้าให้เพียงพอสำหรับติดเครื่องปรับอากาศ ภายในห้องนอนของผู้ป่วยติดเตียง

ภาพ 4-69 ผังแสดงการปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้งานกรณีศึกษา J

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพ 4-70 รูปตัดกรณีศึกษา J แสดงองค์ประกอบที่เกิดการเปลี่ยนแปลงภายหลังดำเนินการ

ที่มา : ผู้วิจัย

2) ปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน

เนื่องจากละแวกบ้านมีบ่อน้ำทำให้น้ำใต้ดินมีปริมาณมากซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการทำงานฐานราก และการลงถังบำบัดน้ำเสีย การดำเนินงานยังมีปัญหาในการทำงานกับผู้รับเหมาซึ่งทำงานไม่มีคุณภาพตามสัญญา จนต้องสิ้นเปลืองงบประมาณและเวลาในการหาช่างชุดใหม่ นอกจากนี้ยังมีอุปสรรคในการหาช่างฝีมืองานไม้ และการหาซื้อวัสดุตามที่ระบุในแบบแต่ไม่สามารถหาได้ในจังหวัดสกลนคร

ขั้นตอนที่ 3 : ขั้นตอนการบริหารจัดการ และประเมินผล

เจ้าของเรือนหมั้นคอยดูแลรักษาและตรวจสอบปัญหาเพื่อแก้ไขตามอาการ นอกจากนี้ยังทำสัญญากับบริษัทกำจัดปลวกเป็นเวลาสองปี ในอนาคตมีความต้องการจะเพิ่มประตูทางเข้าออกและชานเพื่อเชื่อมต่อกับสนามหญ้าและปรับปรุงรั้วหน้าบ้าน

4.2.11 กรณีศึกษา K ร้านเทพบุตร เลขที่ 651/1 ถนนใจผาสุก

ภาพ 4-71 ภาพด้านหน้าอาคารกรณีศึกษา K

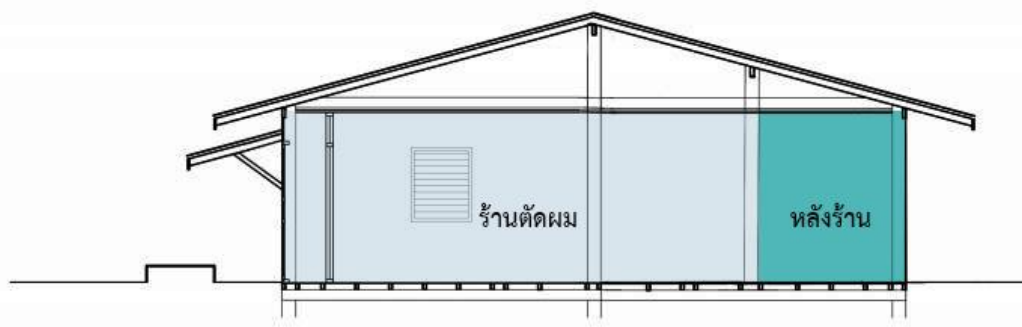
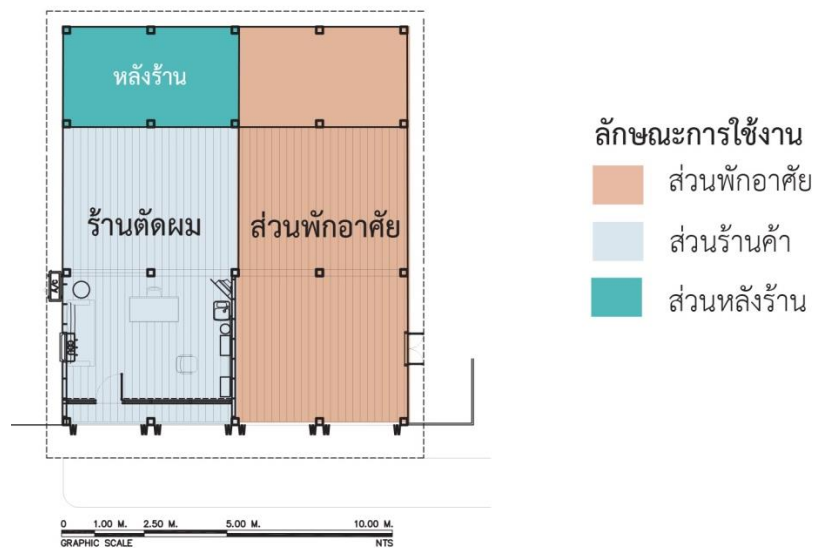
ที่มา : ผู้วิจัย, มกราคม 2560

เรือนแถวพื้นถิ่นชั้นเดียว หน้ากว้าง 4 ช่วงเสา อายุประมาณ 73 ปี ดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูโดยคุณเกิด อุ่มภูธร เมื่อแรกสร้างถูกใช้งานเป็นบ้านพักอาศัย จนกระทั่งคุณเกิดได้รับมรดกและรับหน้าที่ดูแลตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2510 จึงใช้เรือนด้านในเป็นที่อยู่อาศัยและเปิดกิจการร้านตัดผมทางด้านหน้า ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2538 ได้ขยายร้านตัดผมกว้าง 2 ช่วงเสา ลึก 3 ช่วงเสา (เกิด อุ่มภูธร, เมษายน 2561) หลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2550 คุณเกิดต้องการยกเรือนให้เป็นมรดกแก่ลูกสาว จึงร่วมกันปรับปรุงเรือนเพื่อให้เป็นที่พักอาศัยที่ทันสมัย และใช้พื้นที่เรือนด้านหน้าเป็นร้านขายของ แต่โครงการยังไม่แล้วเสร็จ ในปัจจุบันคุณเกิดยังใช้พื้นที่เรือนทางด้านหน้าประกอบกิจการร้านตัดผมเพื่อหารายได้ต่อไปซึ่งมีชื่อร้านว่า “เทพบุตร”

ขั้นตอนที่ 1 : ชั้นเตรียมการ

1) เก็บข้อมูลสภาพเรือน และประวัติการอนุรักษ์ที่ผ่านมา

เมื่อแรกสร้างเรือนมีลักษณะเป็นเรือนแถวไม้ชั้นเดียวหน้ากว้าง 4 ช่วงเสา ลึก 3 ช่วงเสา ยกใต้ถุนสูงกว่าถนนจนสามารถมุดลงไปได้ เมื่อถนนสูงขึ้นจึงถมปิดใต้ถุนบ้านเพื่อไม่ให้ น้ำขังหรือสัตว์ลงไปอยู่อาศัย จนกระทั่งประมาณ 50 ปีก่อนเมื่อเริ่มเปิดเป็นร้านตัดผมจึงนำ ฝ้ามานกั้นแบ่งความกว้าง 1 ช่วงเสาไปร้านตัดผม ส่วนที่เหลือใช้สำหรับอยู่อาศัย ต่อมาเมื่อ 24 ปีก่อนจึงขยายพื้นที่ร้านตัดผมเป็น 2 ช่วงเสา เพราะมีช่างตัดผมมากขึ้น แล้วกั้นผนังและ ประตูกระจกซ้อนหลังบ้านเพ็ยมเติม เนื่องจากต้องการติดเครื่องปรับอากาศ และนำดินมาถม ใต้ถุนเพื่อไม่ให้เป็นช่องโล่ง

ภาพ 4-72 ผนังและรูปตัดอาคารกรณีศึกษา K ก่อนการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนครั้งล่าสุด
ที่มา : ผู้วิจัยเขียนขึ้นจากการสำรวจและคำสัมภาษณ์

สภาพก่อนการอนุรักษ์และฟื้นฟูครั้งล่าสุด เรือนยังเก็บรักษาสัดส่วนและองค์ประกอบดั้งเดิมไว้มาก อาทิ เสาไม้จิก แผ่นพื้นไม้แคนที่มีขนาดใหญ่ทันทาน วัสดุผนังหลังคาสังกะสีโบราณที่มีความแข็งแรงกว่าปัจจุบัน ประตูบานพื้มที่มีเทคนิคการฝังไม้ทำให้ประตูมีความแข็งแรงไม่บิดงอ การใช้เตี้ยไม้แทนตะปูเพื่อป้องกันการผุกร่อนของไม้ เป็นต้น และสภาพเรือนยังคงแข็งแรงใช้งานได้ดี ไม่มีความเสียหายที่เป็นอันตรายต่อการใช้งาน

2) พิจารณาคคุณค่าความสำคัญ

คุณค่าทางวัฒนธรรม ผู้ดำเนินงานมองเห็นคุณค่าด้านสถาปัตยกรรมเนื่องจากสามารถอธิบายถึงวัสดุและเทคนิคการก่อสร้างที่ทำให้เรือนมีความแข็งแรงทนทาน

คุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย ผู้ดำเนินงานมองเห็นคุณค่าด้านการใช้งานและคุณค่าด้านเศรษฐกิจ โดยกล่าวว่าหากเรือมีส่วนหน้าออกไปแล้วก่อสร้างใหม่ทั้งหมดจำเป็นต้องมีระยะถอยร่นตามกฎหมาย ทำให้สูญเสียพื้นที่ใช้งาน แต่หากเก็บเรือส่วนหน้าและคงองค์ประกอบดั้งเดิมไว้จะยังสามารถนำมาใช้งานเชิงพาณิชย์ได้

3) เจรจา กำหนดวัตถุประสงค์ และวางแผน

เจ้าของเรือนมีแนวคิดการส่งต่อมรดกให้ลูกหลานได้ใช้ประโยชน์โดยการปรับปรุงแบบประหยัดค่าใช้จ่าย และรักษารูปแบบเรือนแถวพื้นถิ่นด้านหน้าไว้เพื่อรักษาภูมิทัศน์ของเมือง และสร้างภาพลักษณ์หรือจุดขายให้กับกิจการของตน

4) เตรียมแบบสำหรับการปรับปรุง วางแผนและจัดหาผู้ดำเนินงาน

หลังจากที่พูดคุยกันในครอบครัวแล้วเจ้าของเรือนได้มอบหมายให้ลูกชายซึ่งเป็นช่างเขียนแบบโยธาเป็นผู้จัดทำแบบเพื่อขออนุญาตก่อสร้าง ดัดแปลงอาคาร และเป็นผู้จัดหาช่างมารับเหมาก่อสร้าง

ขั้นตอนที่ 2 : ขั้นตอนดำเนินงานปรับปรุงฟื้นฟูทางกายภาพ

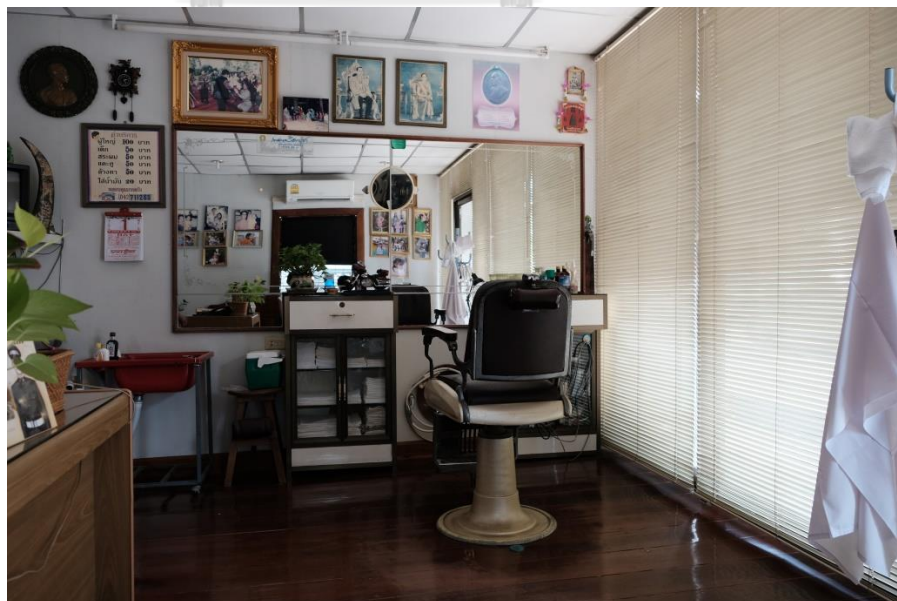
1) เทคนิควิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือน

สงวนรักษาภาพเรือนเฉพาะด้านหน้า เก็บรักษาโครงสร้างไม้เดิม ทั้งพื้น ผนัง ประตู หน้าต่าง และหลังคา รวมถึงบานประตูเลื่อนอลูมิเนียมกระจกที่เคยต่อเติมไว้ โดยเลือกเก็บเฉพาะความลึก 1 ช่วงเสาด้านหน้า ใช้งานเป็นร้านตัดผมเช่นเดิม (ภาพ 4-73)

ป้องกันและบำรุงรักษาผนังไม้ภายนอกอาคาร โดยได้รับการสนับสนุนการจากหน่วยงานภาครัฐ ช่วยทาสีป้องกันผิไม้ทำให้สีเรือนเปลี่ยนจากไม้ธรรมชาติเป็นสีน้ำตามเข้มกลมกลืนกับเรือนข้างเคียง

ดัดแปลงรูปทรงเรือนด้านหลัง โดยการตัดโครงสร้างและรื้อถอนอาคารส่วนหลังออก รวมถึงรื้อถอนหลังคากันสาดด้านหน้าออกแล้วนำฝ้าไม้มาปิดทับ

ต่อเติมอาคารใหม่ด้านหลังเรือนเดิม หลังจากเรือนเดิมถูกรื้อถอนออก 2 ช่วงเสาด้านอาคารพักอาศัยใหม่ถูกสร้างขึ้นชิดทางด้านหลังด้วยโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก โดยแยกโครงสร้างออกจากตัวเรือนแถวเดิม แต่การก่อสร้างหยุดลงเนื่องจากงบประมาณไม่เพียงพอ ยังคงส่วนต่อเติมเพียงแค่อาคารคอนกรีตจนถึงปัจจุบัน (ภาพ 4-74)

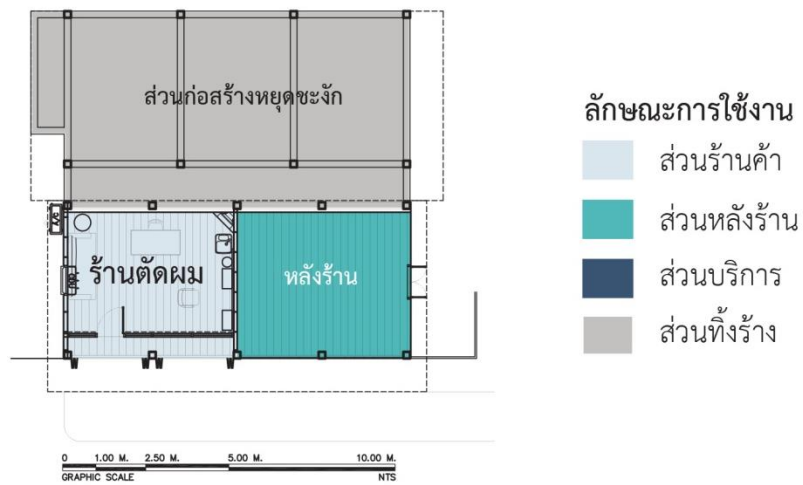

ภาพ 4-73 ภายในเรือนแถวส่วนที่เก็บไว้ใช้งานเป็นร้านตัดผมเช่นเดิม

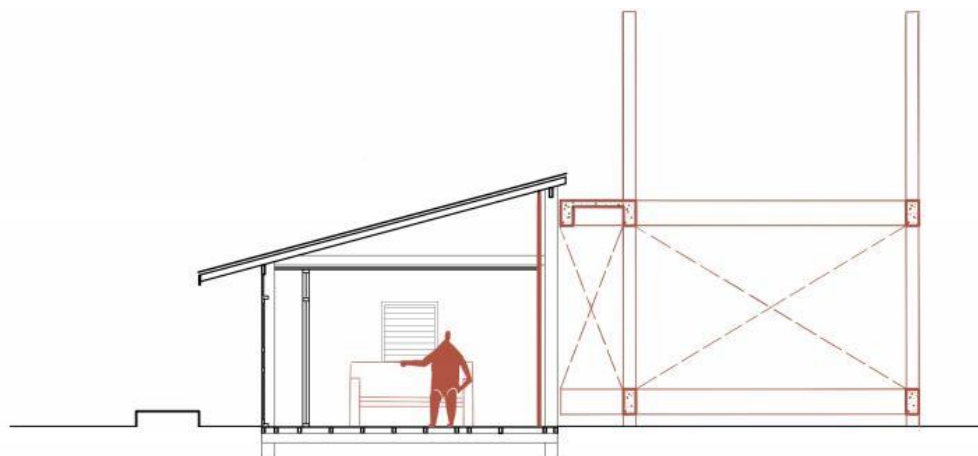
ที่มา : ผู้วิจัย, เมษายน 2561

ภาพ 4-74 ต่อเติมอาคารใหม่ขีดทางด้านหลังด้วยโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก
ที่มา : ผู้วิจัย, เมษายน 2561

ภาพ 4-75 ผังแสดงการปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้งานกรณีศึกษา K
ที่มา : ผู้วิจัย

— สีดำ แสดงองค์ประกอบเดิม — สีแดง แสดงองค์ประกอบที่ต่อเติมใหม่
 ภาพ 4-76 รูปตัดกรณีศึกษา K แสดงองค์ประกอบที่เกิดการเปลี่ยนแปลงภายหลังดำเนินการ

ที่มา : ผู้วิจัย

2) ปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน

เนื่องจากลูกสาวตัดสินใจซื้อบ้านใหม่ทำให้งบประมาณเหลือไม่เพียงพอ จึงต้องระงับการก่อสร้างไว้ ส่วนต่อเติมทางด้านหลังสร้างเสร็จเพียงแค่โครงสร้างเสาและคานเท่านั้น

ขั้นตอนที่ 3 : ขั้นตอนการบริหารจัดการ และประเมินผล

ปัจจุบันเจ้าของเรือนจึงกลับมาเปิดร้านตัดผม และหมั่นทำความสะอาด คอยตรวจสอบดูแลแก้ไขตามอาการ ยังไม่มีแผนในการปรับปรุงแต่คาดหวังให้ลูกสาวมาดูแลและอนุรักษ์เรือนต่อไป

4.3 สรุปข้อมูลการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่นกรณีศึกษา

4.3.1 สรุปประวัติการอนุรักษ์

เรือนแถวแต่ละหลังมีอายุไม่เท่ากัน และผ่านการปรับปรุงฟื้นฟูสภาพด้วยจำนวน และลักษณะที่แตกต่างกันไป จากการสัมภาษณ์เจ้าของเรือน ผู้ใช้งาน รวมถึงเพื่อนบ้านทำให้สามารถสรุปประวัติการอนุรักษ์และฟื้นฟูที่ผ่านมาได้ตามตาราง 4-1

กรณีศึกษา	ประวัติการอนุรักษ์และฟื้นฟูในอดีต		
	ปี	วัตถุประสงค์	กายภาพที่เปลี่ยนแปลง
A	-	ปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยเป็นร้านขายของชำผสมที่พักอาศัย	ปรับปรุงผนังชั้นล่างเป็นผนังก่ออิฐฉาบปูน เปลี่ยนประตูทางเข้าจากบานเฟี้ยมเป็นเหล็กยึด รื้อพื้นไม้ชั้นล่างแล้วเทพื้นปูน ต่อเติมห้องน้ำทางด้านหลัง และปรับปรุงระบบสุขาภิบาล เปลี่ยนหน้าต่างห้องนอนเป็นบานอลูมิเนียม-กระจก
B	≈2516	ซ่อมแซมความเสียหายจากอัคคีภัย	ปรับปรุงผนังชั้นล่างเป็นผนังก่ออิฐฉาบปูน
	-	ปรับปรุงส่วนบริการ	ต่อเติมห้องน้ำ ห้องเก็บของ และหลังคาส่วนทำครัว-ซักล้าง บริเวณด้านหลังจนเต็มพื้นที่
C	-	แบ่งเช่าเป็นที่อยู่อาศัย	กั้นผนังแบ่งเรือนแถวเป็น 4 ส่วน
	≈2520	-	ถูกทิ้งร้าง ไม่มีการใช้งาน
	≈2557	ปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยเป็นร้านก๋วยเตี๋ยว	ใช้เฉพาะเรือนแถวด้านหน้าโดยไม่ได้แบ่งกั้นห้อง ใช้น้ำในห้องน้ำและส่วนซักล้างที่ติดกับเรือนแถว
D	-	แบ่งเช่าเป็นที่อยู่อาศัย	เรือนแถวถูกจำกัดพื้นที่ใช้งานออกจากเรือนใต้ถุนอีกสองหลังที่อยู่ในขอบเขตที่ดินเดียวกัน
E	2520	ปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยเป็นที่พักอาศัย , ซ่อมแซมความเสื่อมสภาพ	เรือนแถว – ยกพื้นเรือนชั้นล่าง , ปรับการใช้งาน เฟอร์นิเจอร์ , ขยับตำแหน่งและกั้นผนังไม้ชั้นบนเพิ่ม, เปลี่ยนวัสดุผนังหลังคาจากแป้นเกล็ดไม้เป็นสังกะสี เรือนครัว - ปรับปรุงเรือนครัวสองชั้นเป็นห้องเก็บของชั้นเดียว ชาน – เปลี่ยนชานระหว่างเรือนเป็นพื้นปูนและต่อเติมหลังคาเต็มพื้นที่ ปรับปรุงห้องน้ำและระบบสุขาภิบาล
	≥2550	ซ่อมแซมความเสื่อมสภาพ	ทาสีผนังภายนอก และเปลี่ยนสายไฟโดยภาครัฐสนับสนุน

กรณีศึกษา	ประวัติการอนุรักษ์และฟื้นฟูในอดีต		
	ปี	วัตถุประสงค์	กายภาพที่เปลี่ยนแปลง
F	-	ซ่อมแซมความเสื่อมสภาพ	ปรับปรุงชาน ห้องน้ำ และหลังคาด้านหลังเรือน
	2534	ปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยเป็นที่พักอาศัยผสมร้านค้าเย็บเสื้อผ้า	กันผนังและประตูเพื่อแบ่งพื้นที่อยู่อาศัยกับร้านค้าที่ชั้นล่าง ส่วนพื้นที่ชั้นบนก็ใช้เป็นที่อยู่อาศัยเช่นเดิม
	≥2550	ซ่อมแซมความเสื่อมสภาพ	ทาสีผนังภายนอก และเปลี่ยนสายไฟโดยภาครัฐสนับสนุน
G	-	ซ่อมแซมความเสื่อมสภาพ และปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยเป็นร้านเช่าพระ	รี้อฝ้าผนัง พื้นไม้ และหลังคาบางส่วนของเรือนใต้ถุนสูง ด้านหลังซึ่งผูกฟุ้ง กันผนังเบาแบ่งส่วนหน้าร้านกับหลังร้าน
	≥2550	ซ่อมแซมความเสื่อมสภาพ	ทาสีผนังภายนอกโดยภาครัฐสนับสนุน
H	≥2522	ปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยเพื่อการพาณิชย์	รี้อห้องน้ำไม้ทางด้านหลัง แล้วต่อเติมหลังคาคลุมพื้นที่ด้านหลัง เพิ่มครัวและห้องน้ำใหม่ ปรับปรุงผิวภายนอกอาคารชั้นล่าง ทั้งผนัง ประตูหน้าต่าง
I	≥2523	-	ไม่มีการเปลี่ยนแปลงในช่วงที่เจ้าของคนปัจจุบันใช้งาน
J	≈2520	ซ่อมแซมความเสื่อมสภาพ	รี้อเรือนใต้ถุนสูงด้านข้าง รี้อห้องน้ำที่สร้างจากไม้ และทำการตีตมึงลวดกันแมลงที่เรือนแถว
	≈2540	ซ่อมแซมความเสื่อมสภาพ , แก้ไขปัญหาการใช้งาน	ติดยกพื้นบ้านพร้อมทั้งตีพื้นไม้ใหม่ นำดินมาถมบริเวณด้านข้างและปิดตมึงลวดกันสัตว์ ย้ายบันได กันแบ่งห้องนอนที่ชั้นล่าง สร้างห้องน้ำเพิ่ม ย้ายผนังห้องนอน และผนังริมระเบียงชั้นบน
K	≈2510	ปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยเป็นร้านค้าผสมที่พักอาศัย	ผ้ามากันแบ่งพื้นที่ด้านหน้ากว้าง 1 ช่วงเสาเป็นร้านค้าผสม
	≈2538	ปรับการใช้งาน ขยายพื้นที่ร้านค้าผสม	ขยายร้านค้าผสม กันประตู-หน้าต่างอลูมิเนียมกระจก และติดเครื่องปรับอากาศ , ถมดินใส่ใต้ถุนไม้ให้เป็นช่องโถง

ตาราง 4-1 ตารางสรุปประวัติการอนุรักษ์และฟื้นฟูในอดีต

ตั้งแต่เริ่มสร้างจนถึงปัจจุบัน เรือนแถวทุกหลังถูกปรับเปลี่ยนสภาพไปในรูปแบบที่ต่างกัน เรือนบางหลังมีการปรับปรุงมากกว่า 3 ครั้ง ด้วยวัตถุประสงค์หลักคือการซ่อมแซมความเสื่อมสภาพ การปรับปรุงเพื่อแก้ปัญหาการใช้งาน และการปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอย

การเปลี่ยนแปลงเนื่องจากการซ่อมแซมความเสื่อมสภาพเป็นการปรับแก้ที่วัสดุมากกว่าขนาดสัดส่วนของพื้นที่ การเปลี่ยนแปลงเนื่องจากการปรับปรุงเพื่อแก้ปัญหาการใช้งานส่วนใหญ่เป็นการปรับปรุงหรือต่อเติมสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก ส่วนการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากการ

ปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยจะเกิดการดัดแปลงขนาดพื้นที่ใช้งาน และผนวกการปรับแก้วัสดุ หรือ การต่อเติมสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวกร่วมด้วย

4.3.2 สรุปสภาพเรือนแถวก่อนการอนุรักษ์และฟื้นฟูครั้งล่าสุด

จากประวัติการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพในอดีต ทำให้เรือนแถวมีสภาพก่อนการอนุรักษ์และฟื้นฟูครั้งล่าสุดดังแสดงในตาราง 4-2

กรณีศึกษา	องค์ประกอบที่อยู่ในสภาพดี	องค์ประกอบที่เสื่อมสภาพ
A	โครงสร้างเสาคานไม้เดิม , ประตูหน้าต่างไม้เดิม , พื้นและผนังไม้เดิมชั้นสอง , ราวกันตก ช่องลมไม้เดิม พื้นปูน และผิวภายนอกอาคารชั้นล่าง	โครงสร้างหลังคาและวัสดุมุง ระบบไฟฟ้า ระบบประปาสุขาภิบาล
B	โครงสร้างเสาคานไม้เดิม , โครงสร้างหลังคาและวัสดุมุง , ผนังไม้ ประตู-หน้าต่างไม้ ราวกันตก และช่องลมไม้เดิมบริเวณชั้นสอง	พื้นไม้ชั้นล่างบริเวณด้านหลัง ฝ้าผนังไม่มีร่องรอยปลวกบางจุด
C	เรือนแถว - โครงสร้างเสาคานไม้เดิม , ประตูหน้าต่างไม้เดิม และตัวหนังสือแสดงอายุบนผิวไม้	เรือนแถว – สังกะสีมุงหลังคา , ตงพื้นบางจุด , ระบบไฟฟ้าและประปา , น้ำซังใต้ถุนเรือนเรือนใต้ถุนสูง - ตอม่อ โครงสร้างหลังคาและวัสดุมุง , พื้นและผนังไม้เดิม , น้ำซังใต้ถุนเรือน
D	โครงสร้างเสาคานไม้เดิม , ผนังไม้ และประตู-หน้าต่างไม้ส่วนใหญ่	ผนังไม้ส่วนครัวและซีกข้าง , ร่องรอยปลวกบริเวณผนังไม้และประตูหน้าต่างบางส่วน
E	โครงสร้างเสาคานไม้เดิม , โครงสร้างหลังคาและวัสดุมุง , ผนังไม้ ประตู-หน้าต่างไม้ ราวกันตก ช่องลมไม้เดิม และเฟอร์นิเจอร์เก่า ส่วนชาน ห้องน้ำ และห้องเก็บของที่เคยปรับปรุง	ผนังไม้ชั้นบนมีร่องรอยปลวกบริเวณที่ถูกผ้าคลุมปิดไว้ มีสัตว์ขนาดเล็กมาอาศัยอยู่บนฝ้าเพดาน
F	โครงสร้างและองค์ประกอบดั้งเดิมของเรือนส่วนหน้า ส่วนชาน ห้องน้ำ และหลังคาด้านหลังที่ปรับปรุงใหม่	ความเสื่อมสภาพเพียงเล็กน้อย ไม่เป็นอันตรายต่อการใช้งาน
G	โครงสร้างเสาคานไม้ส่วนใหญ่ ผิวภายนอกอาคารทั้งผนังไม้ และประตู-หน้าต่างไม้	โครงสร้างหลังคาและวัสดุมุงบางส่วน , ฝ้าเพดานและพื้นบางส่วนทรุดเอียง , งานระบบไฟฟ้าประปา
H	โครงสร้างเสาคานไม้เดิม , โครงสร้างหลังคา, ผนังไม้ ประตู-หน้าต่างไม้ ราวกันตก และช่องลมที่ชั้นสอง	พื้นไม้ชั้นล่าง , วัสดุมุงหลังคาบางส่วน , หน้าต่างบางส่วน

กรณีศึกษา	องค์ประกอบที่อยู่ในสภาพดี	องค์ประกอบที่เสื่อมสภาพ
I	โครงสร้างเสาคานไม้เดิม พื้น ผนัง ประตู-หน้าต่าง ราวกันตกและช่องลมไม้ , เฟอร์นิเจอร์เก่า	ฝ้าผนังไม้ชั้นล่าง , พื้นไม้ชั้นล่างแฉ่นทรุด , ระเบียงชั้นสองผุพังไม่สามารถใช้งานได้ , ปลวกที่ผนังและฝ้าเพดานบางส่วน , หลังคามุงแป้นไม้ และห้องน้ำที่ก่อสร้างจากไม้ชำรุด
J	โครงสร้างเสาคานไม้เดิม , โครงสร้างหลังคา, ผนังไม้ ประตู-หน้าต่างไม้ , พื้นไม้และผนังภายในที่ปรับปรุงใหม่ , ต้นไม้เดิม	ผนังไม้และหลังคารั่วซึมในบางจุด
K	โครงสร้างเสาคานไม้เดิม , โครงสร้างหลังคาและวัสดุ มุง, ผนังไม้ ประตู-หน้าต่างไม้ , พื้นไม้แผ่นใหญ่	ความเสื่อมสภาพเพียงเล็กน้อย ไม่เป็นอันตราย ต่อการใช้งาน

ตาราง 4-2 ตารางสรุปสภาพเรือนก่อนการอนุรักษ์และฟื้นฟูครั้งล่าสุด

การสำรวจและประเมินสภาพของเรือนก่อนการอนุรักษ์และฟื้นฟู เพื่อให้ทราบว่ องค์ประกอบใดที่ยังอยู่ในสภาพดี องค์ประกอบใดที่มีความชำรุดเสียหาย มีประโยชน์ต่อการวางแผนการดำเนินงาน จากการสำรวจผู้วิจัยพบว่าสภาพโครงสร้างส่วนใหญ่ของเรือนมักอยู่ในสภาพดีเพียงพอที่ยังรองรับการใช้งานได้ แต่อาจมีความชำรุดเสียหายบางจุดที่ควรได้รับการแก้ไข

สำหรับองค์ประกอบที่เสื่อมสภาพ เกิดขึ้นเนื่องจากตัวแปรบางอย่างมากระทำกับ องค์ประกอบเรือน อาจเป็นการกระทำที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน หรืออาจเกิดขึ้นอย่างฉับพลัน จนเป็นเหตุให้วัสดุซึ่งประกอบขึ้นเป็นเรือนนั้นเสื่อมประสิทธิภาพในการใช้งาน หรือโครงสร้างเสียสมดุลจนอาจเป็นอันตรายในการใช้งาน จากข้อมูลกรณีศึกษาพบสาเหตุที่นำไปสู่ความเสื่อมสภาพของเรือนแถวพื้นถิ่นในย่านเมืองเก่าสกลนครดังนี้

ความเสื่อมสภาพที่เกิดขึ้นร่วมกันในหลายกรณีศึกษา ได้แก่

- 1) **ความเสื่อมสภาพของตอม่อไม้จนทำให้โครงสร้างเรือนทรุดเอียง** สาเหตุเกิดจากสภาพบริเวณโดยรอบเปลี่ยนแปลงไป ถนนหน้าเรือนหรือที่ดินเพื่อนบ้านที่มีการก่อสร้างใหม่มักจะถมระดับดินสูงขึ้น จนทำให้พื้นดินใต้ถุนเรือนมีลักษณะเป็นแอ่งกระทะและเกิดน้ำขังหลังฝนตก ในบางครั้งจะพัดพาขยะและสิ่งปฏิกูลมาสะสมไว้ด้วย ความชื้นที่มาสะสมบริเวณตอม่อทำให้ตอม่อไม้มีสภาพเปื่อยสลับแห้งซึ่งเป็น

สภาวะที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของจุลชีพที่สร้างความเสียหายแก่เนื้อไม้ ความชื้นยังทำให้ตะปูบริเวณจุดยึดเกิดสนิม ไม่เกิดการหดขยายตัวทำให้บริเวณจุดยึดแตกร้าวโครงสร้างสูญเสียความสมดุล เมื่อมีแรงสั่นสะเทือนจากงานก่อสร้างส่งผ่านมาทางพื้นดินยิ่งเป็นแรงเสริมทำให้เรือนทรุดเอียง

- 2) **ความเสื่อมสภาพของวัสดุผนังหลังคา** จากการสัมภาษณ์พบว่าเรือนบางหลังในอดีตเคยมุงหลังคาด้วยแป้นเกล็ดไม้เมื่อวัสดุเสื่อมสภาพจึงเปลี่ยนวัสดุมุงเป็นสังกะสี อย่างไรก็ตามสังกะสีก็มีอายุการใช้งานที่จำกัด เรือนส่วนใหญ่จึงพบปัญหาหลังคาสังกะสีรั่วซึมและแก้ปัญหาด้วยการเปลี่ยนแผ่นสังกะสีแผ่นใหม่ในจุดที่ชำรุด เพราะหากปล่อยให้น้ำรั่วซึมลงมานานจะส่งผลให้โครงสร้างหลังคาผุพังตามมา
- 3) **ความเสื่อมสภาพของห้องน้ำและขานแดด** เรือนแถวพื้นถิ่นนิยมสร้างห้องน้ำแยกออกจากตัวเรือนและตั้งอยู่ห่างออกไปเนื่องจากในอดีตระบบสุขาภิบาลและสุขภัณฑ์ยังไม่สะอาดและทันสมัยเท่ากับในปัจจุบัน ห้องน้ำมักสร้างด้วยไม้ โถส้วมแบบนั่งยองพร้อมระบบบ่อซึม เมื่อใช้งานไปช่วงเวลาหนึ่งห้องน้ำที่สร้างด้วยไม้และอยู่ในสภาพเปื่อยสลับแห้งมักทรุดโทรมจนใช้งานไม่ได้ เช่นเดียวกับขานแดดที่ใช้เป็นพื้นที่ทำครัวและไม่มีหลังคาคลุมก็จะเสื่อมสภาพเช่นกัน
- 4) **ความเสื่อมสภาพของผิวภายนอกอาคารจากฝนและแดด** ผนังหรือประตูหน้าต่างไม้ผุพังที่โดดเด่นเป็นประจำมักเกิดการแตกร้าวเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิและความชื้น นอกจากนี้เรือนบางหลังยังได้รับผลกระทบจากน้ำฝนที่สาดกระเซ็นมาจากหลังคาเพื่อนบ้านจนผนังเรือนด้านนั้นพังเสียหายนำไปสู่การรื้อถอนในที่สุด
- 5) **ความเสื่อมสภาพจากปลวก** ปลวกไม่ได้ทำอันตรายกับโครงสร้างของเรือนซึ่งเป็นไม้เนื้อแข็ง แต่เลือกกัดกินผนังเรือนซึ่งอยู่ในที่อับชื้นเช่นบริเวณที่บุผ้าทับผนังไว้ และเลือกกัดกินองค์ประกอบซึ่งเป็นไม้ใหม่ที่เอามาซ่อมแซมในภายหลัง
- 6) **ความเสื่อมสภาพจากสัตว์ขนาดเล็ก** เรือนแถวพื้นถิ่นมักมีช่องเล็กช่องน้อยตามผิวภายนอกอาคาร ทำให้สัตว์ขนาดเล็กบุกรุกเข้ามาทำรัง ไม่ว่าจะเป็นนก ค้างคาว หนู ที่ชอบเข้าไปอาศัยอยู่เหนือฝ้าเพดาน หรือเกาะตามชายคา มูลของสัตว์เหล่านี้ นอกจากจะเป็นแหล่งสะสมเชื้อโรคแล้วยังเป็นสิ่งที่สร้างความชื้นเกิดเป็นจุลชีพที่

ทำลายเนื้อไม้ นอกจากนี้บริเวณใต้ถุนอาจมีสัตว์เลื้อยคลานหรือสัตว์เลื้อยลูกด้วย นมขนาดเล็กเข้ามาอยู่อาศัยและนำขยะนำสิ่งปฏิกูลมาสะสมในบริเวณดังกล่าว

- 7) **ความเสื่อมสภาพของงานระบบ** งานระบบสุขาภิบาลของเรือนแถวพื้นถิ่นเป็นสิ่งที่ ล้าสมัย ส่วนใหญ่ไม่ได้เชื่อมต่อกับระบบระบายน้ำทิ้งภายนอก เรือนบางหลัง เชื่อมต่อด้วยท่อเหล็กหล่อซึ่งมีตะกรันจนไม่สามารถใช้งานได้อีกต่อไป สายไฟฟ้า ชำรุดและไม่มีระบบตัดไฟและไม่เหมาะสมกับปริมาณการใช้ไฟฟ้าในปัจจุบัน เรือน แถวพื้นถิ่นทุกหลังจึงต้องปรับปรุงงานระบบไฟฟ้าและระบบประปาสุขาภิบาล

ความเสื่อมสภาพที่เกิดขึ้นเฉพาะบางกรณีศึกษา ได้แก่

- 1) **ความเสื่อมสภาพจากอัคคีภัย** ย่านเมืองเก่าสกลนครเคยได้รับผลกระทบจาก อัคคีภัยครั้งใหญ่หลายครั้ง ทำให้เรือนไม้เสียหายจำนวนมาก อย่างไรก็ตาม ในกรณีศึกษา B ซึ่งเคยได้รับความเสียหายจากอัคคีภัยจนต้องรื้อผนังเรือนชั้นล่างและเปลี่ยนเป็นผนัง ก่ออิฐฉาบปูน
- 2) **ความเสื่อมสภาพจากการใช้งานที่ไม่เหมาะสม** เรือนแถวพื้นถิ่นอาจไม่ตอบรับกับ ความต้องการทางการใช้งานในปัจจุบัน โดยเฉพาะเรือนแถวพื้นถิ่นในเขตเมืองเก่าซึ่ง หาที่จอดรถลำบาก ในกรณีศึกษา I จึงนำรถยนต์เข้าไปจอดทับพื้นไม้ในบ้าน อัน เป็นการเพิ่มน้ำหนักให้โครงสร้างพื้นจนเกิดการทรุดเอียง
- 3) **ความเสื่อมสภาพจากการก่อสร้างที่ไม่เหมาะสม** รายละเอียดการก่อสร้างบางส่วน อาจทำให้เกิดปัญหาเมื่อใช้งาน เช่น ในกรณีศึกษา J ที่ไม่พินภายในกับระเบียงหน้า บ้านเป็นแผ่นเดียวกันตลอด ทำให้เกิดปัญหาน้ำฝนไหลซึมเข้าภายในตัวบ้าน
- 4) **ความเสื่อมสภาพจากอุบัติเหตุ** เนื่องจากเรือนแถวพื้นถิ่นตั้งอยู่ริมถนนจึงมีโอกาส ได้รับความเสียหายจากอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นบนท้องถนน เช่น ในกรณีศึกษา J ที่ถูกรถ ขนเสาบ้านหัก แต่โครงสร้างเรือนส่วนอื่นยังตั้งรับไว้ได้พอให้มีเวลาในการซ่อมแซม แก้ไข

4.3.3 สรุปการปรับเปลี่ยนการใช้งานเรือนแถวพื้นถิ่นกรณีศึกษา

เรือนที่ถูกทิ้งร้างขาดการสอดส่องดูแลเป็นประจำแม้จะคงสภาพดั้งเดิมไว้ได้มากแต่องค์ประกอบเหล่านั้นมักอยู่ในสภาพที่ทรุดโทรมกว่าเรือนที่มีการใช้งานอย่างต่อเนื่อง เพราะเรือนที่มีการใช้งานมักได้รับการสอดส่องดูแลเป็นประจำและได้รับการซ่อมแซมแก้ไขอย่างทันท่วงทีก่อนที่ความเสียหายจะลุกลาม แต่อย่างไรก็ตามเรือนที่มีการใช้งานอาจถูกปรับเปลี่ยนสภาพตามความต้องการทางการใช้งานที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งตลอดอายุของเรือนย่อมผ่านการปรับเปลี่ยนการใช้งานมาแล้วหลายครั้ง ทั้งการปรับเปลี่ยนที่ยังมีการใช้สอยคล้ายคลึงเดิมหรือการปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยไปอย่างสิ้นเชิง และอาจมีการปรับเปลี่ยนกลับไปกลับมาระหว่างการใช้สอยเดิมกับการใช้สอยใหม่ อย่างไรก็ตามการปรับเปลี่ยนการใช้งานที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะมากหรือน้อยย่อมส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนทางกายภาพของเรือนตามมาด้วย

ปัจจัยจากการปรับเปลี่ยนการใช้งานที่นำไปสู่การอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่นในย่านเมืองเก่าสกลนคร หากพิจารณาเฉพาะการปรับเปลี่ยนครั้งล่าสุด สามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะหลักคือ

ปรับปรุงการใช้งานในประโยชน์ใช้สอยเดิม

เรือนแถวพื้นถิ่นกรณีศึกษาจำนวนหนึ่งยังคงวัตถุประสงค์การใช้งานอย่างที่เป็นมาในอดีต แต่กายภาพของเรือนถูกปรับเปลี่ยนด้วยสาเหตุต่าง ๆ ขออธิบายแยกตามวัตถุประสงค์การใช้งานดังนี้

- 1) **การใช้งานเพื่อการอยู่อาศัย** เรือนถูกใช้งานเป็นบ้านพักอาศัยมาตลอดก็สามารถถูกปรับเปลี่ยนทางกายภาพได้ เนื่องมาจากจำนวนผู้ใช้งานที่เปลี่ยนไปไม่ว่าจะเพิ่มขึ้นหรือลดลง จำนวนข้าวของเครื่องใช้มากขึ้นไม่ว่าจะเป็นเครื่องใช้ไฟฟ้า เสื้อผ้า และรถยนต์ ทำให้เรือนต้องการพื้นที่สำหรับสิ่งของเหล่านั้น รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่พัฒนาขึ้นเช่น ระบบปรับอากาศ สุขภัณฑ์ และเครื่องครัว อายุที่มากขึ้นและสุขภาพร่างกายที่แย่งทำให้พฤติกรรมการใช้งานเปลี่ยนแปลงไป และต้องการสภาพพื้นที่ที่ปลอดภัยต่อการใช้งาน

- 2) **การใช้งานเชิงพาณิชย์** เรือนที่ถูกใช้งานเชิงพาณิชย์จะถูกเปลี่ยนแปลงทางกายภาพเมื่อรูปแบบสินค้าหรือบริการเปลี่ยนแปลงไป พฤติกรรมของลูกค้าเปลี่ยนแปลงไป เมื่อต้องการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้ทันสมัย หรือต้องการปรับปรุงหน้าตาอาคารใหม่ให้ดึงดูดกลุ่มลูกค้า

ปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยใหม่

เรือนแถวพื้นถิ่นกรณีศึกษาอีกจำนวนหนึ่งถูกเปลี่ยนวัตถุประสงค์การใช้งานจากเดิมทั้งที่เป็นผู้ครอบครองเดิมเป็นผู้ปรับเปลี่ยนหรือเป็นผู้ครอบครองใหม่เข้ามาปรับเปลี่ยน จากกรณีศึกษา 11 หลัง พบว่ามีการปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอย 3 ลักษณะ ได้แก่ ปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยจากที่พักอาศัยเป็นการใช้งานเชิงพาณิชย์ ปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยจากที่พักอาศัยเป็นการใช้งานเพื่อพักอาศัยผสมเชิงพาณิชย์ และปรับเปลี่ยนรูปแบบกิจการเชิงพาณิชย์ที่ไม่สอดคล้องกับกิจการเดิม

การปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยใหม่ทั้ง 3 ลักษณะตามมาด้วยจำนวนและความต้องการของผู้ใช้งานที่เปลี่ยนไป ต้องการสัดส่วนพื้นที่ ตำแหน่งเครื่องเรือน อุปกรณ์ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่ต่างออกไป กายภาพของเรือนภายในหรืออาจรวมถึงภายนอกจึงต้องถูกดัดแปลง

4.3.4 สรุปการพิจารณาคูณค่าความสำคัญก่อนดำเนินงาน

จากข้อมูลเรือนแถวพื้นถิ่นกรณีศึกษา สามารถสรุปการพิจารณาคูณค่าความสำคัญโดยผู้ดำเนินงานก่อนที่จะเริ่มขั้นตอนการปรับปรุงและฟื้นฟูทางกายภาพได้ดังตาราง 4-3

กรณีศึกษา	คูณค่าความสำคัญที่พิจารณา			สิ่งที่บ่งบอกถึงคูณค่าด้านนั้น
	จิตใจ	วัฒนธรรม	ประโยชน์ใช้สอย	
A	√	√	√	สภาพเรือนทางด้านหน้า รูปแบบและองค์ประกอบเรือนที่ยังคงความดั้งเดิมไว้ได้มากมีเอกลักษณ์สร้างความน่าสนใจให้ผู้ที่ผ่านไปผ่านมา และสามารถต่อยอดทางธุรกิจ ประวัติเรือนสัมพันธ์กับความเป็นย่านราชการ และทำเลที่ตั้งสัมพันธ์กับพื้นที่จัดงานประเพณี

กรณีศึกษา	คุณค่าความสำคัญที่พิจารณา			สิ่งที่บ่งบอกถึงคุณค่าด้านนั้น
	จิตใจ	วัฒนธรรม	ประโยชน์ใช้สอย	
B	√	√	√	ผิวอาคารภายนอก และองค์ประกอบดั้งเดิมยังคงเอกลักษณ์ ความเก่าแก่ซึ่งส่งเสริมภาพจำ สร้างประโยชน์ทางธุรกิจ และส่งเสริมภูมิทัศน์เมือง เรือนมีความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์อัคคีภัยครั้งใหญ่ของเมือง
C	√	√	√	เรือนมีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ไม่เหมือนเรือนหลังอื่นในพื้นที่ ตัวหนังสือที่เขียนบนบานประตูเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ที่สื่อถึงกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเวียดนาม การใช้วัสดุและการออกแบบทำให้อยู่สบายและเหมาะสมกับ บรรยากาศการทำงานเชิงสร้างสรรค์ และสร้างภาพลักษณ์ให้ ธุรกิจ
D	√		√	ผิวอาคารภายนอก และองค์ประกอบดั้งเดิมทำให้เรือนมีเอกลักษณ์ที่ จะสร้างความน่าสนใจให้กับลูกค้า เกิดประโยชน์ต่อการทำธุรกิจ
E	√	√	√	ข้าวของเครื่องใช้เก่าและสภาพดั้งเดิมทำให้เกิดความผูกพัน รูปแบบสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบดั้งเดิมบอกเล่าเรื่องราว ของพื้นที่ พื้นที่การใช้งานภายในยังเหมาะสมกับวิถีชีวิตในปัจจุบัน
F	√		√	องค์ประกอบดั้งเดิมของเรือนทำให้เกิดความรู้สึกผูกพัน สภาพเรือนยังคงแข็งแรงและเหมาะสมกับการใช้งานในปัจจุบัน
G			√	ทำเลที่ตั้งและภาพลักษณ์ภายนอกส่งเสริมรูปแบบกิจการ
H		√	√	เป็นเรือนที่รอดพ้นจากเหตุอัคคีภัยและองค์ประกอบของเรือนมี เอกลักษณ์ ผิวภายนอกอาคารสามารถดึงดูดกลุ่มลูกค้าและสร้าง ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ
I		√	√	ผิวภายนอกอาคารทางด้านหน้าช่วยส่งเสริมภูมิทัศน์เมือง ยังคงใช้ประโยชน์ได้ด้วยการปรับปรุงให้เหมาะสมกับความ ต้องการในปัจจุบัน
J	√	√	√	ความผูกพันเนื่องจากครอบครัวอยู่อาศัยมาตั้งแต่แรก รูปแบบการก่อสร้างที่มีอากาศถ่ายเทได้ และวัสดุที่ไม่เก็บความ ร้อนทำให้เรือนอยู่สบาย ยังคงใช้ประโยชน์ได้ด้วยการปรับปรุงต่อเติม โดยไม่จำเป็นต้อง สิ้นเปลืองงบประมาณในการรื้อถอนและก่อสร้างใหม่ทั้งหมด

กรณีศึกษา	คุณค่าความสำคัญที่พิจารณา			สิ่งที่บ่งบอกถึงคุณค่าด้านนั้น
	จิตใจ	วัฒนธรรม	ประโยชน์ใช้สอย	
K		√	√	วัสดุและเทคนิคการก่อสร้างทำให้เรือนมีความคงทนแข็งแรง หน้าตาอาคารด้านหน้ามีเอกลักษณ์ที่น่าสนใจสามารถใช้เพื่อการพาณิชย์ได้ หากเก็บรักษาไว้จะสามารถใช้พื้นที่ได้อย่างเต็มที่

ตาราง 4-3 ตารางสรุปการพิจารณาคุณค่าความสำคัญก่อนดำเนินงาน

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเป็นสถาปัตยกรรมระดับชาวบ้านที่ช่างในท้องถิ่นหรือเจ้าของเรือนสามารถก่อสร้างเองได้ และเป็นสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตประจำวัน ด้วยเหตุปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ทำให้เรือนแถวพื้นถิ่นถูกเปลี่ยนแปลงทางกายภาพมาตลอดอายุการใช้งาน หากพิจารณาถึงความแท้และบูรณภาพของสถาปัตยกรรมแล้ว ความแท้ในด้านที่ตั้งยังคงสภาพอยู่เนื่องจากเรือนไม่มีการเคลื่อนย้ายตำแหน่งไปจากเดิมแต่สภาพแวดล้อมภายนอกอาจเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ความแท้ด้านรูปแบบและวัสดุยังคงอยู่แต่ไม่สมบูรณ์นักเนื่องจากเรือนถูกดัดแปลงต่อเติมแต่ยังคงเค้าโครงเดิมพอให้นึกย้อนถึงสภาพในอดีตได้ ความแท้ด้านฝีมือช่างมักถูกรบกวนเนื่องจากเทคนิควิธีการไม่ได้รับการถ่ายทอดและจำนวนช่างฝีมือลดจำนวนลง การซ่อมแซมจึงมักทำด้วยเทคนิควิธีการสมัยใหม่ตามที่แต่ละคนถนัด ฉะนั้นเรือนแถวพื้นถิ่นอาจถูกมองว่าขาดบูรณภาพและทำให้คุณค่าของเรือนในบางประเด็นลดน้อยลงไป

การที่เรือนขาดบูรณภาพย่อมส่งผลต่อการวางแผนแนวคิดและวิธีการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือน แม้ว่าเรือนแต่ละหลังมิได้มีการประเมินคุณค่าอย่างเป็นรูปธรรมแต่จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้ดำเนินงานทำให้ผู้วิจัยทราบถึงการรับรู้คุณค่าของเรือนก่อนดำเนินงาน ดังนี้

คุณค่าทางจิตใจ

ผู้ดำเนินงานที่เป็นเจ้าของเรือนหรือทายาทมีความรู้สึกผูกพันกับเรือนจากความต่อเนื่องทางการใช้งาน และเรือนเปรียบเสมือนสิ่งย้ำเตือนถึงความรักความอบอุ่นของคนในครอบครัว ส่วนผู้ดำเนินงานที่เป็นผู้เช่าหรือเพิ่งมาซื้อเรือนจะเห็นถึงเอกลักษณ์และความน่าสนใจของเรือนซึ่งมองว่ามีคุณค่าสามารถนำมาต่อยอดทางธุรกิจได้

คุณค่าทางวัฒนธรรม

ผู้ดำเนินงานส่วนใหญ่ทราบประวัติของเรือนและรับรู้ได้ว่าเรือนแถวพื้นถิ่นที่ตนครอบครองมีส่วนช่วยให้ภูมิทัศน์ย่านเมืองเก่าสวยงาม เป็นสิ่งบอกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของเมือง และเป็นมรดกที่ควรเก็บรักษาให้คนรุ่นหลังได้มาศึกษาเรียนรู้อย่างที่ผ่านมา ได้มีหน่วยงานภาคการศึกษาเข้ามาสำรวจอยู่เป็นระยะ

คุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย

ผู้ดำเนินงานล้วนมองว่าเรือนพื้นถิ่นแม้จะดูเก่าแต่ยังคงใช้งานได้ สำหรับผู้ที่อยู่อาศัยมานานมักบอกว่าเรือนเข้ากับวิถีชีวิตของตน และสำหรับผู้ที่เข้ามาฟื้นฟูเรือนเพื่อประกอบกิจการต่าง ๆ มักมองว่าเรือนเก่ามีเสน่ห์ในการดึงดูดกลุ่มลูกค้าอย่างที่อาคารสมัยใหม่ไม่มีซึ่งสามารถสร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้

4.3.5 สรุปวัตถุประสงค์ แนวคิด และเทคนิควิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูครั้งล่าสุด

จากข้อมูลเรือนแถวพื้นถิ่นกรณีศึกษา สามารถสรุปเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ แนวคิด และเทคนิควิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวแต่ละหลังในครั้งล่าสุดได้ดังตาราง 4-4

กรณีศึกษา	วัตถุประสงค์	แนวคิด	เทคนิควิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือน
A	ปรับปรุงสภาพและปรับเปลี่ยนการใช้งานจากร้านขายของชำและที่พักอาศัย เป็นร้านขายผ้าคราม ขายกาแฟและไอศกรีม	ฟื้นฟูผิวภายนอกอาคารและขยายพื้นที่โดยการสร้างความกลมกลืนระหว่างองค์ประกอบดั้งเดิมกับองค์ประกอบใหม่เพื่อสร้างภาพลักษณ์อาคารเก่าที่ทันสมัยและสะดวกสบาย	สงวนรักษาโครงสร้างอาคาร ป้องกันและบำรุงผิวอาคาร ซ่อมแซมโครงสร้างหลังคาและวัสดุผนัง ซ่อมแซมและแทนที่องค์ประกอบอาคารที่ชำรุด ซ่อมแซมและแทนที่พื้นชั้นล่าง ดัดแปลงผิวภายนอกอาคารเพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้งานและความสว่างเข้าสู่ภายใน ดัดแปลงพื้นที่ภายในเพื่อเพิ่มควมร้อนนองค์ประกอบเพื่อต่อเติมพื้นที่ทางด้านหลัง ปรับปรุงสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก เก็บรักษาและเพิ่มเติมพื้นที่สีเขียว

กรณีศึกษา	วัตถุประสงค์	แนวคิด	เทคนิควิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือน
B	ปรับปรุงสภาพและปรับเปลี่ยนการใช้งานจากที่อยู่อาศัยเป็นร้านอาหารและร้านเสริมสวย	สร้างความแตกต่างระหว่างองค์ประกอบเก่าที่แสดงเอกลักษณ์ดั้งเดิมกับองค์ประกอบใหม่ที่ดูทันสมัย เพื่อดึงดูดความสนใจของลูกค้า เชื่อมโยงพื้นที่แนวตั้ง และกันแบ่งให้เป็นสัดส่วน	สงวนรักษาโครงสร้างและผิวภายนอกอาคาร การป้องกันและบำรุงพื้นไม้ ช่อมแซมและแทนที่พื้นชั้นล่าง ตัดแปลงผิวภายนอกอาคารชั้นล่าง ตัดแปลงพื้นที่ภายในให้เป็นสัดส่วนด้วยผนังเบา ตัดแปลงพื้นที่ภายในเพื่อเชื่อมโยงพื้นที่แนวตั้ง ปรับปรุงสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก
C	ปรับปรุงสภาพและปรับเปลี่ยนการใช้งานจากเรือนที่ถูกทิ้งร้าง เป็นร้านอาหาร ร้านจำหน่ายสินค้า และสถานที่สร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ผ้าคราม	รักษาบรรยากาศเดิมเพื่อประโยชน์ทางธุรกิจ พื้นฟูพื้นที่ภายใน และเชื่อมโยงพื้นที่การใช้งานแนวราบระหว่างพื้นที่ภายในกับคอร์ต พร้อมกับตัดแปลงหรือต่อเติมองค์ประกอบอย่างสร้างสรรค์	สงวนรักษาองค์ประกอบเรือนแถว ป้องกันความชื้นและปลวก เสริมความแข็งแรงของตอม่อเรือนใต้ถุนสูง ช่อมแซมโครงสร้างพื้นและหลังคาที่ชำรุด ตัดแปลงพื้นที่ภายใน ตัดแปลงบานเปิดเชื่อมโยงพื้นที่ภายนอกกับภายใน รื้อถอนตัดแปลงองค์ประกอบเรือนทางด้านหลัง ต่อเติมและปรับปรุงสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก
D	ปรับปรุงสภาพและปรับเปลี่ยนการใช้งานจากที่พักอาศัยเป็นร้านข้าวขาหมู หมูแดง หมูกรอบ ก๋วยเตี๋ยว และก๋วยจั๊บ	รักษาผิวภายนอกอาคาร และตกแต่งภายในด้วยของเก่าเพื่อสร้างเสน่ห์ให้กับร้าน ปรับปรุงพื้นที่ส่วนบริการ โดยไม่สูญเสียทัศนียภาพของเรือนเก่า	สงวนรักษาผิวภายนอกเรือน ช่อมแซมโครงสร้างพื้นและหลังคา รื้อส่วนและตัดแปลงครัวทางด้านหลัง ตัดแปลงพื้นที่ภายในด้วยเฟอร์นิเจอร์และของสะสมเก่า ต่อเติมและปรับปรุงสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก
E	ปรับปรุงสภาพและปรับเปลี่ยนการใช้งานจากที่อยู่อาศัยเป็นที่อยู่อาศัยผสมร้านค้าขายผักและอุปกรณ์พลาสติก	รักษามรดกส่งต่อให้ลูกหลาน ด้วยการคงสภาพทั้งภายนอก ภายในและเครื่องเรือน ตัดแปลงพื้นที่ภายในเท่าที่จำเป็นเพื่อจัดสัดส่วนพื้นที่อยู่อาศัยกับพื้นที่สร้างรายได้	สงวนรักษาสภาพเดิมอย่างที่เคยปรับปรุงมา ตัดแปลงพื้นที่ภายในเป็นห้องนอน ตัดแปลงพื้นที่ภายในด้วยเฟอร์นิเจอร์และของใช้โบราณ ตัดแปลงผิวภายนอกอาคารเพื่อป้องกันสัตว์ ประดับตกแต่งด้วยไม้กระถาง

กรณีศึกษา	วัตถุประสงค์	แนวคิด	เทคนิควิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือน
F	ปรับปรุงสภาพและปรับเปลี่ยนการใช้งานจากที่อยู่อาศัยเป็นที่อยู่อาศัยผสมร้านขายของชำ	รักษาความทรงจำเป็นมรดกส่งต่อให้ลูกหลานปรับปรุงอย่างประหยัดพออยู่พอใช้ และมีรายได้	สงวนรักษาสภาพผิวภายนอกและรูปทรงเรือนอย่างที่เคยปรับปรุง ดัดแปลงพื้นที่ภายในส่วนหน้าเป็นร้านค้า ดัดแปลงพื้นที่อยู่อาศัยภายในด้วยผนังเบา ต่อเติมหลังคาและผ้าใบกันสาดทางด้านหน้า ปรับปรุงสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก
G	ปรับปรุงสภาพและปรับเปลี่ยนการใช้งานจากร้านเช่าพระเป็นร้านเช่าพระผสมที่อยู่อาศัย	ปรับปรุงตามอัตภาพให้พอใช้งานได้ ประหยัดค่าใช้จ่าย โดยเน้นเรื่องความปลอดภัยของผู้ ทุพพลภาพ และคงภาพลักษณ์ของเรือน	สงวนรักษาโครงสร้างเรือน พื้น และผนังภายนอก ป้องกันและบำรุงไม้ ซ่อมแซมวัสดุผนังหลังคาและฝ้าเพดาน ดัดแปลงพื้นที่ภายในเพื่อรับลมธรรมชาติและ สัญจรสะดวก ปรับปรุงสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก
H	ปรับปรุงสภาพเพื่อปล่อยเช่าพื้นที่	รักษาองค์ประกอบดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุด และพยายามใช้ประโยชน์จากเรือนเก่าเพื่อให้ลูกหลานเห็นคุณค่าและอยากดูแลรักษาต่อ	สงวนรักษาสภาพเรือนชั้น ซ่อมแซมและเปลี่ยนวัสดุผนังหลังคา ดัดแปลงโครงสร้างพื้นชั้นล่าง ดัดแปลงผิวภายนอกอาคารด้วยวัสดุสมัยใหม่ ดัดแปลงพื้นที่ภายในด้วยการกั้นผนังเบา เพิ่มเติมสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก
I	ปรับปรุงสภาพและปรับการใช้งานที่อยู่อาศัยเนื่องจากพฤติกรรมและจำนวนผู้ใช้งานเปลี่ยนแปลง	รักษาองค์ประกอบและสัดส่วนเรือนเดิม โดยเฉพาะส่วนที่ส่งผลต่อภูมิทัศน์ของเมือง และเพิ่มพื้นที่ใช้งานอย่างประหยัดจากการใช้ไม้เก่าที่รื้อถอนผสมกับวัสดุใหม่ เพื่อให้เรือนแล้วยังสามารถใช้งานได้ในชีวิตประจำวัน	สงวนรักษาผิวภายนอกอาคารเพื่อภูมิทัศน์เมือง ป้องกันและบำรุงผนังไม้ภายนอก เสริมความแข็งแรงของโครงสร้างพื้นระเบียง ซ่อมแซมและเปลี่ยนวัสดุผนังหลังคา ดัดแปลงผนังเรือนและพื้นชั้นล่าง ดัดแปลงพื้นที่ภายในจากการย้ายผนังและเฟอร์นิเจอร์ ต่อเติมพื้นที่ด้านหลังด้วยไม้จากการรื้อถอน ปรับปรุงห้องน้ำและสาธารณูปโภค
J	ปรับปรุงสภาพและปรับการใช้งานที่อยู่อาศัยเนื่องจากพฤติกรรมและจำนวนผู้ใช้งานเปลี่ยนแปลง	ปรับปรุงให้ผู้ป่วยและผู้สูงอายุสามารถใช้งานได้ อากาศถ่ายเทและสว่าง โดยเก็บรักษารูปแบบเรือนและต้นไม้เดิมที่มีคุณค่าทางจิตใจ	สงวนรักษาผิวอาคารภายนอกเรือน พื้นที่ภายในและต้นไม้ใหญ่ทางด้านหน้า ดัดแปลงรูปทรงเรือนด้านหลัง ต่อเติมโครงสร้างด้านหลังแยกจากเรือนเดิม การปรับปรุงสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวกให้ทันสมัย

กรณีศึกษา	วัตถุประสงค์	แนวคิด	เทคนิควิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือน
K	ปรับปรุงสภาพและปรับการใช้งานจากที่อยู่อาศัยผสมร้านค้าผสมเป็นที่อยู่อาศัยผสมร้านค้า	ส่งต่อมรดกให้ลูกหลานใช้ประโยชน์ ปรับปรุงแบบประหยัดค่าใช้จ่าย และคงรูปแบบด้านหน้าไว้เพื่อรักษาภูมิทัศน์ของเมืองและสร้างภาพลักษณ์ให้กับกิจการ	สงวนรักษาสภาพเรือนเฉพาะด้านหน้า ป้องกันและบำรุงรักษาผนังไม้ภายนอกอาคาร ตัดแปลงรูปทรงเรือนด้านหลัง ต่อเติมอาคารใหม่ด้านหลังเรือนเดิม

ตาราง 4-4 ตารางสรุปวัตถุประสงค์ แนวคิด และวิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนครั้งล่าสุด

แนวคิดในการอนุรักษ์สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และเป็นตัวกำหนดวิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่นแต่ละหลังให้เหมือนหรือแตกต่างกันออกไป จากการวิเคราะห์ข้อมูลกรณีศึกษาผู้วิจัยสามารถจำแนกแนวคิดและเทคนิควิธีการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่นในย่านเมืองเก่า สกลนครตามวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานได้ดังนี้

เรือนแถวพื้นถิ่นกรณีศึกษาที่มีวัตถุประสงค์คือการปรับปรุงสภาพและปรับเปลี่ยนการใช้งานเป็นการใช้งานเชิงพาณิชย์มี 5 หลัง ได้แก่ กรณีศึกษา A ร้านคุณอิทธิ, กรณีศึกษา B ร้านโกมินธา, กรณีศึกษา C ร้านคือเก่า, กรณีศึกษา D ร้านเปรมปรีดี และกรณีศึกษา H เรือนคุณชัยพร สำหรับผู้ดำเนินการใน 4 กรณีศึกษาแรก เป็นผู้ที่เพิ่งมาซื้อหรือเช่าเรือนเพื่อปรับปรุงเรือนจึงมิได้มีความผูกพันทางด้านจิตใจมากนัก แต่มีความชื่นชอบบรรยากาศบ้านเรือนไม้เก่าและเห็นศักยภาพของทำเลที่ตั้ง ทำให้ตัดสินใจมาอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนเพื่อดำเนินธุรกิจของตน ผู้ดำเนินงานทุกคนคาดหวังผลตอบแทนเชิงรายได้ แนวคิดในการดำเนินงานจึงมุ่งเน้นการสร้างภาพลักษณ์เรือนให้น่าสนใจเพื่อดึงดูดลูกค้า

สำหรับกรณีศึกษา H มีวัตถุประสงค์เพื่อการปรับปรุงสภาพแล้วเพื่อปล่อยเช่า ซึ่งลักษณะของกิจการและผู้ใช้งานมีโอกาสปรับเปลี่ยนได้ตามผู้เช่า ผู้ดำเนินงานในฐานะเจ้าของเรือนจึงมีแนวความคิดที่ต่างออกไปจากกรณีศึกษาอีก 4 หลัง โดยมีแนวความคิดหลักคือการส่งต่อมรดกให้ลูกหลาน จึงพยายามรักษาองค์ประกอบที่บ่งชี้ลักษณะเด่นของเรือน คงสภาพหรือคืนสภาพเรือนให้พร้อมใช้งานกลายเป็นสินทรัพย์ที่สร้างรายได้

เรือนแถวพื้นถิ่นกรณีศึกษาที่มีวัตถุประสงค์คือการปรับปรุงสภาพและใช้งานเป็นที่อยู่อาศัย เช่นเดิมมี 2 หลัง ได้แก่ กรณีศึกษา I เรือนครุเปล่งศรี และ กรณีศึกษา J เรือนคุณนิศากร ผู้ดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูเพื่อการอยู่อาศัยเป็นทายาทเจ้าของเรือนซึ่งอาศัยอยู่ ณ ที่แห่งนี้เป็น เวลานานจึงเกิดความผูกพันและอยากเก็บรักษามรดกให้อยู่ในสภาพดี รวมถึงคำนึงถึงการเป็นมรดก ของเมืองด้วย เมื่อจำนวนผู้อยู่อาศัยและพฤติกรรมการใช้งานเปลี่ยนไป การปรับปรุงเกิดขึ้นด้วยความ จำเป็น แนวความคิดหลักจึงเป็นการยืดอายุการใช้งานเรือน ทำให้คุณภาพชีวิตของผู้อยู่อาศัยดีขึ้น และเก็บรักษามรดกจากบรรพบุรุษไว้ให้ดีที่สุด

เรือนแถวพื้นถิ่นกรณีศึกษาที่มีวัตถุประสงค์คือการปรับปรุงสภาพและปรับเปลี่ยนการใช้งาน เป็นการอยู่อาศัยผสมการใช้งานเชิงพาณิชย์มี 4 หลัง ได้แก่ กรณีศึกษา E ร้านเวียนวานิช, กรณีศึกษา F ร้านจามรรการค้า, กรณีศึกษา G ร้านพระเครื่อง อ.หม่อม และ กรณีศึกษา K ร้านเทพบุตร ผู้ ดำเนินงานเน้นปรับปรุงเพื่ออยู่อาศัยเป็นวัตถุประสงค์หลัก และการหารายได้เป็นวัตถุประสงค์รอง แนวคิดในการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนจึงคล้ายกับเรือนกรณีศึกษาที่ปรับปรุงเพื่อการอยู่อาศัย กล่าวคือ มีแนวความคิดหลักเป็นการยืดอายุการใช้งานเรือน ทำให้คุณภาพชีวิตของผู้อยู่อาศัยดีขึ้น และสามารถสร้างอาชีพสร้างรายได้ นอกจากนี้หากผู้ดำเนินการเป็นเจ้าของเรือนจะมีแนวความคิดในการ รักษา มรดกเพื่อส่งต่อให้ลูกหลานร่วมอยู่ด้วย

จากกรณีศึกษาทั้ง 11 หลังสามารถสรุปภาพรวมแนวคิดและวิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือน แถวพื้นถิ่นในย่านเมืองเก่าสกลนครได้ ดังนี้

สงวนรักษา ซ่อมแซม หรือเสริมความแข็งแรงโครงสร้าง

แนวคิดหลักคือการยืดอายุเรือนให้คงสภาพอยู่ได้และสามารถใช้งานได้อย่างปลอดภัย เรือน ทุกหลังจึงต้องดำเนินการสำรวจและซ่อมแซมโครงสร้างให้แข็งแรงเป็นลำดับแรก การซ่อมแซมอาจ ทำด้วยวิธีการตัดต่อไม้ การเปลี่ยนไม้ใหม่ หรือการรื้อโครงสร้างเดิมออกแล้วเปลี่ยนเป็นวัสดุสมัยใหม่ ทั้งหมดขึ้นอยู่กับปริมาณความเสียหายและงบประมาณ

สงวนรักษา และซ่อมแซมหรือดัดแปลงผิวภายนอกเรือน

ทุกกรณีศึกษาคำนึงถึงการเป็นส่วนหนึ่งของเมืองหรือการรักษาภูมิทัศน์ย่านเมืองเก่า สำหรับเรือนที่ต้องการใช้งานเชิงพาณิชย์ซึ่งต้องการสร้างภาพลักษณ์เรือนให้ดูน่าสนใจและดึงดูดกลุ่มลูกค้า จะลงทุนกับการปรับปรุงผิวภายนอกอาคารเป็นอย่างมาก โดยผิวภายนอกที่เป็นของดั้งเดิมและบ่งชี้ลักษณะเด่นของเรือนจะถูกสงวนรักษาสภาพหรือซ่อมแซมให้คืนสภาพ ส่วนผิวภายนอกที่ต่อเติมขึ้นมาใหม่ภายหลังจะมีแนวทางดำเนินการแตกต่างกัน 2 แนวทางคือ หนึ่ง ดัดแปลงส่วนต่อเติมใหม่ให้กลมกลืนกับองค์ประกอบเดิม หรือสอง ดัดแปลงส่วนต่อเติมให้เห็นความแตกต่างอย่างชัดเจนจากองค์ประกอบเดิม

สำหรับเรือนที่ใช้งานเพื่อการอยู่อาศัยผสมการใช้งานเชิงพาณิชย์ หรือเพื่อปล่อยเช่า จะเน้นการรักษาความทรงจำและต้องการส่งต่อเป็นมรดกแก่ลูกหลาน จึงพยายามสงวนรักษาสภาพหรือซ่อมแซมคืนสภาพผิวภายนอกอาคารและองค์ประกอบที่บ่งชี้ลักษณะเด่นของเรือนไว้ให้มากที่สุด และดำเนินงานด้วยความประหยัดเพราะไม่ได้คำนึงถึงผลตอบแทนเชิงรายได้มากนัก

ดัดแปลงพื้นที่ใช้งานภายใน

แนวความคิดการดัดแปลงพื้นที่ใช้งานค่อนข้างหลากหลายขึ้นอยู่กับลักษณะการใช้งาน จำนวนผู้ใช้งาน และลักษณะทางกายภาพของเรือน เรือนที่ใช้งานเชิงพาณิชย์จะมีสัดส่วนพื้นที่สำหรับลูกค้ามากกว่าส่วนอื่นเนื่องจากต้องการพื้นที่รองรับลูกค้าจำนวนมากเพื่อหารายได้ เช่น ร้านอาหารซึ่งต้องการที่วางโต๊ะทานอาหารสำหรับลูกค้า รองลงมาคือพื้นที่ส่วนบริการคือครัวที่ทำงานได้สะดวก และเมื่อต้องรองรับลูกค้าจำนวนมากจึงต้องคำนึงถึงการทำให้พื้นที่ดูกว้างขวางไม่อึดอัด เรือนกรณีศึกษาจะใช้วิธีการดึงแสงธรรมชาติเข้ามาในเรือน ไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มขนาดช่องเปิด การดัดแปลงช่องเปิดเพื่อเชื่อมต่อพื้นที่ภายในภายนอก รวมถึงการเจาะพื้นเพื่อเปิดพื้นที่ให้โล่งเชื่อมโยงพื้นที่ทางตั้ง เรือนบางหลังมีการต่อเติมเพิ่มพื้นที่ออกไปในพื้นที่ว่างหรือพื้นที่ที่รื้อถอนด้วย การกั้นผนังภายในจะใช้ผนังเบาเพื่อความรวดเร็วและสามารถรื้อถอนได้ โดยจะตกแต่งให้เข้ากับผิวภายนอกอาคาร แต่สำหรับเรือนที่ปล่อยเช่าจะปล่อยพื้นที่ภายในให้โล่งหรือกั้นด้วยผนังเบาเพื่อแบ่งพื้นที่ให้เช่าเท่านั้น

เรือนที่ใช้งานเพื่อการอยู่อาศัยจะเน้นการปรับผังพื้นที่เพื่อเพิ่มความปลอดภัยในการใช้งาน และเพิ่มคุณภาพชีวิตของผู้อยู่อาศัยเป็นหลัก ผู้อยู่อาศัยเมื่อมีอายุมากขึ้นหรือร่างกายไม่แข็งแรงมักต้องการห้องนอนที่ชั้นล่าง หากมีจำนวนผู้อยู่อาศัยมากจะมีการต่อขยายพื้นที่เรือนโดยคำนึงถึงการวางแผนอาคารให้รับลมรับแสงธรรมชาติและไม่ทำลายทัศนียภาพของเรือนเดิม และใช้วัสดุทันสมัยภายในเรือนเดิมมักกั้นแบ่งด้วยผนังเบาหรือใช้เฟอร์นิเจอร์เดิมเป็นตัวแบ่งพื้นที่การใช้งานที่เป็นสัดส่วนชัดเจนมากกว่าในอดีต สำหรับเรือนที่ใช้งานเพื่อการอยู่อาศัยผสมการใช้งานเชิงพาณิชย์ก็มีแนวคิดการจัดผังพื้นที่ส่วนอยู่อาศัยคล้ายคลึงกันเนื่องจากผู้ดำเนินงานให้ความสำคัญกับส่วนพักอาศัยมากกว่า สิ่งที่ต่างออกมาคือมีการคำนึงถึงการจัดแบ่งพื้นที่บางส่วนสำหรับทำการค้า ซึ่งใช้วิธีกั้นแบ่งด้วยผนังเบาหรือใช้เฟอร์นิเจอร์เป็นตัวกำหนดขอบเขต

ต่อเติมและปรับปรุงสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก

เทคโนโลยีอาคารถูกพัฒนาขึ้นอยู่เสมอเพื่อเพิ่มความสะดวกสบายและความปลอดภัยในการใช้งาน ระบบสาธารณูปโภคของเรือนทุกหลังจึงถูกปรับเปลี่ยนใหม่แต่อาจมีแนวคิดในการเลือกใช้ที่ต่างกัน เรือนส่วนใหญ่มีการต่อเติมห้องน้ำห้องครัวทางด้านหลังพร้อมกับวางงานระบบประปา สุขภาพาลใหม่เพื่อสุขอนามัยที่ดี เชื่อมต่อระบบน้ำดีน้ำเสียกับระบบสาธารณะ ตำแหน่งอาจมีการปรับย้ายตามผังพื้นที่ใช้งานที่เปลี่ยนไป และทุกหลังจะเปลี่ยนสุขภัณฑ์ใหม่ให้ใช้งานได้สะดวกมากขึ้น

เครื่องใช้ไฟฟ้าที่มากขึ้นทั้งใช้งานเพื่อการอยู่อาศัยและใช้งานเพื่อบริการลูกค้า งานระบบไฟฟ้าจึงต้องปรับปรุงให้ปลอดภัยด้วยการเปลี่ยนสายไฟ หม้อแปลงให้รองรับปริมาณการใช้ไฟ และติดตั้งสายดินป้องกันอันตรายเมื่อไฟฟ้ารั่ว ในเรือนที่ถูกปรับปรุงเพื่อการอยู่อาศัยเพียงอย่างเดียวมักไม่จำเป็นต้องติดตั้งเครื่องปรับอากาศเนื่องจากบ้านไม้ค่อนข้างเย็นสบายและมีอากาศถ่ายเทที่ดีอยู่แล้ว แต่หากถูกต่อเติมด้วยผนังก่ออิฐฉาบปูนมีช่องเปิดที่มีมิดชิดหรือรองรับผู้ป่วยติดเตียงย่อมต้องการการติดตั้งเครื่องปรับอากาศ ส่วนในเรือนพักอาศัยที่แบ่งพื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นร้านค้านั้น ผนังส่วนพักอาศัยมักถูกปิดกั้นอย่างมิดชิดจนอากาศไม่ถ่ายเทจึงจำเป็นต้องติดเครื่องปรับอากาศเข้าไป แต่ไม่จำเป็นต้องติดเครื่องปรับอากาศบริเวณร้านค้าร้านอาหารเนื่องจากอาศัยการจัดวางพื้นที่ให้โปร่งโล่งสำหรับเรือนที่ทำกิจการร้านตัดผมและร้านเสริมสวยจำเป็นต้องติดตั้งเครื่องปรับอากาศเนื่องจาก

ลูกค้าต้องนั่งอยู่บนเก้าอี้ตัดผมหรือเสริมสวยเป็นเวลานาน รวมถึงอาจมีลูกค้าเข้ามารอใช้บริการเป็นเวลานานด้วย

4.3.6 ปัญหาและอุปสรรค

จากข้อมูลเรือนแถวพื้นถิ่นกรณีศึกษา สามารถสรุปปัญหาและอุปสรรคที่พบระหว่างกระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวแต่ละหลังในครั้งล่าสุดได้ดังตาราง 4-5

กรณีศึกษา	ปัญหาและอุปสรรค	ผลกระทบจากปัญหาและอุปสรรค
A	การออกแบบที่ไม่ลงตัวกับสภาพหน้างาน ช่างขาดความรู้ความชำนาญงานไม้ดั้งเดิม แรงงานช่างไม่เพียงพอ	ระยะเวลาการดำเนินงานล่าช้ากว่ากำหนด
B	การออกแบบที่ไม่ลงตัวกับสภาพหน้างาน	การใช้งานพื้นที่ได้ไม่คุ้มค่าอย่างที่ตั้งใจ
C	พบเจอปัญหาหน้างานอย่างไม่คาดคิด ไม่กล้าลงทุนเนื่องจากเป็นผู้เช่า ติดปัญหาสภาพอากาศช่วงฤดูฝน แรงงานไม่เพียงพอ ช่างไปเกี่ยวข้าว	ระยะเวลาการดำเนินงานล่าช้ากว่ากำหนดเท่าตัว สิ้นเปลืองงบประมาณเกินกว่าที่วางไว้เท่าตัว การดำเนินงานยังไม่ถึงเป้าหมายแต่จำเป็นต้องเปิดใช้งาน
D	หาไม้เก่ายาก จึงต้องใช้ไม้ใหม่ซ่อมเท่าที่ จำเป็น และมีปัญหาปลวก	ประตูหน้าต่างไม้เดิมไม่ได้ซ่อมแซมอย่างที่ตั้งใจไว้
E	ไม่มีปัญหาและอุปสรรค	ไม่ได้รับผลกระทบ
F	งบประมาณไม่เพียงพอกับความต้องการ	ไม่สามารถปรับปรุงทุกส่วนที่ตามต้องการ
G	ไม่กล้าลงทุนเนื่องจากเป็นผู้เช่า ช่างขาดความรู้ความชำนาญงานไม้ดั้งเดิม วัสดุในการซ่อมแซมหายาก และขาด ความรู้ในการเลือกใช้	ไม่ได้ซ่อมแซมฝ้าผนังและพื้นที่ซำรุดทั้งหมด
H	งบประมาณไม่เพียงพอกับความต้องการ ช่างขาดความรู้ความชำนาญงานไม้ดั้งเดิม	ไม่สามารถปรับปรุงให้สมบูรณ์อย่างที่ตั้งใจ
I	งบประมาณไม่เพียงพอกับความต้องการ ความผิดพลาดในการสื่อสารกับช่าง	ไม่สามารถปรับปรุงทุกส่วนที่ตามต้องการ ผลลัพธ์ผิดไปจากที่ต้องการ

กรณีศึกษา	ปัญหาและอุปสรรค	ผลกระทบจากปัญหาและอุปสรรค
J	พบเจอปัญหาหน้างานเกี่ยวกับน้ำใต้ดิน ซึ่งไม่ได้คาดคิดไว้ก่อน ผู้รับเหมาทำงานไม่ได้คุณภาพตามสัญญา ช่างขาดความรู้ความชำนาญงานไม่ดั้งเดิม ไม่สามารถหาซื้อวัสดุตามระบุในแบบ	ระยะเวลาการดำเนินงานล่าช้ากว่ากำหนด เสียเปลืองงบประมาณเกินกว่าที่วางไว้ ผลลัพธ์ผิดไปจากที่ต้องการ
K	งบประมาณไม่เพียงพอกับความต้องการ และแผนการใช้ประโยชน์ยังไม่แน่นอน	การดำเนินงานยังไม่แล้วเสร็จตามแผน

ตาราง 4-5 ตารางสรุปปัญหาและอุปสรรคระหว่างการทำงานอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือน

ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นทำให้การดำเนินงานต้องใช้เวลาหรืองบประมาณมากกว่าที่วางไว้ จากการศึกษาข้อมูลเรือนแถวพื้นถิ่นกรณีศึกษาทั้ง 11 หลัง พบว่ามีปัญหาร่วมกัน ดังนี้

1) ปัญหาสภาพงานที่ไม่ได้วางแผนล่วงหน้า

ระหว่างดำเนินงานปรับปรุงอาคารอาจเจอสภาพปัญหาที่ไม่ได้รับการสำรวจไว้ก่อน เช่น ปัญหาน้ำใต้ดิน หรือปัญหาทางโครงสร้างชำรุดแต่ถูกวัสดุอื่นปิดบังไว้จึงมาพบภายหลังซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องดำเนินการแก้ไขอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

2) ปัญหาจากการออกแบบที่ไม่สอดคล้องกับสภาพงาน

แม้แนวทางการปรับปรุงจะได้รับการออกแบบจากสถาปนิกหรือผู้ออกแบบ แต่เมื่อการสำรวจข้อมูลไม่เพียงพอหรือคลาดเคลื่อน ส่งผลให้แบบที่ออกมาไม่สามารถใช้งานได้ในทันที ต้องมีการปรับแก้ตามสภาพงานจริงอีกครั้งหนึ่ง

3) ปัญหาในการสื่อสารกับผู้รับเหมาหรือช่าง

ผู้ดำเนินงานมักจะใช้วิธีสื่อสารกับช่างด้วยการพูดคุยมากกว่าการทำแบบหรือแสดงภาพตัวอย่างให้เห็นก่อนดำเนินการ ผลลัพธ์ที่ได้จึงอาจผิดไปจากความต้องการ หรือแม้แต่ในเรือนที่มีการทำแบบก่อสร้างไว้ก่อนก็อาจมีปัญหาเมื่อช่างไม่ได้ศึกษาแบบอย่างละเอียดและไม่ปฏิบัติตาม ผู้ดำเนินงานจึงต้องคอยตรวจสอบอย่างใกล้ชิด

4) ปัญหาการขาดแคลนวัสดุ

ปัจจุบันไม้เนื้อแข็งคุณภาพดีเป็นวัสดุที่หายากและมีราคาสูง ผู้ดำเนินงานจึงอาจเลือกใช้วัสดุสมัยใหม่ทดแทน แต่บางครั้งวัสดุที่ระบุไว้โดยผู้ออกแบบอาจไม่สามารถหาได้ตามร้านค้าวัสดุก่อสร้างในพื้นที่ จึงต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงขึ้นหรือต้องเสียเวลาเลือกวัสดุอื่นแทน

5) ปัญหาการขาดแคลนช่างฝีมือ หรือผู้รับจ้างไม่ปฏิบัติตามสัญญา

ช่างทั่วไปสามารถหาได้ในท้องถิ่นแต่ช่างฝีมือที่มีความละเอียดลออในการทำงานอนุรักษ์หรืองานไม้ค่อนข้างหายากในปัจจุบัน และช่างเหล่านี้มักจะทำอาชีพเกษตรกรรมด้วยจึงอาจไม่มาทำงานในช่วงเพาะปลูกหรือเก็บเกี่ยว ผู้ดำเนินการบางคนจึงว่าจ้างผู้รับเหมามาบริหารจัดการตลอดโครงการแต่ก็มีโอกาสประสบปัญหาการไม่ปฏิบัติตามสัญญาเช่นกัน

6) ปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์การครอบครอง

หากการดำเนินงานอนุรักษ์ดำเนินการโดยเจ้าของเรือนมักไม่ประสบปัญหาในการตั้งงบประมาณ แต่หากเป็นการดำเนินงานโดยผู้เช่า แม้ว่าผู้เช่าจะได้รับอนุญาตจากเจ้าของเรือนให้สามารถดำเนินการได้ แต่มักประสบปัญหาคือ ผู้เช่าไม่ต้องการใช้งบประมาณในการอนุรักษ์และฟื้นฟูอย่างเต็มที่เนื่องจากเกรงว่าระยะเวลาการเช่าจะไม่คุ้มค่ากับการลงทุน ผลลัพธ์ของการอนุรักษ์จึงมักไม่เป็นดั่งตั้งใจทั้งหมด

4.3.7 การดูแลรักษา และความต้องการในการปรับปรุงเรือนในอนาคต

จากข้อมูลเรือนแถวพื้นถิ่นกรณีศึกษา สามารถสรุปแผนการดูแลรักษาหลังการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือน และความต้องการในการปรับปรุงในอนาคตของเรือนแถวแต่ละหลังได้ดังตาราง 4-6

กรณีศึกษา	แผนการดูแลรักษาเรือน	ความต้องการในการปรับปรุงในอนาคต
A	คอยตรวจสอบดูแล	ยังไม่มีความต้องการ
B	คอยตรวจสอบดูแล และซ่อมแซมตามอาการ	ปรับเปลี่ยนเรือนให้เป็นร้านเสริมสวยและสปาทั้งหมด
C	คอยตรวจสอบดูแล และซ่อมแซมตามอาการ	ลดพื้นที่ขายอาหารซึ่งผลตอบแทนไม่คุ้มค่า แล้วเพิ่มพื้นที่สำหรับทำงานและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมคราม

กรณีศึกษา	แผนการดูแลรักษาเรือน	ความต้องการในการปรับปรุงในอนาคต
D	หมั่นทำความสะอาด , คอยตรวจสอบดูแล และซ่อมแซมตามอาการ	ติดพัดลมและทำช่องเปิดให้อากาศถ่ายเทมากยิ่งขึ้น บริเวณห้องครัว เนื่องจากอากาศค่อนข้างร้อนในช่วงฤดูร้อน
E	หมั่นทำความสะอาด , คอยตรวจสอบดูแล และซ่อมแซมตามอาการ	เปลี่ยนหลังคาจากสังกะสีเป็นเหล็กกรีดลอน (metal sheet)
F	หมั่นทำความสะอาด , คอยตรวจสอบดูแล และซ่อมแซมตามอาการ	ยังไม่มีความต้องการ , อยากให้ลูกหลานดูแลต่อไป
G	คอยตรวจสอบดูแล และซ่อมแซมตามอาการ	เปลี่ยนสังกะสีมุงหลังคาทั้งด้านหน้าเป็นวัสดุใหม่
H	ปล่อยให้ผู้เช่าเป็นผู้ดูแล โดยเจ้าของเรือนเข้ามาตรวจสอบเป็นระยะ	ซ่อมแซมคิณสภาพ ปรับปรุงงานระบบ และความปลอดภัย แล้วเปิดกิจการของตนเอง
I	หมั่นทำความสะอาด , คอยตรวจสอบดูแล และซ่อมแซมตามอาการ	ซ่อมแซมฝ้าเพดานที่ชำรุดเนื่องจากปลวก และต่อเติมอาคารปูนทางด้านหลัง เนื่องจากมีความเห็นว่าเรือนไม้ดูแลยากกว่าอาคารปูน แล้วคงรูปแบบเดิมเฉพาะส่วนหน้าเพื่อให้ไม่ต้องร่นระยะตามกฎหมาย
J	หมั่นทำความสะอาด , คอยตรวจสอบดูแล และซ่อมแซมตามอาการ จ้างบริษัทกำจัดปลวกด้วยสัญญาดูแลสองปี	เพิ่มประตูทางเข้าออกและชานเพื่อเชื่อมต่อกับสนามหญ้า ปรับปรุงรั้วหน้าบ้าน
K	หมั่นทำความสะอาด , คอยตรวจสอบดูแล และซ่อมแซมตามอาการ	ยังไม่มีความต้องการ , อยากให้ลูกหลานดูแลต่อไป

ตาราง 4-6 ตารางสรุปการดูแล และความต้องการในการปรับปรุงเรือนในอนาคต

แผนการดูแลรักษาเรือน

ภาพรวมของแนวทางการดูแลรักษาเรือนนอกจากกรณีศึกษา J ที่มีการว่าจ้างและทำสัญญากับบริษัทกำจัดปลวกในระยะยาวแล้ว กรณีศึกษาอื่นยังไม่มีแผนการดูแลรักษาเรือนที่ชัดเจนไปกว่าการหมั่นทำความสะอาดเป็นประจำ และคอยตรวจสอบดูแลอย่างสม่ำเสมอ หากพบปัญหาหรือองค์ประกอบเรือนที่เสียหายจึงซ่อมแซมตามอาการ

ความต้องการในการปรับปรุงเรือนในอนาคต

เรือนแถวพื้นถิ่นที่ถูกใช้งานเพื่อการพาณิชย์ การอนุรักษ์และฟื้นฟูครั้งล่าสุดมักทำตามความต้องการด้านการใช้งานจนครบถ้วนสมบูรณ์ หลังเปิดใช้งานแล้วเจ้าของกิจการจะประเมินความสอดคล้องการใช้งานดังเช่นในกรณีศึกษา D ที่ประเมินว่าภายในครัวมีอากาศค่อนข้างร้อนในช่วงฤดูร้อน จึงต้องการติดพัดลมหรือทำช่องเปิดเพิ่มเติม สำหรับกรณีศึกษา B และ C เจ้าของกิจการให้ความสำคัญกับการประเมินความคุ้มค่าทางธุรกิจ จึงวางแผนที่จะปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อปรับปรุงกิจการในอนาคต

เรือนแถวพื้นถิ่นที่ถูกใช้งานเพื่อการพักอาศัย หรือการใช้งานแบบการพักอาศัยผสมค้าขาย การอนุรักษ์และฟื้นฟูครั้งล่าสุดมักเป็นการเลือกทำตามความต้องการด้านการใช้งานในสิ่งที่จำเป็นก่อน ส่งผลให้หลังการดำเนินงานจึงอาจมีความต้องการซ่อมแซมในส่วนอื่นที่ยังไม่ได้ดำเนินการ

บทที่ 5

อภิปรายผลการศึกษา บทสรุป และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาข้อมูลการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่นกรณีศึกษาทั้ง 11 หลังในบทที่ 4 ซึ่งเป็นตัวอย่างของการศึกษาสภาพเรือนและประวัติการอนุรักษ์ในอดีต แนวคิดและวิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนครั้งล่าสุด ตลอดจนปัญหาอุปสรรค และแผนการดูแลรักษา

ในบทนี้จึงนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์เพื่อหาลักษณะร่วมหรือสรุปลักษณะเฉพาะในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือน เพื่อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่นในพื้นที่ศึกษา รวมถึงเรือนแถวพื้นถิ่นในพื้นที่อื่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน ซึ่งมีรายละเอียดการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

5.1 ผลของการดำเนินงานอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่น

การอภิปรายผลในหัวข้อนี้จะเป็นการสรุปผลในภาพรวมของการดำเนินงานอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่นในย่านเมืองเก่าสกลนคร และพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของการมองเห็นคุณค่าก่อนดำเนินงาน การวางแผนคิดและเทคนิควิธีที่ใช้ในการปรับปรุงกายภาพของเรือน

5.1.1 การอนุรักษ์และฟื้นฟูกับการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากเรือนแถวพื้นถิ่น

จากข้อมูลสภาพปัจจุบันของเรือนแถวพื้นถิ่นในพื้นที่ศึกษาจำนวน 37 หลัง ผู้วิจัยพบว่ามีเรือนที่ถูกทิ้งร้างจำนวน 3 หลัง และเรือนที่มีผู้ใช้งานแต่ไม่ได้รับการดูแลรักษาจนมีสภาพทรุดโทรมอย่างมากอีก 1 หลัง คิดเป็นจำนวนเรือนประมาณ 10% ของเรือนแถวในพื้นที่ศึกษา แสดงให้เห็นว่าการอนุรักษ์และฟื้นฟูช่วยส่งเสริมให้เรือนแถวเหล่านี้มีการใช้งานและได้รับการดูแลรักษาซึ่งช่วยลดปัญหาความเสื่อมสภาพของเรือน ซึ่งการใช้ประโยชน์จากเรือนมีทั้งรูปแบบที่ต่อเนื่องมาจากอดีตและรูปแบบที่ปรับเปลี่ยนใหม่

การใช้งานเพื่อการอยู่อาศัย และการใช้งานเพื่อการอยู่อาศัยผสมการค้าขาย

รูปแบบการใช้งานที่ต่อเนื่องจากอดีตมักเป็นการใช้งานเพื่อการอยู่อาศัยเป็นหลัก หรืออาจมีการแบ่งพื้นที่บางส่วนเพื่อทำการค้าบริเวณด้านหน้าเรือน ซึ่งผู้ดำเนินงานเป็นผู้ได้รับมรดกมาจาก

บรรพบุรุษและอาจได้รับการสั่งเสียให้ดูแลเรือต่อไป ผู้ดำเนินงานต่างมองเห็นคุณค่าทางจิตใจ จากความต่อเนื่องทางการใช้งาน จนเกิดความผูกพันกับเรือซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ระลึกถึงความสัมพันธ์ของครอบครัวในอดีต

วัตถุประสงค์หลักของการปรับปรุงเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ให้สะดวกปลอดภัย และทันสมัย แนวคิดในการดำเนินงานเน้นการปรับปรุงเท่าที่จำเป็นและพยายามรักษาองค์ประกอบดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุด เทคนิควิธีการที่ใช้จึงเป็นการสงวนรักษาโครงสร้างและผิวภายนอกแล้วดัดแปลงพื้นที่ภายในให้เหมาะสมกับการใช้งานที่เปลี่ยนไป เช่นในกรณีศึกษา E ที่ดัดแปลงพื้นที่ภายในบางส่วนเป็นพื้นที่ขายของ และกั้นผนังเบาเป็นห้องนอนเพิ่มเติม ซึ่งองค์ประกอบที่เพิ่มเติมเข้าไปภายในยังสามารถรื้อออกได้ในอนาคต วิธีการนี้จึงรับประกันความแท้ของรูปแบบเรือนน้อย

แต่กรณีในพื้นที่ภายในเรือนเดิมไม่เหมาะสมกับผู้ใช้งาน อาจใช้เทคนิควิธีการรื้อถอนองค์ประกอบบางส่วนแล้วต่อเติมอาคารใหม่เข้าแทนที่ ส่วนพื้นที่เดิมจะเกิดการปรับการใช้งานตามมา เช่นในกรณีศึกษา J ซึ่งผู้ใช้งานเป็นผู้ป่วยติดเตียงและต้องการห้องพักซึ่งติดตั้งเครื่องปรับอากาศและมีห้องน้ำในตัว ส่วนภายในเรือนเดิมชั้นสองถูกปรับเป็นพื้นที่เก็บของ วิธีการนี้จำเป็นต้องใช้งบประมาณและระยะเวลาพอสมควร และรับประกันคุณภาพด้านรูปทรงของเรือน ซึ่งยากต่อการจะทำให้กลับสู่สภาพเดิมได้ แต่ทำให้เรือนสามารถใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

การใช้งานเพื่อการพาณิชย์

รูปแบบการใช้งานที่ปรับเปลี่ยนใหม่มักเป็นการใช้งานเพื่อการพาณิชย์ที่ผู้ดำเนินงานเป็นเจ้าของใหม่หรือผู้เช่าซึ่งมองเห็นคุณค่าด้านการใช้งานและคุณค่าด้านเศรษฐกิจ โดยมองว่าภาพลักษณ์ของเรือนที่มีความเก่าแก่ เป็นสิ่งที่น่าสนใจและสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการต่อยอดทางธุรกิจได้

วัตถุประสงค์หลักของการปรับปรุงคือการสร้างรายได้ แนวคิดในการดำเนินงานจึงเน้นการสร้างภาพลักษณ์ภายนอกอาคารให้น่าสนใจเพื่อดึงดูดกลุ่มลูกค้า โดยเฉพาะภาพลักษณ์ของความเก่าแก่ เทคนิควิธีการที่ใช้จึงเป็นการสงวนรักษาโครงสร้างและสภาพผิวอาคารดั้งเดิมไว้ ผสมกับการตกแต่งภายในด้วยรูปแบบย้อนยุค เช่นในกรณีศึกษา C “ร้านคือเก่า” และ D “ร้านเปรมปรีดี” ซึ่งทำเป็นร้านอาหารที่อาศัยภาพของเรือนไม้เก่าเป็นจุดขาย วิธีการนี้นอกจากจะส่งเสริมความน่าสนใจของกิจการแล้วยังช่วยรักษาคุณค่าด้านสถาปัตยกรรมได้เป็นอย่างดี

อีกแนวคิดหนึ่งในการปรับปรุงสภาพผิวอาคารเพื่อการพาณิชย์คือการทำให้เรื่อนดูทันสมัยมากขึ้นแต่ยังคงกลิ่นไอของความเก่าแก่ ดังเช่นกรณีศึกษา B ซึ่งยังคงเก็บรักษาผิวภายนอกอาคารที่ชั้นสองให้คงองค์ประกอบดั้งเดิม แต่ดัดแปลงผนังภายนอกอาคารที่ชั้นล่างซึ่งเป็นส่วนที่เป็นผนังก่ออิฐที่ทำขึ้นมาในยุคหลัง โดยทำเป็นสีขาวและติดตั้งผนังอลูมิเนียมและกระจกเพื่อติดตั้งเครื่องปรับอากาศภายใน วิธีการนี้สามารถทำให้เรื่อนดูน่าสนใจจากความแตกต่างระหว่างส่วนใหม่และส่วนเก่า และไม่ทำลายคุณค่าทางสถาปัตยกรรมมากนักเนื่องจากการดัดแปลงองค์ประกอบที่ไม่ใช่ของดั้งเดิม และเนื่องจากเรื่อนไม่ได้อยู่ใกล้กับกลุ่มที่มีเรื่อนไม้เก่ากระจุกตัวอยู่ด้วยกัน ความแตกต่างนี้จึงไม่ทำลายทัศนียภาพของย่านเมืองเก่ามากนัก

สำหรับกรณีศึกษา A ใช้วิธีการดัดแปลงผนังภายนอกเรื่อนเกือบทั้งหมด โดยทำเป็นบานเพ็ชร์ไม้ผสมกระจก ร่วมกับผนังกระจกโครงสร้างเหล็กที่ขยายขอบเขตพื้นที่การใช้งานออกไปจนชิดเขตที่ดิน แม้ผู้ดำเนินการจะพยายามเก็บผนังเรื่อน ลายฉลุ และราวกันตกบางส่วนไว้ แต่วิธีการนี้ค่อนข้างทำลายคุณค่าทางสถาปัตยกรรมของเรื่อนไปมาก อย่างไรก็ตามผู้ดำเนินการพยายามทำสีอาคารให้กลมกลืนกับเรื่อนแถวอีกหลังหนึ่งซึ่งอยู่ข้างเคียง และไม่ปรับสัดส่วนความสูงของเรื่อนมากนัก จึงยังส่งเสริมภูมิทัศน์ของเมืองได้

เนื่องจากการใช้งานเรื่อนเพื่อการพาณิชย์ เป็นลักษณะการใช้งานพื้นที่สาธารณะขนาดเล็กซึ่งอาจมีผู้เข้ามาใช้งานพร้อมกันจำนวนมาก ด้วยลักษณะของเรื่อนแถวที่มีช่องเปิดไม่กว้างนักจึงทำให้สภาพภายในค่อนข้างอึดอัด เทคนิควิธีการหนึ่งที่น่าสนใจของเรื่อนแถวกลุ่มนี้คือการดัดแปลงพื้นที่ภายในด้วยการตัดพื้นเพื่อเชื่อมโยงพื้นที่ทางตั้ง ดังเช่นในกรณีศึกษา A และ B ซึ่งเป็นเรื่อนแถวสองชั้น พร้อมกับดัดแปลงบันไดเพื่อลดความชันในกรณีศึกษา A หรือการดัดแปลงช่องเปิดทางด้านหลังเพื่อเชื่อมโยงพื้นที่ทางนอนกับคอร์ทระหว่างเรื่อนในกรณีศึกษา C วิธีการนี้เป็นการปรับปรุงพื้นที่ภายในเพื่อให้มีประสิทธิภาพและความปลอดภัยในการใช้งานมากขึ้น แต่อาจเป็นการรบกวนความแท้ของรูปแบบเรื่อนอย่างมาก ซึ่งยากต่อการแก้ไขให้เหมือนเดิมในอนาคต

การปรับปรุงเรื่อนตามการใช้งานที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นควรคำนึงถึงการใช้งานที่เหมาะสมกับพฤติกรรมทางโครงสร้าง และประสิทธิภาพในการรับน้ำหนักของเรื่อนด้วย ในกรณีศึกษา I ที่นำ

รถยนต์เข้าไปจอดบนพื้นไม้ภายในบ้านเป็นระยะเวลาหลายปี เป็นสิ่งที่ไม่พึงกระทำ เนื่องจากทำให้โครงสร้างพื้นเรือนเสียหายและนำไปสู่การรื้อถอน แล้วแทนที่ด้วยคอนกรีตในที่สุด

นอกจากนี้เทคนิควิธีที่ทุกเรือนกรณีศึกษาจำเป็นต้องทำคือการซ่อมแซมหรือเสริมความแข็งแรงของโครงสร้าง และการปรับปรุงสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวกให้ทันสมัย ได้แก่ การปรับปรุงห้องน้ำห้องครัว การวางระบบประปา และไฟฟ้าใหม่ทั้งหมด เพื่อให้เหมาะสมกับการใช้งานที่เปลี่ยนไป ในบางกรณีศึกษายังเพิ่มเติมระบบปรับอากาศ กล้องวงจรปิด และถังดับเพลิงด้วย กรณีศึกษาส่วนมากมักรื้อห้องน้ำและครัวเดิมออก เพื่อต่อเติมใหม่ไปพร้อมกับการวางงานระบบบริเวณที่ว่างด้านหลังหรือด้านข้างเรือน หรือมีการเดินงานระบบประปาเข้ามาในส่วนร้านเสริมสวย ภายในกรณีศึกษา B

5.1.2 การอนุรักษ์และฟื้นฟูกับการส่งเสริมภูมิทัศน์ย่านเมืองเก่า

เรือนแถวพื้นถิ่นถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของเมืองที่ช่วยระบุคุณค่าและขอบเขตของย่านเมืองเก่าที่ควรอนุรักษ์ และยังเป็นองค์ประกอบที่ช่วยส่งเสริมภูมิทัศน์ย่านเมืองเก่า แต่จากการสอบถามผู้ดำเนินงานพบว่ามีเพียงเรือนกรณีศึกษา 1 เรือนครูเปล่งศรีเพียงหลังเดียวเท่านั้นที่คำนึงถึงการเข้ากันกับภูมิทัศน์ย่านเมืองเก่าเนื่องจากถูกขนาบข้างด้วยเรือนแถวหลังอื่น

อย่างไรก็ตามเรือนแถวกรณีศึกษาเกือบทุกหลังพิจารณาถึงคุณค่าความสำคัญของเรือนว่าเป็นส่วนหนึ่งของเมือง และให้ความสำคัญกับการรักษาภาพลักษณ์ของเรือนตนเองเป็นสำคัญจึงเป็นการช่วยรักษาภูมิทัศน์ของย่านเมืองเก่าไปโดยปริยาย

การรักษาความต่อเนื่องของระนาบด้านหน้าอาคาร

เรือนแถวกรณีศึกษาบริเวณริมถนนเจริญเมือง และริมถนนใจผาสุกมีการกระจุกตัวอยู่อย่างหนาแน่น เรือนวางตัวอยู่ในระนาบที่ชิดกับขอบเขตที่ดินทางด้านหน้าทุกหลังทำให้เกิดความต่อเนื่องของระนาบด้านหน้าเรือน อีกสาเหตุหนึ่งคือข้อจำกัดเนื่องจากข้อกำหนดตามกฎหมายกระทรวงฉบับที่ 55 ซึ่งกำหนดให้อาคารที่สร้างใหม่ต้องมีระยะร่นจากขอบเขตที่ดินตามกฎหมาย ส่งผลให้เรือนแถวเหล่านี้พยายามรักษาขอบเขตอาคารทางด้านหน้าไว้

การรักษามุมมองของเรือนที่เห็นจากถนนด้านหน้า

เรือนกรณีศึกษาทุกหลังเน้นการสงวนรักษาผิวภายนอกเรือน แล้วทำการตัดแปลงพื้นที่ภายในหรือต่อเติมทางด้านหลัง แต่ในกรณีศึกษา K เรือนแถวถูกเก็บรักษาไว้เพียงความลึกหนึ่งช่วงเสาด้านหน้าด้วยสาเหตุของการไม่ต้องร่นระยะตามกฎหมาย แล้วทำการต่อเติมอาคารพักอาศัยด้วยโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กซึ่งสามารถมองเห็นได้จากริมถนนด้านหน้า อันเป็นการรบกวนทัศนียภาพของเรือนและรบกวนภูมิทัศน์ย่านเมืองเก่า

การต่อเติมองค์ประกอบแปลกปลอม

เนื่องจากเรือนแถวกรณีศึกษาเกือบทุกหลังไม่ได้ให้ความสำคัญกับคุณค่าด้านภูมิทัศน์เมือง ผู้วิจัยจึงพบเห็นองค์ประกอบที่ถูกต่อเติมขึ้นมาทางด้านหน้าเรือนโดยไม่คำนึงถึงชนิดและความกลมกลืนของวัสดุซึ่งทำลายทัศนียภาพของเรือนและภูมิทัศน์เมือง ดังเช่นในกรณีศึกษา E ที่แขวนไม้กระถางไว้ทางด้านหน้าเพื่อลดผลกระทบจากแสงแดดในยามบ่าย แต่ไม้กระถางเหล่านี้กลับทำให้เรือนสูญเสียทัศนียภาพและอาจก่อให้เกิดความเสียหายจากความชื้นได้ ในกรณีศึกษา F มีการต่อเติมหลังคา กันสาด และผ้าใบแบบพับเก็บได้ที่มีสีสันทัดต่างจากเรือนอย่างชัดเจน เช่นเดียวกับกรณีศึกษา H ที่มีการติดตั้งป้ายประกาศขนาดใหญ่และหลังคา กันสาดสีฟ้าซึ่งทำลายทัศนียภาพภายนอกของเรือน อย่างไรก็ตามองค์ประกอบเหล่านี้สามารถรื้อถอนออกภายหลังได้เพื่อคืนสภาพหน้าตาเรือนให้กลับเป็นดังเดิม

5.1.3 การอนุรักษ์และฟื้นฟูกับการถ่ายทอดเรื่องราวของพื้นที่

จากการศึกษาความเป็นมา และสภาพปัจจุบันของพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนครพบว่า การเปลี่ยนแปลงของย่านเศรษฐกิจการค้า ย่านหน่วยงานราชการส่งผลต่อการคงอยู่ การเปลี่ยนแปลงทางการใช้งาน และการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของเรือนเป็นอย่างมาก

เป็นหลักฐานบ่งบอกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่

จากการสัมภาษณ์ผู้ดำเนินงานไม่ว่าจะเป็นผู้ใช้งานมาตั้งแต่เดิมหรือผู้ที่เพิ่งมาใช้งานเรือนต่างทราบประวัติของเรือนและย่านที่เรือนตั้งอยู่ การใช้ประโยชน์จากเรือนในปัจจุบันเป็นการช่วยยืดอายุให้กับเรือนเป็นเสมือนสิ่งบ่งบอกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ได้

องค์ประกอบเรือนที่ผู้ดำเนินงานทราบว่าเป็นสิ่งบ่งบอกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ผู้ดำเนินงานจะใช้เทคนิควิธีสงวนรักษาสภาพไว้ ดังเช่น การเก็บรักษาผนังไม้ที่ไม่ถูกเพลิงไหม้ในกรณีศึกษา B หรือกรณีศึกษา C ที่เก็บรักษาสภาพผิวของประตูบานเพี้ยมทางด้านหน้าไว้ ตัดสินใจที่จะไม่ทาสีทับเนื่องจากมีตัวหนังสือ “ญ.อ.” ที่แสดงให้เห็นว่าย่านดังกล่าวเคยเป็นที่อยู่อาศัยของชาวเวียงคนามอพยพ

ปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย

การย้ายศูนย์ราชการและตลาดออกนอกเขตย่านเมืองเก่าทำให้เศรษฐกิจการค้าของย่านชบเซาลง ผู้ดำเนินงานไม่อาจฝืนการเปลี่ยนแปลงของย่าน การใช้งานเพื่อการพาณิชย์นั้น เรือนต้องถูกปรับเปลี่ยนการใช้งานให้เป็นไปตามยุคสมัย แต่ยังไม่มียุคสมัยที่จะฟื้นฟูย่านเศรษฐกิจสำคัญในอดีตให้กลับมามีชีวิตชีวาดังเดิม ส่วนการใช้งานเพื่อการอยู่อาศัยโดยการรักษามรดกและความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและเพื่อนบ้านเป็นภาพที่ยังพบบ่อยและรักษาไว้ได้ ดังเช่นในกรณีศึกษา F ที่ยังคงสงวนรักษาประตูเชื่อมสู่เกยของเรือนข้างเคียงซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเรือน

5.1.4 การอนุรักษ์และฟื้นฟูกับการรักษาลักษณะเด่นทางสถาปัตยกรรม

อาคารบ้านเรือนในย่านเมืองเก่าทั้งสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นหรือสถาปัตยกรรมสมัยใหม่มีอยู่หลากหลายรูปแบบ เรือนแถวพื้นถิ่นเป็นสถาปัตยกรรมรูปแบบหนึ่งซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวและเป็นภาพจำของย่านเมืองเก่าในภาคอีสานที่ทำให้คนในท้องถิ่นหรือผู้มาเยือนเกิดความหลงใหล

การใช้วัสดุและเทคนิคการก่อสร้างของช่างในท้องถิ่น

ผู้ดำเนินงานซึ่งเป็นเจ้าของเรือนในรุ่นที่สองและมีอายุมาก มักมีความเข้าใจในคุณภาพของวัสดุ การแปรรูปวัสดุ และเทคนิคการก่อสร้างเรือนในอดีต ดังเช่นในเรือนกรณีศึกษา K ที่ผู้ดำเนินงานกล่าวถึงแหล่งตัดไม้ และการใช้เตื่อยเพื่อประกอบบานประตู ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้องค์ประกอบดังกล่าวยังอยู่ในสภาพที่ใช้งานได้ดี แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าองค์ความรู้เหล่านี้ไม่ได้รับการบันทึกและถ่ายทอด ในการดำเนินงานครั้งล่าสุดจึงมีการประยุกต์ความรู้เหล่านี้มาใช้

ลักษณะประตูบานเฟี้ยมและพื้นที่ภายในเปิดโล่งเพื่อรองรับกิจกรรมทางสังคม

ลักษณะประตูบานเฟี้ยมที่สามารถเปิดกว้างได้ตลอดความกว้างช่วงเสาถือเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของเรือนแถวพื้นถิ่น ซึ่งไม่ได้มีไว้เพื่อประโยชน์ในการเปิดหน้าร้านทำการค้าเพียงเท่านั้น บานประตูที่สามารถเปิดกว้างได้นี้ผู้ดำเนินในกรณีศึกษา J ซึ่งเป็นเรือนพักอาศัยกล่าวว่าทำเพื่อต้องการให้พื้นที่ภายในบ้านสามารถเปิดรับคน และจัดงานบุญถวายภัตตาหารได้ สอดคล้องกับลักษณะการวางตำแหน่งเสาเรือนที่พบว่าเรือนชั้นล่างมักจะมีช่วงกว้างถึง 6 เมตร แล้วอาศัยการตั้งเสาบานคานพื้นชั้นสองเพื่อตั้งขึ้นไปปรับโครงสร้างหลังคาแทน

ลักษณะช่องลมเพื่อลดความร้อนภายในเรือน

วัสดุก่อสร้างเรือนแถวพื้นถิ่นซึ่งเป็นไม้เนื้อแข็งทำให้เรือนไม่เก็บความร้อน เกิดความน่าสบายในการอยู่อาศัย ผนวกกับภูมิปัญญาการออกแบบระแนงช่องลมเหนือบานประตูและหน้าต่างทั้งบริเวณผนังภายนอกเรือน และผนังกันห้องภายในเรือน ทำให้อากาศสามารถถ่ายเทและพัดพาความร้อนออกสู่ภายนอกได้ ลักษณะเช่นนี้ยังคงพบเห็นได้ในเรือนแถวที่ไม่ติดตั้งเครื่องปรับอากาศ แต่ในบางกรณีศึกษาผู้ดำเนินงานจำเป็นต้องนำวัสดุอื่นมาปิดช่องลมไว้เพื่อกันสัตว์ขนาดเล็กบุกกรุกเข้ามาภายในเรือน และสำหรับเรือนที่ติดตั้งเครื่องปรับอากาศมักนำไม้อัดหรือกระจกมาปิดทับช่องลมเหล่านี้เสีย

จากข้อมูลการดำเนินงานปรับปรุงเรือนในอดีตจะเห็นได้ว่าเรือนแต่ละหลังได้รับการปรับเปลี่ยนทางกายภาพมาโดยตลอด ส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงไม่ต่ำกว่า 3 ครั้ง ด้วยเทคนิควิธีการที่แตกต่างกัน การเปลี่ยนแปลงของเรือนมักน้อยแตกต่างกันไปในแต่ละครั้ง

ในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับขั้นตอนการดำเนินงานผู้วิจัยพบว่ามีการทำแบบเก็บข้อมูลขนาดของเรือนไว้โดยสถาปนิกหรือช่างเขียนแบบ และมีเรือนไม่ถึงกึ่งหนึ่งที่ผู้ดำเนินงานบันทึกภาพขณะดำเนินการไว้ นอกจากหลักฐานจากรูปถ่ายเก่าในครอบครัวและภาพจากความทรงจำของเจ้าของเรือนแล้ว เรือนแต่ละหลังแทบไม่มีบันทึกเกี่ยวกับขนาดหรือรูปแบบเรือนในอดีตได้เลย ทำให้เสี่ยงต่อการเกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับความแท้ในแต่ละช่วงเวลาของคนในยุคหลัง และความเข้าใจเกี่ยวกับเทคนิคการก่อสร้างยังไม่ได้การบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร จึงขาดการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนในอนาคต

5.2 ศักยภาพของเรือนแถวพื้นถิ่นในการอนุรักษ์และฟื้นฟู

จากการศึกษาวิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูจากกรณีศึกษาทั้ง 11 หลัง พบว่าเรือนแถวพื้นถิ่นซึ่งสร้างจากไม่มีศักยภาพในการอนุรักษ์และฟื้นฟูดังนี้

5.2.1 เรือนแถวพื้นถิ่นไม่ได้ใช้ผนังร่วมกัน

หากมองจากภูมิทัศน์เมืองอาจสังเกตเห็นว่าเรือนแถวพื้นถิ่นแต่ละหลังจะวางตัวเรียงติดกันไปตามแนวถนน แต่เรือนเหล่านี้ไม่ได้ใช้ผนังร่วมกัน แม้อาจเห็นเรือนที่ชายคาชนกันและใช้รางน้ำร่วมกันบ้าง แต่ผนังของเรือนแต่ละหลังจะห่างกันประมาณ 1 -2 เมตร ซึ่งเป็นข้อดีที่ทำให้การดำเนินงานไม่เกิดความขัดแย้งระหว่างเรือน

5.2.2 โครงสร้างไม่มีความยืดหยุ่นสูง

ไม่เป็นวัสดุธรรมชาติที่สามารถยึดหดตัวได้และมีความเหนียวสามารถรับแรงอัดแรงดึงได้ดี ฉะนั้นเมื่ออาคารพังเสียหายทั้งสาเหตุจากการเสื่อมสภาพตามธรรมชาติหรือสาเหตุจากฝีมือมนุษย์จนทำให้โครงสร้างเรือนเสียหาย แต่เรือนยังคงทรงตัวอยู่ได้และยังสามารถใช้งานได้ระหว่างรอการซ่อมแซม

5.2.3 ความสามารถในการแยกองค์ประกอบ และซ่อมแซมเป็นส่วน ๆ

ลักษณะงานก่อสร้างเรือนแถวพื้นถิ่นเป็นการก่อสร้างแบบผลิตชิ้นส่วนแล้วนำมาประกอบ (prefabrication) ด้วยเทคนิคการแปรรูปและตัดต่อไม่ตามความถนัดของช่าง การก่อสร้างวิธีนี้ทำให้องค์ประกอบแต่ละส่วนสามารถถอดแยกออกมาเพื่อซ่อมแซมหรือเปลี่ยนใหม่ได้ รวมทั้งสามารถใช้วิธีการตัดแต่งไม้เพื่อนำมาประกอบกับวัสดุสมัยใหม่ได้

5.2.4 ไม่มีคุณภาพดีจึงสามารถใช้งานได้ หรือนำกลับมาใช้ใหม่ได้

ไม้ที่ใช้ในการก่อสร้างเรือนเป็นไม้เนื้อแข็งคุณภาพดี เรือนบางหลังไม้พื้นมีขนาดกว้าง 12 - 14 นิ้วและหนาถึง 2 นิ้ว ไม้เหล่านี้ไม่มีปัญหาเรื่องปลวกกัดกิน เรือนแถวเหล่านี้จึงสามารถคงสภาพอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน หากมีการตัดแปลงและรื้อถอนองค์ประกอบบางส่วน ไม้เก่าเหล่านี้ก็ยังสามารถนำไปใช้เพื่อซ่อมแซมหรือต่อเติมพื้นที่ใช้งานได้

5.2.5 วิธีการและวัสดุก่อสร้างแบบพื้นถิ่น

ในอดีตการก่อสร้างใช้ช่างในท้องถิ่น ใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นด้วยวิธีการก่อสร้างที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน ฉะนั้นในการซ่อมแซมจึงสามารถใช้ช่างในชุมชนได้ โดยใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นทั้งไม้ที่มีคุณสมบัติคล้ายเดิม หรือวัสดุสมัยใหม่ที่คงทนกว่าและช่างทั่วไปในปัจจุบันมีความถนัดมากกว่า เนื่องจากในปัจจุบันช่างไม้ที่มีฝีมือเริ่มมีจำนวนลดลงและไม้คุณภาพดีมักมีราคาสูง

5.2.6 สัดส่วนโครงสร้างเหมาะกับการใช้งาน

เรือนแถวพื้นถิ่นมีระยะช่วงเสาจากซ้ายไปขวาโดยเฉลี่ยอยู่ที่ 3.00 – 3.50 เมตร และความสูงต่อชั้นประมาณ 3 เมตร หากกั้นแบ่งพื้นที่ตามช่วงเสาจะมีขนาดที่พอเหมาะกับการใช้งานตามสัดส่วนของมนุษย์ นอกจากนี้เรือนแถวพื้นถิ่นสองชั้นส่วนใหญ่ยังมีระยะช่วงเสาจากหน้าไปหลังของช่วงเสาหน้าสุดกว้างตั้งแต่ 4.70 – 6.45 เมตร ทำให้มีพื้นที่โล่งขนาดใหญ่เหมาะกับการใช้เป็นร้านค้าหรือรองรับกิจกรรมที่มีผู้คนจำนวนมากได้ จากการศึกษาจึงเห็นว่าเรือนแถวพื้นถิ่นนอกจากจะเป็นที่พักอาศัยแล้ว ยังสามารถใช้งานเป็นร้านอาหาร สำนักงานขนาดเล็ก โรงเรียนสอนพิเศษขนาดเล็ก ร้านตัดผม ร้านเสริมสวย ร้านค้าและบริการอื่น ๆ ที่มีจำนวนผู้ใช้งานคราวเดียวกันไม่หนาแน่น

5.2.7 ทำเลเหมาะสมสามารถปรับประโยชน์ใช้สอยได้หลากหลาย

นอกจากระยะช่วงเสาโครงสร้างจะเหมาะสมกับสัดส่วนมนุษย์แล้ว ด้วยทำเลที่ตั้งของเรือนแม้ว่าจะไม่ได้อยู่ในย่านเศรษฐกิจใหม่ที่มีผู้คนพลุกพล่าน แต่เรือนก็ตั้งอยู่ริมถนนสายหลัก และสามารถเปิดประตูบานเพ็ญด้านหน้าได้กว้างตลอดความกว้างเรือน จึงทำให้เรือนสามารถใช้งานได้หลากหลายไม่ว่าจะเป็นการเปิดกิจการร้านค้าและบริการ หรือเป็นที่พักอาศัย

5.2.8 ผู้ใช้งานมองเห็นคุณค่าของเรือน

จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้ครอบครองหรือผู้ใช้งานเรือน ผู้วิจัยรับรู้ได้ว่าผู้ดำเนินงานทุกคนเห็นคุณค่าและหวงแหนเรือนไม่แพ้ หากเป็นเจ้าของเรือนก็อยากจะเก็บรักษามรดกนี้ไว้ให้ลูกหลาน หากเป็นผู้มาเช่าก็เลือกมาเช่าเพราะชื่นชอบเรือนไม่แพ้และอยากดูแลรักษาให้อยู่คู่กับเมืองต่อไป

อย่างไรก็ตามเรือนแถวพื้นถิ่นมักมีปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิความชื้น ปัญหาปลวก และปัญหาการทรุดเอียงจากการการระการรับน้ำหนักที่เกินขีดความสามารถ จึงควรหลีกเลี่ยง

การใช้งานเป็นห้องน้ำ ห้องครัว ที่จอดรถ และจัดวางช่องเปิดให้อากาศถ่ายเท ทำให้พื้นที่ภายในไม่มีมดหรืออับชื้น การสร้างห้องน้ำห้องครัวหรือที่จอดรถควรต่อเติมพื้นที่โดยแยกออกจากตัวเรือนเดิม

5.3 บทสรุป และข้อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่น

เรือนแถวพื้นถิ่นในย่านเมืองเก่าสกลนครเริ่มมีจำนวนลดลงอย่างช้า ๆ ในปัจจุบันคงเหลือเรือนแถวไม่ต่ำกว่า 60 หลังคาเรือน เรือนบางส่วนถูกทิ้งร้างและค่อย ๆ ทรุดโทรม แต่เรือนส่วนใหญ่ยังคงถูกใช้งานทั้งที่เป็นการใช้ประโยชน์ในรูปแบบเดิมหรือถูกปรับเปลี่ยนการใช้สอย เรือนที่ยังมีการใช้งานย่อมได้รับการอนุรักษ์และฟื้นฟูด้วยเทคนิควิธีที่หลากหลาย ทำให้กายภาพของเรือนมีการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกันออกไปซึ่งเป็นที่เกิดขึ้นเป็นธรรมชาติของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนอาจรบวง ความแท้ในด้านการออกแบบ วัสดุและฝีมือช่าง ซึ่งเป็นการทำลายบูรณภาพและลดทอนคุณค่าทางสถาปัตยกรรมลงไปบ้าง แต่ยังรักษาองค์ประกอบที่บ่งบอกลักษณะเด่นทางสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่ไว้ ช่วยรักษาองค์ความรู้ทางด้านสถาปัตยกรรมและการก่อสร้าง ยังคงมีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ที่ช่วยถ่ายทอดเรื่องราวความเป็นมาของย่านสำคัญในเมือง ยังคงความงามและช่วยส่งเสริมภูมิทัศน์ย่านเมืองเก่า นอกจากนี้การดำเนินงานที่เกิดขึ้นยังทำให้เรือนสามารถรักษาคุณค่าทางประโยชน์ใช้สอยได้มาก และมีคุณค่าทางจิตใจทั้งต่อผู้ครอบครองและบุคคลภายนอกที่พบเห็น ฉะนั้นการอนุรักษ์และฟื้นฟูจึงเป็นระดับการอนุรักษ์ที่ช่วยส่งเสริมคุณค่าความสำคัญสำหรับการคงอยู่ของเรือนแถวพื้นถิ่นในย่านเมืองเก่าสกลนครได้เป็นอย่างดี

หลังจากได้ศึกษาถึงแนวคิดและวิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่นกรณีศึกษา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนแถวพื้นถิ่นหลังอื่น ๆ ในย่านเมืองเก่าสกลนคร หรือเรือนแถวพื้นถิ่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกันในพื้นที่อื่น ๆ ดังนี้

5.3.1 ข้อเสนอแนะด้านแนวคิดและเทคนิควิธีในการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือน

ในการดำเนินงานอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนควรกำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน และเลือกทำเท่าที่จำเป็น ด้วยเทคนิควิธีการที่רבกวนคุณค่าความแท้ของเรือนให้น้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ซึ่งผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะแนวคิดและเทคนิควิธีการดังนี้

แนวคิดการส่งเสริมภูมิทัศน์ย่านเมืองเก่า

ผิวภายนอกอาคารส่วนที่มองเห็นจากถนนทางด้านหน้าถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของภูมิทัศน์ย่านเมืองเก่า ผู้วิจัยขอจำแนกข้อเสนอแนะตามสภาพปัจจุบันของเรือน ดังนี้

1) เรือนที่ยังมีการใช้งาน

ในพื้นที่ศึกษามีเรือนแถวที่ยังคงมีการใช้งานทั้งสิ้น 33 หลัง เรือนแถวที่ยังมีการใช้งานอย่างต่อเนื่องนั้นอาจมีการต่อเติมองค์ประกอบที่ดูแปลกแยกจนลดทอนความงามทางด้านหน้าเรือน เช่น ป้ายประกาศ ป้ายโฆษณา หลังคาถ้ำสานหรือผ้าใบสีฉูดฉาด วิธีการที่ควรดำเนินการคือรื้อถอนองค์ประกอบเหล่านั้นออก หากจำเป็นต้องติดตั้งควรเลือกตำแหน่งที่ผู้คนที่สัญจรไปมาสังเกตเห็นได้ยาก หรือเลือกสีและวัสดุที่มีความกลมกลืนกับผิวภายนอกเรือน

หลังจากนั้นจึงตรวจสอบสภาพองค์ประกอบดั้งเดิม อาทิ ประตูบานเพ็ชรมไม้ หน้าต่างไม้ ลายฉลุ ราวกันตก ผนังไม้และวัสดุผนังหลังคา หากองค์ประกอบเหล่านั้นยังอยู่ในสภาพดีควรสงวนรักษาสภาพไว้ แล้วหาวิธีป้องกันและบำรุงให้วัสดุมีความคงทนมากขึ้น หากองค์ประกอบดังกล่าวชำรุดเสียหายควรได้รับการซ่อมแซมด้วยวัสดุชนิดเดิมหรือมีคุณสมบัติใกล้เคียงวัสดุเดิม สำหรับเรือนที่สภาพผิวภายนอกเปลี่ยนแปลงไปมากหลังจากรื้อถอนองค์ประกอบที่ดูแปลกแยกออกแล้ว อาจใช้เทคนิควิธีการแทนที่ด้วยการสร้างองค์ประกอบที่จำลองแบบจากองค์ประกอบที่หลงเหลืออยู่ด้วยวัสดุชนิดเดียวกัน หรือออกแบบใหม่เพื่อทดแทนส่วนที่สูญหายในกรณีที่ไม่มีต้นแบบหลงเหลืออยู่ โดยพยายามเลือกใช้วัสดุที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงหรือกลมกลืนกับเรือนหลังอื่นที่อยู่ใกล้เคียงกัน หลังจากนั้นจึงพิจารณาการปรับปรุงพื้นที่ภายในตามประโยชน์ใช้สอยต่อไป

2) เรือที่ถูกทิ้งร้างหรือขาดการดูแลรักษาจนมีสภาพทรุดโทรม

ในพื้นที่ศึกษามีเรือที่ถูกทิ้งร้างหรือขาดการดูแลรักษาจำนวน 4 หลัง สำหรับเรือที่ถูกทิ้งร้างหรือขาดการดูแลรักษาจนมีสภาพทรุดโทรม เรือมักมีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพน้อย จึงอาจมีความเท่าด้านรูปแบบ วัสดุ และฝีมือช่างคงเหลืออยู่มากกว่าเรือที่มีการใช้งาน เรือควรได้รับการตรวจสอบสภาพความแข็งแรงและเสริมความแข็งแรงของโครงสร้างเป็นลำดับแรก ต่อมาองค์ประกอบภายนอกเรือที่มองเห็นจากทางด้านหน้าควรได้รับการสงวนรักษาสภาพ แล้วหาวิธีป้องกันและบำรุง รวมถึงซ่อมแซมหากมีการชำรุดเสียหายเช่นเดียวกัน สำหรับองค์ประกอบที่สูญหายอาจพิจารณาใช้วิธีการจำลองแบบจากองค์ประกอบที่หลงเหลืออยู่ หรือวิธีการออกแบบใหม่เพื่อทดแทนส่วนที่สูญหาย

นอกจากนี้เพื่อเป็นการส่งเสริมภูมิทัศน์ย่านเมืองเก่า หน่วยงานของรัฐผู้ดูแลพื้นที่ควรสร้างข้อกำหนดหรือเทศบัญญัติท้องถิ่น เกี่ยวกับการจำกัดความสูงตามมุมมอง การติดตั้งป้ายหรือองค์ประกอบตกแต่งด้านหน้าเรือ และการเลือกสีทาสีบำรุงรักษาผิวภายนอกเรือเพื่อให้ผู้ดำเนินงานใช้เป็นแนวทางต่อไป

แนวคิดการส่งเสริมการใช้ประโยชน์อย่างร่วมสมัย

เรือแถวพื้นถิ่นจะคงสภาพอยู่ได้อย่างดีหากได้รับการตรวจสอบและบำรุงรักษาเป็นประจำ การส่งเสริมให้เรือมีการใช้งานจึงเป็นการส่งเสริมให้เรือได้รับการดูแลรักษาไปในตัว

1) เรือที่ยังมีการใช้งาน

สำหรับเรือที่มีการใช้งานอยู่ในปัจจุบัน มีแนวทางทั้งการคงรูปแบบประโยชน์ใช้สอยเดิม หรือปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยใหม่ จากการศึกษากรณีศึกษาพบว่าเรือแถวพื้นถิ่นมีศักยภาพในการอนุรักษ์และฟื้นฟูเพื่อการใช้ประโยชน์อย่างร่วมสมัยทั้งการใช้งานเพื่อการอยู่อาศัย การใช้งานเชิงพาณิชย์ และการใช้งานแบบผสมผสาน ประโยชน์ใช้สอยที่เลือกมาใส่ในเรือไม่ควรทำลายคุณค่าและความแท้ของเรือ เรืออาจได้รับการดัดแปลงหน้าตาภายนอกโดยคำนึงถึงภูมิทัศน์เมือง และดัดแปลงพื้นที่ภายในให้เหมาะสมกับการใช้งาน หากพื้นที่ภายในเรือเดิมไม่เหมาะสมกับการใช้งาน

ใหม่ ควรพิจารณาใช้เทคนิคการต่อเติมในพื้นที่ว่างทางด้านหลังซึ่งไม่รบกวนทัศนียภาพของเรือนทางด้านหน้า นอกจากนี้จำเป็นต้องมีการปรับปรุงสาธารณูปโภค เช่น งานระบบไฟฟ้า ระบบประปา สุขาภิบาล งานครัว และระบบดับเพลิง รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้ทุพพลภาพ เช่น ทางลาด ราวจับ และระบบขอความช่วยเหลือด้วย

2) เรือนที่ถูกทิ้งร้างหรือขาดการดูแลรักษาจนมีสภาพทรุดโทรม

สำหรับเรือนที่ถูกทิ้งร้างไม่มีการใช้งาน เมื่อได้รับการเสริมความแข็งแรงของโครงสร้าง และสงวนรักษาหรือซ่อมแซมบำรุงผิวภายนอกอาคารเพื่อส่งเสริมภูมิทัศน์เมืองแล้ว สภาพขององค์ประกอบภายในน่าจะยังคงความแท้ด้านรูปแบบ วัสดุและฝีมือช่างอยู่มาก ทำให้เรือนมีคุณค่าความสำคัญมาก เจ้าของเรือนอาจพิจารณาที่จะนำเรือนกลับมาใช้ประโยชน์ที่นำคุณค่าของเรือนไปต่อยอดได้โดยเฉพาะการใช้งานเรือนเชิงพาณิชย์ แต่หากเจ้าของเรือนไม่มีความประสงค์ที่จะใช้งานเรือนหน่วยงานของรัฐหรือสถานศึกษาอาจพิจารณาลงทุนซ่อมแซม หรือออกแบบองค์ประกอบเพื่อทดแทนส่วนที่หายไปเท่าที่จำเป็นเพื่อเสริมบูรณภาพให้กับเรือนแล้วเปิดเป็นแหล่งเรียนรู้ต่อไป

5.3.2 ข้อเสนอแนะด้านขั้นตอนการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือน

จากกรณีศึกษาพบว่าการดำเนินงานมักประสบปัญหางานไม่ประสบผลสำเร็จตามต้องการ ใช้งบประมาณและระยะเวลามากกว่าที่กำหนดไว้ เนื่องจากขาดการเตรียมการที่ดี จนลดทอนคุณค่าความสำคัญบางส่วนของเรือนลงไป ฉะนั้นสิ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายควรให้ความสำคัญมากขึ้นในขั้นตอนการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือนคือ

1) การจัดทำเอกสารรวบรวมข้อมูลและบันทึกสภาพเรือนตลอดกระบวนการ

เรือนควรได้รับการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติการก่อสร้าง การใช้งาน และการปรับปรุง และเขียนแบบเรือนขึ้นมาใหม่เนื่องจากเรือนพื้นถิ่นมักก่อสร้างโดยไม่มีการทำแบบก่อสร้างไว้ หลังจากนั้นจึงนำแบบมาใช้ในการบันทึกประเมินสภาพเรือน ตรวจสอบความชำรุดเสียหาย สืบหาเหตุปัจจัยเพื่อหาทางแก้ไขต่อไป

2) การประเมินคุณค่าความสำคัญก่อนดำเนินงาน

เมื่อมีการบันทึกข้อมูลเรือนแล้ว จึงนำข้อมูลเหล่านั้นมาประเมินว่าองค์ประกอบใด

เป็นสิ่งส่งเสริมคุณค่าองค์ประกอบใดเป็นสิ่งลดทอนคุณค่า ทั้งองค์ประกอบที่จับต้องได้ เช่น โครงสร้าง ผนังเรือน เครื่องเรือน และจับต้องไม่ได้ เช่น ประวัติบุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับ เรือน เรื่องราวความสัมพันธ์กับพื้นที่ตั้ง แล้วประเมินความแท้และบูรณภาพตามหลักการอนุรักษ์เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนและวางแนวคิดในการดำเนินงานต่อไป

3) การอนุรักษ์ไม้ และการเลือกใช้วัสดุในท้องถิ่น

ผู้ดำเนินงานที่เห็นคุณค่าทางสถาปัตยกรรม มักคำนึงถึงการใช่วัสดุดั้งเดิมซึ่งเป็นไม้ที่ค่อนข้างหายากและมีราคาสูงในปัจจุบัน ฉะนั้นควรมีการรณรงค์ให้อุรักษ์ป่าไม้ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรสำคัญในการนำมาซ่อมแซมเรือนพื้นถิ่น หรืออาจคำนึงถึงการใช่วัสดุสมัยใหม่ที่มีในท้องถิ่นซึ่งหาได้ง่ายและราคาไม่สูง เนื่องจากต้องคำนึงถึงการซ่อมแซมหรือเปลี่ยนแปลงแทนในอนาคต โดยพยายามเลือกใช้ให้เกิดความกลมกลืนกับวัสดุเดิม

4) การประเมินผล และวางแผนการดูแลรักษาอย่างเป็นระบบ

หลังการดำเนินงานอนุรักษ์และฟื้นฟู เรือนควรได้รับการประเมินผลว่าสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ สิ่งที่ต้องดำเนินการปรับปรุงและฟื้นฟูไปนั้นสุดท้ายแล้วเป็นส่วนช่วยส่งเสริมคุณค่าของเรือน หรือในทางกลับกันเป็นส่วนลดทอนคุณค่าของเรือนลง หากเป็นการลดทอนจะได้มีการวางแผนแก้ไขในอนาคต นอกจากนี้ควรมีการวางแผนการดูแลรักษาเรือนทั้งแบบประจำ เช่น ตารางการทำความสะอาดประจำวัน กำหนดการตรวจสอบประจำสัปดาห์ เป็นต้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

บรรณานุกรม

- Australia ICOMOS. *The Burra Charter: The Australia Icomos Charter for Places of Cultural Significance*. Australia ICOMOS Incorporated 2013, 2013.
- Douglas, James. *Building Adaptation*. Oxford: Butterworth-Heinemann, 2002.
- Feilden, Bernard M. *Conservation of Historic Buildings*. Oxford: Butterworth-Heinemann, 1995.
- Grimmer, Anne E. *The Secretary of the Interior's Standards*. Washington, D.C.: National Park Service, U.S. Department of the Interior, 2017.
- ICOMOS. *Charter on the Built Vernacular Heritage (1999)*. 1999.
- . *"Principles for the Conservation of Wooden Built Heritage."* (2017).
- Jokilehto, Jukka. *A History of Architectural Conservation*. Oxford: Butterworth-Heinemann, 2002.
- การเคหะแห่งชาติ. โครงการศึกษาแนวทางการพัฒนาและฟื้นฟูที่อยู่อาศัยที่ส่งเสริมเอกลักษณ์ของเมืองจังหวัด สกลนคร. (ม.ป.ท.), 2549.
- ชำนาญ บุญญาพุทธิพงศ์. "ความเปลี่ยนแปลงของเรือนอีสาน (จากวารสารอาษา : ตุลาคม-พฤศจิกายน, 2550)." ใน ภูมิปัญญาชาวบ้าน สู่งานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น, สวรินทร์ ธรรมแก้ว, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: บริษัท พลัสเพรส จำกัด, 2553.
- ชินอรส พันทวี. "การศึกษาเรือนค้าขายพื้นถิ่นเมืองเชียงคานในฐานะความทรงจำของชุมชน." วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาสถาปัตยกรรม, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.
- ธาดา สุทธิธรรม. หลักการอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรมและการอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสานในแนวทางการมีส่วนร่วม. ขอนแก่น: มูลนิธิภูมิปัญญา สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและศิลปะเอเชีย, 2554.
- พรพรรณ สันธนาคร และสุพิชชา ไตวิวิชัย. "พัฒนาการรูปแบบเรือนแถวค้าขายพื้นถิ่นจีนในจังหวัดอุบลราชธานี." ใน วารสาร *Veridian E-Journal* มหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม – เมษายน 2559. นครปฐม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2559.
- พีระเดช, ม.ร.ว. และ คณาจารย์. "สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (จากวารสารอาษา : ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 เดือนกันยายน, 2525)." ใน ภูมิปัญญาชาวบ้าน สู่งานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น, สวรินทร์ ธรรมแก้ว, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: บริษัท พลัสเพรส จำกัด, 2553.
- ยงฉนิทร์ พิมลเสถียร. การปรับปรุงฟื้นฟูเมืองและการอนุรักษ์เมือง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556.

- . "ย่านเมืองเก่าและชุมชนดั้งเดิมกับการอนุรักษ์." ใน วารสารเมืองโบราณ ปีที่ 39 ฉบับที่ 2 (เมษายน – มิถุนายน 2556), ศรีศักร วัลลิโภดม, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: บริษัท วิริยะธุรกิจ จำกัด, 2556.
- รวินทร์ ถิ่นนคร. "โอกาสในการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ ภาควิชาเคหการ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.
- รังสิทธิ์ ต้นสุชี. "พัฒนาการรูปแบบสถาปัตยกรรมในเขตเทศบาลเมือง จังหวัดมหาสารคาม กรณีศึกษา เรือนแถวไม้ (เรือนค้าขายไม้) ถนนนครสวรรค์ จังหวัดมหาสารคาม." ใน วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ฉบับพิเศษ ประจำปี 2558, ปฤกษ์บารมี อุตสาหกรรมกิจ, บรรณาธิการ. กองส่งเสริมการวิจัยและบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2558.
- รววิทย์ จันทเดช. "ปัจจัยการดำรงอยู่ของกลุ่มเรือนไม้ดั้งเดิมในย่านเมืองเก่าสกลนคร." ใน การประชุมวิชาการระดับชาติ "สถาปัตยกรรมกระบวนการทัศน์" พ.ศ. 2559, ชัยสิทธิ์ ด้านกิตติกุล, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2559.
- วิวัฒน์ เตมีย์พันธ์. "แนวทางการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (จากวารสารอาษา : พฤษจิกายน, 2537)." ใน ภูมิปัญญาชาวบ้าน สู่งานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น, สวรินทร์ ธรรมแก้ว, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: บริษัท พลัสเพรส จำกัด, 2553.
- สพสันต์ เพชรคำ. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสกลนคร. สกลนคร: สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 2560.
- สมชาติ จึงสิริอารักษ์. การอนุรักษ์โครงสร้างและวัสดุของโบราณสถาน. เอกสารประกอบการสอน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2540.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. โครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า "เมืองเก่าสกลนคร". (ม.ป.ท.), 2558.
- สุวิทย์ ชีรสาคัด. ประวัติศาสตร์อีสาน 2322-2488 (เล่ม 2). ขอนแก่น: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2557.
- อมฤต หมดทอง และคณะ. แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาที่ดินเขตเมืองเก่าจังหวัดมหาสารคาม. มหาสารคาม: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมือง และนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2551.
- อรศิริ ปาณินท์ และสมคิด จิระทัศน์กุล. เรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2544.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	นายธรรศ วัฒนาเมธี
วัน เดือน ปี เกิด	27 พฤศจิกายน 2532
สถานที่เกิด	จังหวัดกรุงเทพมหานคร
วุฒิการศึกษา	สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจากโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยเมื่อปี พ.ศ.2551 จากนั้นเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม จากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย และสำเร็จการศึกษาในปี พ.ศ.2556 หลังจากสำเร็จการศึกษาได้เข้าทำงานในตำแหน่งสถาปนิก ที่บริษัท เดกา อาทิเรีย จำกัด และรับงานอิสระ ในปี พ.ศ.2559 ได้เข้าศึกษาต่อในหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย
ที่อยู่ปัจจุบัน	ปัจจุบันอาศัยอยู่ที่ อ.เมืองสกลนคร จ.สกลนคร และทำงานในตำแหน่งสถาปนิกปฏิบัติการ ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร